

2006

Múzeum
Slovenského
Národného
Povstania
MUSEUM OF SLOVAK NATIONAL UPRISING

ZBORNÍK MÚZEA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

ZBORNÍK MÚZEA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

Múzeum
Slovenského
Národného
Povstania
MUSEUM OF SLOVAK NATIONAL UPRISING

1514 978 07067 000 9

9 781873 671009

Múzeum
Slovenského
Národného
Povstania
MUSEUM OF SLOVAK NATIONAL UPRISING

2006

GENERÁL GOLIAN A JEHO DOBA

Materiály z odborného seminára
k 100. výročiu narodenia Jána Goliana
BANSKÁ BYSTRICA 31.10.2006

Vážení čitatelia,

dovoľte, aby sme vám predstavili nové vydanie Zborníka Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici. Ako ste si určite všimli, zborník vám prinášame vo vylepšenej grafickej podobe, a takto sa dostáva do súladu s novým vizuálom publikácií, ktoré Múzeum SNP pre vás vydáva. V edičnej činnosti Múzea SNP je zborník pre nás kľúčovou publikáciou, v ktorej sa naši čitatelia môžu dozvedieť o najnovších výsledkoch vedecko-výskumnej činnosti pracovníkov múzea a iných autorov. Toto vydanie sme sa rozhodli venovať jednej z najvýznamnejších osobností SNP, generálovi Jánovi Golianovi. Články vám priblížia nielen jeho život, ale aj zložité historické udalosti, v centre ktorých sa ocitol. Toto vydanie je obohatené o obrazové prílohy, ako aj o množstvo bibliografických odkazov. Dúfame, že vám táto publikácia poskytne cenné informácie, a že aj v budúcnosti siahnete po knižných tituloch, ktoré sme pre vás pripravili.

Pracovníci Múzea SNP

Múzeum
Slovenského národného povstania

Kapitulská 23
975 59 Banská Bystrica
Slovenská republika

tel.: +421-48-412 32 58
fax: +421-48-412 37 16

E-mail: muzeumsnp@isternet.sk
www.muzeumsnp.sk

ZBORNÍK MÚZEA
SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA
V BANSKEJ BYSTRICI

2006

Edícia Zborníky

Vydalo

Múzeum Slovenského národného povstania

ZBORNÍK
MÚZEA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA
V BANSKEJ BYSTRICI

GENERÁL GOLIAN
A
JEHO DOBA

Materiály z odborného seminára k 100. výročiu narodenia Jána Goliana
BANSKÁ BYSTRICA 31. 10. 2006

Múzeum
Slovenského
Národného
Povstania

MUSEUM OF SLOVAK NATIONAL UPRISING

Fotografia z obálky:

Generál Ján Golian a jeho pobočník kapitán Milan Polák v r. 1944
v Banskej Bystrici na balkóne budovy Veliteľstva pozemného vojska
1. ČSA na Slovensku

Zborník vydalo Múzeum SNP v Banskej Bystrici v roku 2008

Redakčná rada: PhDr. František Cséfalvay,CSc., Prof. PhDr. Karol Fremal,CSc.,
PhDr. Roman Hradecký (predseda), PhDr. Katarína Hradská,PhD.,
PhDr. Norbert Kmeť,PhD., Prof. PaedDr. Vojtech Korim,CSc.,
PaedDr. Ján Stanislav,CSc., PhDr. Mgr. Dezider Tóth (tajomník)

Editor: PhDr. Mgr. Dezider Tóth

Recenzenti: Prof. PhDr. Karol Fremal,CSc. Prof. PaedDr. Vojtech Korim, CSc.

Táto publikácia vyšla s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR
a Klubu priateľov Múzea SNP

S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Múzeum
Slovenského
Národného
Povstania

KLUB PRIATEĽOV MÚZEA

Tlač: Merkantil spol.s.r.o., Banská Bystrica

ISBN 978-80-970072-4-9

Obsah

Dezider Tóth	
Na úvod.....	7
Stanislav Mičev	
Niekoľko poznámok k stratégii rozvoja Múzea Slovenského národného povstania.....	9
Materiály z odborného seminára k 100. výročiu narodenia Jána Goliana	
Miloslav Čaplovič	
Ján Golian v československej brannej moci 1925-1938.....	19
František Cséfalvay	
Ján Golian v slovenskej armáde v rokoch 1939-1943.....	25
Ján Stanislav	
Ján Golian a Vojenské ústredie.....	37
Jozef Bystrický	
Golian a vojenský plán povstania.....	61
Milan Gajdoš	
Na čele povstaleckej armády proti nemeckým okupačným vojskám....	83
Tatiana Babušíková	
Ján Golian vo fondoch a zbierkach Archívu Múzea SNP.....	99
Obrazová príloha.....	111
Daniela Baranová	
Generál Ján Golian v trojrozmerných zbierkach Múzea SNP.....	133
Obrazová príloha.....	141
Marian Uhrin	
Nemecké pozemné jednotky v boji proti povstaleckej armáde.....	149

Štúdie

Štefan Pažur

Organizácia a dislokácia Východoslovenskej armády

Technický zbor a doplňovanie početného stavu.....159

Bibliografia

Ján Golian (1906–1945)

Personálna bibliografia.....219

Autori.....285

NA ÚVOD

Zborník Múzea Slovenského národného povstania 2006 je venovaný osobnosti generála Jána Goliana a obsahuje príspevky prednesené na odbornom seminári „Generál Golian a jeho doba“, ktorý sa konal 31.10.2006 v Múzeu SNP k stému výročiu narodenia Jána Goliana. Odborný seminár pripravili Múzeum SNP v Banskej Bystrici a Vojenský historický ústav v Bratislave v spolupráci so Sekciou pre vojenské dejiny pri SHS.

Prvú časť zborníka tvoria materiály z uvedeného odborného seminára a mapujú činnosť a službu Jána Goliana v československej i slovenskej armáde, ale najmä jeho zásluhy v prípravách a priebehu SNP. Rozširujú doterajšiu pramennú základňu k štúdiu tejto významnej osobnosti národnej histórie a prehlbujú o nej faktografické údaje. Ďalšie príspevky sa venujú otázkam múzejnej dokumentácie relevantných zbierkových predmetov, zaoberajú sa bojovou činnosťou i aktivitou vojenských jednotiek a vhodne dopĺňajú problematiku predchádzajúcich štúdií z dokumentačnej, muzeologickej, technickej i vojenskej stránky.

Druhá časť zborníka obsahuje prínosnú a faktograficky bohatú materiálovú štúdiu Štefana Pažura pod názvom Organizácia a dislokácia Východoslovenskej armády a Technický zbor a dopĺňovanie početného stavu. V slovenskej historickej spisbe o dvoch východoslovenských divíziách ide o najpodrobnejšie spracovanie organizačnej štruktúry armádneho zboru, ktorý mal zohrať kľúčovú úlohu v SNP. Autor v nej venoval pozornosť aj vzniku a formovaniu 12 technických práporov, ktoré mali vytvoriť Technický zbor a tiež dopĺňovaniu 1. technickej divízie v Rumunsku a 2. technickej divízie v Taliansku. Štúdiu do tlače pripravila jeho manželka Helena Pažurová.

Tretiu časť zborníka tvorí personálna bibliografia Jána Goliana, ktorú zostavili pracovníčky Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici–Soňa Ševčíková, Michaela Garaiová a Anna Klimová. Obsahuje 671 rôznych bibliografických záznamov z titulov slovenskej a českej literatúry od roku 1945 až po súčasnosť. Veríme, že sa stane dobrou pomôckou pre každého odborníka i laika, ktorý sa chce bližšie zoznámiť s touto významnou osobnosťou československého a slovenského hnutia odporu v rokoch druhej svetovej vojny.

NIEKOĽKO POZNÁMOK K STRATÉGII ROZVOJA MÚZEA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

Múzeum Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici je ústrednou špecializovanou múzejnou, odbornou a informačnou inštitúciou so špecializovaným verejným archívom. Prezentuje vývoj slovenskej spoločnosti v rokoch 1938–1945 s akcentom na dokumentáciu protifašistického národno-oslobodzovacieho boja a SNP.

Poslaním Múzea SNP je zhromažďovať, uchovávať, ochraňovať, vedecky, odborne spracúvať, spravovať a širokej verejnosti sprístupňovať hmotné pamiatky (múzejné zbierky), archívne zbierky a fondy (písomné, obrazové a zvukové záznamy). Múzeum SNP v oblasti svojej špecializácie zároveň poskytuje odbornú–metodickú a poradenskú službu ostatným múzeám na Slovensku, učiteľom dejepisu, žiakom základných a stredných škôl a študentom vysokých škôl. V rámci svojej špecializácie poskytuje odbornú–poradenskú a metodickú službu aj pre zahraničie, najmä materiálovú základňu pre štúdium a tvorbu expozícií a výstav. Múzeum SNP má celoslovenskú pôsobnosť s medzinárodným dosahom.

Základný produkt Múzea SNP:

- **Stála expozícia “Slovensko v protifašistickom hnutí odporu Európy v rokoch 1939–1945“**, ktorá bola realizovaná a sprístupnená v roku 2004. Odborné skvalitnenie a vizuálne zatriktívnenie prostredníctvom TV plaziem a PC monitorov prispelo k efektívnejšiemu využitiu expozície v oblasti prezentačných a výchovno–vzdelávacích programov pre špecifické skupiny návštevníkov, najmä detí a mládeže. K posilneniu imidžu multimediálnej expozície prispelo aj vybudovanie dokumentačného a informačného centra otvoreného v roku 2005. Expozíciu i dokumentačné a informačné centrum je možné postupne dopĺňať a rozširovať o nové výsledky výskumov a historického poznania v závislosti od možností získania nových informácií a finančných zdrojov múzea. V oblasti múzejníctva sa práve novou priekopníckou formou prezentácie obsahu zaraďuje medzi moderné expozície.

- **Sovietske dopravné a bombardovacie lietadlo Li-2.** Prehliadka interiéru lietadla umožňuje zoznámiť sa s jeho technickými parametrami a priestorovým usporiadaním a vybavením. Súčasný stav vyžaduje úpravy, týkajúce sa klimatizovania priestorov lietadla, nakoľko v letnej sezóne a pri vysokých teplotách je expozícia v zásade neprístupná.
- **Skansen ťažkej bojovej techniky.** Ponúka ukážku ťažkej bojovej techniky, ktorá sa používala na území Slovenska počas 2.svetovej vojny a to vrátane jedného vozňa pancierového vlaku. Zemľanka, ktorá slúžila ako ukážka partizánskeho spôsobu boja je v súčasnosti nefunkčná. Je nutné pripraviť nové kompozičné riešenie skanzenu vrátane znovuotvorenia zemľanky, vybudovania zákopov a veliteľského stanoviska a celkového zatraktívnenia priestoru.
- **Národná kultúrna pamiatka Kalište.** Za národnú kultúrnu pamiatku bolo Kalište vyhlásené v roku 1961. Expozícia je zriadená v dvoch zrekonštruovaných domoch, nachádza sa tam malá zvonička a základy obytných domov, pripomínajú tragédiu, ktorá sa tu v osudový marcový deň roku 1945 odohrala. Pamiatku padlých si každoročne pri výročiach SNP pripomínajú bývalí obyvatelia Kališťa i ostatní občania priamo v priestoroch niekdajšej obce. Tradíciou sa stáva stretnutie generácií v spolupráci so SZPB. Múzeum na požiadanie návštevníkov poskytuje lektorský výklad o histórii osady priamo na pamätnom mieste.
- **Stála expozícia v obci Nemecká „Represálie nacistov a príslušníkov POHG na Slovensku v rokoch 1944–1945“**, bola sprístupnená verejnosti v roku 2003. Pamätník Nemecká bol pod správou Horehronského múzea v Brezne a od apríla 2002 ho spravuje Múzeum SNP. Už dlhšiu dobu si návštevníci mohli pozrieť len pamätník a vápennú pec. Pamätná izba bola z finančných a technických príčin zavretá. Až z iniciatívy Múzea SNP došlo k inštalovaniu novej expozície v Pamätnej sieni a taktiež k úprave terénu celého komplexu. Pamätná sieň, v ktorej je vystavený foto-dokumentačný materiál v troch jazykových mutáciách (slovensky, anglicky, nemecky) spolu s predmetmi a video projekciou s autentickými zábermi, dokumentujú represálie nacistov a POHG na Slovensku. Celý areál si vyžaduje dôkladnú rekonštrukciu vrátane vybudovania vodovodnej prípojky.
- **Slovenská národná expozícia „Tragédia slovenských Židov“ v Štátnom múzeu Auschwitz–Birkenau v Osvienčime.** Sprístupnená bola 8. mája 2002. Jej cieľom je poskytnúť návštevníkom historicky objektívny pohľad na obdobie holokaustu na Slovensku v rokoch 2. svetovej vojny priamo v priestoroch bývalého koncentračného tábora Osvienčim. Problematiku holokaustu prezentuje v prírodných his-

torických súvislostiach s vývojom slovenskej spoločnosti a režimom vojnovnej Slovenskej republiky v rokoch 1939–1945. Texty sú v troch jazykových mutáciách (slovensky, poľsky, anglicky).

Pripravované projekty

1. Vytvorenie vzdelávacieho centra

Z dlhodobého hľadiska sa Múzeum SNP bude snažiť o získanie budovy, buď z majetku armády SR, alebo Krajského úradu Banská Bystrica. V budove plánujeme zriadiť pracoviská pre zamestnancov Múzea SNP, premiestniť do týchto priestorov depozitáre, archív, knižnicu, konzervátorské a reštaurátorské pracoviská. Zároveň rátame s tým, že v budove bude sídliť Slovenský zväz protifašistických bojovníkov. Základom však má byť vytvorenie vzdelávacieho centra pre vyučovanie programov, ktoré pripravujeme na akreditáciu:

*Slovensko v rokoch 2. svetovej vojny
Slovenské národné povstanie
Holokaust na Slovensku*

Spoluprácu na príprave vzdelávacích programov sme prerokovali v Pamätníku Terezín a Štátnom múzeu Auschwitz–Birkenau v Osvienčime, ako aj v Múzeu Varšavského povstania vo Varšave. Vytvorenie vzdelávacieho centra je síce do značnej miery závislé na získaní nových priestorov, no počítame s jeho vytvorením aj v prípade, že sa nám nepodarí zabezpečiť priestory v uvedenej budove.

2. Rekonštrukcia Národnej kultúrnej pamiatky Kalište

Odvezením súsošia Obete varujú z Národnej kultúrnej pamiatky Kalište vznikla potreba vytvorenia nového pomníka obetiam fašistických represálií v jej priestoroch. Po verejnej súťaži došlo v polovici augusta 2006 k položeniu základného kameňa nového pomníka. V súvislosti s realizáciou pamätníka dôjde aj k vypracovaniu architektonickej štúdie riešenia celého areálu Národnej kultúrnej pamiatky Kalište. V auguste roku 2006 došlo k rekonštrukcii kaplnky, a cintorína. Architektonická štúdia bude riešiť zavedenie elektrickej energie do priestorov súčasnej expozície, ktorá je umiestnená v dvoch pôvodných objektoch, ako aj sanáciu základov domov v osade Kalište. Celý priestor sme vyčistili od drevín, ktoré tu vyrástli v povojnových rokoch, čím sa osade vrátil jej pôvodný charakter. Zároveň vytvoríme novú expozíciu so zameraním na partizánske hnutie na Slovensku, partizánsku republiku a osud obcí, ktoré podporovali partizánske hnutie.

3. Dotvorenie areálu Pamätníka Nemecká

V roku 2003 bola v Nemeckej otvorená nová expozícia o fašistických represáliách na Slovensku. Obsahovo aj výtvarne je na vysokej úrovni. Pri jej otvorení sa však zabudlo na sanáciu celého areálu a skultúrne okolia bývalej vápenky. V nasledujúcich rokoch predpokladáme dokončenie celého priestoru medzi expozíciou a pomníkom obetiam, aby sa vytvoril dôstojný priestor, ktorý by zároveň prilákal viac návštevníkov. Dôležité je tiež vybudovanie vodovodnej siete.

4. Vytvorenie kultúrno–spoločenského centra

V rámci tohto projektu plánujeme vytvorenie multifunkčného centra v interiérových a exteriérových priestoroch Pamätníka Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici. V nasledujúcich rokoch by sme chceli rekonštruovať kinosálu na vzdelávaciu sálu s potrebným technickým a technologickým zázemím. V prípade, že sa nám podarí presunúť aktivity priamo nesúvisiace s chodom expozície do novej budovy, plánujeme v súčasných priestoroch vytvoriť nové expozičné a výstavné priestory. Zároveň chceme riešiť úpravu našich exteriérov –skanzen ťažkej bojovej techniky. Je potrebné riešiť zastrešenie týchto exponátov. Počítame so zrušením parkoviska pred budovou pamätníka a presunutím exponátov ťažkej bojovej techniky do týchto priestorov tak, aby boli viditeľné pre peších chodcov z Kapitulskej ulice. Zároveň tak počítame s vytvorením pešej zóny a vťahnutím návštevníkov do exteriérovej expozície. Prístup do múzea plánujeme presunúť obslužnou komunikáciou, ktorú vybuduje mesto. Celý areál chceme ohradiť a zaviesť kamerový systém. Park by mal slúžiť ako miesto oddychu aj pre rodiny s deťmi. Takto by sme z priestoru vylúčili osoby, ktoré ho v súčasnosti znehodnocujú (sprejovanie exponátov, rozbité fľaše, pohodené striekačky).

5. Zmena imidžu

Začali sme projekt novej vizualizácie Múzea SNP v Banskej Bystrici. Je reprezentovaný novým logom a jeho prezentáciou. Celkovo nová tvár múzea je prezentovaná dvoma headlineami: „*Otvorené múzeum*“ a „*S úctou k národným dejinám.*“ Prvý prezentuje novú filozofiu otvorenosti voči návštevníkovi, ktorú sme potvrdili vznikom Klubu priateľov Múzea SNP, novou cenovou politikou a novým informačným a navigačným systémom. Nová cenová politika bude reprezentovaná rodinnými a kolektívnymi vstupenkami, zľavami a možnými bezplatnými vstupmi. Uvažujeme o možnosti bezplatných vstupov do expozícií na Kališti a v Nemeckej, ako aj bezplatných vstupov do materskej expozície pre kategóriu žiakov stredných a základných škôl pri indivi-

duálnych návštevách. Pri skupinových návštevách žiakov základných a stredných škôl počítame len s platbami za lektorský výklad a prednáškovú činnosť. Všetko samozrejme podlieha ekonomickým prepočtom, ale sme presvedčení, že vzniknuté straty dokážeme nahradiť ziskom z iných činností (prenájom priestorov, predaj publikácií a propagačných materiálov a iné). Múzeum SNP dlhodobo nemá vyriešený navigačný a informačný systém nasmerovania návštevníkov. Chýbajú informačné a smerové tabule pri cestných komunikáciách a informačné tabule na mieste expozícií. Tento problém je potrebné urýchlene riešiť. Druhý headline „*S úctou k národným dejinám*“ vyjadruje programové zameranie Múzea SNP. V nedávnom období sa uvažovalo a tak bola zverejnená aj koncepcia múzea o jeho možnej premene na múzeum 20. storočia. Uvedomujem si síce deficit takto profilovaného múzea v ponuke múzeí na Slovensku, no zároveň si uvedomujem podlžnosti voči výskumnej činnosti v oblasti dejín 2. svetovej vojny na Slovensku a jej prezentácie. Zanedbaný je aj vzdelávací proces v oblasti vyučovania tejto dejinnej etapy. Sme toho názoru, že koncepciu Múzea SNP nie je potrebné v súčasnej dobe meniť. Je však nevyhnutné podstatne skvalitniť vedecko-výskumnú činnosť a zabezpečiť celoslovenskú prezentáciu jej výsledkov vrátane metodiky vyučovania.

6. Memoriál holokaustu

V súvislosti so Slovenskou národnou expozíciou v Osvienčime sa objavila potreba obdobnej expozície na území Slovenska. V súčasnosti je ešte v reštitučnom konaní budova bývalého banskobystrického pivovaru, ktorá bola v majetku Múzea SNP a pozemky pod ňou sú našim majetkom. V prípade ukončenia súdneho sporu buď budova zostane našim majetkom, alebo sa ju pokúsime získať kúpou. V týchto priestoroch by sme chceli vytvoriť expozíciu o holokauste na Slovensku a túto by sme prepojili s blízkou „gecemánskou“ záhradou, ktorá je vhodným miestom na vybudovanie pamätníka obetiam holokaustu na Slovensku. Celý memoriál by sme zároveň využívali ako súčasť vzdelávacieho centra.

Činnosť múzea:

1. Vedecko-výskumná činnosť

V posledných rokoch došlo k situácii, že sa značne oslabil pozícia historického oddelenia v dôsledku jeho personálnej poddimenzovanosti. V budúcnosti je nevyhnutné personálne dobudovanie tohto oddelenia. Dôležitá je odborná profilácia pracovníkov a ich ďalšie vzdelávanie. V dôsledku týchto tendencií je potrebné zabezpečiť publikovanie výstupov vedeckej a výskumnej činnosti jednak v zborníku Múzea SNP

ale aj v samostatných monografiách. Zabezpečenie publikačných možností vidíme v získaní strategického partnera – podnikateľského subjektu – v čom už boli podniknuté základné kroky.

2. Zbierkotvorná činnosť

Na zbierkotvornú činnosť má Múzeum SNP minimum finančných zdrojov, preto za základnú úlohu považujeme zabezpečenie ich zvýšenia a to aj na úkor iných činností. Vzhľadom na nízke finančné zdroje boli v minulosti odmietnuté finančne náročnejšie exponáty, ktoré by však prilákali návštevníkov (napr. Jeep Willis). Nie je možné nakupovať ani umelecké diela, nakoľko sú pre múzeum finančne príliš náročné (napr. busty Goliana, Viesta a iných). Zbierkotvornú činnosť je potrebné bezpodmienečne plánovať a zamerať sa na kompletizáciu pozostalostí účastníkov odboja, na zaujímavé, aj keď finančne náročné zbierkové predmety. Plánovanie je nevyhnutné hlavne z toho dôvodu, aby nedochádzalo k nepremysleným a často zbytočným nákupom nezaujímavých a historicky nie veľmi dôležitých predmetov a dokumentov pred koncom roka, keď nie sú vyčerpané všetky prostriedky na nákup zbierok. Archívny fond je potrebné dopĺňať aj zaujímavými materiálmi zo zahraničných archívov. Za nevyhnutnú považujeme digitalizáciu zbierok a s ňou súvisiacu prezentáciu múzea prostredníctvom internetu – projekt virtuálneho múzea. Je veľmi dôležité vytvoriť materiálne aj personálne predpoklady na urýchlenie tohto procesu.

3. Vydavateľská a edičná činnosť

Za dôležité považujeme rozšírenie zriaďovateľskej listiny múzea o edičnú a vydavateľskú činnosť. Následne je potrebné zamerať ju na publikovanie výsledkov vedeckej činnosti pracovníkov Múzea SNP, portréty najvýznamnejších predstaviteľov odbojovej činnosti, objasnenie významných historických udalostí a prezentáciu zbierkotvornej činnosti múzea. Orientovať sa musíme na cenovo prístupné, obsahovo zaujímavé a graficky nápadité edície. Samostatnou kapitolou by mali byť časovo aj finančne náročné projekty:

- Biografický slovník Slovenska 1938–1945, ktorý chceme realizovať v spolupráci s ostatnými renomovanými historickými pracoviskami.
- Slovensko v rokoch 1938–1945 (Terminologický slovník).
- Sovietsky letecký most. Publikácia v ruskom a slovenskom jazyku a edícia dokumentov o tejto etape 2.svetovej vojny.
- 15. americká letecká armáda a jej činnosť v Čechách, na Morave a na Slovensku – edícia dokumentov z amerických archívov a následne publikácia so štúdiami.
- Slováci v zajateckých táboroch NKVD 1939–1955.

4. Výstavná činnosť

V posledných rokoch sa upustilo od priamej prezentácie výsledkov vedeckej činnosti múzea prostredníctvom tematických výstav vzhľadom na realizáciu niekoľkých expozícií. Je potrebné sa vrátiť k týmto osvedčeným praktikám. Za dôležité preto považujem minimálne raz ročne pripraviť profilovú tematickú výstavu, ktorá bude prezentovať výsledky vedeckej a zbierkotvornej činnosti Múzea SNP, bude autorsky zabezpečená z vnútorných zdrojov múzea. Viac musí Múzeum SNP využívať aj ponuku našich partnerských múzeí v zahraničí, i u nás doma. Prezentovať sa musí aj netradičnými spôsobmi – putovné výstavy, výstavy na netradičných miestach, organizovanie výstav na školách. Za dôležité považujem aj zachovanie výstavnej činnosti priamo nesúvisiacej s poslaním múzea, ktorá však dokáže do jeho priestorov priťahnuť nových návštevníkov.

5. Výchovno-vzdelávacia činnosť

Potreba výchovno vzdelávacej činnosti je jasná. Zamedzeniu vplyvu neonacistických, xenofóbnych a antisemitistických hnutí je možné len na základe vzdelávania a výchovy. Tento zámer sme už ozrejmili pri projekte vzdelávacieho centra. Malo by nám ísť v prvom rade o vzdelávanie učiteľov a žiakov základných a stredných škôl.

Smerom k odbornej verejnosti je potrebné organizovať konferencie, semináre a zúčastňovať sa na podobných podujatiach iných organizácií. Za mimoriadne dôležité považujeme ďalšie vzdelávanie zamestnancov v ich jednotlivých profesijných zameraniach, ale aj v jazykovej a počítačovej zdatnosti.

6. Riadiaca činnosť

Zmenili sme organizačnú štruktúru, pracovný poriadok a s nimi súvisiace dokumenty. Vypracovali sme marketingový plán, stabilizovaní boli všetci riadiaci pracovníci. V oblasti marketingu a manažmentu boli zavedené nové prvky vrátane mediálnej prezentácie. Novým stupňom pri skvalitnení riadiacej práce je odštartovanie procesu vedúceho k získaniu systému riadenia kvality ISO 9001/2001. Tento proces by mal byť ukončený do konca roku 2007.

*Generál Ján Golian na jeseň 1944
v Banskej Bystrici vo svojej pracovni
na Veliteľstve pozemného vojska 1.ČSA
na Slovensku*

GENERÁL GOLIAN
A
JEHO DOBA

Materiály z odborného seminára k 100. výročiu narodenia Jána Goliana
BANSKÁ BYSTRICA 31. 10. 2006

JÁN GOLIAN V ČESKOSLOVENSKEJ BRANNEJ MOCI 1925–1938

MILOSLAV ČAPLOVIČ

Ján Golian sa narodil 26. januára 1906 v maďarskej obci Dombóvár neďaleko Kaposváru v župe Tolná. Jeho otec Rudolf (1873–1931) pochádzal z Veľkých Šurian a matka Gizela, rod. Nagyová (1881–1945) z Komjatic.¹ Na Dolnú zem sa rodina presťahovala z existenčných dôvodov, kde jeho otec našiel uplatnenie ako strojník–opravár poľnohospodárskych strojov na veľkostatku tamojšieho grófa. Mal deviatich súrodencov, ale päť z nich zomrelo v útlom veku na rozličné choroby. Prvé roky detstva teda Ján prežil v maďarskom Dombóváre, a keď sa neskôr sociálne pomery v tomto kúte Uhorska výrazne zhoršili, vrátil sa spolu s rodičmi do Poľného Kesova, neskôr Urmína (dnes Mojmirovce), kde začal navštevovať obecnú školu. Napokon sa rodina natrvalo usadila v Trnovci nad Váhom pri Šali, kde jeho rodičia žili až do konca svojho života.²

Nasledovalo štúdium na nižšej strednej 4–ročnej maďarskej internátnej škole rádu Školských bratov v Bojnej pri Topoľčanoch, kde dvanásťročného Jána zastihol aj vznik Československa. Po jej skončení nastúpil do Strojníckej vyššej priemyselnej školy v Bratislave. Počas štúdia sa snažil byť finančne sebestačný, preto si privyrábал rôznymi kondíciami či štafážnymi službami v divadle. Na jeho rodinu sa v novom štáte pousmialo šťastie, keď na základe oklieštenej pozemkovej reformy bol rozparcelovaný miestny veľkostatok v Trnovci, z ktorého sa aj Golianovcom ušla hruda pôdy. Neskôr rodinu postihli dôsledky otcovej choroby, ktoré boli veľmi zložité pre sedemčlennú rodinu. Študent Ján vždy počas celých prázdnin vypomáhal po širokom okolí, ako sa len dalo, napr. pri žatevných prácach, len aby si rodina udržala sociálne minimum. Po maturite na bratislavskej priemyslovke bolo Jánovým zámerom študovať na Vysokej škole technickej v Brne, no štúdium v tejto škole presahovalo finančné možnosti jeho rodiny. Preto sa rozhodol podať si prihlášku do Vojenskej akadémie v Hraniciach na Morave, kde ho ako devät-

1 Kol. autorov: *Vojenské osobnosti československého odboje*. Praha: MO ČR–AVIS, 2005, s. 82. Osobné dokumenty, doklady a fotografie generálplukovníka in memoriam Jána Goliana sú uložené v zbierkach Archívu Múzea SNP v Banskej Bystrici.

2 STANISLAV, J.: *Generál Ján Golian*. In: *Povstaleckí generáli*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, b.r.v., s. 3; Pozri tiež: *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*, II. zväzok E–J. Martin: Matica Slovenská, 1987, s. 199; DOBRÍKOVÁ, M.: *Generál Ján Golian*. In: *Historie a vojenství*, XLV, 1996, č. 5, s. 70–82.

nástročnému prijali. Tam sa 1. októbra 1925 začala písať jeho vojenská dráha v II. batérii vojenských akademikov, s predurčením pre delostrelectvo.³ Jeden z jeho spolužiakov, neskorší veliteľ delostrelectva 3. čs. samostatnej brigády v ZSSR, generálporučik Vilém Sacher ho v jednej svojej knižke charakterizoval nasledovne: „...*Vojenská akadémia v Hraniciach, rok 1925. Príslušníkom jednej delostreleckej čaty bol akademik Ján Golian. V učebni sedával na kraji tretej lavice a spával v spoločnej izbe s ďalšími dvadsiatimi akademikmi. Tichý, skromný chlapec útlej postavy. Tvár s výraznými lícnymi kosťami, s výrazným nosom. Ulízané tmavohnedé vlasy s cestičkou na ľavej strane. Povahovo priehľadný a čistý ako slovenské horské potôčiky. Otvorený. Vďačný za malú pozornosť a dobré slovo. Vzácny kamarát. Nie vždy s ním ako so Slovákom hrali fair play. Niektorí profesori i akademici. Zahniezdila sa v ňom zatrpknutosť. Prepadal pocitu menejcennosti. Bol dôverčivý a nepoznal, keď mu niekto niekde nastražil pascu zo zlomyseľnosti. Sám taký nebol. Na svoj vek bol vážny, stále zahĺbený do seba. Jeho kamaráti mu hovorili Jánoš. V prospechu sa pohyboval niekde uprostred. Brali naňho prísnejší meter. Miloval kone a bol dobrý jazdec...*“⁴

Dvojročné štúdium vo Vojenskej akadémii napokon úspešne absolvoval a dňom 7. augusta 1927 bol akademik Ján Golian menovaný do hodnosti poručíka delostrelectva, s účinnosťou od 1. septembra 1927. Vzápätí absolvoval aplikačnú školu delostrelectva v Olomouci, ho prideliť do delostreleckého pluku 3 v Litoměřiciach. Od 1. októbra 1927 do 31. októbra 1934 prešiel vo svojom kmeňovom telese postupne funkciami veliteľa delostreleckej čaty, inštruktora, veliteľa spojovacej čaty, rádiočaty a 1. dôstojníka spojovacej batérie. Medzitým bol s účinnosťou a poradím od 1. októbra 1931 povýšený do hodnosti nadporučíka delostrelectva a roku 1932 absolvoval ekvitačný kurz.⁵

V tomto období sa na jednej zo študentských zábav v Čáslavi, kde sa Ján ocitol na jednom z nespočetných vojenských kurzov, zoznámil s Jarmilou Peterkovou (1913–1995). Bola to dcéra doktora práv Antonína a Marie Peterkových. Z ich stretnutia vzišla láska na prvý pohľad. Sama pani Jarmila po rokoch na to spomínala takto: „...*Nakoniec si pýtal dovoľenie, požiadal, či by mohol prísť na návštevu. V našej rodine sa všetko bralo podľa najprísnejších mravov. Rodičia žili len pre rodinu, otec bol prísny právnik na finančnom úrade a zrejme si predstavoval, že jeho jediná dcéra by nemusela mať vážnu známosť práve s dôstojníkom. Ale mama bola na mojej strane. Bol mojou prvou láskou. Prvou a poslednou–na celý život. Na prvý pohľad som sa zamilovala až po uši. A on zrejme tiež. Chodieval k nám z Litoměříc raz týždenne, ale spával v hoteli...*“⁶ Zosobášili sa 16. júna 1934

3 Tamže. Pozri tiež MARKO, J.: *Vo vojenských službách Československej republiky, druhého odboja a Slovenského národného povstania*. Bratislava 1973, rukopis, s. 136.

4 SACHER, V.: *Na počátku stála smrt*. Praha : Naše vojsko, 1970, s. 93–94.

5 VHA Bratislava, f. MNO–Dôv. 1942, šk. 200, inv. č. 252; Osobný vestník MNO, r. X, 7. 8. 1927, č. 37, s. 196; Tamže, r. XIV., 24. 10. 1931, č. 56, s. 304.

6 TAKÁČ, L.: *Spoveď Jarmily Golianovej*. In: Národná Obroda, 29. 8. 1991, s. 8.

na Staromestskej radnici v Prahe. Po obrade bola svadobná hostina v hoteli Paríž. Najskôr sa presťahovali do Pardubíc, kde sa mohol Ján naplno venovať svojej záľube – jazde na koni. Dokonca sa stal úspešným jazdcom a v tom istom roku absolvoval aj tamojšie Vojenské jazdecké učilište. Doslova si tajne želal stať sa veliteľom vojenského žrebčína. Po Novom roku 1935 mladomanželia odišli do Litoměříc, mestečka s prevažne nemeckým obyvateľstvom. Rodiny dôstojníkov v tejto posádke žili spoločenským životom. Golianovci často navštevovali vojenskú plaváreň, chodievali hrať tenis, na výlety, tanečné večierky, plesy, spolu jazdili na koni.⁷

Člen Vojenského ústredia a veliteľ spojovacieho vojska 1. ČSA na Slovensku generálmajor in memoriam Jozef Marko vo svojich spomienkach, okrem iného, píše: „...*Keď som v rokoch 1929–34 slúžil u telegrafného práporu 1 v Kutnej Hore, k spojovaciemu školskému oddielu zbrani tohto práporu, umiestnenému v neďalekej Čáslavi každoročne dochádzal ako inštruktor npor. del. Ján Golian. Ako pamiatky z tohto nášho pôsobenia zostali nám české manželky, Golianovi pani Jarmila z Čáslavi a mne jej spolužiačka z Chotusic (Emília, rod. Tichá–pozn. M. Č.), vzdialených 5 km od Čáslavi. Netušili sme vtedy, za akých okolností sa znovu stretneme po desiatich rokoch na Slovensku!*...“⁸

Od 1. novembra 1934 do 19. apríla 1935 bol nadporučík Golian pridelený veliteľovi delostreleckého pluku 3 podplukovníkovi del. Karlovi Andělovi. Následne od 20. apríla 1935 do 30. septembra 1935 zastával funkciu veliteľa remontného strediska a od 1. októbra 1935 do 31. marca 1937 bol veliteľom remontnej batérie pluku.⁹ Napokon však zvíťazila vnútorná potreba prehĺbiť si vojenské vzdelanie vo Vysokej škole válečnej (VŠV) v Prahe. V marci 1937 úspešne absolvoval prijímacie skúšky z francúzštiny, maďarčiny, nemčiny, z taktiky hlavných druhov zbraní, taktiky všeobecnej schopnosti, jazdy na koni a z 51 uchádzačov sa umiestnil na 10. mieste.¹⁰ Zároveň bol s účinnosťou a poradiť od 1. apríla 1937 povýšený do hodnosti kapitána delostrelectva. Frekventantom I. ročníka VŠV v Prahe sa stal od 1. apríla 1937.¹¹ „...*Bolo to veľmi náročné štúdium, hrozba fašizmu bola evidentná, frekventanti museli absolvovať dva ročníky za jeden rok. A k tomu sa Jánovi uskutočnil ešte aj životný sen: Moji rodičia nám dali peniaze na koňa. Bol to krásny exemplár, Šebes sa volal. Ján vstával o štvrtej hodine ráno a chodil do Chuchle trénovať svojho krásavca...*“, načrela nám v dávných spomienkach pani Jarmila.¹²

7 Tamže. Pozri tiež Letokruhy. *Manželka veliteľa povstalecké armády*. In: <http://www.cesi.sk/bes/04/78/0478gol.htm>

8 MARKO, J.: *Vo vojenských službách*, ref. 3, s. 485.

9 VHA Bratislava, f. MNO–Dôv. 1942, šk. 200, inv. č. 252.

10 STANISLAV, J.: *Generál Ján Golian*, ref. 2, s. 4; DOBRÍKOVÁ, M.: *Generál Ján Golian*, ref. 2, s. 73.

11 Osobný vestník MNO, r. XX, 27. 3. 1937, č. 18, s. 159; *Schematismus československé branné moci*, r. XVI. Praha : MNO, 1937, s. 27.

12 TAKÁČ, L.: *Spoveď Jarmily Golianovej*, ref. 6, s. 8.

Golianovo štúdium v druhom ročníku prerušila májová (čiastočná) mobilizácia, keď na žiadosť velenia čs. armády prezident Edvard Beneš povolal v noci z 20. na 21. mája 1938 do zbrane jeden ročník I. zálohy a príslušníkov špeciálnych a technických jednotiek. Už medzitým bol Ján, na základe náčelníka HŠ armádneho generála Ludvíka Krejčího z 3. mája 1938, pridelený do 10. divízie v Banskej Bystrici. Iste vtedy ani len netušil, že toto mesto bude o šesť rokov centrom SNP, kde vo velení povstaleckej 1. čs. armády na Slovensku bude mať kľúčovú úlohu. Napokon o jeho osude zostať natrvalo na Slovensku rozhodla všeobecná mobilizácia čs. brannej moci z 23. septembra 1938 a osudové politické rozhodnutie štyroch veľmocí. Mnichovský diktát z 29. septembra 1938 bol zásadným impulzom, ktorý vyvrcholil rozbitím ČSR v polovici marca 1939. V mobilizovanej 10. divízii (krycie meno Tomášik), ktorá zaujala kryt južnej hranice Slovenska s veliteľstvom v Krupine a ktorej velil brigádny generál Rudolf Hošek, bola kapitánovi Golianovi zverená funkcia prednostu 2. spravodajského oddelenia jej štábu.¹³ Vylúčenie vojenského riešenia čs. septembrovej krízy ani zďaleka neupokojilo napäté pomery v starom i novom pohraničí a čs. vojaci museli aj silou zbraní naďalej zabezpečovať záujmy okypťeného štátu. Ich bojová činnosť sa rovnako vzťahovala aj na územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi, kde v jesenných mesiacoch roku 1938 boli mocenské nároky Poľska a Maďarska späť s horlivou činnosťou poľských záškodníckych jednotiek „Strzelcov“, či maďarských diverzných oddielov Rongyosgárda a szabadcsapatok. Kým v českých krajinách sa už v priebehu októbra 1938 prechádzalo demobilizáciou na mierový stav, na Slovensku a Podkarpatskej Rusi sa vojnová organizácia premiestnením niektorých jednotiek z Čiech a Moravy posilnila a v takejto podobe udržala až do konca roka 1938.

Kapitán Golian, ktorý bol ako vojak odhodlaný brániť svoju vlasť, ťažko niesol nasledujúci pomnichovský vývoj udalostí v oklieštenej republike. Zvlášť sanačné rozhodnutie Viedenskej arbitráže z 2. novembra 1938, na základe ktorej bolo južné územie Slovenska odstúpené Maďarsku. Do tohto územia patril aj Trnovec nad Váhom, kde zostala jeho matka a starší brat. Otec a jedna sestra už medzitým zomreli a ďalšie dve sestry sa vysťahovali do Brazílie.¹⁴ Po demobilizácii čs. armády na Slovensku v polovici decembra 1938 bol naďalej, na základe nariadenia náčelníka HŠ zo 14. decembra, pridelený do štábu 10. divízie v Banskej Bystrici. V tomto meste sa Golianovci dočkali rozbitia republiky, keď z iniciatívy nacistického Nemecka, resp. na nátlak Hitlera, vyhlásil Slovenský snem 14. marca 1939 samostatný Slovenský štát. Hneď na druhý deň rozpad republiky zavŕšila okupácia českých krajín nemeckou armádou. Až dotedy jednotná čs. armáda prestala

13 Porovnaj MINAŘÍK, P.-ŠRÁMEK, P.: *Průvodce po mobilizované čs. branné moci v době mnichovské krize na území Slovenska a Podkarpatské Rusi*. In: *Vojenská historie*, 4, 2000, č. 2, s. 100.

14 STANISLAV, J.: *Generál Ján Golian*, ref. 2, s. 5; DOBRÍKOVÁ, M.: *Generál Ján Golian*, ref. 2, s. 73.

existovať a podstatnej časti jej modernej vojenskej výzbroje a výstroja pre vyše 40 divízií sa zmocnil Wehrmacht. Bol to jeden zo závažných impulzov, ktorý napomohol urýchliť prípravy vojnovnej expanzie nacistického Nemecka proti Poľsku a ďalším štátom Európy.

JÁN GOLIÁN¹ V SLOVENSKEJ ARMÁDE V ROKOCH 1939–1943

FRANTIŠEK CSÉFALVAY

Pomerne málo známym obdobím je viac ako 5 rokov života Jána Goliána, ktoré sú späté s jeho službou v armáde Slovenského štátu, a ktoré sa neviažu na jeho odbojovú činnosť.² Vo viacerých väčšinou encyklopedických heslách–vzhľadom na ich zameranie–sa ich autori viac–menej venujú odbojovej činnosti Jána Goliána.³ Môj príspevok sa týka 4 a pol roka tohto obdobia. Vznik Slovenského štátu a rozpad Česko–Slovenska ako dôstojník vychovaný v duchu nutnosti obrany celistvosti štátu, ako mnohí iní, predovšetkým vyšší dôstojníci, prijal s nevôľou. Podľa jeho životopiscov⁴ v tomto čase zvažoval aj odchod za hranice.⁵ Nepochybne by to aj urobil, keby nebol ženatý, ale v danom okamihu uprednostnil harmonické rodinné spolužitie s manželkou. Činnú službu nastúpil 14. marca 1939 ako kapitán delostrelectva (kpt. del.) a v Návrhu na povýšenie do hodnosti podplukovníka generálneho štábu (pplk. gšt.) z roku 1942⁶ o priebehu jeho dovtedajšej služby sa uvádza, že od 14. 3. 1939 do 30. 9. 1940 bol prednostom 3.oddelenia 1. divízie. V skutočnosti v tejto funkcii nemohol byť, pretože až 8. mája 1939 bol v rámci veľkej organizačnej zmeny v slovenskej armáde zadelený do Vyššieho veliteľstva 1 v Trenčíne⁷.

- 1 V rokoch 1939–1943 v absolútne prevažnej miere bolo jeho meno uvedené s dlhým „á“ (aj sa podpisoval) ako Golián. Preto ho budeme uvádzať s dlhým „á“ aj my. Až ako oblasťný dôstojník VDO 1 v novembri–decembri 1943 sa podpisoval ako Golian. Doteraz sme nenašli dokument, ktorý by vysvetlil túto zmenu.
- 2 Pomerne presný priebeh služby Goliána podáva: STEHLÍK, E.–LACH, I.: *Vlast a čest byly jim dražší nežli život*. Dvůr Králové nad Labem: ing. Jan ŠKODA–FORTprint, 2000, s. 53–54.
- 3 Najnovšou publikáciou s takýmto zameraním je kolektívne dielo slovenských a českých vojenských historikov: LÁNIK, J. a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky–Agentura vojenských informací a služeb, 2005. (Heslo Golian Ján na s. 82–83).
- 4 Doteraz najpodrobnejšou biografiou je: STANISLAV, Ján: *Generál Ján Golian*. In: *Zborník Múzea Slovenského národného povstania 15*. Martin: Osveta, š. p. Martin, 1990, 145–157.
- 5 Tamže, s. 147.
- 6 VHA Bratislava, f. MNO SR 1939–1945, Spisy dôverné, šk. 200, inv. č. 252–Povyšovanie, menovanie a premiestnenie dôstojníkov a rotmajstrov. Č. j. 111307/dôv./II/3 1942–Golián Ján, mjr.gšt.–návrh na povýšenie.
- 7 VHA Bratislava, f. VDO 1, 93/184/1, Dôverný domáci rozkaz čís. 9 z 9. mája 1939.

Pred príchodom Goliána bolo v Trenčíne veliteľstvo V. zboru a veliteľstvo 15. divízie. Velenie V. zboru dňa 18. marca 1939 na rozkaz slovenskej vlády prevzal mjr. gšt. Štefan Jurech.⁸ Dňom 20. marca 1939 boli ustanovení aj jednotliví funkcionári, Goliánovo meno však nie je medzi nimi.⁹ Od 15. apríla malo vzniknúť Vyššie veliteľstvo I¹⁰ a to zlúčením dovtedajšieho veliteľstva V. zboru a veliteľstva 15. divízie. Aj manželka Jána Goliána uviedla v jednom rozhovore, že až začiatkom mája 1939 sa sťahovali do Trenčína.¹¹ Podľa zoznamu vojenských gážistov, ktorí vykonávajú trvalú službu v slovenskej armáde, vedľa jeho mena figurovalo: prednosta 4. oddelenia VV 1, národnosť slovenská, náboženstvo rímsko-katolícke, je kategórie Slovák v aktívnej službe.¹² Zo známych alebo neskôr preslávených osobností k VV 1 boli zadelení aj plukovník pechoty (plk. pech.) Anton Pulanich, ktorý prevzal funkciu 19. mája 1939 už ako generál II. triedy, (veliteľ VV I¹³), kpt. gšt. Ladislav Lavotha (náčelník štábu VV 1), škpt. pech. Eugen Janeček, pobočníkom veliteľa VV 1 sa stal npor. pech. Štefan Magyar (od roku 1940 Murgaš).¹⁴ Ján Golián bol teda od začiatku ustanovený prednostom 4. oddelenia VV I.¹⁵

4. oddelenie predstavovalo všetky služby, to zn. pre delostrelca, ktorý bol aj vášnivým jazdcom na koni, ako mnoho iných dôstojníkov vtedajšej doby, to bola nová výzva a nové úlohy iného zamerania. Ako disciplinovaný dôstojník sa prispôbil novej situácii. Avšak zmeny v jeho zadeleniach ešte len prišli.

-
- 8 VHA Bratislava f. VV 1-VDO 1, 90/176/1, Dôverné rozkazy 1939. Dôverný rozkaz veliteľa V. zboru č. 9 z 18. marca 1939.
 - 9 VHA Bratislava, f. VV 1-VDO 1, 94/191/1 Domáce rozkazy 1939, Domáci rozkaz čís. 12, z 30. marca 1939.
 - 10 VV 1 vzniklo podľa výnosu MNO č. j. 200. 723 dôv. 1. org 1939 s dodatkom, že veliteľstvo má byť „predbežne“ v Trenčíne a toto vyššie veliteľstvo je postavené na roveň doterajších divíznych veliteľstiev, je však rozšírená o oblastnú právomoc. Personál veliteľstva V. zboru sa zlúčil s personálom veliteľstva 15. divízie. (Ref. 7, Veliteľstvo V. zboru - Dôverný domáci rozkaz čís. 7, Trenčín, 21. apríl 1939.) V Dôvernom rozkaze čís. 12 z 22. apríla 1939 sa k tomu uvádza, že „VV 1 započne fungovať dňom 25. apríla 1939.“ (Ref. 8, 90/176/3, Dôverné rozkazy 1939).
 - 11 TAKÁČ, L.: *Spoved Jarmily Golianovej*. Národná obroda, 29. augusta 1991, s. 8.
 - 12 VHA Bratislava, f. VV 1-VDO 1, škat. 88, inv. j. 172 Zaráďovacie listiny dôstojníkov a rotmajstrov 1939.
 - 13 Ustanovený bol Ministerstvom národnej obrany čís. 51 dôv. 1. org. 1939 a informoval o tom Dôverný rozkaz čís. 16 zo dňa 9. mája 1939. Velenie prevzal 19. mája 1939 už ako generál II. triedy.(VHA Bratislava, VV 1, VDO 1, 90/176/3 Dôverné rozkazy 1939, rozkaz čís. 16 z 9. mája 1939 a čís. 20 z 23. mája 1939).
 - 14 Za prednostov oddelení na VV 1 boli ustanovení: 1. oddelenie pplk.pech. Václav Ivičič, 2. oddelenie škpt.pech. Eugen Janeček, 3. oddelenie škpt.gšt. František Škarka a 4. oddelenie kpt.del. Ján Golián. (VHA Bratislava, MNO SR 1939-1945, Prezidiálne dôverné 1939, škat. 1. MNO-HVV, čís. 51 Dôv./1.org. 1939-Ustanovenie veliteľov a prednostov. Bratislava, 1. mája 1939).
 - 15 Ref. 7, Dôverný domáci rozkaz čís. 10 z 19. mája 1939. Tento rozkaz informoval, že kpt. del. Ján Golián nastúpil službu pri VV 1 10. mája (červeným perom opravené na 8. mája) 1939 a bol ustanovený prednostom 4. oddelenia.

Krátko po ustanovení do funkcie prednostu 4. oddelenia mu bola k nej pridaná aj ďalšia: až do nastúpenia služby npor. tel. Alojza Režucha MNO v Prahe bol poverený aj „vedením agendy spojovacej služby VV 1 bez ujmy jeho doterajšej funkcie.“¹⁶ Nakoniec sa npor. tch. A. Režucha 5. júna 1939 dostavil na MNO a prevzal osobný prijímací dekrét do slovenskej armády¹⁷, takže dovtedy trvalo Goliánovo zastupovanie.

Pravdepodobne na vybavovanie nutných rodinných majetkových záležitostí si vybral koncom mája 1939 trojdňovú riadnu dovolenku do Čáslavi a do Prahy a vo funkcii prednostu 4. oddelenia ho zastupoval stot.del. Vojtech Svíček.¹⁸ Pri tom treba spomenúť, že výnosom MNO č. 100. 133/evak.1939 bol nariadený súpis bytov a majetku, ktoré zanechali príslušníci slovenskej armády v Protektoráte. Medzitým výnosom MNO zo dňa 31. 3. 1939 boli vydané smernice pre prevoz majetku na Slovensko. Možno len dedukovať, či jeho dovolenka súvisela s takýmto vybavovaním. S nástupom od 26. júna znovu dostal 6-dňovú dovolenku z nutných rodinných dôvodov do Prahy.¹⁹

Ján Golián bol v tom čase aj majiteľom auta, na kúpu ktorého, podľa spomienok manželky Jarmily,²⁰ dostali peniaze od jej rodičov. Pochopiteľne Golián mal aj vodičské oprávnenie, čo vo vtedajšej dobe nebolo také samozrejmé ako dnes. S platnosťou od 1. augusta 1939 dostal povolenie garážovať auto v objekte VV 1.²¹ (Bolo to auto zn. Z-6, ev. čís. S-33.655).

Dôveryhodný dôstojník, stot. del. J. Golián, sa stal aj členom tzv. „sňatkovej komisie“ dôstojníkov spolu s pplk. intendancie Filipom Cramerom, stot. del. Vojtechom Svíčkom (neskôr túto komisiu premenovali na sobášnu komisiu). Takúto komisiu volili dôstojníci tak, že každý mal na papieriku uviesť 5 mien, z nich boli zvolení tí, ktorí dostali najviac hlasov. Dá sa povedať, že to bol jediný „demokratický“ prvok armády. Ukázalo sa, že bol svojimi vlastnosťami známy, skromný a spravodlivý. Tak, ako ostatní gážisti VV 1 aj on zložil prísahu 5. júla 1939.²² V čase horúceho leta 1939 vo vyostrenej medzinárodnej situácii slúžil v Trenčíne a plánoval dovolenku na august. Dňom 22. augusta 1939 bol ustanovený prednostom 3. oddelenia štábu²³ (v tom čase prednostom 2. oddelenia bol npor. pech. Ján Juraj Stanek, 1. oddel. stot. Bohuslav Pešan) a dostal 13-dennú dovolenku s nástupom 21. augusta, ktorú mu vzápätí zrušili zo služobných dôvodov²⁴ a už ako novopečený prednosta 3. oddelenia 23. augusta 1939 vykonal služobnú ces-

16 Tamže, Dôverný domáci rozkaz čís. 14 zo 6. júna 1939.

17 Ref. 14, Č. j. 306 Dôv. prez. 1939-Režucha Alojz-aktivovanie.

18 Ref. 9, Domáci rozkaz čís. 22 z 31. mája 1939.

19 Tamže, Domáci rozkaz čís. 28, z 23. júna 1939.

20 Ref. 11, s. 8.

21 Ref. 9, Domáci rozkaz čís. 44 z 22. augusta 1939.

22 VHA Bratislava, f. VV 1-VDO 1, šk. 55, Domáci rozkaz čís. 31 z 3. júla 1939.

23 Ref. 7, Dôverný domáci rozkaz z 18. augusta 1939.

24 Ref. 9, Domáci rozkaz čís. 45.

tu do Bratislavy.²⁵ Dňa 27. augusta 1939 vyšiel rozkaz, podľa ktorého spolu s ostatnými vyššími dôstojníkmi odišiel na veliteľské cvičenie do priestoru VV 3. Pravda, to už boli časy, keď sa pripravovalo na ťaženie proti Poľsku a z mobilizovaných častí VV 1 vzniklo veliteľstvo „Jánošík.“

Počas poľského ťaženia zastával funkciu prednostu 3. oddelenia a často zastupoval aj náčelníka štábu, jeho meno figuruje aj v návrhu na vyznamenanie od p. pl. 4.²⁶ V popise, resp. v zdôvodnení sa píše: „*Stot. Ján Golián, dňa 3. 9. odoslaný bol ako dôstojník generálneho štábu s dôležitým rozkazom pre bojovú činnosť pluku pre deň 4. 9. 1939. Po odovzdaní rozkazu odobral sa s práporom, aby zistil ich presnú situáciu. Keď nastala bojová akcia, /útok/ ostal dobrovoľne na bojišti a riadil osobne akciu na ľavom krídle.*“²⁷ Za tú istú akciu s trochu odlišným popisom („Stot. gšt. Golián Ján dňa 3. 9. 1939 večer odoslaný bol veliteľom divízie s dôležitým rozkazom k p.pl. 4. Po vyplnení rozkazu sa nevrátil, ale dobrovoľne sa zúčastnil boja u p. pl. 4 u Ochotnice²⁸ dňa 4. 9. a riadil predné jednotky v intenciách veliteľa divízie. Vrátil sa až po ukončení boji.“²⁹ bol navrhnutý na nemecké vyznamenanie. Dňa 27. septembra sa v ďalšom telegrame uvádza, že návrh na vyznamenanie bude spracovaný pre gen. II. tr. A. Pulanicha, mjr. gšt. L. Lavothu a stot.del. J. Goliána.

Počas pobytu v poli sa spolu s veliteľom a náčelníkom štábu divízie zúčastnil kurzu dôstojníkov ako učiteľ³⁰ vo Vojenských Zruboch (dnes: Tatranské Zruby). V rámci demobilizácie už 6. októbra vyšiel rozkaz v Spišskej Novej Vsi na presun veliteľstva divízie a spolu s mjr. gšt. Lavothom a mjr. Hamrlom mal cestovať autom TATRA 97.³¹ Ešte 7. októbra 1939 Golián napísal telegram npor. Magyarovi (neskôr Murgaš), v ktorom ho prosil, aby „kúpil 150 kg žltých zemiakov (rožky) a 50 kg kockového cukru a to všetko previezol sem, až tam zruší tú permanenciu.“ Ďalej v ňom píše „Srdečne ti ďakujem, všetci ťa pozdravujeme a čakáme na Teba.“³² (Pravdepodobne mala byť táto zásielka určená pre Vojenské Zruby...)

Dňa 11. decembra 1939 sa mal stot. del. J. Golián dostaviť na 3. oddelenie MNO, kde mal vykonať skúšky na prevzatie do stavu dôstojníkov gene-

25 Tamže.

26 VHA Bratislava, f. VV 1-VDO 1, 102/214 Jánošík 3. oddelenie. K čís. 644/3.odd.

27 Tamže, Telegramy. K čís. 641/3.odd. 1939. 16. sept. 1939 o 18.00 h.

28 Slovenské jednotky tu mali kryť postup nemeckej 2. horskej divízie a zaistiť priestor Ochotnica-Zabrzež. 4. septembra 1939 tu došlo k najväčším bojom. Najväčší podiel na nich mali príslušníci pešieho pluku 4. Bližšie o tom pozri: BAKA, I.: Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2006, s. 92-93.

29 Ref. 6, šk. 70, inv. j. 99. Vyznamenanie slovenských vojenských osôb slovenskými a zahraničnými vyznamenaniami a udeľovanie slovenských vyznamenaní príslušníkom spojeneckých armád. Veliteľstvo 3. divízie, č. j. 50201/Döv.1.osob.1940. Prípis gen. Antona Pulanicha na Č. j. 150.550. z 18. januára 1940 vo veci vyznamenania osôb nemeckou brannou mocou.

30 Ref. 26, Dôverný rozkaz veliteľstva Jánošík čís. 10 z 23. septembra 1939.

31 VHA Bratislava, f. VDO 1 102/219 „Jánošík“ 4. oddel. Varia.

32 VHA Bratislava, f. VDO 1, 102/218 „Jánošík“, 4. oddel. Telegramy 30. 8.-10. 10. 1939.

rálneho štábu. Skúšky mali trvať do 13. decembra 1939.³³ Dopadli dobre, na základe čoho MNO dňom 15. decembra 1939 ho preradilo do stavu dôstojníkov generálneho štábu,³⁴ alebo ako sa oficiálne uvádzalo:

„MNO priznáva absolutórium Vysokej školy válečnej a preraduje do skupiny dôstojníkov generálneho štábu...“

Vo svojej funkcii prednostu 3. oddelenia často cestoval a zúčastňoval sa veliteľských cvičení. Keď 9. januára 1940 došlo k zmene na poste veliteľa divízie (gen. II. tr. A. Pulanicha vo funkcii vystriedal plk. gšt. A. Malár) pri rozlúčke Pulanicha aj on ako príslušník štábu obdržal pamätnú medailu za ťaženie proti Poľsku. V neprítomnosti NŠ 1. divízie, mjr. gšt. L. Lavothu ho zastupoval a práve s podpisom Goliána vyšiel rozkaz o dôležitosti štúdia nemčiny pre dôstojníkov.

K prvému výročiu vzniku samostatného Slovenska boli viacerí dôstojníci aj v rámci 1. divízie vyznamenaní. Jeho meno vtedy nefigurovalo medzi nimi.³⁵ Dostal však nemecké vyznamenanie ešte za poľské ťaženie. Dňa 20. marca 1940 veliteľ divízie, plk. gšt. A. Malár odovzdal jemu a náčelníkovi štábu mjr. gšt. Ladislavovi Lavothovi Železný kríž II. tr. za prítomnosti všetkých dôstojníkov 1. divízie.³⁶

V dňoch 16.-17. mája 1940 sa Ján Golián zúčastnil spolu s veliteľom divízie, plk. gšt. Augustom Malárom a náčelníkom štábu mjr. gšt. Ladislavom Lavothom rekognoskácie terénu pre cvičenie divízie v priestore Trnava a Nitra.³⁷ Koncom júla 1940 sa zúčastnil posádkových cvičení v Bratislave (26. 7.) a v Žiline (30. 7.).³⁸

Dňom 2. augusta 1940 sa náčelníkom štábu VV 1 stal mjr. gšt. Viliam Kanák. Do jeho príchodu ho zastupoval stot.gšt. Ján Golián³⁹. Jeden neskorší dokument odkazuje na to, že pamätnú medailu za poľské ťaženie Golián obdržal nariadením MNO 153. 391 Dôv. a na základe toho mu prislúcha aj štítok „Javorina“.⁴⁰ V auguste 1940 stot. gšt. J. Golián obdržal vyznamenanie Za hrdinstvo 2. st.⁴¹

33 VHA Bratislava, f. VDO 1, 93/184/3, Dôverný domáci rozkaz čís. 43 z 12. decembra 1939.

34 VHA Bratislava, f. VDO 1, šk. 94/192, Domáce rozkazy 1940. Domáci rozkaz čís. 1, z 1. januára 1940: „Priznáva sa absolutórium VVŠ a súčasne sa prekladá do skupiny dôstojníkov generálneho štábu s účinnosťou a poradím od 15. decembra 1939 prepožičaním služobných miest 6. platovej stupnice, systemizovaných pre stotníkov v služobnej kategórii dôstojníkov generálneho štábu.“

35 VHA Bratislava, f. VV 1-VDO 1, 90/177/3 Dôverné rozkazy 1940. Dôverný rozkaz veliteľstva 1. div. čís. 25 z 22. marca 1940; Pozri aj: Ref. 6, šk. 70, č. j. 153.391 (Vyznamenanie príslušníkov armády dňa 14. marca 1940).

36 Tamže, šk. 71, inv. j. 99, č. j. 154054 -Železný kríž 2. triedy-rosolanie.

37 Tamže, Domáci rozkaz čís. 40, z 18. mája 1940.

38 Tamže, Domáci rozkaz, čís. 51 z 22. 7. 1940.

39 VHA Bratislava, f. VV 1-VDO 1, 90/177/3 Dôverné rozkazy 1940, Dôverný rozkaz čís.56 zo 7. augusta 1940.

40 Ref. 6, šk. 173, k čís. 626 Dôv. 1. odd. 1941.

41 Tamže, šk. 71, inv. j. 99, č. j. 161.233 Vyznamenanie príslušníkov slovenskej armády -dodatočné schválenie. (3. 8. 1940).

Dňom 1. októbra 1940 podľa Sm 100, čl. 44 stot. gšt. J. Goliánovi priznali služné I/7c platového stupňa ročne 21 000 ks.⁴²

Po reorganizácii slovenskej armády, 1. októbra 1940 veliteľom 1. divízie bol už plk. del. Jozef Turanec, ktorý prevzal velenie 11. októbra⁴³ a pridelenými dôstojníkmi boli: mjr. gšt. Alojz Ballay, stot. gšt. Ján Golián, npor. pech. Morávek, stot. del. Milan Vesel, mjr. intend. Vojtech Danielovič atď. To všetko uvádzam len pre ilustráciu, s kým slúžil. To znamená, že tu niekde začína jeho „spolupráca“ s J. Turancom.

Rozhodnutím vlády SR č. 7703/2/1940 zo dňa 13. novembra s účinnosťou od 1. júla 1940 bol povýšený na mjr. gšt. s dodatkom: „udelením služobného miesta 5. platovej stupnice v služobnej kategórii dôstojníkov generálneho štábu“⁴⁴ a priznali mu „služné 21 000 ks a činovné pre skup. miest C 4 200 ks ročne bez vybývajúcej doby.“⁴⁵ Ešte pred koncom roka si vybral 10-dňovú dovolenku s nástupom 12. decembra 1940 do Trenčína, počas ktorej ho zastupoval npor. pech. Štefan Margitán.⁴⁶

Spolu s plk. del. J. Turancom z titulu svojej funkcie často cestoval, kontroloval výcvik v posádkach Bratislava, Nové Mesto (február 1941⁴⁷) a začiatkom marca (7.–8.) v Topoľčanoch, Nitre a Seredi.⁴⁸

Vzhľadom na nedostatky v jazde koní sa v slovenskej armáde nariadilo dôstojníkom, aby sa v tomto smere zdokonalili. To nebol Goliánov problém, pretože, ako som už uviedol, bol vášnivým jazdcom, ale túto povinnosť veľmi ochotne splnil a mal viacero služobných koní. V roku 1941 mu prideliť koňa s názvom Maškara–Dahoman M-125-1927.⁴⁹

Dňom 1. marca 1941⁵⁰ sa menila veliteľská právomoc a pôsobnosť vo vojsku, podľa nemeckého vzoru sa zaviedlo iné číslovanie. Na základe toho sa šéfom oddelenia Ia a 1. dôstojníkom gen. štábu 1. divízie stal pplk. gšt. A. Ballay. (Pridelenými dôstojníkmi boli: pplk. pech. Jozef Hamrle a mjr. del. Milan Vesel). V rámci tejto štruktúry sa mjr. gšt. Ján Golián stal šéfom oddelenia Ib, teda 2. dôstojníkom generálneho štábu (prideleným dôstojníkom bol npor. pech. A. Naňák). To znamená, že sa potvrdilo Golianovo miesto v triumviráte divízie: po veliteľovi a prvom dôstojníkovi alebo NŠ divízie figurovalo jeho meno, čiže bol tretím človekom divízie.

42 Ref. 37.

43 Ref. 39, Dôverný rozkaz čís. 67 zo 17. októbra 1940: „Dňom 11. októbra 1940 prevzal som velenie 1. divízie. Dňom 14. októbra 1940 prevzal funkciu NŠ 1. div. mjr. gšt. Alojz Ballay.“

44 Ref. 37, Domáci rozkaz čís. 76 z 23. novembra 1940. V tom istom čase, tým istým rozhodnutím vlády v rámci pôsobnosti 1. divízie boli povýšení na pplk. gšt.: Alojz Ballay a Viliam Kanák, na pplk. pech. Jozef Hamrle, na mjr. del. Milan Vesel a na mjr. duch. Anton Lednický.

45 Tamže, Domáci rozkaz čís. 77 z 28. novembra 1940.

46 Tamže, Domáci rozkaz čís. 78 z 11. decembra 1940.

47 VHA Bratislava, f. VV 1-VDO 1, 94/193/1, Dom. rozkazy 1941. Dom rozkaz čís. 12 z 15. marca 1941.

48 Tamže.

49 Tamže, Domáci rozkaz čís. 5 z 10. februára 1941.

50 VHA Bratislava, f. VV 1-VDO 1, 90/175 Dôverný rozkaz 1939–1942. Dôverný domáci rozkaz čís. 6 z 20. februára 1941.

Jána Goliána aj v roku 1941 zvolili do sobášnej komisie 1. divízie (predsedom bol pplk. pech. Michal Širica, Golián spolu s mjr.del. Milanom Veselom boli členmi.)⁵¹ Okrem bežných štábnych a funkčných povinností mal aj kuriózne povinnosti: v apríli 1941 bol mjr. del. Milan Vesel potrestaný 7-denným domácim väzením, pretože sa 7. apríla 1941 nedostavil do denného zamestnania a nehlásil ani ochorenie. Dostavil sa až vtedy, keď bol k nemu poslaný vojenský lekár. Navyše pplk. gšt. Alojz Ballay vo svojom zvláštnom dôvernom domácom rozkaze uviedol, že príťažujúcou okolnosťou je, že je to už druhý prípad u Vesela. Dozorom nad výkonom trestu nebol poverený nikto iný než mjr. gšt. Ján Golián.⁵²

V máji 1941 sa ako príslušník štábu divízie spolu s veliteľom divízie plk.del. Jozefom Turancom a pplk. gšt. Alojzom Ballaym aj mjr.gšt. J. Golián zúčastnil memorandových slávností v Turčianskom Svätom Martine.⁵³

Dňa 23. júna 1941 vstúpila do platnosti nová veliteľská právomoc v rámci divízie. Ján Golián zostal prednostom I b oddelenia (prideleným dôstojníkom uňho bol stot.pech. Štefan Murgaš), ale už o dva dni neskôr uzrelo svetlo sveta nové zaradenie dôstojníkov 1. divízie. Náčelníkom štábu sa stal: pplk.gšt. A. Ballay, prednostom 1. odd. stot. pech. Vojtech Višňovský, 2. odd. Anton Ciprich, 3. odd. mjr.gšt. J. Golián a prideleným dôstojníkom mu bol stot. del. Samuel Sekuris.

Na základe rozkazu z 25. júna⁵⁴ mjr. gšt. J. Golián so svojimi pomocníkmi (stot. del. Snopko, npor.pech. Morávek atď.) odišiel ako divízny ubytovateľ ten istý deň do Kapušian pri Prešove, kde pripravoval ubytovanie pre divíziu a 27. júna 1941 odišiel spolu so štábom do poľa. Ako uvádza plk. del. J. Turanec vo svojom denníku, odchodom Goliána ako mobilizačného referenta divízie, sa hneď objavili ťažkosti na I. oddelení, pretože pridelený dôstojník z VVŠ nebol zapracovaný vo vedení agendy tohto oddelenia.⁵⁵ Dňa 1. augusta 1941 mjr.gšt. Ján Golián odišiel na krátku dovolenku do Trenčína⁵⁶, z ktorej sa vrátil 5. augusta⁵⁷ a ujal sa funkcie prednostu 4. (materiálneho) oddelenia Rýchlej divízie, do ktorej bol menovaný dňom 1. augusta 1941.⁵⁸ Od začiatku októbra 1941 je viac záznamov vo Vojnovom denníku J. Turanca, kde uvádza, že Golián je vážne chorý. Dňa 3. októbra zaznamenal: „Golián⁵⁹ mi už trikrát onemocnel na veľkú horúčku. Potrebuje, aby som ho poslal domov-pýtam rádiotelegraficky náhradu od MNO.

51 Tamže, Dôverný domáci rozkaz čís. 12 z 31. marca 1941.

52 VHA Bratislava, f. VV 1-VDO 1, 91/179, Zvláštny dôverný domáci rozkaz čís. 1, z 12. apríla 1941.

53 Ref. 47, Domáci rozkaz čís. 23 z 23. mája 1941.

54 VHA Bratislava, f. RD, 30/1/7, Vojnový denník J. Turanca (20. 6.-27. 11. 1941), na s. 3 uvádza, že tento rozkaz obdržal mjr. Golián o 11.00 dňa 24. 6. 1941.

55 Tamže, s. 4.

56 Tamže, s. 32.

57 Tamže, s. 35.

58 Ref. 2, s. 53.

59 J. Turanec písal Goliánovo meno s krátkym „a“.

Škoda ho, je veľmi (medzera v texte) a nadaný dôstojník.⁶⁰ Turanec ešte aj o dva dni opakuje, že je rozhodnutý Goliána odoslať domov, lebo máva vysoké horúčky.⁶¹ Pravdepodobne sa Goliánov stav zlepšil, pretože 9. októbra 1941 Turanec uvádza, že Golián hlásil, že má na svojom SV veľa zranených (v úseku Pologi–Orechov).⁶² Až 25. októbra píše Turanec, že „Rozhodol sa Goliána poslať domov“ a odíde nasledujúci deň autom Ford. Súčasne uviedol, že mu udelil pochvalu, veď si ju zaslúžil.⁶³ Bola udelená rozkazom č. 37 Rýchlej divízie.⁶⁴ Ešte 27. októbra 1941 Golián poslal Turancovi list, v ňom mu poďakoval za pochvalu, ktorá ho dojala. Turanca mimoriadne potešilo, že Golián v liste uviedol: „s tebou pôjdem rád zas do Ruska.“⁶⁵ V roku 1942 sa to aj uskutočnilo.

Golián sa vrátil na Slovensko 14. novembra 1941. Veliteľom RD mu bola udelená 60-denná zdravotná dovolenka do Trenčína a ešte 15. novembra odcestoval do Bratislavy. Na návrh prednostu zdravotnej správy VDO 1 dňa 28. novembra 1941 bol odoslaný do Vojenskej nemocnice na vyšetrenie.⁶⁶ S nástupom od 18. decembra 1941 dostal jedno liečebné miesto vo Vojenskom kúpeľnom ústave v Piešťanoch⁶⁷ a potom s nástupom od 15. januára 1942 14-dennú zdravotnú dovolenku do Trenčína.⁶⁸ Po zdravotnej dovolenke nastúpil dňa 29. januára 1942 službu pri veliteľstve divíznej oblasti 1 a už ho čakalo poverenie na funkciu zástupcu NŠ VDO 1 (s platnosťou od 28. 1. 1942)

Dňa 14. februára 1942 sa zúčastnil spolu s gen. II. tr. J. Turancom⁶⁹, ktorý sa koncom novembra 1941 vrátil z frontu, slávnostného vyradenia poslucháčov VVŠ.⁷⁰ Často cestoval do Bratislavy. Napríklad 19. marca 1942 vo veci pionierskych čiat peších plukov na MNO a k p.pl. 171 alebo 14. apríla 1942 vo veci prednášky na VVŠ⁷². V dokumentoch, ktoré sa zachovali s jeho podpisom sa vždy podpisoval s dlhým á ako Golián. V dňoch 5.–7. mája sa ako

60 Ref. 54, Vojnový denník J. Turanca, časť Ib 17. 9.–27. 11. 1941, s. 15.

61 Tamže, s. 18.

62 Tamže, s. 22.

63 Tamže, s. 56.

64 JABLONICKÝ, Jozef: *Prvé poznámky o jednej encyklopédii*. Rukopis. IV. Vydanie. Bratislava 1986, s. 35; knižne: JABLONICKÝ, J.: *Samizdat o odboji 2*. Štúdie a články. Bratislava: Kalligram, 2006, s. 545.

65 Ref. 60, s. 57.

66 Ref. 47 Domáci rozkaz čís. 65 z 2. decembra 1941.

67 Tamže, Domáci rozkaz čís. 71, z 23. decembra 1941: „MNO udelilo jedno liečebné miesto mjr.gšt. Goliánovi Jánovi VDO 1 vo Vojenskom kúpeľnom ústave v Piešťanoch na dobu 28 dní s nástupom 18. decembra 1941 za podmienok stanovených SM –100, čl. 466.

68 VHA Bratislava, f. VV 1–VDO 1, 94/194 Domáce rozkazy 1942, Domáci rozkaz čís. 4, z 20. januára 1942.

69 Na generála II. triedy povýšený s platnosťou od 1. januára 1942.

70 Tamže, Domáci rozkaz čís. 10, z 10. februára 1942.

71 Tamže, Domáci rozkaz čís. 15, z 19. marca 1942.

72 Tamže, Domáci rozkaz čís. 21 z 15. apríla 1942.

učiteľ zúčastnil cvičenia VVŠ v okolí Banskej Bystrice⁷³ a v dňoch 15.–16. mája 1942 prednášal na VVŠ.⁷⁴

Dňom 30. júna 1942 ho MNO premiestnilo k VPV (MNO). Golián už 8. júna odišiel k VPV na prevzatie funkcie. Svoju funkciu u VDO 1 odovzdal stot. pech. Jozefovi Tóthovi. Hneď v ďalšom rozkaze bolo toto premiestnenie zrušené, to zn. že svojej funkcie sa ani neujal, pretože dňom 15. júna 1942 ho dočasne prideliť na MNO-VS. Nakoniec sa nakrátko umiestnil vo Vojensko-vedeckom ústave (VVÚ), ale ani tam sa neohrial, pretože už koncom júla mal odletieť na front. Ján Golián bol ešte na dovolenke, keď 23. júla bolo vydané nasledovné rozhodnutie: „Podľa rozhodnutia p. ministra NO odosielam do poľa k RD s určením ako prednostu IV. oddelenia mjr. gšt. Jána Goliána VIDO, t.č. prideleného na MNO-VVÚ...“. Mal odletieť kuriérnym lietadlom z Vajnor 29. júla.⁷⁵

Golián sa teda stal zase-dá sa povedať-pravou rukou J. Turanca. Počas frontovej služby, 20. septembra 1942 bol Golián vyznamenaný spolu s náčelníkom štábu RD, s pplk. gšt. Emilom Novotným, Slovenským záslužným krížom I. st.⁷⁶

Ešte sa ani nevrátil z frontu a už ho MNO na základe rozkazu prideliť dňom 15. októbra 1942 k VDO 1, kde mal nastúpiť službu po ukončení dovolenky ako pridelený dôstojník.⁷⁷ S nástupom od 21. októbra 1942 dostal 7 dní frontovej dovolenky s pobytom v Trenčíne a Bratislave.⁷⁸ Cestu do Bratislavy dňa 22. októbra absolvoval v rámci zdokonaľovacej jazdy tak, že „Spotrebované pohonné hmoty odpíše Sbor. aut. park z náležitostí menovaného.“⁷⁹ Už 23. októbra dostal 1 liečebné miesto na 28 dní s nástupom od 1. novembra 1942 do Vojenského kúpeľného ústavu Piešťany.⁸⁰ Táto zdravotná dovolenka sa ešte predĺžila na ďalších 28 dní.⁸¹ Na konci roka 1942 a na začiatku roka 1943 bol Ján Golián odvelený k MNO a z toho dôvodu aj jeho kone Jc 1 Psyché-P-159 a Veverka-V-189 prideliť dňom 15. 1. 1943 por. jazd. Rudolfovi Kollárikovi.⁸²

Rozhodnutím vlády SR zo dňa 1. 2. 1943 s účinnosťou od 1. 1. 1943 bol Ján Golián povýšený na pplk. gšt. prepožičaním služobného miesta v 4. platovej stupnici systemizovaného pre podplukovníkov služobnej kategó-

73 Tamže, Domáci rozkaz čis. 25 z 8. mája 1942.

74 Tamže, Domáci rozkaz čis. 26, z 15. mája 1942.

75 Ref. 6, šk. 260, inv. j. 319 (Menovanie na veliteľské funkcie, hlásenie o prevzatí funkcie a premiestňovanie vojenských gázistov z kmeňových útvarov), MNO 1942, čis. 101494/dôv./II/3 1942, Golián Ján, mjr. gšt.-odoslanie do poľa.

76 VHA Bratislava, f. RD, 30/2/7 Vojnový denník gen. Turanca 10. 4. 1942-21. 9. 1942, s. 89.

77 Ref. 68, Domáci rozkaz čis. 61 z 22. októbra 1942.

78 Tamže.

79 Tamže, Domáci rozkaz čis. 62 z 29. októbra 1942.

80 Tamže a Domáci rozkaz čis. 63 zo 4. novembra 1942.

81 Tamže, Domáci rozkaz čis. 69 zo 4. decembra 1942.

82 VHA Bratislava, f. VDO 1, 94/195/1, Domáce rozkazy 1943. Domáci rozkaz čis. 5 z 15. januára 1943.

rie dôstojníkov generálneho štábu.⁸³ Návrh na jeho povýšenie vypracovaný 9. decembra 1942 bol predložený 19. januára 1943, v ktorom sa navrhol povýšenie k 1. júlu 1942. V zdôvodnení sa uvádza: „*Výtečný prednosta 3. a 1. oddelenia vyššej jednotky, veľmi dobrý druhý dôstojník štábu divízie. Odborné vzdelanie zvyšuje stálym štúdiom. V poli sa veľmi dobre osvedčil.*“⁸⁴ V roku 1943 sa opäť dostal na východný front. Dňa 22. februára 1943 bol ustanovený náčelníkom štábu Rýchlej divízie. Túto funkciu v skutočnosti vykonával od 4. marca 1943.⁸⁵ Už 20. júla 1943 bol ustanovený jeho nástupca vo funkcii mjr. gšt. Ondrej Hreblay⁸⁶ a 23. júla 1943 bol Golián odslaný do zázemia, čiže k VD 1,⁸⁷ kam došiel 25. júla 1943.⁸⁸ O dva mesiace MNO na návrh zdravotnej správy VS odoslalo pplk. gšt. Jána Goliána na 28-dennú kúpeľnú liečbu do Maďarska s nástupom 1. októbra 1943.⁸⁹ Do návratu Goliána bol funkciou oblastného dôstojníka poverený stot. pech. Ján Orel, ktorú vykonával popri svojej funkcii.

Dňa 2. novembra 1943 pplk. gšt. Ján Golián nastúpil službu k VDO 1 po skončení kúpeľnej liečby v Maďarsku a prevzal funkciu oblastného dôstojníka.⁹⁰ Na dôstojníckom zhromaždení dňa 18. novembra 1943 bol s účinnosťou od 1. decembra 1943 zvolený výbor Reprezentačného fondu dôstojníkov VDO 1, jeho predsedom výboru sa stal Golian.⁹¹ Ešte koncom novembra znovu ochorel, ale už 2. decembra hlásil svoje uzdravenie a nástup do služby. Ako oblastný dôstojník sa už podpisoval s krátkym „a“. Dňom 1. decembra 1943 sa stal aj veliteľom budovy VDO 1.⁹² Po dlhšom čase v štábných funkciách sa mohol prejaviť aj ako delostrelec: Podľa rozhodnutia veliteľa DO 1 sa zúčastnil „poučných strelieb“ z diel 17. decembra 1943 v Brezne a 14. januára 1944 v Nitre.⁹³ Dňa 20. decembra 1943⁹⁴ ho minister ustanovil do funkcie náčelníka Veliteľstva pozemného vojska s platnosťou od 1. januára 1944 s dodatkom, že „Toto ustanovenie je po stránke pôžitkovej dočasné na čas troch mesiacov.“ Nové služobné zadelenie mal zaujať

83 Tamže, Domáci rozkaz čís.12 z 18. februára 1943.

84 Ref. 6, šk. 260, inv. j. 319 (Menovanie na veliteľské funkcie, hlásenie o prevzatí funkcie a premiestňovanie vojenských gázistov z kmeňových útvarov). Čís. 111.307 Dôv.-II/3-1942-Golián Ján, mjr. gšt.-návrh na povýšenie z 9. dec. 1942.

85 Ref. 2, s. 53.

86 VHA Bratislava, f. RD, šk. 204, NAK 313, Spisy tajné a dôverné 1943. č. j. 153/43. Dôverný rozkaz veliteľstva Rýchlej divízie čís. 21 z 24. júla 1943.

87 Tamže.

88 Ref. 81, Domáci rozkaz čís. 57 z 20. septembra 1943. Článok rozkazu o návrate Goliána z poľa uverejnený dodatočne.

89 Tamže, Domáci rozkaz čís. 60 z 5. októbra 1943.

90 Tamže, Domáci rozkaz čís. 68 z 13. novembra 1943.

91 Tamže, Domáci rozkaz čís. 74 z 9. decembra 1943. čl. 6.

92 Tamže, čl. 4.

93 Tamže, čl. 3.

94 Ref. 6, šk. 376, inv. č. 161-Menovanie funkcionárov MNO, veliteľov vyšších veliteľstiev a vojskových jednotiek v roku 1943. č. j. 278.875 Dôv. I/3 1943. Golián Ján, pplk. gšt. -ustanovenie. Ref. 2 na s. 53 uvádza dátum ustanovenia 19. 12. 1943.

8. januára 1944.⁹⁵ Do konca marca 1944 Golian bol kmeňovým príslušníkom VDO 1. K 14. marcu 1944 bol vyznamenaný prezidentom republiky v rámci 5. výročia štátnej samostatnosti Vojenným víťazným krížom (bez mečov) IV. tr. Tu už figuruje jeho meno tiež s krátkym a (Golian)⁹⁶ Jeho kmeňová príslušnosť k VDO 1 skončila 31. marca 1944, keď ho MNO premiestnilo k VPV.⁹⁷

Okrem služby v slovenskej armáde v rokoch 1939–1943 J. Golián vykonával aj odbojovú činnosť. V literatúre sú zmienky o jeho činnosti v prospech utečencov českých vlastencov krátko po marci 1939, aj o jeho účasti na vzniku Obrany národa na Slovensku. Na základe odbornej⁹⁸ a spomienkovej literatúry sa dá konštatovať, že do odbojovej činnosti sa Golián zapájal prostredníctvom kníhkupca Vladimíra Chovana v Trenčíne niekedy v druhej polovici roka 1943.⁹⁹ Okrem odboja v Trenčíne sa príležitostne kontaktoval aj s podzemným hnutím v Bratislave. Všetky tieto kontakty a známosti zúžitkoval po prevelení na VPV do Banskej Bystrice, ale to je už témou iných príspevkov.

Počas takmer piatich rokov Ján Goliá(a)n mal väčšinou kmeňovú príslušnosť k VDO 1. Okrem funkcií, ktoré zastával v divízii, bol učiteľom na leteckej škole v Trenčíne a učil aj na VVŠ v Bratislave. V rokoch 1941, 1942 aj 1943 slúžil v poli pri Rýchlej divízii, kde v roku 1941 mal za veliteľa plk. del., v roku 1942 gen. II. tr. Jozefa Turanca, v roku 1943 robil náčelníka štábu gen. II. tr. Štefanovi Jurechovi. Jeho nepopierateľné štábne schopnosti, vojenská erudovanosť, jazykové znalosti, všeobecný rozhľad, disciplinovanosť, skromnosť a spoľahlivosť ho robili známym, všestranne použiteľným v štáboch vyšších jednotiek a dá sa povedať aj známym a populárnym nielen v armádnom prostredí. Bol slovenským dôstojníkom, o ktorom len niekoľko málo konšpiratívne organizovaných zasvätencom mohlo vedieť, že nie je spokojný s pomermi v Slovenskej republike a chystá sa na veľké činy.

95 VHA Bratislava, f. VDO 1, 94/196/1, Domáce rozkazy 1944. Domáci rozkaz čís. 2 z 8. januára 1944. Rozkaz v zastúpení plk. konc. Eduarda Janečka podpísal pplk.gšt. J. Golian.

96 Tamže, Domáci rozkaz čís. 18 (bez dátumu).

97 Tamže, Domáci rozkaz čís. 20 zo 4. apríla 1944.

98 Predovšetkým treba vyzdvihnúť publikáciu: JABLONICKÝ, J.: *Z ilegality do povstania. (Kapitoly z občianskeho odboja)*. Bratislava: EPOCHA, 1969 a knižku: HALAJ, D.: *Milan Polák (1897–1951)*. Banská Bystrica : Nadácia Chaviva, 1993.

99 Podľa spomienky V. Chovana citovanej D. Halajom niekedy na jar 1943 došlo k nadviazaniu kontaktov s Milanom Polákom. (HALAJ, D.: ref. 98, s. 20.) Podľa priebehu služby J. Goliána vieme, že do konca júla 1943 bol na východnom fronte, preto je pravdepodobnejší termín J. Jablonického (druhá polovica roka 1943). JABLONICKÝ, J.: ref. 98, s. 214.

JÁN GOLIAN A VOJENSKÉ ÚSTREDIE

JÁN STANISLAV

Pplk. gšt. Ján Golian od návratu zo sovietsko-nemeckého frontu v 2. polovici r. 1943 až do konca roka 1943 slúžil na Veliteľstve divíznej oblasti 1 v Trenčíne. Nevedel, že ilegálna SNR sformovala v decembri 1943 svoj prvý programový dokument-Vianočnú dohodu. S úlohami a cieľmi Vianočnej dohody sa Golian oboznámil až v roku 1944. Koncom r. 1943 v jeho živote došlo k významnej zmene. Na rozkaz ministra NO gen. F. Čatloša bol 19. 12. 1943 pplk. gšt. Golian ustanovený za náčelníka štábu Veliteľstva pozemného vojska (VPV) na dobu odvelenia pplk. F. Urbana počínajúc 1. 1. 1944.¹ Do tejto funkcie ho presadil i proti vôli gen. Čatloša novovymenovaný veliteľ VPV gen. J. Turanec (ten sa oficiálne stal veliteľom tiež od 1. 1. 1944).²

Golian bol teda služobne viazaný od januára 1944 na Banskú Bystricu, čo mu otváralo možnosti budovať konšpiratívnu sieť vo vojenských posádkach. Golianova vojenská skupina (pplk. Mikuláš Ferjenčík, mjr. J. Nosko, pplk. Mirko Vesel, pplk. Dezider Kišš-Kalina) sformovaná už roku 1943, ešte pred vznikom ilegálnej SNR a nezávisle od nej, plne využila túto príležitosť najskôr na pôde VPV. Do svojich radov pribrala celý rad antifašistických dôstojníkov.³

V ten istý deň ako pplk. gšt. J. Golian prevzal funkciu náčelníka štábu na VPV v B. Bystrici, bol mjr. J. Nosko, prednosta osobného oddelenia na VPV v B. Bystrici, preložený na MNO do Bratislavy. Plk. gšt. V. Talský v dôvernom súkromnom rozhovore mjr. Nosku uistil, že je to v záujme odboja, aby túto funkciu prijal, čo sa aj stalo. Keďže mjr. Nosko čoskoro od ministra NO gen. F. Čatloša, ktorý sledoval svoje vlastné plánované ciele, dostal priamy rozkaz, aby pripravil premiestnenie celého osobného oddelenia na VPV do B. Bystrice do konca apríla 1944, začal mjr. Nosko naozaj vehementne konať-no v intenciách potrieb odboja. Okamžite informoval Goliana a Ferjenčíka o svojej činnosti v Bratislave. Vzápätí dostal od nich konkrétne ilegálne úlohy smerujúce k výberu a príprave jednotlivých veliteľov vojenských posádok na Slovensku na pripravované ozbrojené vystúpenie. Už 15. 4. 1944 sa

1 VÚA Praha, MNO-Slov./1943/dův.70/2/3-rozkaz ministra NO gen. F. Čatloša č. 278875/dův.I/3 z 19.12.1943. AM SNP B. Bystrica, F XIII, príř. č. S 21/65, s. 4.

2 PREČAN, V.: *SNP. Dokumenty*, Bratislava 1965, s. 1141-1142.

3 Tamže, s.176. Tiež: POLÁK, M.: *Prvý veliteľ povstania*, Národná obroda, roč. II, č. 197 z 29.8.1945.

osobné oddelenie stihlo aj s mjr. Noskom presťahovať do B. Bystrice, čo ešte viac zintenzívnilo aktívnu prípravu vytipovaných vojenských veliteľov.⁴

Ilegálna SNR nestrácala čas. Už v januári 1944 začala hľadať vhodného vojenského experta-lídra na funkciu veliteľa vojenskej organizácie schopného pripraviť veliteľov a jednotky slovenskej armády na antifašistické ozbrojené vystúpenie. Voľba padla najskôr na plk. gšt. V. Talského. Ten však zlyhal už počas rekognoskácie. Vzdal sa, netrúfal si zvládnuť túto náročnú úlohu. J. Ursíny pragmaticky zamlčal aj svojmu vojenskému poradcovi mjr. spoj. J. Markovi, že tento pokus ilegálnej SNR získať Talského-nevyšiel. Dokázal ho presvedčiť, že je prvým slovenským dôstojníkom, ktorému sa dostala informácia o existencii ilegálnej SNR a ktorému sa dostalo takej dôvery, že si ho členovia ilegálnej SNR pozvali ako vojenského odborníka na osobný kontaktný rozhovor do Bratislavy v januári 1944. Na porade mu kládli dôležité otázky o tom, ako zapojiť slovenskú armádu do protifašistického odboja. Požadovali od neho, aby im v stručnej syntéze zachytil osobnú i vojenskú charakteristiku viacerých vyšších slovenských dôstojníkov z aspektu ich možného zabudovania do nevyhnutne potrebného Vojenského ústredia (VÚ). Jeho vytvorením poverili mjr. J. Marka.⁵

J. Marko pri tejto príležitosti oboznámil členov ilegálnej SNR s fungovaním úradu MNO-CPO, ktorý už ilegálne pôsobil ako vojenská organizovaná odbojová skupina. Po tejto informácii detailizoval jej celoslovenskú protilietadlovú výstražnú službu, vybudovaný systém priameho telefónneho i jednostranného rádiového spojenia do všetkých dôležitých slovenských miest, zriadenie CPO jednotiek z radov miestneho obyvateľstva, ich čiastočné vyzbrojenie vybratými veliteľmi, zriadenie pohyblivých motorizovaných skupín na boj s nepriateľskými výsadbami v šiestich dôležitých slovenských mestách. Marko veľmi prezieravo uviedol, že CPO i úrad Brannej výchovy je situovaný v budove VPV, kde sa núkali reálne možnosti, ako rozšíriť vojenskú odbojovú základňu za predpokladu, že ilegálna SNR určí veliteľa ilegálneho VÚ schopného konšpiratívne vytipovať, určiť a usmerniť pre odboj spoľahlivých vojenských veliteľov vo vojenských posádkach v jednotlivých slovenských mestách. Padli aj mená vhodných kandidátov (gen. Š. Jurech, gen. A. Malár, plk. J. Imro). Pertraktovali sa aj pomery v slovenskej armáde, prevládajúce nálady medzi dôstojníkmi. Keďže na porade chýbali zástupcovia komunistickej časti ilegálnej SNR, definitívne rozhodnutie sa odložilo na marcovú poradu, na ktorej poverili mjr. Marka, aby rokoval s gen. Jurechom, či je ochotný prijať funkciu veliteľa ilegálneho VÚ. Po stroskotaní rokovaní s gen. Jurechom ilegálna SNR poverila mjr. Marka prejednať prijatie funkcie veliteľa ilegálneho VÚ s gen. Malárom. Z rokovania napokon zišlo. Aj pplk. Ján Malár vzhľadom na to, že sa jeho bratranec gen. Augustín Malár oženil s Nemkou z prominentných kruhov, pokladal jeho pritiahnutie do odboja, resp. jeho vymenovanie za veliteľa ilegálneho VÚ, za značné riziko a veľkú prekážku. Navyše aj čs. exilová vláda mala isté výhrady nielen voči Jurechovi,

4 AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 46/77, s. 6-7.

5 AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 32/2002, s. 131.

ale aj voči Malárovi. Stalo sa tak, hoci pplk. V. Lichner vystavil čs. exilovej vláde o gen. Malárovi túto excelentnú charakteristiku: „*Možno povedať, že za ním stoja všetci dôstojníci čs. zmysľania, ba možno povedať i to, že mnohí <z lahostajných> by šli s ním. Je považovaný za najlepšiu a najrozumnejšiu vojenskú kapacitu na Slovensku, lebo ho kladú pred Čatloša...*“ A vtedy ako blesk z jasného neba padlo meno pplk. gšt. J. Goliana.⁶

V prvých mesiacoch roku 1944 rozprúdila ilegálna SNR tajné rokovanie s Golianovou vojenskou skupinou (priame spojenie s ňou nadviazala prostredníctvom mjr. J. Marka s cieľom získať vplyvných vlasteneckých dôstojníkov pre spoluprácu. Pozornosť ilegálnej SNR na Goliana pomohol upriať stot. M. Polák a kníhkupec Vladimír Chovan.⁷ Súradnice záujmu celej Golianovej skupiny vyústili do istej pretlakovej presviedčacej vlny, ktorá vyniesla Goliana do úlohy lídra ako jedného z vážnych potenciálnych kandidátov na post ilegálneho veliteľa vojenskej organizácie na Slovensku.

Dôležité bolo, koho z vytipovaných dôstojníkov určiť za ilegálneho vojenského veliteľa. V priebehu rokovaní s Golianom prišli na Slovensko koncom marca alebo začiatkom apríla 1944 smernice čs. vlády v Londýne, ktoré poslal v mene prezidenta minister NO gen. S. Ingr.⁸ Smernice z 23. 3. určovali Goliana za dočasného veliteľa vojenskej organizácie na Slovensku, povereného viesť vojenské akcie. O smerniciach vedeli komunisti aj ich demokratickí partneri v SNR. Ako napísal G. Husák: „*Vedenie KSS a SNR stáli pred otázkou, či vymenovanie Goliana uznať, prijať ho, alebo sa sústrediť na inú osobu, na inú skupinu. Za Goliana hovorilo, že mal na VPV kľúčovú pozíciu a širší kruh dôstojníkov okolo seba... Okrem toho mal už spojenie s Londýnom. Odmietnuť Goliana však znamenalo rozdvojiť antiľafaštický tábor v armáde a dostať sa do rozporu s Londýnom. Vo vedení strany sa nakoniec prijalo také riešenie: ak bude ochotný prijať politický program SNR (Vianočnú dohodu), podriaďiť sa SNR a prijať od nej poverenie, spolupracovať s činiteľmi KSS, potom ho možno poveriť vedením Vojenského ústredia s tým, že Imro a Talský budú jeho zástupcami...*“⁹

Na tomto základe pozvali Goliana na 27. 4. 1944 na tajnú poradu do Bratislavy, na ktorej ho oboznámili s programom a zložením ilegálnej SNR, s perspektívami ozbrojeného povstania a požiadali ho, aby prevzal funkciu vojenského veliteľa. Súčasne mu oznámili, že také isté poverenie má aj od prezidenta dr. E. Beneša.¹⁰

Pplk. gšt. Golian pred členmi ilegálnej SNR (Ursíny, Husák, Lettrich, Josko) v prítomnosti mjr. J. Marka vyložil svoju koncepciu. Za hlavnú vojenskú silu, na ktorej spočínie ťažisko ozbrojeného vystúpenia, pokladal poľnú východoslovenskú armádu na plných vojnových stavoch. Zvlášť zdô-

6 Tamže, s. 132. VÚA Praha, Fond 20–21–15.

7 LETTRICH, J.: *O Slovenskej národnej rade*. Bratislava 1945, s. 15.

8 SÚA Praha, fond PMR–I sing. SNR. Tiež: JABLONICKÝ, J.: *Z ilegality do povstania*, Bratislava 1969, s. 222 a 226.

9 HUSÁK, G.: *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*, Bratislava 1964, s. 81.

10 LETTRICH, J.: c.d., s. 15–16. Tiež: JABLONICKÝ, J.: *Z ilegality do povstania*, c.d., s. 226.

raznil, že jednotky zápoľnej armády, podriadené VPV v B. Bystrici, mali iba mierové stavy a na bojové použitie by museli byť jej početné stavy doplnené zmobilizovanými záložníkmi. Golian vyjadril presvedčenie, že ilegálna SNR podporí jeho plán, aby východoslovenská armáda, len čo sa priblížia jednotky ČA dostatočne blízko k hraniciam Slovenska, otvorila karpatské priesmyky a prístupové cesty na Slovensko, spojila sa s ČA a spolu rýchlym postupom obsadili Slovensko. Zatiaľ zápoľná armáda so zmobilizovanými záložníkmi udrží jednotlivé vojenské posádkové mestá (Lipt. Sv. Mikuláš, Ružomberok, Trenčín, Trnavu...) čo najdlhšie. Ustúpi z nich len pred silným tlakom nepriateľa zdržiavacími bojmi maximálne však po okraje strategického trojuholníka Zvolen–B. Bystrica–Brezno n/Hronom, ktorý udrží až do spojenia sa s ČA. V prípade, že sa jednotkám východoslovenskej armády nepodarí spojiť sa s ČA, ustúpia maximálne tiež po okraje strategického trojuholníka. Ak by nemecké jednotky začali okupovať Slovensko ešte pred započatím týchto akcií, bude sa slovenská armáda brániť silami a prostriedkami, ktoré bude mať v tom čase k dispozícii, s cieľom udržať spomenutý strategický priestor do spojenia sa s jednotkami ČA maximálne po dobu jedného mesiaca.¹¹

Z Golianovho výkladu jasne vyplýva, že jeho predstava o obrane neobsiahla celé územie Slovenska, ale sa v podstate obmedzila iba na časť stredného Slovenska–na spomenutý strategický trojuholník. Ostatné časti Slovenska (pohraničné oblasti, posádkové mestá) plánoval zveriť do kompetencie rôznym ilegálnym veliteľom, takpovediac, neboli vo vtedajšom Golianovom pláne na prvom, ale až na druhom mieste. Po tomto výklade Husák požiadal Goliana, ktorý prijal funkciu veliteľa VÚ, či je ochotný akceptovať za svojich zástupcov plk. J. Imru a plk. Talského. Golian po krátkej porade s mjr. Markom návrhy ilegálnej SNR prijal. Súčasne však požiadal jej prítomných členov, nech sa obidvaja plukovníci hlásia do uvedených funkcií, aby ich on, s nižšou vojenskou hodnosťou, nemusel sám vyzývať k podriadenosti. Ďalej ich požiadal, aby príslušníci rôznych odbojových skupín, ktoré uznali ilegálnu SNR, prerušili kontakty s niektorými príslušníkmi slovenskej armády a upriamili svojich vojenských poradcov priamo na ilegálne VÚ.¹²

Golian a po ňom i ďalší významní vlasteneckí dôstojníci slovenskej armády uznali SNR ako politické centrum protifašistického odboja na Slovensku. SNR poverila Goliana spracovať vojenský plán povstania a jeho vojenské prípravy. V rámci zjednotenia odbojových síl v slovenskej armáde a jej prípravy na ozbrojené povstanie bolo potrebné vytvoriť VÚ na čele s Golianom, ktoré bude podriadené SNR s tým, že Golian bude mať dvoch zástupcov (Talského a Imru).¹³ SNR nariadila Golianovi vybudovať odbojovú sieť v jednotlivých vojenských útvaroch a posádkach, určiť v nich zodpovedných veliteľov a podriaďiť ich jednotnému veleniu. SNR súčasne

11 AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 32/2002, s. 140–141.

12 Tamže, s. 142–143.

13 LETTRICH, J.: c.d., s. 16.

Goliana ubezpečila, že svojím vplyvom bude podporovať dopĺňanie a sústreďovanie jednotiek, zabezpečovať zásoby materiálu, finančné prostriedky. Vyslovene však zdôraznila, že prípravy sa musia uskutočňovať v súlade s plánom SNR na celonárodné ozbrojené povstanie slovenského ľudu.¹⁴

SNR ďalej uložila Golianovi nadviazať styky s už existujúcimi partizánskymi jednotkami na strednom a východnom Slovensku a všestranne –najmä zbraňami a municiou–ich podporovať. Golianovi sa dostali i náležité informácie o vytváraní ilegálnych národných výborov a o nevyhnutnosti spolupracovať s nimi v miestnom meradle. Vojenský plán povstania mal Golian spracovať v súlade so situáciou na sovietsko–nemeckom fronte tak, aby povstanie bolo koordinované s vojenskými operáciami ČA. A navyše mal informovať politické a vojenské orgány ZSSR o pripravovanom ozbrojenom povstaní, poradiť sa s nimi a požiadať ich o začlenenie akcie do plánov ČA.¹⁵ To však vzhľadom na podpísanie čs.–sovietskej spojeneckej zmluvy z decembra 1943 nebolo v právomoci ilegálnej SNR ani Goliana, ale E. Beneša a čs. exilovej vlády v Londýne.

I napriek tomu, že Golian v zásadných veciach rešpektoval kompetencie čs. exilovej vlády, najmä jej MNO v Londýne a aj slovenské domáce odbojové orgány,¹⁶ nebránilo mu to, aby sa nepokúšal v rámci svojich možností vybojovať si isté autonómne postavenie, ktoré mu dovoľovalo samostatne a iniciatívne konať v prospech pripravovaného povstania.

Je naozaj historicky objektívnou pravdou, že Talský a najmä Imro sa podriadili Golianovi formálne, že neprekročili prah subordinácie v hodnosti?¹⁷ Aká vlastne bola vojenská kvalifikácia a odborná spôsobilosť týchto dvoch plukovníkov? Ján Imro (1897), rodák z Kovačice, absolvent 8-ročného gymnázia v Sarvaši, ovládajúci 8 jazykov (maďarsky, srbsky, nemecky, francúzsky, rumunsky, taliansky, latinsky a grécky) prešiel rôznymi vojenskými funkciami. Absolvoval doškoloovací kurz pre dôstojníkov v zálohe vo Vladimíre Volynskom. Bol príslušníkom čs. légie v Taliansku, absolvent kurzu arditi (júl 1918), veliteľ čestného oddielu T. G. Masaryka, veliteľ posádky v Medvedove (1919), veliteľ 1/23. poľnej roty na Hrade v Bratislave (1930), veliteľ práporu Stráže obrany štátu (1938), styčný dôstojník delimitačnej komisie medzi čs. a maďarskou armádou (koncom r. 1938), inšpektor brannej výchovy pri oblastnom veliteľstve HG v Bratislave; istý čas velil VII. armádnemu zboru v B. Bystrici (marec 1939), veliteľ pešieho pluku 3 vo Zvolene, 2. pešej divízie, rýchlej skupiny Kalinčiak (v septembri 1939); velil kurzu pre záložných dôstojníkov v Martine (október 1939). Sformoval Vojenskú akadémiu v B. Bystrici a súčasne jej velil (november 1939 –júl 1940). Vykonával funkciu inšpektora pechoty pri VPV v B. Bystrici, inšpektora CPO, funkciu veliteľa 1. divíznej oblasti v Trenčíne (1942). Zastával aj funkciu veliteľa 2. divíznej oblasti v Prešove, funkciu veliteľa Štátnej

14 PREČAN, V.: SNP–D, c.d., s. 238.

15 Tamže, s. 962–3.

16 LETTRICH, J.: c.d., s. 16.

17 PREČAN, V.: SNP–D, c.d., s. 238.

slovenskej vojenskej reálky v Martine (1943) a šéfa úradu MNO–CPO i prednostu Predpisovej a názvoslovnej komisie pri VPV v B. Bystrici a zároveň aj funkciu veliteľa posádky v B. Bystrici až do svojho vynúteného odchodu do Talianska k technickej divízii 25. 6. 1944.¹⁸

Imro bol pripravený na súčinnosťnú spoluprácu s Golianom. Zrejme rozhodli okrem iného aj generačné záležitosti. Golianovi blízki spolupracovníci na VPV nevyhľadávali Imra ako vojenskú autoritu. Imro sa už 27. 4. 1944 dozvedel od mjr. J. Marka, že za veliteľa pripravovaného ozbrojeného povstania určil prezident čs. exilovej vlády Beneš pplk. gšt. J. Goliana, čo Imro akceptoval. Husák mu to oficiálne potvrdil 28. 4. a súčasne ho vyzval na spoluprácu s Golianom. Už 29. 4. Imro vyhľadal Goliana a v rozhovore s ním potvrdil, že má spolu s Talským vytvoriť „akýsi vojenský triumvirát“. Čo je však v tejto súvislosti naozaj zarážajúce: ani Husák, ani Marko, ani Golian mu vyslovene nepotvrdili, že má on oficiálne „s požehnaním“ ilegálnej SNR a čs. exilovej vlády vykonávať zástupcu pplk. Goliana. Imro spracoval všetky tieto informačné rozhovory na tej rovine, že bude iba akýmsi pomocníkom, resp. Golianovým poradcom. Ukázalo sa však, že Golian si napokon vytvoril svoj pracovný vojenský tím z už osvedčených a preverených–mladších dôstojníkov (Ferjenčíka, Nosku, Marka, Cipricha a Poláka).¹⁹ Stalo sa tak, hoci Imrovi pplk. Lichner v r. 1944 vystavil pozitívne vysvedčenie: *„Je všeobecne známy nielen medzi dôstojníkmi, ale i vo vláde a v kruhoch civilných pre svoje československé zmýšľanie, ktoré prejavil svojou verejnou rečou ešte v r. 1939 alebo 1940 na schôdzi evanjelickej mládeže v B. Bystrici. Pre svoje zmýšľanie bol zaradený do CPO.“*²⁰

Aká bola vojenská kvalita i vzdelanostná úroveň plk. gšt. V. Talského (1904)? Akými znalosťami disponoval z teórie i vojenskej praxe? Bol absolventom civilného reálneho gymnázia, Vojenskej akadémie v Hraniciach (1924–26), aplikačnej školy pre ženijné vojsko a čo najviac zavážilo aj Vysokej školy váleční v Prahe (1933–36). Okrem toho absolvoval delostrelecký, spojovací a guľometný kurz. Zastával funkciu prednostu 2. odd. štábu divízie na veliteľstve 9. divízie v Bratislave (1936), prednostu operačnej skupiny na 3. odd. štábu Hlavného vojenského veliteľstva (HVV)–1939; ako dôstojník gen. štábu aj funkciu zástupcu hlavného vojenského veliteľa na MNO–HVV, prednostu 3. odd. štábu na MNO–HVV (1939), funkciu náčelníka štábu ministra NO v Bratislave (júl 1940), funkciu náčelníka gen. štábu VPV v B. Bystrici (18. 11. 1940–26. 6. 1941) a prednostu 3. odd. štábu veliteľa slovenskej armády v poľnom ťažení proti ZSSR (27. 6. 1941–9. 8. 1941). Dňa 10. 8. 1941 bol ustanovený za náčelníka štábu RD v poli (do 27. 11. 1941). Po návrate z poľa poverený MNO spracovať do 1. 8. 1942 vojenskú históriu. Od 1. 8. 1942 vymenovaný za náčelníka štábu generálneho inšpektora na MNO, neskôr prevzal funkciu náčelníka štábu HVV–MNO.²¹

18 AM SNP B. Bystrica, Fond F XII, príř. č. S 3/1967, s. 1–31, 33–34, 57–58, 61–62, 100, 107.

19 Tamže, s. 53–55, 64.

20 VÚA Praha, Fond 20–21–15.

21 VA Trnava. Kmeňový list plk. gšt. V. Talského.

Kvalifikačne obidvaja plukovníci (Imro i Talský) vyhovovali. Talský ako absolvent Vysokej školy váleční v Prahe vzhľadom na to, že v 3. ročníku sa vyučovala aj taktika na úrovni zboru-armády, mal všetky predpoklady veliť aj armáde.

Dňa 27. 4. 1944 v Bratislave na stretnutí členov ilegálnej SNR s Golianom vznikla Vojenská rada SNR ako politický orgán v zložení Golian-Marko a VÚ na čele s plk. Golianom (Imro a Talský ako jeho potenciálni zástupcovia). Mjr. Marko sa stal ako styčný dôstojník medzi SNR a VÚ jeho prvým členom, súčasne aj expertom na partizánske hnutie, styk a spojenie. Neskôr-na ďalšej porade v Čremošnom (27. 7. 1944) sa Vojenská rada SNR pribratím K. Šmidkeho, J. Ursínyho a M. Ferjenčíka definitívne dokonštituovala.²² V súvislosti s poradou v Čremošnom G. Husák vyslovil na adresu výberu vojenských veliteľov pre odboj a prípravu vojenských jednotiek na ozbrojené vystúpenie isté obavy, až znepokojenie, či výber a príprava ide do dostatočnej hĺbky, či nie je robená iba špičkovy. Golian protiargumentoval, že z dôvodov potrebného utajovania príprav nie je možné prenikať do jednotlivých útvarov slovenskej armády na masovej základni a zasväcovať do detailnejších príprav širší okruh vojenských osôb. Zdôraznil, že v každej posádke si každý určený zodpovedný veliteľ vyberie sám ďalších spolupracovníkov a určí im konkrétne úlohy.²³

Skutočnými Golianovými zástupcami sa stali: pplk. MVDr. M. Ferjenčík, ktorý prevzal na seba otázky zapojenia dôstojníkov slovenskej armády do odboja a obhospodaroval spravodajský a všeobecný sektor; stot. M. Polák riešil problematiku výzvedného referátu, zapojenosti civilného sektoru, organizácie krajských bodov odporu, viedol spravodajské oddelenie a finančné veci; duchovným otcom-hýbateľom vojenských príprav povstania sa stal mjr. gšt. J. Nosko, náčelník štábu vojenského vedenia. Veci spojenia mal na starosti mjr. J. Marko. Partizánsky a materiálny referát patrilo do kompetencie mjr. gšt. A. Cipricha.²⁴

Akými kvalitnými vojenskými znalosťami a praktickými bojovými skúsenosťami z poľných ťažení boli „vyzbrojení“ členovia VÚ? Do akej hĺbky a šírky si osvojili vojenskú teóriu a prax moderného ozbrojeného boja z aspektu uplatnenia stratégie, operačného umenia a taktiky? Z členov VÚ (Ferjenčík, Nosko, Ciprich, Marko, Polák, vrátane Goliana) ani jeden nebol absolventom Vysokej školy váleční (VŠV) v Prahe.²⁵

Golian z troch ročníkov VŠV v Prahe bez problémov ukončil v r. 1937 a 1938 1. a 2. ročník. Keďže počas májovej mobilizácie r. 1938 bola VŠV rozpustená, kpt. Golian do 3. ročníka pre rozpad predmníchovskej ČSR už nenastúpil. Golian v 1. ročníku VŠV zvládol teóriu i praktický výcvik

22 AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 32/2002, s. 165. Fierlinger, Z.: Ve službách ČSR, II, Praha 1948, s. 330.

23 AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 32/2002, s. 120-121 a 161.

24 PREČAN, V.: SNP-D, c.d., s. 1071.

25 VÚA Praha-Slovenský štát. MNO. Hlavné vojenské veliteľstvo, č. 79 dôv. 1939/1.org. 5. máj 1939.

na úrovni práporu a pluku, intendantnú, zbrojnú a zdravotnícku službu. V 2. ročníku si osvojil najmä všeobecnú taktiku a taktiku druhov vojsk v mantineloch divízie. Tretí ročník VŠV, kde na programe dňa bola predovšetkým výučba taktiky zboru a armády a služba generálneho štábu – už Golian pre mníchovské a pomníčovské udalosti neabsolvoval. Neabsolvoval teda žiaduce vojenské vedomosti z operačného umenia a zo služieb generálneho štábu.²⁶

Hoci Golian postupne zastával počas svojej vojenskej kariéry celý rad významných postov a nevyhol sa trojnásobnému nasadeniu na východnom fronte (vykonával tam funkciu prednostu operačného oddelenia štábu 1. divízie v poli, dvakrát funkciu prednostu materiálneho oddelenia Rýchlej divízie od 1. 8. do 14. 11. 1941 a od 28. 7. do 2. 10. 1942 a od 4. 3. do 27. 4. 1943 funkciu náčelníka štábu Rýchlej divízie)²⁷ – nikdy nepôsobil ako operačný dôstojník v línii frontu, ale iba ako štábny dôstojník v kancelárii, čo ho istým spôsobom skúsenostne neskôr znevýhodňovalo, až handicapovalo pri velení povstaleckej armády.

Pokiaľ ide o J. Nosku a A. Cipricha – obidvaja absolvovali od 15. 2. 1940 do 15. 2. 1942 Vysokú vojenskú školu (VVŠ) v Bratislave. Výučba mala síce trvať tri roky, no pre naliehavé vojnové potreby Slovenskej republiky a pre akútny nedostatok dôstojníkov gšt. a dôstojníkov intendancie MNO skrátilo štúdium na dva roky. Odbúraním 3. ročníka si frekventanti VVŠ neosvojili žiaduce vedomosti o armáde. Problematiku výučby absolventi VVŠ zvládli na úrovni od práporu cez pluk až po divíziu.²⁸

Nosko ako frekventant VVŠ absolvoval od 28. 6. do 14. 8. 1941 nasadenie na východnom fronte ako pridelený dôstojník štábu (od 7. 7. do 30. 7. 1941 vykonával funkciu náčelníka štábu Rýchlej skupiny). Ešte v rámci štúdií na VVŠ absolvoval od 15. 3. do 15. 5. 1942 dvojmesačnú stáž pri 6. nemeckej poľnej armáde a zúčastnil sa na bojoch proti ČA v priestore Balakleja a Charkov. Od apríla do novembra 1943 absolvoval ďalšie nasadenie na východnom fronte – tentoraz vo funkcii náčelníka štábu Zaisťovacej divízie na Ukrajine v priestore Mozyr a Kozinky a na území Bieloruska v priestore Minsk.²⁹

Pokiaľ ide o A. Cipricha, ten sa v marci 1939 zúčastnil obranných bojov proti maďarskej horthyovskej expanzii na východnom Slovensku a v septembri 1939 poľného ťaženia proti beckovskému Poľsku o prinavrátanie

26 *Vojenské dejiny Československa. III. díl.* Praha 1987, s. 452. VÚA Praha, odd. predpisů G–I. Předpis o právomoci a působnosti štábu. Praha 1992. VÚA Praha – odd. predpisů G–V. Polní řád s doplňky 1, 2. Praha 1925, s. 17–18. VÚA Praha/MNO/Hl. št. 5. odd. 1937/dův., 73 6 1 18. VŠV/Kronika VŠV/s. 174. VŠV/Důvěrný rozkaz č. 22, č. 2. Praha 6.4.1938. VÚA Praha/16. divize/1938/č.j. 600/1. odd.

27 STANISLAV, J.: *Generál Ján Golian*. In: Zborník Múzea SNP č. 15. Martin 1990, s. 148. VÚA Praha/MNO–Slov./1943/48/1/2/105/Hlásenie činnosti od pplk. J. Goliana z 12. 7. 1943. VÚA Praha/MNO–Slov./1943/dův./32/4/2/76; 32/4/2/147 a 26/3/509.

28 PIVOVARČI, J.: *Strategické plány na záchranu Slovenska (2)*. In: Apológia č. 1/1995, s. 26.

29 Ťaženie slovenskej rýchlej skupiny (brigády) v ZSSR. Bratislava 1941, s. 54. DOBRÍKOVÁ, M.: *Generál Július Nosko*. In: Zborník Múzea SNP č. 15. Martin 1990, s. 169.

Javoriny, Suchej Hory a ďalších odtrhnutých častí Spiša a Oravy. Rovnako ako Nosko – aj on sa ako frekventant VVŠ od 27. 6. do 23. 12. 1941 a od 9. 3. do 31. 5. 1942 zúčastnil na poľnom ťažení proti ZSSR. Keď v októbri 1943 odoprel tretíkrát byť nasadený na východnom fronte, pozbavili ho hodnosti dôstojníka gšt. i funkcie veliteľa pešieho pluku 4. Slovenské MNO ho z trestu určilo za veliteľa pešieho pluku v D. Kubíne.³⁰

V súvislosti s mjr. Noskom a mjr. Ciprichom treba objektívne konštatovať, že absolvovanie VVŠ spojené so stážami, študijnými cestami, nasadením na východnom fronte proti ZSSR nielen prakticky konfrontovalo ich vojenské vzdelanie vo frontovej línii, ale aj zvýšilo ich vojenské skúsenosti, prehĺbilo v nich protinacistický a protirežimistický postoj. V tomto poľnom ťažení vnútorne definitívne dozreli na cestu odporu, revolty a odboja.

Ďalší člen VÚ pplk. MVDr. M. Ferjenčík nebol dôstojníkom zbraní, ale dôstojníkom služieb. Nebol nasadený na východnom fronte. Od r. 1939 pracoval vo funkcii prednostu veterinárnej služby na Hlavnom vojenskom veliteľstve v Bratislave. Od 1. 2. 1943 bol ustanovený za prednostu veterinárnej správy VPV v B. Bystrici, kde vytrval až do vypuknutia povstania.³¹

Stot. M. Polák, záložný dôstojník, povolaním odborný učiteľ štátnej meštianskej školy v Trenčíne, ktorého Golian v máji 1944 povolal do aktívnej vojenskej služby v súvislosti s vojenskými prípravami ozbrojeného povstania. V skutočnosti Golian udržiaval ilegálne kontakty s Polákom už od jari 1943. Jeho príchodom na VPV Golian vojensky posilnil svoje najbližšie odbojové kádre, ktorým podľa odbornosti pridelil konkrétne ilegálne úlohy. Stot. Polák síce oficiálne pôsobil ako styčný spravodajský dôstojník, v skutočnosti však do perimetra jeho pozornosti patrilo vytvárať premostenie s ilegálnymi odbojovými skupinami, sondovať, diagnostikovať a získavať dôveryhodné civilné, vojenské i politické osobnosti pre potreby ozbrojeného povstania; robiť v rámci VÚ vojenského, politického i finančného poradcu a Golianovi neoficiálneho pobočníka a dôverníka. Významnou mierou prispel k technickému spojzdneniu pravidelného rádiového spojenia VÚ s čs. exilovou vládou a jeho MNO v Londýne. Navyše perfektne zvládol úlohu hlavného šifranta najvýkonnejšej vysielačky Leo, ku ktorej mjr. Marko ako mechanik pridelil prezenčne slúžiaceho vojaka V. Truchlíka (ten už od októbra 1943 bol zaradený na špeciálne odborné školenie pre potreby odbojového hnutia). Funkciu radiotelegrafistu obsadil čat. v zálohe V. Kmeť, ktorého nechal nastúpiť na mimoriadne cvičenie k výstražnej rote. Komplikovanejšie opravy tejto stanice, resp. všetkých ilegálnych rádiostaníc (Vít, Otto, Ivo) vykonávala firma Ideix.³²

Mjr. J. Marko, absolvent Vojenskej akadémie v Hraniciach na Morave, Vojenskej telocvičnej školy v Prahe, s 10-ročnou službou pri telegrafnom

30 Vojenský archív Trnava. Kmeňový list A. Cipricha.

31 VÚA Praha – Slov. štát. MNO č. 90 dôv./prez. 1939 a Slov. štát MNO – DR MNO – VS 4.2.1944. JABLONICKÝ, J.: *Príloha Kto je kto*. AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 196/2001, s. 36.

32 HALAJ, D.: *Milan Polák*. B. Bystrica 1993, s. 14–19, 20, 26–27. AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 32/2002, s. 145–147.

(spojovacom) vojsku čs. armády, dôstojník služieb, ktorému sa štyri razy podarilo ubrániť pokusom jeho nadriadených o nasadenie na východný front, z čoho rezultovali aj postihy. Marko bol uvoľnený z funkcie veliteľa zborového spojovacieho práporu a spojovacieho učilišťa a poverený organizáciou protiletadlovej výstražnej siete na Slovensku, čo mu vytvorilo výborné podmienky pre konšpiratívnu odbojovú činnosť v prospech pripravovaného povstania.³³ Marko zriadil sieť protiletadlovej výstražnej služby, tú napojil na sieť hlásnej služby, ktorá mala svoje ústredne dislokované v Bratislave, Nitre, Trenčíne, Žiline, Spišskej Novej Vsi, Prešove a vo Zvolene. V týchto mestách zriadil aj samostatné ústredne výstražnej služby prepojené priamymi telefónnymi vedeniami. Telefónnu výstražnú sieť opatril rádiovou sieťou a ústredie výstražnej služby vybavil rádiovysielačmi a všetkých účastníkov výstražnej siete rádioprijímačmi na príjem príslušnej frekvencie vysielča.³⁴ Na túto sieť okrem vojenských posádok, jednotiek CPO priamo napojil štátne rozhlasové vysieláče, poštové úrady, železničné stanice, významné závody a podniky, mestské a obecné úrady, čo neskôr významne ovplyvnilo nielen prípravu, ale i priebeh povstania. Po príchode styčného dôstojníka čs. MNO v Londýne škpt. J. Krátkeho na Slovensko mjr. Marko zriadil v máji 1944 rádiotelegrafické spojenie medzi ilegálnym VÚ a čs. exilovou vládou, resp. jeho MNO a predsunutou čs. spravodajskou ústredňou v Carigrade. Prezieravo–s časovým predstihom nechal vycvičiť technický personál na obsluhu tohto spojenia. Rovnako prezieravo zadal majiteľovi súkromnej firmy Ideix v B. Bystrici Ing. K. Dillnbergerovi, ktorý súčasne zastával funkciu riaditeľa štátneho dlhovoľného banskobystrického rozhlasového vysielča, zriadiť samostatné ilegálne vysielacie štúdio v B. Bystrici tak, aby sa na Markov pokyn mohol v príhodný čas vysieláč odpojiť od oficiálneho štátneho rozhlasového okruhu a zapojiť sa na vybudované štúdio pre potreby povstaleckého vysielania z B. Bystrice.³⁵

Čo sa týka pplk. D. Kišša–Kalinu a pplk. del. Mirka Vesela, aj oni patrili do najužšieho Golianovho okruhu odboju oddaných dôstojníkov. Kišš–Kalina a M. Vesel už v r. 1943 udržiavali konšpiratívne styky s orgánmi čs. MNO v Londýne. Vesel v r. 1943 nadviazal ilegálne spojenie s A. Štvánom, riaditeľom bratislavského podniku Kotva, a prostredníctvom spojky odbojovej skupiny Hela dodával vojenské správy pre čs. zahraničný odboj. Postupne do odboja zapojil Ferjenčíka a Kišša–Kalinu. S Golianom sa skontaktoval vo februári 1944. O odbojových možnostiach v slovenskej armáde samostatne rokoval za vojenské revolučné vedenie s Ing. J. Országom, Dr. V. Šrobárom, J. Ursíny, Dr. J. Lettrichom, M. Joskom i L. Novomeským. Od jesene 1943 udržiaval ilegálne spojenie so zahraničným odbojom prostredníctvom Frašťackého, neskôr so styčným dôstojníkom čs. MNO škpt. J. Krátkym.³⁶

33 AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 32/2002, s. 121.

34 Tamže, s. 76–78 a s. 100.

35 Tamže, s. 418–420.

36 Vojenský archív Trnava. Kmeňový list Mirka Vesela.

V rámci nútenej deľby práce v Golianovej vojenskej skupine sa Kišš-Kalina koncom r. 1943 podieľal na ukrývaní rádiostaníc dovezených ilegálne na Slovensko baťovskou odbojovou organizáciou vytvorenou zamestnancami podniku Kotva a na technických pokusoch nadviazať rádiové spojenie s vojenskými orgánmi čs. exilovej vlády v Londýne. Neskôr, keď prezident Beneš a ilegálna SNR určili Goliana za veliteľa VÚ, nutne došlo k prerozdeleniu funkcií v samotnom jadre vojenskej konšpirácie. Dňa 26. 4. 1944 sa pplk. M. Vesel podriadil Golianovi. Na Golianov príkaz odovzdal pplk. Kišš-Kalina rádiostanice škpt. Krátkemu. Súčasne bol Golianom určený za ilegálneho povstaleckého veliteľa Bratislavy. Neskôr touto funkciou Golian poveril mjr. J. Kovačoviča. Vzápätí vymenoval Kišša-Kalinu za ilegálneho veliteľa-koordinátora celej západoslovenskej oblasti, do ktorej patrili vojenské posádky v Bratislave, Trnave, Hlohovci, Nitre a Topoľčanoch. Tieto zmeny a križenie poverení však nepriniesli želané odbojové ovocie.³⁷

V auguste 1944 krátko pred vypuknutím povstania Golian opäť zmenil povstaleckého veliteľa bratislavskej posádky. Urobil tak bez toho, aby informoval členov ilegálnej SNR. Kišš-Kalina sa o tejto zmene dozvedel až 29. 8. 1944. Sprostenie Kišša-Kalinu z funkcie povstaleckého veliteľa Bratislavy sa ukázalo ako vážna Golianova chyba, pretože tento muž mal vďaka dôvernej znalosti bratislavského odbojového prostredia, bezprostredným kontaktom s členmi SNR a vybudovaným väzbám s dôstojníkmi miestnej posádky ďaleko lepšie predpoklady zabezpečiť a zvládnuť vojenskú povstaleckú akciu v Bratislave ako iní dôstojníci.³⁸

Netransparentné Golianove ústne konšpiratívne poverenia povstaleckého posádkového veliteľa v Bratislave napokon spôsobili, že „nebolo jednoznačne určené a akceptované, kto bude tým prvým pri rozhodovaní a velení, kto sa ujme funkcie...“ Do konšpiratívnych otázok zasahoval aj plk. Talský, ktorý sa mal zúčastniť aj Čatlošovho prevratového plánu a ktorý skôr zauzľoval záležitosti bratislavskej posádky, ako ich vyjasňoval.³⁹

VÚ si po tajnej porade Goliana s členmi SNR konanej 27. 4. 1944 v Bratislave muselo pri vypracovaní najvhodnejšej formy vojenského plánu ujasniť vlastné možnosti a prostriedky slovenskej armády v tyle nepriateľa a tie premietnuť do vojenského plánu protinemeckého vystúpenia tak, aby sa splnil vytýčený cieľ.⁴⁰ Už pri jeho spracovaní si VÚ dobre uvedomovalo, že nemôže začať povstanie bez vojenskej koordinácie s ČA. Nutnosť tejto vojenskej súčinnosti umocňovala aj skutočnosť, že z územia Maďarska, ktoré obsadili nemecké jednotky 19. 3. 1944, hrozil možný nemecký zásah proti Slovensku.⁴¹

37 JABLONICKÝ, J.: *Príloha Kto je kto*. AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 196/2001, s. 16–17.

38 Tamže, s. 18.

39 Tamže, s. 41–46.

40 NOSKO, J.: *Prehľad vojenských operácií v Povstaní*. In: Nad Tatrou sa blýska. Praha–Bratislava 1946, s. 97.

41 VHÚ Bratislava–SNP. 1. ČSA na Slovensku. Prílohy k vojnovému denníku, kart. 102. VÚA Praha, Fond VPV, č.j. 99744/dôv. správ. 1944, marec 1944, s. 1–2, kart. 32.

Vypracovať optimálny vojenský plán povstania, čo najskôr vybudovať pevnú ilegálnu odbojovú sieť v slovenskej armáde, zavŕšiť v čo najkratšej dobe operačno-taktickú a materiálno-technickú prípravu povstania, urýchliť pokusy o koordináciu povstaleckej ozbrojenej akcie s operáciami ČA—to boli úlohy, ktoré sa stali alfou a omegou v konaní VÚ. Všetky tieto činnosti prebiehali vzhľadom na vnútornú previazanosť takmer synchrónne od konca apríla 1944 a boli dotiahnuté do konkrétnej podoby 29. 6. 1944, keď VÚ predložilo vojenský plán povstania SNR na schválenie.⁴²

Vojenský plán povstania, ktorý Golian poslal s najväčšou pravdepodobnosťou už 28. 6. 1944 rádiogramom čs. exilovej vláde do Londýna, počítal s tým, že východoslovenská armáda ako rozhodujúci článok plánu, od ktorého závisel úspech ozbrojeného vystúpenia slovenskej armády, v súčinnosti s jednotkami ČA uvoľní a otvorí karpatské priesmyky a prepustí jednotky ČA na územie Slovenska. Zápoľná armáda v počte asi 10 000 mužov sa mala sústrediť na strednom Slovensku a vojensky zabezpečiť tento priestor. Po doplnení svojho početného stavu záložníkmi v rámci plánovanej mobilizácie mala pomôcť východoslovenskej armáde, spojiť sa s ňou a dokončiť v súčinnosti s ČA porážku nemeckých jednotiek. Ťažisko bojovej činnosti pre 1. divíziu plán stanovoval priestor Bardejov, pre 2. divíziu priestor Medzilaborce a pre zápoľnú armádu strategický trojuholník: Zvolen–Banská Bystrica–Brezno. V pláne VÚ výslovne žiadalo, aby Veľká Británia a USA nebombardovali rafinériu Dubová a železiarne v Podbrezovej, pretože sa s nimi počíta pre potreby ozbrojeného povstania.⁴³

Takmer paralelne a nezávisle od úsilia VÚ vypracovať vojenský plán povstania sa zrodil úmysel ministra slovenskej NO Čatloša sformovať východoslovenskú armádu a zasadiť ju v predstihu do obranných postavení v Karpatoch pod heslom „proti sovietskej invázii“ a tak iniciatívne predísť tomu, aby obranu Karpát na slovenskej strane nedržali maďarské, či nemecké jednotky.⁴⁴ Čatloš, otec myšlienky opevniť slovenskú časť východných Karpát, siahol po argumentácii, že treba pacifikovať rozmáhajúcu sa partizánsku činnosť v Šarišsko–zemplínskej župe. Prosbe Čatloša predbežne vyhovel sám náčelník Hlavného veliteľstva brannej moci (Oberkommando der Wehrmacht–OKW) maršal W. Keitel už 12. 2. 1944.⁴⁵

Operačný rozkaz gen. Čatloša č. 1 z 28. 4. 1944 pre 1. a 2. pešiu divíziu východoslovenskej armády prikazoval jednotkám zaujať 1. obranné pásmo s tým, že ťažisko obrany sa určilo do priestoru Lupkovského a Duklianskeho priesmyku. Rozkaz súčasne stanovil hranice medzi divíziami v priestore Jasliská–Stropkov. Na základe tohto rozkazu mala 1. pešia divízia udržať obranné pásmo široké asi 42 km a prehradiť smery: Duklianský priesmyk–Svidník–Prešov a Zborov–Bardejov–Prešov. Druhej pešej divízii operačný rozkaz stanovoval ubrániť obranné pásmo široké asi 68 km a súčasne

42 HUSÁK, G.: c.d., s. 171.

43 PREČAN, V.: *SNP–D*, c.d., s. 217–218.

44 ČATLOŠ, F.: *Moje koncepcie pre SNP*. AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 131/86, s. 1–2.

45 PREČAN, V.: *Nemci a Slovensko. Dokumenty*. Bratislava 1970, s. 56, poznámka č. 5.

prehradiť smery na Lupkovský priesmyk a Čertižné–Medzilaborce a navyše zabezpečiť priestor Snina.⁴⁶

Už 22. 4. 1944 škpt. J. Krátky, styčný a spravodajský dôstojník čs. MNO v Londýne pôsobiaci na Slovensku, oznámil do Londýna, že 2. 5. 1944 odchádzajú prvé novopostavené jednotky dvoch východoslovenských divízií na východné Slovensko do obranných línií Karpát a že ich veliteľom bude asi gen. Čatloš.⁴⁷ V skutočnosti samotný presun sa začal 3. 5. 1944.⁴⁸ Gen. Čatloš si do 17. 5. 1944, keď sa v Prešove utvorilo z veliteľstva opevňovacích prác armádne veliteľstvo, resp. veliteľstvo východoslovenskej armády, vyhradil právo osobnej dispozície s obidvoma divíziami.⁴⁹ Uvoľnenie gen. II. triedy A. Malára z funkcie vojenského atašé v Berlíne pre potreby obrany v Karpatoch vymohol gen. Čatloš priamo od maršala Keitla počas rokovania v hlavnom stane A. Hitlera v Klessheime pri Salzburgu, ktoré sa uskutočnilo v rámci štátnej návštevy a porady J. Tisu 12. 5. 1944.⁵⁰ Gen. Malár prevzal velenie nad východoslovenskou armádou od plk. gšt. R. Pilfouska s najväčšou pravdepodobnosťou až 10. 6. 1944.⁵¹

Úlohou východoslovenskej armády z nemeckého pohľadu bolo vybudovať spoľahlivú obranu severovýchodného Slovenska v priestore Karpát v pásme širokom 100–110 km s ťažiskom obrany Duklianskeho a Lupkovského priesmyku, a tým pomôcť skupine armád Severná Ukrajina zastaviť predpokladaný postup ČA a strategickou obranou vyčerpávať jej jednotky.

Od 1. 8. 1944 (po zásadnom súhlase slovenskej vlády) sa operačné pásmo slovenskej armády súčasne stalo „vojensko–technickým operačným pásmom nemeckej brannej moci, nie však administratívnym, ani súdnym.“⁵² K oficiálnemu podriadeniu východoslovenskej armády skupine armád Severná Ukrajina s okamžitou platnosťou došlo 3. 8.,⁵³ o čom Malára informoval Čatloš osobitným hughesogramom⁵⁴ a 4. 8. 1944 osobne aj veliteľ skupiny armád Severná Ukrajina gen. plk. J. Harpe, ktorý gen. Malára prizval do Krakova na situačný rozhovor.⁵⁵ Štáb armádnej skupiny Severná Ukrajina začlenil východoslovenskú armádu do zväzku armádnej skupiny Heinrici, čím vlastne začlenil do operačného pásma tejto armády aj celé východné Slovensko.

46 VÚA Praha–Slov. štát, MNO, 28.4.1944 MNO, 1944/70301–71000, VOP MNO 1944/Taj. 71201–71900, AV Prešov 11.8.1944 č. 186/Taj. inf. 1944, kart. 31 a 33. Tiež: PIVOVARČI, J.: *Vojenské prípravy SNP*, AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 1/80, s. 159.

47 PREČAN, V.: *SNP. Dokumenty*, c.d., s. 192, pozn. 3.

48 VÚA Praha–Slov. štát, MNO 1944/Taj. č. j. 70301–71000, VPV č. j. 28385/Taj. odd. 1944 z 3.5.1944.

49 VÚA Praha–Slov. štát, MNO 1944, č. j. 7076/taj. I/2–1944 zo 17.5.1944. Tiež Čatloš, F.: c.d., s. 2.

50 PREČAN, V.: *SNP–D*, c.d., s. 200–201.

51 PREČAN, V.: *SNP. Nemci a Slovensko*, c. d., s. 94–95. Čatloš, F.: c.d., s. 46.

52 SNA Bratislava, NS, 6/46 i. č. krabice 58.

53 PREČAN, V.: *SNP. Nemci a Slovensko*, c.d., s. 129.

54 RAŠLA, A.: *Tiso a povstanie*. Bratislava 1947, s. 18.

55 PREČAN, V.: *SNP. Dokumenty*, c.d., s. 276.

Keitel 12. 5. 1944 na rokovaní slovenskej delegácie v Kleissheime napokon nepochopiteľne súhlasil s tým, aby jednotky východoslovenskej armády bránili severovýchodné Karpaty na slovenskej strane, čo bol značný ústupok, pretože z vojenského hľadiska bolo výhodnejšie viesť obranu na privrátenej poľskej strane Karpát, a nie na odvrátených svahoch slovenského územia.⁵⁶ Toto rozhodnutie v podstate už len kodifikovalo Čatlošom vytipované obranné postavenia východoslovenskej armády. Rozsah i technický stav týchto obranných postavení „zdedila“ začiatkom augusta 1944 skupina armád Severná Ukrajina do svojej operačnej pozornosti. V jej záujme bolo rozšíriť a zintenzívniť práce tak, aby sa vybudovala spoľahlivá obrana proti ČA.

Zasadenie východoslovenskej armády v severovýchodných Karpatoch predstavovalo evidentne fiktívnu obranu, ktorá u vojenských odborníkov musela vzbudiť podozrenie, že jej úlohou bude skôr prepustiť jednotky ČA na územie Slovenska, než ich zadržať.⁵⁷ Vojenský plán povstania VÚ a prevratový plán Čatloša v podstate ráтали s využitím východoslovenskej armády na otvorenie hranice v Karpatoch a prepustenie jednotiek ČA na územie Slovenska. Zatiaľ čo sa vojenský plán povstania VÚ stal od júla 1944 predmetom pretrvávajúcej pozornosti a odbornej oponentúry čs. MNO v Londýne, o prevratovom pláne gen. Čatloša, ktorý dozrieval v tichom súkromí jeho hornomotešovického bytu do konečnej podoby memoranda, určeného najvyššiemu veleniu ČA, vedel do konca júla 1944 iba úzký okruh zasvätencov.⁵⁸

Pretože vojenský plán povstania VÚ a Čatlošov prevratový plán-memorandum usporiadateľa konferencie zaradili do programu ako samostatný referát špeciálne zameraný na porovnanie obidvoch plánov, v ďalšej časti referátu sa vyhnem mnohým aspektom hodnotenia týchto plánov, aby som nedubloval informácie a pokúsim sa osvietiť viaceré odvrátené, nepovšimnuté a obchádzané stránky tejto témy.

Zatiaľ čo sa rodila oficiálna odpoveď-reakcia na vojenský plán povstania, tlmočená čs. vojenskej misii (ČSMV) v Moskve gen. G. S. Žukovom 24. 7. 1944, v ktorej sovietska strana akcentovala potrebu dosiahnuť skutočný stav pohotovosti východoslovenských divízií na ozbrojené vystúpenie a ten časovo synchronizovať so strategickou situáciou na sovietsko-nemeckom fronte,⁵⁹ VÚ v júli 1944 už naplno rozbehlo vyhľadávanie a menovanie veliteľov posádok pre ozbrojené povstanie. Značné nedostatky vo vojenských prípravách, konšpirácii, v spojení i vo výbere vhodných osôb nastali najmä v posádkach na západnom a východnom Slovensku. V stredoslovenských posádkach, kde bol dosah VPV bezprostredný, prípravy pokročili do želaného stavu.

56 ČATLOŠ, F.: *Pomery v slovenskej armáde a povstalecké koncepcie*, AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. 126/67, s. 46-47.

57 ČATLOŠ, F.: *Moja koncepcia pre SNP*, AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 131/86, s. 3.

58 *Spomienky F. Čatloša*, AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. 299/59, s. 26.

59 PREČAN, V.: *SNP-D*, c.d., s. 250.

Pre nejednoznačný, nevyhranený a nejednotný postoj ilegálnej SNR v určení povstaleckého veliteľa vo východoslovenskej armáde, pre dlhopretrvávajúce váhanie koho určiť z dvojice Malár–Talský za povstaleckého veliteľa armády na východnom Slovensku, na ktorom sa značnou mierou podieľalo aj čs. MNO v Londýne, sa VÚ práve z dôvodov subordinačného čakania na londýnske rozhodnutie nepodarilo vybudovať vo východoslovenskej armáde spoľahlivú odbojovú sieť.⁶⁰ Konšpirácia končila kdesi do stratena na úrovni štábu peších divízií. Neodstránila bariéru subordinačnej hierarchie, vzťahovačnosť a nedôveru medzi najvyššími funkcionármi východoslovenskej armády. A tento stav pretrvával až do augusta 1944, čo sa muselo negatívne premietnuť i do príprav východoslovenskej armády, resp. na dosiahnutí skutočne len platonického stavu pohotovosti.⁶¹ Navyše–nikdy nedošlo medzi Golianom a Malárom k priamemu rokovaniu a následnému povereniu Malára do funkcie povstaleckého veliteľa vo východoslovenskej armáde.⁶²

Malár teda nikdy neprevzal žiadne konšpiratívne poverenie od VÚ.⁶³ Naopak–bol spojený s Čatlošom, zasvätený do jeho plánu protinemeckej prevratovej akcie. Pevne predpokladal, že východoslovenská armáda sa bude riadiť len jeho rozkazmi.⁶⁴ V súvislosti s personálnymi zmenami vo veliteľských funkciách východoslovenskej armády (Talský prestal vykonávať funkciu náčelníka štábu Hlavného vojenského veliteľstva MNO a od 10. 8. 1944 prevzal funkciu zástupcu veliteľa východoslovenskej armády; Urban prevzal funkciu druhého náčelníka štábu),⁶⁵ nemožno neprípomnúť, že sa tak stalo na zásah Čatloša, ktorý týmito zmenami sledoval svoje zámery prevratovej akcie.⁶⁶ Čatloš zaangažoval do nej už 28. 7. 1944 okrem Malára aj Talského a Staneka.⁶⁷ Zviazanosť Malára s touto Čatlošovou prevratovou akciou, absencia jeho priamych kontaktov s VÚ (plánované, no neuskutočnené stretnutie Malára s Golianom na Štrbskom plese 26. 8. 1944, iniciované J. Ursínom,⁶⁸ už sotva mohlo z časového hľadiska podstatnejšie zvýšiť bojovú pohotovosť východoslovenskej armády), rozkolísanosť ilegálnej SNR v otázke určenia povstaleckého veliteľa vo východoslovenskej armáde, nepochopiteľne dlhá váhavosť čs. MNO v Londýne rozhodnúť koho poveriť touto funkciou, pretrvávajúca dôvera Goliana k Malárovi, že ten pod rúškom Čatlošovej protinemeckej akcie v skutočnosti predsa len vybuduje pevnú protifašistickú sieť vo východosloven-

60 Tamže, s. 318–319.

61 SNA SR Bratislava–NS inv. č. 66, č. kr. 66.

62 JABLONICKÝ, J.: *Povstanie bez legiend*, c.d., s. 142.

63 Tamže, s. 146.

64 ČATLOŠ, F.: *Odpovede na zápisky F. Urbana: Pomery v slovenskej armáde a povstalecké koncepcie*, AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. 126/67, s. 48 a 63.

65 Tamže, s. 35. Tiež: PIVOVARČI, J.: c.d., s. 200 a 210.

66 ČATLOŠ, F.: c.d., s. 41.

67 ČATLOŠ, F.: *Moja povinná replika na Stanekovu kritiku Čatloša*, AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. 126/67, s. 91–92.

68 SNA Bratislava, fond NSB č. 6/1946/výpoveď J. Ursínyho.

skej armáde (tajná porada ilegálnej SNR a VÚ z 27. 7. 1944 uskutočnená pri Čremošnom pripomenula Golianovi, aby sa sústredil najmä na dve východoslovenské divízie vzhľadom na ich silu a kľúčovú pozíciu pri otvorení karpatských priesmykov ČA v prospech SNP),⁶⁹ a napokon i kategoricky odmietavý kurz čs. exilovej vlády vojensky využiť služby slovenského Darlana-gen. Čatloša-na prevedenie východoslovenskej armády na stranu ČA⁷⁰ sa svojím dopadom premietli do nedotiahnutých vojenských príprav vo východoslovenskej armáde, do špičkovy vedenej konšpirácie, ktorá naplno nielenže nezasiahla, ale ani len nezjednotila veliteľský zbor východoslovenských divízií. Vojenský plán povstania sa žiadalo rozpracovať do operačno-taktických dokumentov nielen pre zápoľnú armádu, ale aj pre východoslovenskú armádu, čo však VÚ neurobilo. Konkrétne bolo potrebné určiť predovšetkým varianty použitia východoslovenskej armády v protinemeckom vystúpení, určiť smer hlavného úderu východoslovenskej armády do tyla nemeckých jednotiek v Karpatoch a súčasne si zabezpečiť vlastné tylo proti nepriateľskému zásahu, určiť bojové úlohy pre jednotlivé druhy vojsk východoslovenskej armády a vypracovať plán na likvidáciu nemeckých tylových jednotiek na východnom Slovensku, vrátane styčných nemeckých veliteľstiev pri východoslovenskej armáde, a zneškodnenia prorežimisticky orientovaných dôstojníkov a živlov v jej jednotkách.⁷¹ Pretože do priamej vojenskej podriadenosti VPV patrilo iba pozemné vojsko zápoľnej armády, VÚ bolo veľmi ťažko nájsť optimálny spôsob, ako preklenúť obmedzenú výseč svojej právomoci a včas vojensky „presvedčiť“ Malára, aby rozpracoval do operačno-taktických plánov časť vojenského plánu povstania týkajúcu sa úloh východoslovenskej armády pri otvorení karpatských priesmykov. Faktom zostáva, že v podstate existovali len dve možnosti ako vytvoriť spoľahlivú ilegálnu odbojovú sieť vo východoslovenskej armáde. Buď bezprostredne pritiahnuť k spolupráci Malára a výlučne sa naň spoľahnúť (resp. s obrovským časovým sklzom od 10. 8. 1944 aj na Talského), alebo vytvoriť zo spoľahlivých veliacich dôstojníkov východoslovenskej armády akési tieňové VÚ, ktoré by v prípade zlyhania Malára samo vybudovalo odbojovú sieť a dokázalo zrealizovať časť vojenského plánu povstania v Karpatoch. Golian však aj zo subordinačno-kompetenčných dôvodov uprednostnil prvý variant-príliš sa spoľahol na Malára, čo sa neskôr ukázalo ako vážna taktická chyba. Pretože nejestvoval kontrolný systém, ktorý by priebežne signalizoval skutočný stav vojenských príprav na povstanie vo východoslovenskej armáde, spoľahnutie sa na Malára bez spätnej informačnej väzby pretrvávalo viacmenej až do konca augusta 1944.

69 HUSÁK, G.: c.d., s. 146.

70 PREČAN, V.: c.d., s. 264.

71 PIVOVARČI, J.: *Vojenské prípravy*, c.d., s. 399.

Vojenské prípravy povstania slovenskej armády ako celku sa teoreticky mali skončiť do 15. 8. 1944.⁷² Do tohto dátumu sa VÚ skutočne usilovalo zohľadniť kritické pripomienky gen. Ingra k pasívnej úlohe východoslovenskej armády pri uvoľňovaní karpatských prechodov. V dopracovanom dvojvariantnom pláne počítalo s tým, že po uvoľnení karpatských prechodov ustúpia jednotky východoslovenskej armády až na čiaru Prešov-Košice, kde prejdú k ČA. Druhý variant počítal s tým, že povstanie môže vypuknúť skôr, ako sa dostane Malárova armáda do styku s ČA. V tom prípade sa mala východoslovenská armáda útokom do tyla nemeckých jednotiek v Karpatoch prebiť k ČA a aktívne tak prispieť k uvoľneniu karpatských prechodov pre ČA, aby tá mohla prenikať ďalej na územie Slovenska i do Maďarska.⁷³

Pri absencii priameho prepojenia VÚ s veliteľom východoslovenskej armády na štábnej úrovni (Golian zo subordinačných dôvodov čakal celý august 1944 na jasné stanovisko čs. MNO v Londýne vo veci konečného rozhodnutia o funkcii povstaleckého veliteľa vo východoslovenskej armáde medzi Malárom a Talským)⁷⁴ zostal plán len časovo oneskoreným platonickým pokusom VÚ. Niet ani najmenšieho dôkazu o tom, že by bol takto modifikovaný plán dostal gen. Malár, ktorý bol navyše zapojený do Čatlošovej akcie. Čatloš nevedel o tomto pláne ani o skutočnej existencii a činnosti ilegálnej SNR a VÚ, ani o jeho odbojových väzbách a rádiospojení s čs. exilovou vládou v Londýne,⁷⁵ hoci sa v auguste 1944 predsa len dozvedel o konšpiratívnej protifašistickej činnosti Goliana v súvislosti so Stanekovým organizačným zabezpečením odletu Lisického, resp. delegácie SNR a VÚ do ZSSR.⁷⁶

Na porade v Moskve 27. 8. 1944 akreditovaní zástupcovia čs. exilovej vlády, členovia vládnej delegácie pre správu oslobodeného územia a čs. komunisti reagovali na depešu pplk. Goliana z 25. 8. 1944 o hroziacej okupácii Slovenska nemeckými a maďarskými jednotkami. Zástupca ilegálnej SNR K. Šmidke oboznámil, po vojenskej stránke nie dosť kvalifikovane, zainteresované strany s vojenským plánom povstania a informoval o vojenskopolitickej situácii na Slovensku a o možnostiach ozbrojeného povstania k 4. 8. 1944. Pretlmočil peripetie odletu delegácie SNR a VÚ, ozrejmil ako on sám a ilegálna SNR chápe vojenskopolitickú stránku Čatlošovho memoranda.⁷⁷ Gen. Píka potvrdil platnosť príkazov VÚ držať silami slovenskej armády priesmyky v Karpatoch a obranu stredného Slovenska. Zdôraznil nevyhnutnosť zabezpečiť koordináciu povstaleckej akcie s operáciami ČA, ako aj opodstatnenosť presunu parabrígy na Slovensko.⁷⁸ Počas tejto porady dostal

72 PREČAN, V.: c.d., s. 268.

73 NOSKO, J.: *Vojaci v Slovenskom národnom povstaní*, Bratislava 1945, s. 10.

74 PREČAN, V.: c.d., s. 318–319.

75 Tamže, s. 263.

76 ČATLOŠ, F.: *Spomienky*, AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. 120/67, s. 56.

77 PREČAN, V.: c.d., s. 329–333.

78 Tamže, s. 331.

Fierlinger depešu čs. ministra zahraničia J. Masaryka z 26. 8. 1944 so stanoviskom prezidenta Beneša a ministra Masaryka k Čatlošovmu memorandu a jeho pokusom o nadviazanie stykov so sovietskymi orgánmi. Depeša, nabitá výhradami a obavami z Čatlošovho pokusu uskutočniť protinemecký prevrat za vojenskej spolupráce ZSSR, priamo uložila čs. veľvyslancovi, aby taktne a opatrne upozornil sovietsku vládu, že v prípade rokovania sovietskych kompetentných miest so slovenskými quislingovcami bude tento akt čs. strana pokladať za porušenie spojeneckej zmluvy z decembra 1943 a dohody z mája 1944.⁷⁹ Rezultatívne stanovisko E. Beneša: „Akékoľvek rokovania o prechode, dohode a spolupráci s vojenskými jednotkami slovenskými možno podniknúť len po dohode s nami,⁸⁰ treba považovať za záväznú smernicu pre čs. diplomatické a vojenské orgány v ZSSR.

Touto depešou čs. exilová vláda v Londýne zavŕšila svoje augustové úsilie znemožniť všetkými dostupnými prostriedkami Čatlošov pokus o protinemecký prevrat na Slovensku. Súčasne sa ňou usilovala definitívne vylúčiť akúkoľvek Čatlošovu osobnú účasť na povstaleckej akcii vôbec. Na potieranie Čatlošovho memoranda vynaložila Benešova vláda neprímerne veľké úsilie. Nedocenila skutočnosť, že si sovietska vláda ako zmluvný partner nemohla dovoliť nerešpektovať česko-slovensko-sovietsku spojeneckú zmluvu a uzatvoriť separátnu vojenskú dohodu so slovenským ľudáckym exponentom. Na veci nič nemení ani fakt, že sa sovietske vojenské orgány vyjadrili kladne k vojenskému využitiu Čatloša v prospech povstania. V kritickom období vojenských príprav povstania a jeho materiálneho zabezpečenia zmárnila čs. vláda „čatlošiadou“ priveľa drahocenného času. Rozhodne mala včas vyriešiť otázku funkcie povstaleckého veliteľa vo východoslovenskej armáde, iniciovať prepojenie VÚ s týmto veliteľstvom, dopomôcť riešiť aj ďalšie personálne otázky v tomto armádnom telese, nedržať Goliana v prísnej subordinačnej podriadenosti, neuplatňovať voči nemu vyčkávaciú taktiku, ktorá mu nepridala na rozhodnosti najmä v poslednom augustovom týždni roku 1944, keď sa dožadoval jednoznačných a konkrétnych rozhodnutí a rád od čs. MNO v Londýne.

V súvislosti so záverečným úsilím čs. exilovej vlády úplne vypojiť Čatloša z hry sa táto 28. 8. 1944, deň pred vypuknutím SNP, dozvedela priamo z Golianovej depeše, že veliteľ VÚ má s Čatlošom „nepriamy styk“ a že sa snaží, aby mu v hodine H (t.j. pri signále k povstaniu) „...odovzdal ihneď moc.“⁸¹ Na túto prekvapivo nepríjemnú správu obratom zareagoval v ten istý deň prezident Beneš striktným politickým odkazom: „Táto príležitosť je posledný okamžik, aby ste zmyli všetko to, čo quislingovská vláda a tzv. samostatné Slovensko proti Spojencom napáchala. Bude to mať ďalekosiahle dôsledky pre Slovensko a budúcu Československú republiku, ak vypnete sily a budete sa nebojácne a do všetkých dôsledkov brániť vojenskou

79 Tamže, s. 324.

80 Tamže.

81 SÚA Praha, Ch 37-91-29/170-172.

mocou v stálom spojení s nami.“⁸² Tento kategorický imperatív prikazoval Golianovi okamžite spretfhať akékoľvek (aj nepriame) väzby s Čatlošom. S najväčšou pravdepodobnosťou v tomto politickom odkaze Beneša je skrytá skutočná príčina, prečo si Golian nedovolil vojensky využiť Čatloša po jeho úteku z bratislavskej internácie na povstalecké územie a nenechal ho vystúpiť v banskobystrickom povstaleckom rozhlase. Čatloš predsa len mohol do istej miery anulovať negatívny dopad svojho bratislavského rozhlasového prejavu z 29. 8. 1944, v ktorom medzi 19:05–19:19 h potvrdil príchod nemeckých jednotiek na Slovensko a vyzval slovenskú armádu a obyvateľstvo, aby všestranne podporili nemecké jednotky,⁸³ čím dezorientoval najmä slovenské vojenské posádky na východnom a západnom Slovensku, zväčša ovládané defetistickými a váhavými dôstojníkmi.

Niet pochýb, že Benešov nezmieriteľný postoj k Čatlošovi zviazal ruky aj Golianovi a znemožnil mu v poslednej etape vojenských príprav zjednotiť všetky potenciálne protinemecké, protirežimistické a darlanovské sily a využiť mozgový potenciál najschopnejších vojenských odborníkov i technické a materiálne prostriedky v prospech pripravovaného povstania krátko pred jeho vypuknutím, čo sa negatívne premietlo nielen do zlyhania mnohých vojenských jednotiek na západnom Slovensku, ale najmä do odzbrojenia a internácie prevažujúcej časti východoslovenskej armády. Len v dôsledku zlyhania západoslovenských posádok (najmä v Bratislave, Nitre, Trenčíne, Novom Meste nad Váhom...) bolo pre povstanie stratených viac ako 12 tisíc vojenských osôb a veľké množstvo zbrojného materiálu. Z tohto strateného potenciálu už Golian nemohol zostaviť hneď v prvých dňoch povstania žiaduce 2–3 taktické skupiny, ktoré by boli schopné úspešne zvädzať rovnocenné boje s nemeckou bojovou skupinou Schill a zabrániť jej bezproblémovo postupovať z Bratislavy územím západného Slovenska do centrálneho priestoru SNP.

Na základe overených správ o príchode nemeckých jednotiek zo západu vydal 29. 8. o 15:15 h pplk. Golian rozkaz na najprísnejšiu bojovú pohotovosť a okamžité aktivizovanie obrany a začatie opevňovacích prác v jednotlivých vojenských posádkach.⁸⁴ Po rozhlasovom prejave Čatloša po 19:00 h došlo v budove VPV v Banskej Bystrici k protifašistickému prevratu. Počas neho zlikvidovali povstaleckí dôstojníci a vojaci pod velením pplk. Mirka Vesela odpor prorežimisticky orientovaných plukovníkov Zverina a Kanáka. Golian telefonicky vydal rozkaz na branný odpor armády: „Heslo Začnite s vysťahovaním, platí od 20. hodiny dnešného dňa.“ Rozkaz odtelefonovali posádkovým veliteľstvám a poslali ho i na veliteľstvo východoslovenskej armády do Prešova.⁸⁵ V noci z 29. na 30. 8. sa Golian

82 PREČAN, V.: c.d., s. 340, poz. 3.

83 Slovák 31.8.1944 č. 196.

84 NOSKO, J.: c.d., s. 18–19.

85 Tamže.

dohodol s komisármi partizánskych oddielov Jegorova, Bielika a Sečanského, že partizáni vstúpia do Banskej Bystrice, ktorú v nočných hodinách v podstate už ovládli povstaleckí vojaci.⁸⁶ Golian zvolal 30. 8. 1944 na 9:00 h do dôstojníckej jedálne v budove VPV aktív vojenských gážistov celej banskobystrickej posádky. Na tomto zhromaždení pplk. gšt. J. Golian za prítomnosti svojho povstaleckého štábu v zložení mjr. spoj. J. Marko, stot. M. Polák, mjr. gšt. J. Nosko, mjr. gšt. A. Ciprich, pplk. del. M. Vesel a pplk. D. Kišš-Kalina predstavil styčných dôstojníkov čs. MNO a ČSVM J. Krátkeho a npor. M. Pavloviča. Vzápätí oficiálne vyhlásil SNP a obnovenie ČSR na povstaleckom území. Súčasne obnovil platnosť čs. vojenských predpisov, vrátane vojenskej posádky. Zhromaždení gážisti ukončili slávnostné zhromaždenie zaspievaním čs. štátnej hymny.⁸⁷ V ten istý deň ráno mjr. Marko ubezpečil pplk. Goliana, že banskobystrický rozhlasový vysielateľ je pripravený na priame vysielanie, že stačí vydať Ing. Dillnbergerovi príkaz, aby samostatné štúdio zapojil priamo na vysielateľ. Stalo sa tak v to isté dopoludnie o 11:00 h, keď v banskobystrickom rozhlase, pod novým pomenovaním Slobodný slovenský vysielateľ, pplk. Mirko Vesel prečítal Proklamáciu vojenského revolučného vedenia, ktorú koncipoval s MUDr. V. Šrobárom, svojím bratom Milanom, pplk. Dr. Ing. M. Markom a pplk. MUDr. L. Nábělkom ako prevolanie k povstaleckej armáde a k slovenskému národu. Marko ďalej Goliana ubezpečil, že prostredníctvom výstražnej siete má priame spojenie s dôležitými vojenskými posádkami, železničnými stanicami, poštami i výrobnými podnikmi. Ďalej uviedol, že okrem tohto spojenia disponuje rádiovým spojením priamo alebo tranzitne do miest a obcí, ktoré majú zabudované rádioprijímače s vlnovým rozsahom CPO-vysielačov (80–120 m); že disponuje aj náhradnou poľnou telefónnou sieťou v priestore strategického trojuholníka Zuzana: Zvolen – B. Bystrica – Brezno. Hlavná ústredňa pre veliteľstvo povstaleckej armády bola umiestnená v Harmanci v budove Vojenského zemepisného ústavu, ktorému velil do odboja zapojený pplk. M. Turzák.⁸⁸ Pplk. gšt. J. Golian 30. 8. 1944 vydal povstaleckým jednotkám rozkaz, ktorým potvrdil všetky predchádzajúce telefonicky vydané rozkazy o začatí branného odporu proti nemeckým okupačným jednotkám.⁸⁹ Všetky dovtedajšie opatrenia pplk. Goliana oficiálne odsúhlasil ešte v ten deň J. Ursíny, jediný člen SNR už legálne pôsobiaci v B. Bystrici.

Po vyhlásení SNP sa bývalý štáb VPV prakticky stal štábom povstaleckej armády s istými nevyhnutnými zmenami. Keďže sa Golian, náčelník štábu VPV, ujal velenia armády, funkciu náčelníka gen. štábu prevzal mjr. gšt. J. Nosko, po ňom operačné oddelenie prevzal plk. gšt. K. Pekník. Stot. v z.

86 GEBHART, J., ŠIMOVIČEK, J.: *Partizáni v Československu 1941–1945*, Bratislava 1984, s. 237–238.

87 AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 32/2002, s. 196–197.

88 Tamže, s. 194–195. Vojenský archív Trnava. Kmeňový list Mirka Vesela.

89 VÚA Praha, DO, Slovenské povstání, kart. 102. Přílohy k vojnovému denníku 30.8.1944. Pozri tiež Nosko, J.: c.d., příloha 7, s. 63–64 a s. 18–20. AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 32/2002, s. 195.

M. Polák sa stal oficiálne pobočníkom J. Goliana. Materiálne oddelenie prešlo z rúk mjr. gšt. A. Cipricha do kompetencie pplk. gšt. Borského. Pplk. vet. MVDr. M. Ferjenčíkovi i naďalej zostala veterinárna správa. Spojovaciemu vojsku velil mjr. spoj. J. Marko. Politickú správu prevzal pplk. del. Mirko Vesel.⁹⁰

Hoci Golian do vypuknutia SNP nevelil žiadnej frontovej jednotke (dotedy zastával iba rôzne štábne funkcie), ako veliteľ 1. čs. armády na Slovensku musel so svojím štábom riešiť najdôležitejšie úlohy vojenskej obrany povstaleckého územia. Riadil obranné i útočné operácie povstaleckej armády v mimoriadne ťažkých podmienkach pod narastajúcim vojenským tlakom a zvyšujúcou sa technicko-materiálnou prevahou nemeckých okupačných vojsk. Svoju čerstvo nadobudnutú autoritu povstaleckého veliteľa musel presadzovať proti frontovo veľmi skúseným veliteľom nemeckých okupačných jednotiek.

Pri organizovaní aktívneho odporu povstaleckej armády preukázal výborné vojenské schopnosti veliť vyššej jednotke (armáde), hoci mu chýbali žiaduce teoretické vedomosti, keďže pre mníchovské a pomníčovské udalosti a zrušenie VŠV v Prahe už nemohol ukončiť najdôležitejší 3. ročník tejto školy. Schopnosť ako sa zhostil tejto úlohy, vyvrátila nepodložené povesti o úradníckom type štábného dôstojníka. Niet pochýb, že aj zásluhou Goliana a jeho štábu obranné boje na súvislých úsekoch povstaleckého frontu trvali takmer dva mesiace, že SNP spĺňalo všetky základné atribúty charakterizujúce ozbrojené vystúpenie, ktoré malo k dispozícii priestor, kde sa realizovala výkonná a politická moc. Vďaka vysokej štábnej kultúre v riadení 1. čs. armády mohlo povstalecké územie fungovať ako samostatný mocenský, správny a hospodársky organizmus, ako priestor sústredenia, manévrovania a zásobovania ozbrojených síl povstania.⁹¹

Naozaj možno súhlasiť s hĺbkovou charakteristikou podstatných Golianových vlastností obsiahnutých v Špátovej správe zo septembra 1944: „Jemný, vzdelaný vojak nesmiernej pracovitosti, konzekventný organizátor, dôstojník bez povrchnej ctižiadosti, na smrť oddaný svojmu ideálu. Hovorilo sa, že gen. Ingr je alfou a omegou jeho jednaní, že každé organizačné opatrenie v slovenskej armáde – celá organizácia pozemnej armády šla jeho rukami... čechoslovák každým cólom, s pochopením všetkých sú-

90 AM SNP B. Bystrica, F XII, príř. č. S 32/2002, s. 265–266. Osobnému oddeleniu zostal šéfovať stot. pech. Š. Bakoš, spravodajskému oddeleniu npor. pech. L. Kubo, pionierskemu vojsku stot. pion. L. Jurga (neskôr ho vystriedal pplk. gšt. Souhrada a autovojsku stot. aut. A. Herchel. Zbrojnú správu obhospodáročoval pplk. del. J. Hluchý. Intendačná správa zostala v kompetencii pplk. int. V. Danieloviča, zdravotná správa v rukách pplk. zdrav. MUDr. Š. Darvaša a justičná správa pplk. just. JUDr. I. Trebichavského (neskôr justičnú správu prevzal pplk. just. JUDr. S. Korbeľ). Duchovnú správu rímskokatolícku spravoval pplk. duch. V. Andrejkovič a evanjelickú mjr. duch. D. Kováč. Pomocný úrad viedol por. kanc. P. Dudzík, hospodársku správu por. hos. E. Daniš. Štábnej rote velil stot. pech. A. Petrulák. Funkciu stavebného poradcu vykonával stot. stav. M. Murtín.

91 STANISLAV, J., HALAJ, D.: *K deformáciám interpretácie protifašistického odboja na Slovensku a SNP*. In: *Nezodpovedané otázky. Materiály zo seminára s medzinárodnou účasťou*. B. Bystrica 24.–25.9.1996. ISBN 80–967558–2–X, s. 17.

ťažiacich politických ideí, stal sa nám uhoľným kameňom, okolo ktorého sa vykonávala celá výstavba našej revolučnej akcie.⁹²

Gen. J. Golian – svedok a jeden z tvorcov historických povstaleckých udalostí, s menom ktorého je nezmazateľne spojené – statočný vojak Povstania, viedol a riadil otvorený boj s nepriateľom ako veliteľ povstaleckej armády do príchodu gen. R. Viesta. Ten od neho prevzal velenie 7. 10. 1944. Golian ťažko niesol odzbrojenie a internáciu prevažnej časti východoslovenskej armády, zlyhanie západoslovenských jednotiek, najmä bratislavskej, trenčianskej a nitrianskej posádky, čo veľmi negatívne ovplyvnilo kvalitu obranyschopnosti povstaleckého územia. I napriek tomu Golian našiel v sebe dosť vnútorných síl, aby odviedol maximum svojich schopností pri obrane slobodného územia. Stalo sa tak i preto, že Golian v SNP dozrel vojensky, osobnostne i politicky. Ťažké bremeno zodpovednosti v najvyššej vojenskej funkcii povstaleckého veliteľa zvládol čestne a na maximálnej úrovni svojich vojenských i ľudských kvalít.⁹³

92 PREČAN, V.: c.d., s. 454.

93 STANISLAV, J.: *Generál Ján Golian*. In: Zborník Múzea SNP 15/1990, s. 155–156.

Generál Ján Golian a jeho pobočník kapitán Milan Polák v r. 1944 v Banskej Bystrici na balkóne budovy Veliteľstva pozemného vojska 1. ČSA na Slovensku

GOLIAN A VOJENSKÝ PLÁN POVSTANIA

JOZEF BYSTRICKÝ

Začiatkom poslednej dekády marca 1944 dostal náčelník Štábu pre vybudovanie brannej moci (ŠVBM) čs. MNO v Londýne gen. B. Miroslav správu zo Slovenska¹, ktorá oznamovala, že zjednocovací proces medzi vojakmi na Slovensku sa skončil prakticky koncom januára 1944, ale že vojenská skupina je zatiaľ bez veliteľa. V správe sa v tejto súvislosti uvádzalo, že skupina, ktorú viedli pplk. Ján Golian, pplk. Mikuláš Ferjenčík, pplk. Dezider Kišš a Mirko Vesel, rešpektuje, že veliteľ má byť ustanovený čs. exilovou vládou v Londýne, resp. vrchným veliteľom čs. brannej moci prezidentom Edvardom Benešom. Zároveň sa ale navrhovalo vymenovať za veliteľa vojenskej skupiny gen. Štefana Jurecha. Vojenská skupina taktiež oznamovala, že dostala smernice pre vojakov, začala podľa nich pracovať a sľubovala, že plány pre rôzne varianty vojenského vystúpenia dodá na schválenie po nadviazaní rádiotelegrafického spojenia.

Golianovej vojenskej skupine už potom boli adresované smernice vypracované ŠVBM, upravené ministrom národnej obrany gen. Sergejom Ingrom a 23. marca 1944 odoslané na Slovensko.² Hovorilo sa v nich o dvoch obdobiach, ktoré sa mali pri rozvíjaní odboja na Slovensku rozlišovať. V prvom, ktoré sa podľa čs. MNO v Londýne už začalo, sa požadovalo zosilniť sabotáže a vybranými skupinami rozvinúť záškodnícke akcie v doprave, vo výrobe a v každom odbore činnosti slúžiacej vojnovému úsiliu hitlerovskej koalície. Druhým obdobím malo byť všeobecné povstanie, prevažne vojenského charakteru a jeho prípravy sa mali začať realizovať ihneď. Pre vlastnú organizačnú prácu Vojenského ústredia boli cenné najmä tie časti predmetných smerníc, ktoré hovorili o tom, že slovenské vojenské vedenie pri rozkaze na povstanie má vyhlásiť svoje jednotky za súčasť československej armády. V súčinnosti s obyvateľstvom sa má zmocniť všetkých zbraní a vojensky dôležitých zariadení v posádkach a podľa možností výzbroje, doplniť aj počty jednotiek. Zvýšenú pozornosť malo pri tom venovať ovládnutiu komunikácií a spojovacej siete. Pokiaľ by došlo k situácii, že by povstalecké jednotky nedokázali proti presile nepriateľa udržať svoju posádku alebo ustúpiť k inej (susednej) jednotke, mali sa z nich vytvoriť partizánske oddiely, ktoré odídu do hôr a lesov. V takomto prípade mali zničiť alebo poškodiť

1 PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie–Dokumenty*. Bratislava, 1965, s. 175.

2 VHA Praha, f. 20–20–4. PREČAN, V.: c. d., s. 176–177.

všetky zariadenia, ktoré by mohli slúžiť nepriateľovi. Zároveň boli slovenskí odbojoví činitelia upozorňovaní, aby sa zásobili predovšetkým zbraňami, strelivom a proviantom, ako aj zdravotníckym materiálom. Vopred si mali vyhliadnuť a pripraviť základne pre partizánsku činnosť a podľa možností ich vybaviť rádiostanicami. Pri výbere priestorov mali prihliadať na to, aby partizánske oddiely mohli pôsobiť proti dôležitým komunikačným uzlom, najmä v tyle eventuálneho frontu v Karpatoch. Obzvlášť sa zdôrazňovala potreba vyhľadať vhodné priestory na severovýchodnom Slovensku, kde sa zároveň mali vytypovať prechody na spojenie so sovietskymi vojskami.³

Golianova skupina musela pri vypracovávaní vojenského plánu povstania prihliadať na reálne možnosti zapojenia slovenskej armády (jej časti) do protifašistického ozbrojeného vystúpenia, na zvláštnosti vojensko-zemepisných charakteristík Slovenska a z nich vyplývajúcich možnosti vedenia bojovej činnosti, na vývoj na frontoch a možnosti spolupráce so spojeneckými vojskami, na sily nemeckých vojsk v blízkosti Slovenska či na jeho území a možnosti ich zásahu proti povstaleckým silám-včítane obsadenia Slovenska či pokusu o odzbrojenie slovenskej armády. Mnohé z toho čo bolo nutné riešiť po vojensko-odbornej stránke, záviselo nielen na odhodlaní a erudovanosti členov ilegálneho Vojenského ústredia, na jeho akcieschopnosti, ale aj na informáciách, opatreniach a návrhoch vojenských orgánov čs. exilovej vlády v Londýne. Je preto zákonité, že vojenský plán povstania sa rodil počas výmeny správ medzi vojenskými odbojovými kruhmi na Slovensku a čs. MNO v Londýne, pričom postup spracovávania plánu i postup konkrétnych príprav na jeho uskutočnenie boli závislé predovšetkým na činnosti Vojenského ústredia.

Prvé taktické práce, vedúce k príprave ozbrojeného vystúpenia armády proti nacistickému Nemecku a domácejmu režimu na Slovensku, ako vo svojich spomienkach uvádza Július Nosko, vykonal osobne Golian už vo februári 1944:

1. vypracoval a vydal rozkaz pre bojové popluchy posádok, pre zaistenie a obranu posádok;
2. vyhliadol a určil priestor povstania, ohraničený na severe: pohoria Nízkych Tatier-Kráľova hoľa, na východe: Kráľova hoľa a východné okraje Slovenského Krušnohoria, na juhu: Slovenské Krušnohorie-Poľana-Javorina, na západe: Štiavnické hory-pohorie Veľkej Fatry, v kratšom pomenovaní operačný trojuholník Brezno-Banská Bystrica-Zvolen;
3. ako náčelník štábu veliteľstva pozemného vojska vymáhal, že do posádok stredného Slovenska premiestňovali dôstojníkov pre vec spofahlivých a našich“.⁴

Podľa J. Noska sa Golianov užší štáb (pplk. M. Ferjenčík, kpt. M. Polák a mjr. J. Nosko) zišiel na prvej oficiálnej porade 7. mája 1944 v Golianovom

3 VHA Praha, f. 20-20-4. PREČAN, V.: c. d., s. 188-189.

4 NOSKO, J.: *Vojaci v SNP*. Turčiansky sv. Martin 1945, s. 9.

byte v budove Veliteľstva pozemného vojska. Na tejto porade mal Golian prezentovať nasledujúci plán:

- „1. východná slovenská armáda uvoľní prechody cez Karpaty premysleným ústupom až na čiaru Prešov–Košice a tu prejde k Červenej armáde. Toto sa malo presne usmerniť po dohode s ČA. Predvídal sa prípadný ústup, až na pohorie Branisko. V prípade, že by povstanie nastalo prv než východné divízie budú v dotyku s ČA, mala sa východná armáda prebiť k Rusom;
2. jednotky, určené pre obranu operačného trojuholníka, udržia operačný trojuholník Bystrica–Brezno–Zvolen;
3. zatiaľ jednotky ostatných posádok zaistia priestory posádok, urobia pod týmto zaistením mobilizáciu a prebytočné jednotky po ich postavení odošlú do priestoru stredného Slovenska k dispozícii ústrednému veleniu...;
4. postupne, ako budeme mocnieť, budeme sa zmocňovať ďalších oblastí Slovenska, až na východe nadviažeme styk s ČA a na západe ovládneme celé Slovensko, podľa možností prejdeme na Moravu.“⁵

5 Tamže, s. 10. V publikovaných spomienkach pod názvom Takto bojovala povstalecká armáda J. Nosko k tomuto plánu uvádza:“1: Akonáhle príde východná slovenská armáda do styku s Červenou armádou, uvoľní prechody cez Karpaty premysleným ústupom až na čiaru Prešov–Košice a tu prejde k Červenej armáde. Toto sa malo presne priestorovo usmerniť po dohode so sovietskou armádou. Predvídal sa prípadný ústup slovenskej armády až po Branisko. Pre prípad, že by sa povstanie začalo skôr, ako sa východná slovenská armáda dostane do styku so sovietskou armádou, črtali sa pre ňu dve úlohy: udržať obranu karpatských prechodov až do príchodu sovietskych vojsk a podľa vývoja situácie úderom do tyla nemeckých vojsk pomôcť sovietskym jednotkám v postupe cez Karpaty, prípadne sa prebiť na najkratších smeroch k sovietskej armáde. Lenže ak mali jednotky východnej slovenskej armády plniť tieto dôležité úlohy, museli byť dôkladne pripravené. Funkciou veliteľa priprav chcel pplk. Golian poveriť pplk. Talského –náčelníka štábu tejto armády... 2. Jednotky, ktoré musí Vojenské ústredie v čo najkratšom čase zorganizovať a pripraviť, obsadia a zaistia stredné Slovensko ako najdôležitejšiu, základnú oblasť Povstania... Po obsadení a zaistení priestoru sa mala uskutočniť rýchla mobilizácia, zorganizovanie ďalších jednotiek, a príprava útoku na pomoc posádkam na západe. Po obsadení celého Slovenska sa mal nadviazať styk s postupujúcou sovietskou armádou na východe. 3. Ostatné jednotky z osádok západného Slovenska zatiaľ zaistia priestory týchto posádok, uskutočnia mobilizáciu, ktorou doplnia vlastné jednotky na obranných postaveniach, a prebytočné jednotky–ak im to nepriateľ dovolí–pošlú do základného priestoru Povstania, kde budú k dispozícii Vojenskému ústrediu, prípadne inému veliteľstvu. Ide najmä o posádky v rovinatých oblastiach Slovenska a v údolí Váhu. Tieto posádky mali plniť úlohu predsunutých obranných postavení, ktoré by zdržali a spomalili postup okupačných jednotiek a pred presilou ustúpili na východ do lesov, kde by prešli na partizánsku vojnu... Hlavným záujmovým priestorom Vojenského ústredia zostalo stredné Slovensko. Východné Slovensko (na juhu rovinaté, na severe hornaté) sa zapojí do akcií s odbojovou prácou slovenských jednotiek v Karpatoch... Pplk. Golian ďalej upozornil na štvrtý bod nášho plánu: Keby sa nám prípravy nevydarili a bezpečnostný aparát nášho štátu alebo Nemcov by ich predčasne objavil, museli by sme ustúpiť do hôr stredného Slovenska, vytvoriť partizánske jednotky a začať oslobodzovať územie z hôr podľa vývoja situácie na frontoch.“ NOSKO, J.: *Takto bojovala povstalecká armáda*. Bratislava, 1994, s.10–12.

Podľa J. Noska o úlohe jednotiek, ktoré boli za hranicami Slovenska, t. j. 1. technická divízia v Rumunsku a 2. technická divízia v Taliansku, sa spočiatku neuvažovalo a bolo to ponechané na dobu bezprostredne po dosiahnutí dohody so sovietskym velením.

Od začiatku poslednej dekády júna 1944 začala do Londýna prúdiť séria informácií o pláne a prípravách Vojenského ústredia na aktívne vystúpenie. Golian v nich o. i. oznamoval, že sú povolávaní záložníci, upravuje sa dislokácia zápoľnej armády s ohľadom na plán, hodnotil situáciu, vplyv Vojenského ústredia a pod. A konečne, v rádiogramoch, ktoré došli do Londýna 28. júna a 4. júla 1944, bol čs. MNO oznámený vojenský plán povstania:

„1. *Polní armáda (2 peší divize na vých. Slovensku) v součinnosti s ruskou armádou uvolní této přechody na Slovensko.*

2. *Zápoľní armáda (vojsko v mírových posádkách, asi 10 000 mužů), soustředí se na stř. Slovensku, kde vyhlédnutý prostor zajistí. V mírových posádkách zanechá slabší jednotky, které:*

A. vykonají převrat a mobilizaci,

B. zajistí klid a bezpečí v zápolí,

C. doplní zápoľní armádu na 2 peší divize,

D. zřídí partyzánske oddíly.

3. *Zápoľní armáda po doplnění pomůže polní armádě, s touto se spojí v jednu, která s Rusy dokončí porážku Němců.*

Těžiště činnosti: 1. divize–Bardějov

2. divize–Medzilaborce

Zápoľní armáda–Zvolen, Banská Bystrica, Brezno.

4. *Činnost ad 1 zahájí se po vyhlášení nepřítelství na pokyn ruský. Činnost ad 2 jeden, možná až tři dny před vyhlášením nepřítelství.*⁶

Už pri porovnaní 1. bodu plánu z charakteristiky uvádzanej J. Noskom a z plánu odoslaného do Londýna, je zrejme, že od začiatku mája 1944 do konca júna došlo k niektorým zmenám. Je možné, že sa tak stalo pod vplyvom návrhov, resp. požiadaviek čs. ministra národnej obrany gen. S. Ingra. Ten napríklad vo vzťahu k východoslovenským divíziám požadoval, aby sa Vojenské ústredie orientovalo na prípravu ich prechodu na stranu sovietskych vojsk, a to buď po jednotlivcoch alebo v celých útvaroch.⁷ Na začiatku druhej polovice júna 1944 však Golian v správe do Londýna oznamoval: „*K Rusom nechceme prejsť, chceme vojenskú spoluprácu s nimi. Napred oslobodiť Slovensko, potom prispieť k oslobodeniu zemí historických. Preto vyjednávať s Rusmi, aby uznali našu armádu za spojeneckú (za súčasť čsl. armády), nezajímali a neodzbrojovali naše jednotky, umožnili náš spoločný dohovor (kde, kedy, ako a s kým)*“.⁸ Tento Golianov zámer nebol na

6 PREČAN, V.: c. d. s. 217–218. VHA Praha, f. MNO Londýn, ŠVBM, 15/7–8.VHA, f. HV–VB, ŠVBM Londýn, šk. 24, príl. k č.j. 371, č.j.402, Taj. II. odb. 1944.

7 PREČAN, V.: c. d., s. 201–202.

8 PREČAN, V.: c. d., s. 210–321. VHA Praha, f. HV–VB, ŠVBM Londýn, šk. 24, príl. k č.j. 317 Taj., II. odb., 1944.

MNO odmietnutý, ale nutne vyvolal postoj odôvodnený možným vývojom situácie na fronte a z neho vyplývajúcou časovou tiesňou, časovou a obsahovou náročnosťou dohovoru a naplánovania koordinovanej akcie sovietskych vojsk s východoslovenskými divíziami. Generál Ingr totiž v rádiograme z 21. júna 1944 Vojenské ústredie upozornil, že musí byť pripravené na oba možné varianty, t. j. na prechod k sovietskym vojskám i na Golianom navrhovanú súčinnosť so sovietskymi vojskami pri oslobodzovaní Slovenska.

Plán odoslaný do Londýna neobsahoval ani variant prebojovania sa (prebiť sa) k Červenej armáde. Gen. Ingr dal plán Vojenského ústredia na vedomie náčelníkovi čs. vojenskej misie v ZSSR gen. Heliodorovi Píkovi s pokynom, aby o ňom informoval sovietske velenie.⁹ Pretože na podklade tejto inštrukcie mal gen. Píka rokovať so sovietskymi predstaviteľmi je vhodné uviesť ako v nej boli interpretované úlohy východoslovenských divízií a zápoľnej armády: *„Dvě polní divize zasazené v prostoru Minčol–Vihorlat vystoupí v době, v které bude dojednána dohoda s ruským velením proti nepříteli a pomohou ruským jednotkám proniknouti přes Karpaty... Ve středním Slovensku (Zvolen–Banská Bystrica–Brezno) se soustřeďují zbývající jednotky, které současně s akcí polních divízií obsadí prostor soustředění a případně povedou boj do spojení s ruským vojskem a polními divízemi. Zbylé jednotky v mírových posádkách se doplní nařízenou mobilizací, zesílí jednotky ve středním Slovensku a budou pohotovы k boji s nepřitelem. Materiál postačující pro polní jednotky, pro zápoľní jednotky se vynasnažím doplnit.“*

Pri porovnaní s plánom zaslaným Golianom do Londýna sú evidentné niektoré odlišnosti, resp. neúplnosť charakteristiky plánu. Napríklad pri úlohe východoslovenských divízií sa na rozdiel od plánu Vojenského ústredia nehovorilo o uvoľnení prechodov v súčinnosti so sovietskymi vojskami, ale o pomoci ruským vojskám preniknúť cez Karpaty. Akej pomoci, to nebolo definované. Vo vzťahu k zápoľnej armáde sa v Ingrovej depeši hovorilo, že jej jednotky sa už sústreďujú v priestore Zvolen–Banská Bystrica–Brezno, nespomínala sa však ich predpokladaná hodnota. Ingrova správa sa vôbec nezmieňovala o vytváraní partizánskych jednotiek mimo priestoru operačného trojuholníka. Vo verzii Vojenského ústredia sa hovorilo, že zápoľná armáda pomôže poľnej (t. j. dvom východoslovenským divíziám). V Ingrovej depeši sa uvádza, že súčasne s akciou poľných divízií obsadí priestor sústredenia a prípadne povedie boj do spojenia sa s ruskými vojskami a poľnými divíziami. Ingrova správa neobsahovala ani informáciu o tom, že zápoľná armáda by mala začať predpokladanú činnosť 1 až 3 dni pred vyhlásením nepriateľstva, t. j. pred začatím činnosti východoslovenských divízií v dohodnutom termíne so sovietskym velením. S týmito odlišnosťami od plánu Vojenského ústredia potom gen. Píka informoval sovietske velenie listom adresovaným splnomocnencovi pre zahraničné vojenské jednotky v ZSSR gen. G. S. Žukovovi 14. júla 1944.¹⁰

9 VHA Praha, f. ČSVM – ZSSR, 244/1–32.

10 VHA Praha, f. ČSVM – ZSSR, 187/1/26.

Minister národnej obrany žiadal gen. Píku, aby so sovietskym velením prerokoval, kedy by bolo možné uskutočniť plán týkajúci sa operácií na východnom fronte. Poznamenal, že oznámi spôsob, akým by bola akcia dohovorená, ako aj doplnky k plánu a ďalšie podrobnosti hneď, keď zo Slovenska dôjdu vyžiadané vysvetlenia.

Gen. Píka v liste G. S. Žukovovi po charakteristike plánu Vojenského ústredia uviedol, že minister národnej obrany prosí stanoviť pravdepodobnú dobu, kedy by sa plán mohol uskutočniť z hľadiska operácií i na sovietsko-nemeckom fronte. Na rozdiel od Ingrovho oznámenia, že doplnky k plánu a podrobnosti budú známe potom, keď dôjdu od Vojenského ústredia vyžiadané vysvetlenia, gen. Žukovovi oznamoval, že spôsob realizácie dohovorov o uskutočnení akcie, ako aj podrobnosti a doplnky budú oznámené keď sovietske velenie poskytne vyššie požadované informácie. Inými slovami podmieňoval dodanie podrobnejších informácií poskytnutím správy, ktorá by naznačovala zámery sovietskeho velenia na vedenie bojovej činnosti na západnej Ukrajine a v juhovýchodných oblastiach Poľska. V čase začatia I'vovsko-sandomierskej operácie však sovietske velenie už len z dôvodov utajenia takéto informácie poskytnúť nemohlo. Odpoveď gen. G. S. Žukova dostal gen. Píka 20. júla. Uvádza sa v nej, že „*sovietska vláda nemá možnosť stanoviť termín vystúpenia dvoch východoslovenských divízií a má za to, že by bolo účelným, keby československé orgány, ktorým je podriadená vojenská organizácia existujúca v týchto jednotkách, pri stanovení doby ich vystúpenia vychádzali zo skutočnej pripravenosti týchto zväzkov na vystúpenie a mali na zreteli strategickú situáciu, ktorá sa vytvorí v tej dobe.*“¹¹ Z čisto vojenského hľadiska táto odpoveď ani nemohla byť iná. Okrem toho aj preto, že informácia, ktorú sovietske velenie dostalo bola veľmi všeobecná a nemohla byť základom pre konkrétnejšie vojensko-odborné (operačné) úvahy. Hneď v nasledujúci deň (21. júla) gen. Píka jej obsah oznámil do Londýna s dodatkom, že podľa neho je možné sa o konkrétnej úlohe so sovietskym vrchným velením dohodnúť až vtedy, keď budú jednotky na Slovensku v plnej bojovej pohotovosti.¹² Informáciu o dosiahnutí bojovej pohotovosti východoslovenských divízií však do vypuknutia SNP nedostal.

Plán Vojenského ústredia odoslaný do Londýna v podstate charakterizoval jeho zámer na použitie vojenských síl podľa priestoru ich dislokácie, bez konkretizovania mechanizmu plnenia predpokladaných úloh. Plán akceptoval sústredenie síl (zápoľnej armády) do priestoru stredného Slovenska, počítal s vytvorením partizánskych jednotiek (mimo priestoru operačného trojuholníka) a určoval úlohu východoslovenských divízií vo vzťahu k sovietsko-nemeckému frontu. Na druhej strane z formulácií plánu bolo zrejmé, že bol spracovaný len pre prípad optimálneho variantu začatia vojenskej akcie, t. j. po dohovore so sovietskym velením. Nereagoval však na možnosť akcie, ktorá by začala v dôsledku nemeckej okupácie územia Slo-

11 VHA Praha, f. ČSVM - ZSSR, 211/1/30.

12 VHA Praha, f. ČSVM - ZSSR, 244/1/32.

venska, t. j. v podmienkach, kedy by ešte nebolo možné dosiahnuť dohovor o súčinnosti so sovietskymi vojskami. Túto skutočnosť demonštrovala nielen úloha poľnej armády, ale aj definovanie doby začatia jej činnosti, t. j. „*po vyhlásení nepriateľstva na pokyn ruský*“. Podľa formulácie z plánu Vojenského ústredia, že „*činnosť ad 2 jeden až tri dni pred vyhlásením nepriateľstva*„ bola aj činnosť zápoľnej armády viazaná na dobu, ktorá mala byť dohovorená so sovietskym velením pre akciu východoslovenských divízií. Takto bezalternatívne predložený plán nemohol byť príslušnými orgánmi čs. MNO v Londýne prijatý bez ujasnenia si predstavy Vojenského ústredia o jeho realizácii a bez upozornenia, že je nutné pripravovať sa aj na tzv. obranný variant, t. j. na činnosť, ktorá by musela začať ako reakcia na nemecké opatrenia. V tomto zmysle bola pre čs. vojenské orgány v Londýne akceptovateľná tá časť plánu Vojenského ústredia, ktorá sa týkala zápoľnej armády. Zodpovedajúcou prípravou príslušných opatrení na úrovni Vojenského ústredia, ale aj v jednotlivých posádkach na západnom a strednom Slovensku, by bola táto časť plánu uskutočniteľná aj v prípade obranného variantu. Preto je pochopiteľné, že od ministra národnej obrany, gen. S. Ingra, nasledovalo niekoľko rádiogramov požadujúcich podrobnejšie informácie a navrhujúce možné opatrenia najmä vo vzťahu k východoslovenským divíziám. Tak napr. v depeši z 21. júla 1944 žiadal, aby Golian oznámil aká je činnosť týchto divízií, aké úlohy plnia, či a kde budujú obranné postavenia, kde sa nachádza veliteľstvo, kam a kedy by bolo možné vysadiť styčných dôstojníkov. Ďalej požadoval, aby Vojenské ústredie charakterizovalo svoju predstavu o uvoľnení prechodov cez pohraničné hory na severe východného Slovenska a položil veľmi dôležitú otázku či sa Vojenské ústredie domnieva, že jednotky východoslovenských divízií nebudú rozdelené medzi nemecké divízie. V prípade, že by k takýmto opatreniam z nemeckej strany došlo, chcel vedieť, čo predpokladá robiť Vojenské ústredie.¹³

Golianove odpovede na vyššie spomenuté otázky prichádzali do Londýna od 31. júla do 4. augusta 1944.¹⁴ Z hľadiska zámerov Vojenského ústredia bolo podstatné, že v nich Golian konkretizoval predstavu, akým spôsobom by mali byť uvoľnené karpatské prechody: „*Rusové sjednávajú dotyk s našou obranou, dle možnosti bez strelby. Za dotykovou čiarou nashromaždí tolik síl, aby s nimi stačili na bleskurychlé obsazení celého Slovenska, od východu až po Bíle Karpaty a od severu až po Užhorod-Košice-Lučenec-Levice-Bratislava, případně až po Miškolc-Dunaj. Na daný signál Rusové překročí naše jednotky na hranicích od Muszyny až po Lupkov a provázení (vedení) našimi důstojníky obsadí do rána Slovensko. Při tom je velmi důležité, aby menší síly sa nepokoušeli překročit hranice, ježto je nemůžeme pustit. Kdybychom je pustili, mělo by to za následek obsazení Slovenska Němci a Maďari. Rusové jsou již u Dukly.*“¹⁵ Variant prekročenia jednotiek východoslovenských divízií je úplne inou predstavou o uvoľnení

13 PREČAN, V.: c. d., s. 265, pozn. č. 2.

14 Tamže, s. 265–267.

15 Tamže, s. 266.

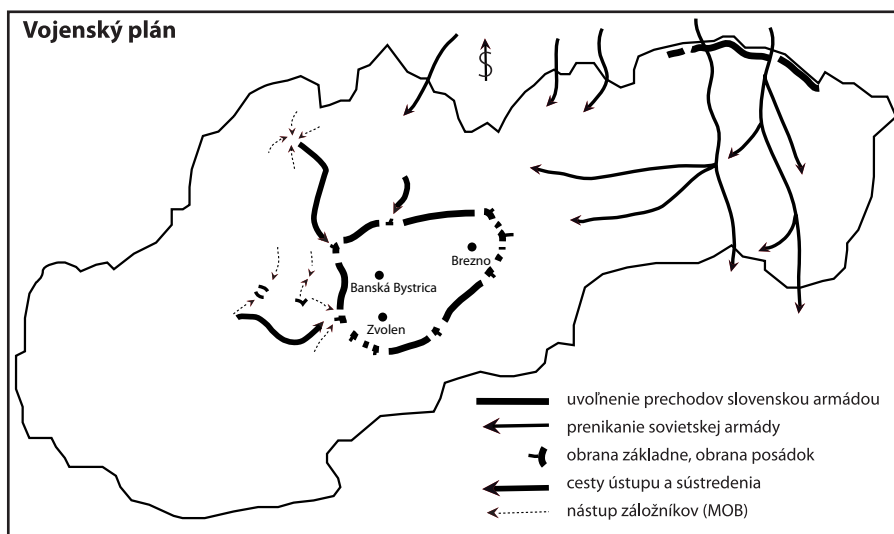
prechodov pre Červenú armádu, než aká bola obsiahnutá v pláne prezentovanom pplk. Golianom na porade dňa 7. mája 1944, t. j. uvoľnenie prechodov „premysleným ústupom až na čiaru Prešov–Košice“, kde mali jednotky východoslovenských divízií prejsť k Červenej armáde.

Golianova predstava otvorenia prechodov „prekročením“ jednotiek východoslovenských divízií jednotkami Červenej armády sa v Londýne nestrela s príliš pozitívnou odozvou. Svedčí o tom koncept Ingrovej depeše, ktorá síce nakoniec na Slovensko odoslaná nebola, ale výstižne ukazovala, že zámer Vojenského ústredia bol považovaný za príliš pasívny, nezodpovedajúci možnostiam, s ktorými sa mohlo kalkulovať. Generál Ingr v koncepte uvádzal: *“... Váš plán nemohu predložiť Rusům. Plán znamená, že by vojenské jednotky na Slovensku neprispěli ničím k osvobození země, nýbrž by trpně vyčkávaly a zasáhly by teprve, když by měly zabezpečenou podporu ruské přesily. Nemohu se vystaviti námitce, že budeme žádati pomoc od ruské armády, která tolik vytrpěla, pro vojsko, které se zúčastnilo boje proti Rusům samým, ale samo se aktivně o úspěchy svého boje nepřičiní. Pro tento plán by bylo zbytečné dávatí zbraně na střední Slovensko.”*¹⁶ Ingrova bezprostredná reakcia akcentovala predovšetkým vojensko–politické aspekty predloženého zámeru. Československá vláda z hľadiska medzinárodnej prestíže potrebovala aktívne vystúpenie s jasným vojenským prínosom, ktoré by dokumentovalo, že aj na domácom území bola schopná spolu so slovenskými odbojovými silami zorganizovať hnutie odporu pripravené na rozhodné ozbrojené vystúpenie. Ale ani z vojensko–odborného hľadiska nemohlo byť čs. MNO spokojné. Veď predstava Vojenského ústredia vychádzala z veľmi málo pravdepodobného predpokladu, že medzi východoslovenskými divíziami a sovietskymi vojskami nebudú žiadne významnejšie sily nemeckých vojsk, to znamená, že v podstate slovenské a sovietske vojská budú v priamom kontakte. O nepravdepodobnosti takejto situácie svedčilo aj to, že pred sovietskymi vojskami postupujúcimi severne od Karpát sa bránili nemecké sily, ktoré sa pri ďalšom postupe mohli zachytiť v karpatských predhoriach a oprieť svoju obranu o horské masívy. Dalo sa predpokladať, že nemecké velenie bude chcieť prehradiť prístupy k priesmykom, cez ktoré by sovietske vojská mohli preniknúť na Slovensko a do Maďarska. Okrem toho činnosť nemeckých vojsk v tomto priestore poskytovala v nasledujúcich týždňoch dostatok dôkazov o tom, že prístupy ku karpatským priesmykom budú bránené nemeckými vojskami, že predstava o nadviazaní priameho kontaktu sovietskych vojsk s obranou východoslovenských divízií „bez streľby“ nemá reálny základ. Navyše, v situácii kedy sa priestor východného Slovenska stával operačným priestorom nemeckých frontových vojsk, bolo potrebné počítať s tým, že sa zmení nasýtenosť teritória východného Slovenska silami nemeckej armády. Nebolo možné vylúčiť ani variant premiešania súčastí východoslovenských divízií nemeckými jednotkami, alebo sústredenia a rozvinutia nemeckých síl v tyle slovenských jed-

16 Tamže, s. 266–267. VHA Praha, f. HV–VB, ŠVBM Londýn, šk. 24, príl. k č. j. 560/Taj./II. odb. 1944.

notiek. V tomto čase však existovali aj náznaky, že by mohlo dôjsť k úplne novej situácii, a to, že východoslovenské divízie by mohli od nemeckého velenia dostať inú úlohu akou bola obrana karpatských priesmykov. Pre Goliana, resp. Vojenské ústredie, mali byť prinajmenšom upozornením, že je žiadúce pripravovať sa aj na iný variant využitia vojsk nasadených na východnom Slovensku. Variant, ktorý by priamo nesúvisel s ich pôsobením v priestoroch karpatských priesmykov a vytvárajúci predpoklady na zapojenie týchto síl do aktívnej činnosti v priestore operačného trojuholníka Banská Bystrica–Brezno–Zvolen.

Gen. Ingr nakoniec predsa len reagoval požiadavkou na výraznejšiu pozornosť Vojenského ústredia otázke variantnosti podmienok začatia aktív-

nej činnosti východoslovenských divízií. V správe z 10. augusta 1944 Goliana upozorňoval, že plán Vojenského ústredia je príliš pasívny a presúva všetku aktivitu na sovietske vojská, že slovenská účasť na vlastnom oslobodení musí byť aktívnejšia a úmernejšia vlastným možnostiam. Predovšetkým ale poukázal na nutnosť, aby Vojenské ústredie pripravilo aj iné plány a zároveň načrtnol pre aké varianty:

- „1. Sústredenie slovenských poľných divízií a technickej divízie /brigády/ na najvýznamnejšie smery a ich útok do tyla nemecko–maďarských vojsk, stojacích proti Rusom, akonáhle sa front priblíži.
2. Obrana terajšieho frontu proti ustupujúcim nemecko–maďarským vojskám.
3. Likvidácia nemeckých síl v tyle slovenských poľných divízií a v krajnom prípade ich ústup až do priestoru pre sústredenie zápoľných jednotiek, pritom treba prerušiť, respektíve ovládnuť trať Žilina–Košice...“¹⁷

17 Tamže, s. 267. VHA Praha, f. MNO Londýn, ŠVBM, 20–20–4. VHA Praha, f. ČSVM–ZSSR, 244/1/32.

Ktorý z uvedených variantov by sa mal realizovať, to podľa gen. Ingra záviselo na situácii a dohode so sovietskym velením. Spolu s požiadavkou na prípravu variantných plánov čs. minister národnej obrany pplk. Goliana upozorňoval na potrebu udržiavať kontakty s partizánskymi jednotkami a postupovať v úplnej zhode s nimi. Vo vzťahu k týmto Ingrovým odkazom pplk. Golianovi sa neskoršie, v správe o vojenskom vystúpení na Slovensku, spracovanej na čs. MNO pravdepodobne na konci októbra 1944, konštatovalo, že *„Umístnění slovenských divizí v blízkosti Dukelského průsmyku určovalo také zdánlivě samozřejmě jejich úlohu – otevření dukelských přechodů sovětským vojskům. To byla ovšem úloha, která byla proveditelná jen za předpokladu, že akce slovenských divizí bude synchronizována s ofenzivou sovětskou ze směru od Krosna. To ovšem v případě obranné varianty vojenského vystoupení, v němž Němci měli volbu času, bylo neuskutečnitelné. Proto hlavní velitel ve své směrnici dané slovenskému vojenskému vedení ještě před vystoupením stanovil, aby v případě, že by útok slovenských polních divizí ve směru na dukelský průsmyk nebyl pro všeobecnou situaci možný, byly tyto polní jednotky převedeny do hornatého prostoru středoslovenského, aby posílili boj jednotek zápolních...“*¹⁸

Variantný prístup k úlohám, ktoré by mali plniť východoslovenské divízie uplatnil aj náčelník čs. vojenskej misie v ZSSR gen. H. Píka, keď gen. G. S. Žukovovi v liste z 31. júla navrhoval využitie týchto divízií vo väzbách na postup 1. ukrajinského frontu v Iľovsko-sandomierskej operácii. Po konštatovaní, že v najbližšom čase je možné očakávať dosiahnutie Karpát na východných hraniciach Slovenska uviedol, že nastal čas kedy je možné predvídať konkrétne úlohy pre „jednotky slovenskej armády“. Ako možné úlohy navrhoval:

1. Ak majú divízie obsadené prechody cez Karpaty, môže im byť daný rozkaz, aby dali voľný priechod jednotkám Červenej armády a chránili boky na južnej časti Karpát proti nemeckým vojskám.
2. Ak budú nemecké vojská, zatlačené Červenou armádou do Karpát, chcief prejsť cez karpatské priesmyky, dať slovenským divíziám rozkaz, aby ich neprepustili a pomohli ich zničiť (úderom zozadu sovietskymi vojskami a spredu slovenskými divíziami).
3. Ak sú už nemecké vojská na opevnených prechodoch Karpát, dať slovenským divíziám rozkaz, aby s útokom Červenej armády smerom na prechody uderili do tyla nemeckých vojsk a pomohli Červenej armáde preniknúť cez Karpaty.
4. Akékoľvek iné úlohy, uložené velením Červenej armády prostredníctvom československých orgánov.¹⁹

18 VHA Praha, f. MNO, HV Londýn, 27/1/30, príl. k č.j. HV 6500/zprav. 1944.

19 VHA Praha, f. ČSVM-ZSSR, 187/1/26, kor. č.j. 3247/44. V správe odoslanej gen. Ingrovi 14. 8. 1944 gen. Píka k tomuto uvádzal: *“Navrhl jsem požadovat úkoly: 1. Nepřepouštět přes přechody Karpatami německé jednotky, které budou tlačeny Rudou armádou na jih. 2. Jestli-že německá vojska jsou již v průsmycích, aby slovenské divíze ve stejnou dobu frontálního útoku Rudé armády udeřili na Němce v průsmycích ze*

Je pravdepodobné, že úlohy, ktoré navrhoval gen. Píka, poznal aj pplk. Golian, pretože v informácii o odovzdaní tohto návrhu sovietskemu veleniu odoslanej do Londýna o. i. Píka uvádzal: „...*Mimo to styčného dôstojníka, ktorý byl shozen 6. t. m. ke Golianovi, jsem o těchto možných úkolech informoval a žádal Goliana, aby se připravili na podobné úkoly. V tomto smyslu bude informován další styčný důstojník, který bude během příštího týdne shozen do prostoru Gíraltove.*“²⁰ Styčným dôstojníkom, ktorý mal pplk. Golianovi odovzdať Píkov odkaz bol por. Pavlovič. O tom, či Golianovi odkaz skutočne odovzdal a či sa ním Vojenské ústredie vážnejšie zaoberalo, nie sú k dispozícii žiadne materiály. Podstatné však je, že v pláne, prinesenom do Moskvy npor. Koreckým, sa nereagovalo ani na požiadavky gen. Ingra, týkajúce sa priprav variantných plánov, ani na možné úlohy navrhované gen. Píkom. So skupinou npor. Koreckého sa gen. Píka stretol 6. augusta 1944.²¹ Korecký mu odovzdal rad dokumentov, o. i. plán Vojenského ústredia.²² V správe odoslanej gen. Ingrovi 10. augusta k tomu-

zadu. 3. *Krytí přesunu sovětských vojsk od Karpat na jih proti bočnému zásahu Němců a Maďarů z východu (z Arpádovy linie) neb od popradského přechodu. 4. Jiné úkoly, které sovětské velení svěří slovenským jednotkám...*“ VHA Praha, f. ČSVM-ZSSR, 188/1/2, dep. č. 6437/2.

20 Tamže.

21 VHA Praha, f. ČSVM- ZSSR, 244/1/32.

22 Pozri: PREČAN, V.: c. d., s. 272, 273, pozn. č. 1. V písomnom poverení, ktoré 2. augusta 1944 vystavil pplk. Golian npor. Koreckému sa uvádzalo: „*Poverujem pána nadporučíka KORECKÝ príslušníka slovenskej armády styčným dôstojníkom tejto u československej misie v Rusku. Pán npor. Korecký informuje veliteľa čsl. misie, poťažne veliteľa príslušnej ruskej armády o situácii na Slovensku, hlavne čo sa týka situácie vojenskej po stránke taktickej, materiálnej, personálnej a morálnej. Spomenutým veliteľom vysvetlí náš vojenský plán a naše možnosti a vyjedná pre splnenie tohto plánu pre nás najvýhodnejšie podmienky, také, aby úspech bol zaručený. Ďalej vyžiada pomoc leteckú a materiálnu a usporiada vec partizánov na Slovensku. Napokon naviaže rádotelegrafný styk so Slovenskom a po ukončení rozhovorov vráti npor. Hanusa s výsledkom rokovaní.*“

V tom istom dni Golian podpísal aj nasledujúce „ustanovenia“ pre stot. Kozu a npor. Hanusa: „*Ustanovujem pána stotníka KOZU členom vojenskej delegácie slovenskej armády k československej misii v Rusku. Pán stotník Koza podá informácie hlavne o leteckve a DPLP a je k ruke styčnému dôstojníkovi nadporučíkovi Koreckému. Po skončení informačných úloh dávam menovaného k dispozícii veliteľovi československej misie.*“ „*Ustanovujem pána nadporučíka del. HANUSA členom vojenskej delegácie, vyslanej slovenskou armádou k veliteľovi československej misie v Rusku. Pán npor. Hanus informuje veliteľa čsl. misie hlavne po stránke materiálnej a je nápomocný styčnému dôstojníkovi npor. Koreckému pri jeho funkcii. Po dobu pobytu v Rusku je tomuto podriadený. Po skončení rokovaní vráti sa npor. Hanus späť na Slovensko a podá o výsledku rokovaní hlásení veliteľovi vojenského ústredia.*“ VHA Praha, f. 22-12-12

V programe styčného dôstojníka (npor. Koreckého) malo byť:

1/ Hlási sa u veliteľa čsl. voj. misie v Rusku, ako i príslušného veliteľa ruskej armády a ministra Nemca. 2/ Odovzdá poverovacie listiny. 3/ Informuje veliteľa čsl. misie a veliteľa ruskej armády, ako i ministra Nemca (keď si toho bude želať) o situácii: vojenskej-materiálnej, personálnej a-morálnej, všeobecnej na Slovensku. 4/ Vyloží (vysvetlí) vojenský plán a vyjedná pre nás najvýhodnejšie podmienky, také, aby úspech bol zaručený. 5/ Vyžiada pomoc. 6/ Miesta na zhadzovanie materiálu.

to gen. Píka uviedol: „...Dnes jsem podal Vrchnímu velitelství Rudé armády souhrnnou správu o situaci na Slovensku podle dokladů dovezených zástupcem SVV: Rozmístění dvou slovenských divízií v Karpatech, dislokace všech vojenských útvarů a skladů na Slovensku, tabulku materiálu (výzbroje a střeliva) v mobilizačních skladech, zprávu o Arpádově linii v Karpatech a maďarské armádě...“²³ Informácie o zámeroch Vojenského ústredia, odovzdané Píkovi npor. Koreckým, sa v zásadných bodoch zhodovali s plánom zaslaným pplk. Golianom do Londýna, ale boli obsiahlejšie. Vyplyvalo z nich, že úmyslom Vojenského ústredia je otvoriť hranice v Karpatoch a prepustiť jednotky Červenej armády do vnútra Slovenska tak, aby počas jednej noci bolo oslobodené celé územie, čím by sa front mohol posunúť o 250–300 km na západ.

Hrubý náčrt pohybu sovietskych vojsk cez hranice a územie Slovenska bol obsahom grafickej prílohy k plánu Vojenského ústredia: z tejto schémy je evidentné, že sa malo jednať o rýchly postup sovietskych vojsk po komunikáciách vedúcich od severovýchodných hraníc Slovenska do jeho južných a centrálnych oblastí. Prvý postupový smer viedol po komunikácii Medzilaborce–Humenné–Michalovce s rozvetvením na Michalovce–Sobrance–Užhorod a na juh od Michaloviec k hraniciam s Maďarskom. Druhý postupový smer viedol od Duklianskeho priesmyku na Svidník s rozvetvením na Svidník–Stropkov–Vranov a od Svidníka na Gíraltovce–Prešov, Gíraltovce–Vranov–Košice a Gíraltovce–Vranov–Třebišov–Slovenské Nové Mesto. Tretí postupový smer: Zborov–Bardejov–Prešov s rozvetvením Prešov–Levoča–Poprad, Prešov–Margecany–Vondrišiel–Dobšiná, Prešov–Košice. Ďalšie smery–v prípade kedy sovietske vojská dosiahnu Krakov–boli vyznačené nasledovne: Mníšek nad Popradom–Stará Lubovňa–Kežmarok, Spišská Stará Ves–Spišská Belá–Kežmarok, Jablonka–Trstená–Tvrdošín–Dolný Kubín.²⁴

7/ Partizáni. 8/ Styk. 9/ Po dohovore vráti npor. H(anusa) s výsledkom dohovoru.

V dokumente o početných stavoch sa o. i. uvádzalo:

„V programe máme pri vyhlásení nepriateľstva doplniť zápoľnú armádu a mierové posádky povolaním záložníkov na najvyšší možný stav, t. j. na 100. 000 mužov. Tento počet rozumie sa všetne divízií na východnom Slovensku.“

Požadovaná pomoc:

„1/ letectvom stíhacím: ochrana priestoru Zvolen–B. Bystrica–Brezno.

bombardovacím: na nepriateľské prísuny, transporty, pochodové prúdy smerujúce k Slovensku, poľažne pohybujúce sa na Slovensku (Kremnica, Kežmarok, Malacky, 1 000 lietadiel /dopísané rukou J. B./)

2/ leteckými výsadbami: na Zvolen a letište TRI DUBY a MOKRAĎ (Su. Peter)

3/ pozemnými silami: hlavne motorizovanými jednotkami tak, že Sovieti na dané a dohovorené znamenie preniknú prechodmi cez Karpaty a západne Tatier a obsadia v dobe čo najkratšej celé Slovensko od severu k juhu a od východu k západu. Za týmto cieľom musia nazhromaždiť za dotykovou čiarou tak silné jednotky, aby tieto stačili na uvedenú úlohu. Slov. styč. dôstojníci by sprevádzali sovietske jednotky, aby obsadzovanie išlo rýchlejšie.

4/ materiálom: protitankové pušky a delá, automatické pušky, guľometné pištole, trhaviny, rádiopristroje zhadzovať už teraz na vyhladené miesta...“

23 VHA Praha, f. ČSVM–ZSSR, 244/1/32.

24 VHA Praha, f. ČSVM–ZSSR, 190/1/26, oleáta.

Podľa gen. Píku sa v prípade realizácie plánu pred sovietskymi vojskami, nasadenými na najvýchodnejšom priesmyku (Lupkovský), vytvárala možnosť obsadiť prekvapujúcim úderom Užhorod a obsadiť Arpádovu líniu tiahnucu sa od Užockého po Jablonický priesmyk. Slovenské divízie mali uvoľniť cestu cez prechody, odstrániť všetky prekážky a plniť iné úlohy, ktoré im dalo sovietske velenie – a to buď postupovať so sovietskymi vojskami do vnútra Slovenska; kryť boky proti krídlu maďarských vojsk a Užockému priesmyku; zaisťovať prechody východne od Vysokých Tatier, alebo zabezpečiť kryt na juhu proti Maďarsku. Vojenské posádky mali v západnej časti (zápoľná armáda) uskutočniť mobilizáciu, chrániť svoje priestory proti prenikaniu nemeckých vojsk zo západu a juhu. V prípade silného tlaku nepriateľa zo západu mali manévrovať bojom a ustupovať do priestoru Zvolen–Banská Bystrica–Brezno a kryť tento priestor do príchodu sovietskych vojsk. Pre posilnenie jednotiek na strednom Slovensku považoval gen. Píka za účelné nasadiť 2. čs. paradesantnú brigádu buď v priestore Zvolen–Banská Bystrica–Brezno (letisko Tri Duby) alebo do priestoru Liptovský Mikuláš (letisko Mokrač). Hodnotu slovenských vojsk, s ktorou by sa mohlo počítať na realizáciu plánu zhrnul gen. Píka nasledovne: „...*Při mobilisaci možno počítati s postavením jednotek o celkovém počtu 80–90 000 mužů.*“²⁵

V porovnaní s údajmi oznámenými Vojenským ústredím do Londýna je evidentná odlišnosť, pokiaľ ide o dobu začatia vojenskej akcie. V Píkovej správe sa uvádzalo: „*Okupace Slovenska podle představ slovenského vojenského vedení odboje, dala by se provést jen za nejpříznivějších okolností a to za předpokladu, že by bylo dosaženo Krakova, kdy by jednotky Červené armády mohli sestoupiti ve stejnou dobu přes Karpaty na jih. Musí se však předpokládat, že německé jednotky budou nuceny pod tlakem vítězné Rudé armády ustupovat přes Karpaty a dále, že německé velení hodí německé divize na Slovensko.*“

A ďalej Píka dodával: „*Proto přirozenejší bude předvídat obsazení Slovenska ve 2–3 etapách. I. etapa: Po obsazení Tarnova a N. Sacz, resp. alespoň Jaslo–Krosno–Gorlice, přesunout přes volné přechody v prostoru slovenských divízií motorizované jednotky na jih a jihovýchod s cílem dosáhnout Užhorod, Perečín a Čop; na jih k Satoraljaujhely (Nové Město) a na jihozápad k Popradu–Kežmarok–Spišská Nová Ves. Toto je proveditelné během jedné noci po odstranění všech překážek a volném průchodu přes Karpaty.*

V téže noci možno přehodit 2. čs. paradesantní brigádu do prostoru Dolní Kubín–Ružomberok (desant děl. a tank. bat. na letišti u Lipt. Sv. Mikuláše–letišťe zajištěno slovenskými jednotkami a jednou rotou 2. brig.) s úlohou chránit komunikace ze severu a západu...

V druhé etapě by jednotky Rudé armády přešly co nejdále na západ a na jižní hranice Slovenska (Revúca, Lučenec, Levice). Tyto prostory by byly zajištěny do příchodu pěších divízií Rudé armády.“²⁶

25 VHA Praha, f. ČSVM –ZSSR, 187/1/26, č.j. 3304 Taj., 1944.

26 Tamže. V dokumente odovzdanom sovietskemu veleniu gen. Píka charakterizoval aj

Podľa informácii, ktoré Píkovi odovzdal npor. Korecký, Vojenské ústredie považovalo za najvhodnejšiu dobu pre vojenské vystúpenie situáciu, kedy sovietske vojská dosiahnu Krakov. V pláne odoslanom do Londýna však takáto informácia uvedená nebola. V tejto súvislosti nie je bez významu podobnosť s vojenskou časťou memoranda gen. F. Čatloša, v ktorej sa o. i. uvádzalo: „*Len keby sovieti dosiahli a dobre ovládli priestor Krakova, nastala by možnosť prekvapujúceho a úspešného útoku proti Maďarom a umožnenie ďalších operácií aj proti Nemcom z južných a západných hraníc Slovenska. Slovenské vojsko by pripravilo a umožnilo totiž rýchly a hladký presun sovietskych vojsk cez celé slovenské územie a samo by prispelo k ťaženiu proti Maďarsku.*“²⁷ Podobnosť bola aj pokiaľ išlo o „jednu noc“: „*Cez noc by (vojenská diktatúra–J. B.) zneškodnila nemecké vojenské i civilné zariadenia na Slovensku a vytvorila by možnosti pre sovietske operácie veľkého rozmeru.*“²⁸ Uvedené skutočnosti naznačujú, že Vojenské ústredie poznalo Čatlošov plán s východoslovenskými divíziami a chcelo vo svoj prospech využiť jeho prípravy. Svojím spôsobom to potvrdzuje informácia, ktorú počas stretnutia na čs. vojenskej misii v Moskve 23. augusta 1944 podal gen. Píkovi pplk. M. Ferjenčík a ktorú Píka v depeši do Londýna charakterizoval slovami: „*Memorandum gen. Čatloše bylo předloženo slovenskému národnímu výboru, který rozhodl využít osoby Čatloše k provedení mobilizace a různých přesunů jednotky, k vydání všech přípravných rozkazů a předběžných opatření legální cestou, aby již z počátku nebylo vnitřních potíží. Až vše bude připraveno a akce zahájena, má být Čatloš odstraněn... Národní výbor a SVV souhlasí s vojenskými přípravami a operacemi, které zajistí Čatloš, a které by SVV nemohlo samo snadno provést. Sovětským představitelům bylo zdůrazněno, že Národní výbor a SVV nesouhlasí s politickou stránkou memoranda.*“²⁹

Gen. Čatloš neskôršie v tejto súvislosti o. i. napísal: „...*Staněk aby nezostal dlužníkom ani Golianovi, poslal po npor. Tomečkovi opis môjho “memoranda” aj Golianovi do B. Bystrice. To som napísal doma na stroji nad ránom*

úlohu partizánskeho hnutia: „Nutnost organisování partizánských oddílů po celém Slovensku je jasná: v případě, že by Němci obsadili Slovensko před proponovaným povstáním, nutno zahájit širokou partizánskou činnost proti německým okupantům, proti železniční a silniční dopravě a proti vládní-fašistické klíče. Partizánske skupiny na západě budou míti za úkol při vtržení sov. vojsk na Slovensko, obsadit přechody z Moravy přes Malé a Bílé Karpaty a přechod ze severozápadu u ČADCE a ŽILINY... Podmínkou pro rozšíření činnosti je vyzbrojit oddíly materiálem ze Sov. Svazu, který možno dopravit letadly na přesně určená a označena místa, kde přijetí a uschování zbraní bude zajištěno. V případě aktivního vystoupení Slovenské armády proti Němcům, partizánske oddíly na středním a východním Slovensku se přidají k akcím slovenské armády.“

27 PREČAN, V.: c. d., s. 262.

28 Tamže.

29 VHA Praha, f. ČSVM-ZSSR, 244/1/32. Text Čatlošovho memoranda z čs. vojenskej misie v Moskve 21. augusta 1944 odoslal do Londýna pplk. Toman: „zasílám text plánu gen. Čatloše jehož kopii mi neoficiálně předal pplk. Ferjenčík... Tato kopie byla mi předána dne 18. srpna 1944 na vojenské misi, kam v civilním oděvu neoficiálně, bez vědomí průvodců, přišli pplk. Ferjenčík, mjr. Lisický a npor. Gábriš...“ VHA Praha, f. ČSVM-ZSSR, 188/1/26, dep. č. 6450/1.

2. augusta 1944, kým reku Lisický ešte neuletí, aby nezabudol na dôležité vety môjho odkazu... Zatiaľ uspel Golian (do odletu lietadla) vybrať čo sa mu hodilo pre jeho elaborát do ZSSR a do Londýna...³⁰ V podobnom zmysle sa vyjadril aj historik M. Ličko, ktorý napísal: „v týchto dňoch sa kópie Čatlošových plánov dostali do rúk Goliana, ktorý si okamžite osvojil pozoruhodnú myšlienku otvorenia karpatských prechodov bránených slovenskými jednotkami.“³¹

To, že Vojenské ústredie vedelo o Čatlošových zámeroch a chcelo jeho prípravu využiť pre vlastnú akciu, mohlo mať a pravdepodobne aj malo dopad na jeho činnosť smerom k východoslovenským divíziám. Mohlo tu zohrať negatívnu úlohu určité spoliehanie sa na to, že okrem plánu Čatloš pripravuje pre východoslovenské divízie aj predbežné nariadenia, ktoré by potom Vojenské ústredie využilo na realizáciu svojho plánu. To by, aspoň čiastočne, vysvetľovalo pasivitu Goliana a jeho spolupracovníkov, ktorá sa prejavila vo vzťahu k odkazu gen. Ingra, požadujúcemu prípravu alternatívnych plánov.³² O tom, že Vojenské ústredie sa ním vážnejšie nezaoberalo svedčí aj jeho reakcia na správy o hrozbe okupácie Slovenska nemeckými vojskami, ktoré sa sústreďovali v priestore Hodonína. V správe odoslanej gen. Ingrovi o situácii na Slovensku 24. augusta 1944 Golian oznamoval: „*Obsazení Slovenska německým a maďarským vojskem očekávám během nejbližších dnů. Začátek okupace je pro nás hodinou H. Zahájení akce oznámíme.*“³³ A v správe z nasledujúceho dňa, t. j. 25. augusta, Golian žiadal: „*Sdělte ihned: úkol slovenské armády. Zda má provést obranu na místě s těžišťem na středním Slovensku, či se probojovat k ruské armádě. Prosím ihned odpověď.*“³⁴ O možnosti stiahnutia východoslovenských divízií do priestoru činnosti zápoľnej armády, napriek tomu, že v tomto čase nebol dosiahnutý dohovor s velením Červenej armády a hoci bola jedným z variantov navrhovaných gen. Ingrom, sa pplk. Golian vôbec nezmiňoval. To napovedá, že Vojenské ústredie nepripravovalo takýto variant využitia východoslovenských divízií. Nakoniec to vo svojich spomienka potvrdzoval aj J. Nosko, keď napísal: „*So zášahom dvoch slovenských divízií z východného Slovenska, ktoré boli po každej stránke veľmi dobre vybavené, Vojenské ústredie nerátalo, tieto mali uvoľnením prechodov cez Karpaty urýchliť postup sovietskej armá-*

30 VHA Bratislava, f. Čatloš, F., šk. č. 4, Dejinná retrospektíva. Martin, marec 1972.

31 LIČKO, M.: *Čatlošov plán-politická naivita alebo strategická iniciatíva?*. In: Svědectví, 1978, č. 5, s. 71.

32 J. Pivovarčí v nepublikovanej štúdii Vojenskej prípravy SNP k tomuto problému konštatoval, že: „... Vojenské ústredie naozaj nerozpracovalo tú časť vojenského plánu povstania, ktorá sa týkala činnosti východoslovenskej armády... Tu sa, ako je zrejmé, spoliehalo na plán Čatlošovej “protinemeckej činnosti”... Takto vlastne prejavilo až príliš veľkú operačno-taktickú nepripravenosť... v najdôležitejšom priestore Slovenska. Totiž všetku svoju pozornosť venovalo iba povstaleckému trojuholníku.“ PIVOVARČI, J.: *Vojenská príprava SNP*. VHA Bratislava, e. č. 6366/77, s. 250, nepublik.

33 PREČAN, V.: c. d., s. 338.

34 Tamže.

*dy na východné Slovensko a do severovýchodného Maďarska a to by bola bývala ich najväčšia pomoc SNP...*³⁵

Ako však ukázal neskorší vývoj, Vojenské ústredie nemalo rozpracovaný ani variant prebojovania sa východoslovenských divízií k Červenej armáde. Preto nemožno bez výhrad súhlasiť s tvrdením gen. J. Noska, že: „*Pocitívý pplk. Golian plnil úlohy príprav zo všetkých svojich síl a schopností. Zatiaľ veliteľia príprav na východnom a západnom Slovensku neurobili takmer nič, alebo len veľmi málo. Najmä vo východoslovenskej armáde v Prešove zostali prípravy na mŕtvom bode, keď pplk. Talský zistil, že niektorí politici začali vyjednávať s gen. Malárom ako veliteľom...*“³⁶

Odpoveď na Golianovu žiadosť z 25. augusta, ktorá bola na čs. MNO v Londýne spracovaná 26. augusta, však neobsahovala a objektívne ani nemohla obsahovať rozhodnutie o tom, ktorý s Golianom uvedených variantov sa má uskutočniť. Po upozornení, že bojové vystúpenie v prípade začatia okupácie Slovenska nemeckými vojskami je bezpodmienečne nutné, gen. Ingr konštatoval, že rozhodnutie o tom nemôže byť urobené z Londýna a zároveň uviedol prečo: „*Neznám presnou situaci, zejména ne vzdálenost fronty, sílu, hustotu a hodnotu německých vojsk před úsekem slovenských divízií. Nemohu dnes říci, jaká bude kooperace v tomto případě s vojsky sovětskými.*“³⁷ Variant „*prebojovať sa k ruskej armáde*“ Ingr označil za aktívnejší a preto aj pôsobivejší. Dával mu prednosť za predpokladu, že má vyhliadky na úspech. Ak by takéto vyhliadky neboli, považoval za nutné uspokojiť sa s „obranou na mieste“ s ťažiskom na strednom Slovensku. V tomto prípade, podľa gen. Ingra, sústredenie všetkých útvarov zápoľnej armády, ich posilnenie jednotkami poľnými (východoslovenských divízií –J. B.) a úzka spolupráca a koordinácia s partizánskymi jednotkami vytvárali možnosť dlhšieho a účinnejšieho odporu. Keby sa Vojenské ústredie rozhodlo uskutočniť variant „obrany na mieste“, potom gen. Ingr považoval za žiaduce realizovať myšlienku zahrnutia do operačného priestoru aj príslušného úseku košicko-bohumínskej železničnej trate. Súčasne s touto Ingrovou depešou bol na Slovensko odoslaný aj tento odkaz prezidenta Beneša: „*Tato příležitost je poslední okamžik, abyste smyli všechno to, co quislingovská vláda a t. zv. Samostatné Slovensko proti Spojencům napáchala. Bude to míti dalekosáhlé důsledky pro Slovensko a budoucí Československou republiku, jestliže vypnete všechny síly a budete se nebojácně a do všech důsledků bránit vojenskou mocí ve stálém spojení s námi. Vezměte do úvahy co, dělají nyní Rumuni v situaci tak neobyčejně těžké a jak to jejich státu po této válce pomůže. President opakuje a zdůrazňuje ještě jednou: Nenechte se za žádnou cenu obsadit bez boje, ať již přijde v úvahu eventualita útočná nebo obranná.*“³⁸

35 NOSKO, J.: *Historický přehled vzniku a vývoje 1. čs. armády na Slovensku*. VHA Bratislava, 1975, . p. č. 811, s. 5, nepublik.

36 NOSKO, J.: *Takto bojovala povstalecká armáda*. Bratislava, 1994, s.13.

37 PREČAN, V.: c. d., s. 340.

38 Tamže, s. 340, pozn. č. 3. V správě o vojenskom vystúpení na Slovensku, spracovanej na

Tak Ingrov odkaz, že bojové vystúpenie je bezpodmienečne nutné, ako aj odkaz prezidenta E. Beneša, hoci neboli formulované ako rozkaz, museli na Goliana a Vojenské ústredie vplývať pri rozhodovaní začať vojenskú akciu akonáhle dôjde k vstupu nemeckých vojsk na územie Slovenska, bez ohľadu na stav vlastných príprav. A hoci sa pôvodne predpokladaný termín (27. august) začiatku obsadzovania Slovenska ukázal ako nesprávny, došlo k takémuto rozhodnutiu 29. augusta 1944. Tým skončilo obdobie spracovávaného plánu, jeho rozpracovávanie do rozkazov a nariadení pre jednotlivé posádky, vytvárania podmienok na jeho uskutočnenie v organizačnej, materiálnej i v ďalších oblastiach. O deň neskoršie – 30. augusta – došla do Londýna správa, že začali koordinované vojenské a partizánske akcie, že *„Talský sa prebojuje k Rusom, Gama so zvyškom vojsk a s partizánmi uskutočnia obranu na mieste.“*³⁹ Na to, aby sa skutočne mohla realizovať tá časť správy, ktorá hovorila o prebojovaní sa východoslovenských divízií k Červenej armáde však neboli naplnené základné predpoklady. Popri tom, že nedošlo k dohovoru so sovietskym velením, chýbali nevyhnutné opatrenia zo strany Vojenského ústredia, ktoré by mohli viesť k aktívnej činnosti jednotiek týchto divízií. Neboli vypracované ani len prípravné rozkazy či všeobecný rozkaz (smernica), ktoré by orientovali činnosť štábov divízií požadovaným smerom.⁴⁰ Ako minimum sa žiadalo pripraviť opatrenia súvisiace s preskupením jednotiek východoslovenských divízií, ktoré sa nachádzali v obranných postaveniach na širokom fronte, aby vôbec mohli začať útočnú činnosť, stanoviť hlavné smery útoku, určiť opatrenia na zabezpečenie tyla proti zásahu nemeckých vojsk a podobne. Na potrebu uskutočniť nevyhnutné prípravné opatrenia pre aktívnu činnosť

Hlavnom štábe čs. brannej moci v Londýne, sa v týchto súvislostiach uvádzalo: „Nebylo nikdy u nikoho z rozhodujících činitelů váhání ani nejmenších pochybností o tom, že je třeba se bránit se zbraní v ruce, kdyby německá vojska vstoupila na slovenské území a to bez ohledu, jaký by byl výsledek tohto boje... Němci se rozhodli obsadit Slovensko... toto rozhodnutí přinutilo československou vládu a vedoucí revoluční kruhy na Slovensku zvolit pre vojenské vystoupení variantu defenzivní, alternativní, po všech stránkách nevýhodnou, jejichž úspěch závisel na tolika nepředvídatelných a nevládnutelných okolnostech, že se mohl dostavit jen za optimálního splnění všech faktorů, které k němu mohly přispět... Když německé obsazení stalo se iminentním, oznámili ze Slovenska, že se budou bránit. President, vláda a vojenské velení vyslovilo souhlas, neboť z důvodů národních, zahraničněpolitických, vnitropolitických, vojenských a mravních nebylo možné vyhnout se boji, byť pro něj nebyly podmínky příznivé. Vždyť hned spočátku vyhlídky slovenského povstání byly posuzovány velmi pesimisticky a doba jeho trvání se odhadovala na několik dní.“ VHA Praha, f. MNO, HV Londýn, 27/1/30, příl. k č. j. HV 6500/zprav. 1944.

39 PREČAN, V.: c. d., s. 358. VHA Praha, f. ČSVM- ZSSR, 188/1/26, dep. č. 6475/1.

40 Podľa dobových vojenských predpisov účelom prípravných rozkazov bolo rýchlo a veľmi stručne oboznámiť podriadené jednotky s tým, aká činnosť ich v najbližšej dobe čaká, aby bez náhľenia a včas mohli urobiť nutné prípravy. Prípravné rozkazy sa mali používať vtedy, keď vzhľadom na krátkosť času hrozilo, že rozkaz nariaďujúci jednotkám činnosť podrobnejšie, dôjde v dôsledku rýchleho vývoja situácie neskoro. Všeobecné operačné rozkazy nariaďovali uskutočnenie určitej fázy operácie, ich obsahom o. i. bola charakteristika všeobecnej situácie (t. j. správy o nepriateľovi a vlastných vojskách), úloha vlastných vojsk, úmysel veliteľa, zostava hlavných síl, úlohy jednotiek v čelnom slede.

pplk. Goliana upozorňoval gen. Ingr ešte v depeši z 31. augusta 1944: „Je velmi důležité, aby Talského síly byly před zahájením akce soustředěny z dnešního rozptýlení v obraně na široké frontě. Nemohla by snad původní operace Talského být z jakýchkoliv důvodů provedena, nepouštějte ze zřetelů připojení jeho skupiny k Vaší skupině na středním Slovensku.“⁴¹

Absencia rozkazov a nariadení na realizáciu prípravných opatrení bola zrejme jednou z príčin nerozhodného postupu plk. Talského, ktorý 30. augusta zvolal poradu niekoľkých dôstojníkov východoslovenských divízií zapojených do povstaleckých príprav. Namiesto vydania konkrétnych rozkazov na preskupenie hlavných síl divízií na vytvorenie útočného zoskupenia, na okamžité zaistenie prístupových komunikácií do priestoru divízií a vydanie prípravných rozkazov na predpokladanú útočnú činnosť, sa na tejto porade diskutovalo o variantoch úloh, ktoré by sa mohli plniť. Podľa jedného z účastníkov porady – M. Markusa sa dohodlo, že 31. augusta odletí mjr. E. Polk s npor. Kelemenom k maršalovi Konevovi, aby získali podporu sovietskych vojsk, ktoré by mali zaútočiť 2. septembra. V tom istom dni (2. 9.) by zozadu zaútočili aj jednotky východoslovenských divízií, v noci z 1. na 2. septembra by sa malo uskutočniť odzbrojenie nemeckých jednotiek nachádzajúcich sa v oblasti východoslovenských divízií. V prípade ak by sovietske vojská neposkytli žiadnu pomoc, mal sa nastúpiť pochod v smere na stredné Slovensko.⁴²

Stav odbojových príprav v samotnej poľnej armáde a rýchla reakcia nemeckých vojsk (odzbrojenie divízií) už nedovoľovali Vojenskému ústrediu vykonať to, čo si prípravy na aktívnu činnosť východoslovenských divízií vyžadovali. V čase, keď nemecké velenie už pristúpilo k odzbrojovaniu jednotiek divízií, t. j. 31. augusta, bol Veliteľstvom 1. čs. armády na Slovensku odoslaný rozkaz, podľa ktorého sa pod velením plk. Markusa a plk. Husára mali zmocniť Prešova a čo najrýchlejšie sa prebiť na stredné Slovensko – 1. divízia do údolia Váhu, 2. divízia do údolia Hrona. Ale ani pre tento variant neboli Vojenským ústredím vypracované žiadne predbežné nariadenia.

Z dokumentov, ktoré sú k dispozícii, je zrejmé, že Vojenské ústredie pod Golianovým vedením vypracovalo do operačných či taktických dokumentov iba tú časť plánu, ktorá sa vzťahovala na činnosť zápoľnej armády. Už 5. augusta 1944 bol spracovaný Osobitný rozkaz pre sústredenie a obranu posádok (č. 9001 Taj. 1944), určený pre posádkové veliteľstvá,

41 PREČAN. V.: c. d., s. 377. Generál Čatloš k tomuto problému neskoršie napísal: „Golian vydal rozkaz alternatívne aj pre prebitie sa k Rusom. Kto tento rozkaz vzal na vedomie, mal už vopred mať pripravený plán a pripravené prevádzacie rozkazy na toto prebitie sa. Mal však aj Golian sám dbať na vypracovanie takýchto rozkazov a heslo... malo už len stisknutím gombičky na aparáte automaticky spustiť aparát do behu! Aké ešte rozmýšľanie a robenie plánov pre útok? VHA Bratislava, f. Čatloš, F., šk. č. 2, Talského spisy a Čatlošove poznámky k nim, Martin 1967.

42 PIVOVARČI, J.: *Odzbrojenie východoslovenskej armády roku 1944*. In: Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády. PRAHA 1974, č. 1–2, s. 138.

ktorý o. i. definoval úlohu zápoľných jednotiek, charakterizoval spôsob ich realizácie a určoval spôsob spojenia s nadriadeným veliteľstvom a najbližšími posádkami.⁴³ Dňa 5. augusta boli Vojenským ústredím spracované osobitné rozkazy pre obranu priestorov Zvolen (č. 9002 Taj. 1944) a Brezno nad Hronom (č. 9003 Taj. 1944) a 18. augusta pre oporný bod Hradová (č. 9007 Taj. 1944).⁴⁴ V každom z nich boli uvádzané možné smery prenikania nepriateľa do daného priestoru, špecifikovala sa úloha príslušnej vojenskej posádky, oblasť jej pôsobenia, spôsob realizácie úlohy, sily, ktoré by mali byť k dispozícii na jej plnenie, heslo na zaujatie obranného postavenia, forma vybudovania obranných postavení, prípadné smery ústupu a priestor, ktorý mala daná jednotka po ústupe udržať, spôsob spojenia a styku so susednými jednotkami, materiálne zabezpečenie.

Dňa 23. augusta 1944 boli vyššie uvedené rozkazy doručené „najspohľadlivejším veliteľom posádok a oporných bodov v povstaleckom trojuholníku. O dva dni neskôr bola spracovaná a zainteresovaným posádkam vydaná osobitná tajná inštrukcia pre veliteľov posádok (č. 9010 Taj. 1944), v ktorej Vojenské ústredie o. i. nariaďovalo pripraviť všetko podľa priložených rozkazov tak, aby posádky boli do 20,00 hod. dňa 26. augusta pohotové a mohli prijať boj na obranu posádok.⁴⁵ Keďže obsadzovanie Slovenska nemeckým vojskom nezačalo 27. augusta, ako sa pôvodne predpokladalo, bol Vojenským ústredím vydaný dodatok k nariadeniam č. 9001 a 9010, v ktorom sa konštatovalo, že začiatok obsadzovania Slovenska nemeckým vojskom je „otázkou už len niekoľkých málo dní, keď nie hodín“.⁴⁶ Preto veliteľ Vojenského ústredia nariaďoval zvýšenú spravodajskú činnosť a bojovú pohotovosť vo všetkých posádkach a na všetkých hraničných prechodoch. V prípade prekročenia čiary na západe, údolie Váhu, na ostatných svetových stranách štátne hranice, mali byť všetky nemecké transporty smerujúce do vnútra Slovenska zničené. Okrem toho sa nariaďovalo venovať zvýšenú pozornosť urýchlenému vybudovaniu obranných postavení a zariadení na obranu priestorov posádok, samotných posádok a kasární. Spolu s tým sa mala ihneď uskutočniť „tichá“ mobilizácia všetkých schopných mužov, z ktorých sa mali postaviť nové jednotky na zosilnenie obrany posádok a zo zvyškov organizovať pochodové jednotky pre odoslanie do priestorov operačného trojuholníka.

Rozkazy a nariadenia Vojenského ústredia, spracované pre posádky zápoľnej armády a oporné body, zodpovedajúcim spôsobom oboznamovali príslušných veliteľov s úlohami i so spôsobom ich realizácie, čím vytvárali dostačujúcu základňu pre ich následné rozhodovanie a velenie. Podobný prístup sa žiadalo realizovať aj vo vzťahu k poľnej armáde a jej divíziám. Nepochybne si to uvedomovali aj členovia Vojenského ústredia, ktorí zo štúdia možností armády pri bojovom vystúpení proti nemeckým vojskám

43 Pozri: NOSKO, J.: *Vojaci v SNP*. Bratislava 1945, príl. č. 1, s. 53–55.

44 Tamže, príl. č. 2, 3 a 4, s. 55–60.

45 Tamže, príl. č. 5, s. 61.

46 Tamže, s. 62–63.

a zvažovaní možností bojovej činnosti väčších jednotiek v severnom oblúku Karpát, tvoriacich svojimi geografickými útvarmi „*prírodzenú pevnosť, chrániacu veľkú dunajsko-tisskú zásobáreň proti severu, severovýchodu a východu*“⁴⁷, došli k záveru, že ak sa podarí zmocniť sa karpatských prechodov na východnom Slovensku a ovládnuť v prvej etape celú oblasť stredného Slovenska, „*narušíme túto prírodzenú pevnosť, ovládneme zásobovacie a odsunové spoje, čím znemožníme alebo sťažíme Nemcom manévry a presuny jednotiek na vnútorných líniách pri bojoch o Karpaty a dunajsko-tisskú oblasť a umožníme rýchle preniknutie sovietskym armádam na východné Slovensko.*“⁴⁸ Ak si členovia Vojenského ústredia uvedomovali, že pre naplnenie uvedených cieľov je nutné splniť obe podmienky, t. j. zmocniť sa prechodov cez Karpaty na východnom Slovensku a ovládnuť stredné Slovensko, potom si museli uvedomovať aj nutnosť podobných príprav (rozpracovanie plánu do operačných a taktických dokumentov) ako urobili smerom k jednotkám zápoľnej armády. Odpovedať na otázku prečo tomu tak v skutočnosti nebolo, je možné len hypoteticky, pretože nie sú k dispozícii žiadne relevantné archívne dokumenty a takýto postup Vojenského ústredia mohol byť podmienený viacerými faktormi. Medzi najpodstatnejšie z nich zrejme patrili: vyčkávanie na dohovor so sovietskym velením, komplikácie v riešení obsadenia funkcie povstaleckého veliteľa poľnej armády a určité spoliehanie sa na využitie Čatlošových príprav. Závažnou chybou pplk. Goliana a ním vedeného Vojenského ústredia bolo, že ani po upozorneniach gen. S. Ingra na potrebu vypracovať alternatívne plány pre východoslovenské divízie neboli vypracované aspoň nariadenia na preskupenie hlavných síl poľnej armády a eventuálny ústup jej hlavných síl na stredné Slovensko. Aj keď vypracovanie príslušných rozkazov a nariadení pre poľnú armádu by ešte nezaručovalo, že dôjde k aktívnej činnosti jej vojsk, rozhodne by bolo prispelo k celkovému skvalitneniu vojenského plánu a k vytvoreniu priaznivejších podmienok pre zapojenie východoslovenských divízií do povstania, resp. pre zapojenie časti ich síl do bojovej činnosti na strednom Slovensku.

V správe o udalostiach na Slovensku, prednesenej pred branným výborom Štátnej rady v Londýne po začatí Slovenského národného povstania, gen. Ingr v súvislosti s hodnotením príprav na povstanie o. i. uviedol: „...*nejväčší čas prípravných prác pripadla slovenské vojenskej organizácii, čož nebylo ani jinak možno. Na jedné straně šlo o morální přípravu mužstva a důstojnického sboru, na kterou zahraniční vedení nemohlo mít jiného přímého vlivu než propagačního. Na druhé straně organizace jednotek, které se měly vystoupení zúčastnit, byla odvislá od situace dané současnou organizací slovenské armády. Přizpůsobit tuto organizaci plánovanému vystoupení bylo úkolem důstojníků, členů slovenské podzemní organizace... O všech přípravných pracích tohoto druhu bylo MNO soustavně informováno a na tyto informace reagovalo potřebnými pokyny...*“

47 NOSKO, J.: *Vojenský význam SNP*. In: A Revue, 1969, č. 13, s. 11.

48 Tamže.

*Největší starost a péči věnovalo MNO přípravě spojenecké pomoci za bojového vystoupení...*⁴⁹ S uvedeným hodnotením možno súhlasiť. Zapojenie jednotiek slovenskej armády do pripravovaného povstania, spracovanie vojenského plánu a jeho rozpracovanie do rozkazov a nariadení, vytvorenie potrebných materiálnych predpokladov atď., nemohol realizovať nikto iný, než vojenské odbojové sily na Slovensku, vedené Vojenským ústredím v čele s pplk. Golianom. Napriek všetkým nedostatkom, ktoré sa počas organizačných príprav na ozbrojené vystúpenie či v jeho priebehu vyskytli, nie je možné spochybňovať či popierať veľkosť a historický význam činov vedúcich vojenských osobností Povstania, generála Goliana nevynímajúc. To ale neznamená, že by sme sa mali vyhýbať kritickému pohľadu na vojensko-odborné problémy, ktorých riešením sa tieto osobnosti zaoberali, resp. sa mali zaoberať v záujme čo možno najkvalitnejších príprav na aktívne vojenské vystúpenie povstaleckých síl.

49 VHA Praha, f. 20-4-8, II.

NA ČELE POVSTALECKEJ ARMÁDY PROTI NACISTICKÝM OKUPAČNÝM VOJSKÁM

MILAN GAJDOŠ

V auguste 1944 bolo nacistické Nemecko, viacročný ochranca Slovenského štátu, ešte stále dosť silné, i keď mu z razancie značne uberali armády Spojencov v pozemných, leteckých a námorných bitkách. Zo síl mu uberala aj rezistencia v ním okupovaných krajinách. Sovieti, juhoslovanský odboj, Varšavské povstanie, bojujúci Paríž, prebudené Rumunsko a neskôr i Bulharsko. Najmä zmeny v Karpatoch a na Balkáne prinášali Nemecku nebezpečie posunu Červenej armády do strednej Európy. Na program dní sa dostávalo Československo v jeho predmníchovskej podobe, ktorého vojaci už od septembra 1939 bojovali v zahraničí. Išlo najmä o to, ako sa zachová v tejto etape druhej svetovej vojny Slovensko, ktoré dovtedy neprejavilo výraznejší protifašistický odpor. Kto bude pod Tatrami hlavným hýbateľom najmä bojových síl? August 1944 však bol už i na Slovensku dosť horúci pre bratislavský režim, najmä v súvislosti s vytvorenými a vysadenými partizánskymi jednotkami. Zmýšľanie ľudí sa výrazne zmenilo. V ilegálite sa dlhodobo diali politické i vojenské prípravy. Slovensko z hľadiska politiky Spojencov nemalo inú možnosť ako sa vrátiť do Československa. Išlo o to, či to bude len pričinením vonkajších síl, alebo sa pri tom dostatočne prejaví jeho vnútorná schopnosť.

Pplk. Ján Golian so svojím odbojovým štábom viac mesiacov zodpovedne pripravoval vojenské vystúpenie na Slovensku. Príprava sa konala v súčinnosti s čs. vedením v zahraničí a doma ilegálnou SNR, ako aj s inými odbojovými zložkami i partizánskymi skupinami. Golian dokázal svoju racionálnosť. Koncom augusta sa veľmi výrazne dostávala do popredia aj osobná statočnosť. Každý z vojenských či civilných osôb musel vyjsť so svojou odvahou. Od tretej dekády augusta sa toho udialo ozaj veľmi veľa. Golianove rozkazy sa dostali na program dňa. Do zámerov však vstupovali najrôznejšie momenty. Najväčší problém mal Golian v tom, že od dvoch delegácií vyslaných na územie Sovietskeho zväzu, neprišli žiadne avíza. Nikto mu negarantoval, že dostane primeranú pomoc, aby ním spustená explózia povstania bola úspešná. Záležalo na ňom a na jeho najbližších spolupracovníkoch, či na základe vierohodných informácií o okupácii Slovenska nemeckými brannými silami vydá rozkaz pre svoje sily organizované v ilegálite. Na základe viacerých správ i indícií, osobitne po rozhlasovom prejave ministra obrany gen. Ferdinanda Čatloša o príchode nemeckých

jednotiek na Slovensko, vydal rozkaz na odpor. Zobral na seba mimoriadnu zodpovednosť, ktorá bola umocnená ešte tým, že v kritických hodinách nebol v B. Bystrici, pri jeho Vojenskom ústredí, nikto z členov SNR. Preto sa stalo, že Vavro Šrobár a ďalší predstavitelia odboja v nočných hodinách na Donovaloch skoncipovali výzvy, ktoré boli 30. 8. 1944 prečítané v novovytvorenom Slobodnom slovenskom vysielacom, pričom Šrobár nebol členom SNR. Členovia tohto odbojového politického orgánu paradoxne prichádzali do B. Bystrice neskôr. Golian konal aktívne ako vlastenec anti-fašistického presvedčenia a nie z kariérnych zámerov. V krátkom čase bol opodstatnene povýšený na plukovníka a brigádneho generála. V ilegality i prvých hodinách a dňoch Povstania dozrel morálne i vojensky. Bremenno, ktoré na ňom spočívalo, niesol s plným nasadením, nádejami i obavami. Išlo o veľkú zodpovednosť za vojakov, civilov, Slovensko i čs. ideu. Podľa jeho rozhodnutia mali jednotky klásť tvrdý odpor proti okupantom.

Dňa 30. 8. sa uskutočnilo prelomové stretnutie slovenských dôstojníkov a rotmajstrov v budove Veliteľstva VPV na Hronskom nábreží, keď boli povstalecké jednotky slovenskej armády v boji proti Nemecku a bratislavskému režimu vyhlásené Golianom za súčasť čs. armády. Všetko sa vo vojenskej povstaleckej sfére konalo v duchu čs. práva. Prítomní zložili prísahu podľa predpisu A-1-1, odstránené boli fašistické symboly, zrušený bol pozdrav Na stráž!. Československý a povstalecký rozmer sa niesol ďalej medzi vojakmi i civilmi. Časť hovorila s nadšením o obnovení ČSR, iná s istou opatrnosťou. Boli tu obavy z nemeckých branných síl a represálií.

Povstanie sa rozbehlo a nebolo možné ustúpiť. Na viacerých úsekoch od 29. 8. bojovali vojenské a partizánske jednotky, ktoré prehradzovali smery postupu okupantov. Golian bol 40 dní veliteľom a potom ešte 27 dní zástupcom novovymenovaného veliteľa divízneho generála Rudolfa Viesta. Jeho vzopätie sa začalo v B. Bystrici a pád zajaťím v Pohronskom Bukovci. V rozpätí týchto bodov a dní bol bez nadsadzovania Golian rozhodujúcou osobnosťou Povstania. Od začiatku riešil otázky obrany, mobilizácie ľudských, materiálnych a iných síl pod enormným tlakom. Veď už 29. 8. bol na VPV pokus plukovníkov Ondreja Zverina a Viliama Kanáka o protipovstalecký puč a podrazy boli na dennom poriadku. Okupanti mali náskok, pretože konali prví a to v priestore západného a severného Slovenska, ale aj v priestore Východoslovenskej armády. Napriek rôznym problémom povstanie bolo od začiatku veľkým činom Goliana. Povstalecké územie, kde prím hrali čs. vojenské jednotky, možno v počiatku zhruba ohraničiť na severe a juhu hranicami Slovenského štátu, na východe Levočou, Spišskou Novou Vsou, Dobšinou a na západe Žilinou, Bánovcami nad Bebravou, Topolčanmi a Novou Baňou. Ale i za týmto priestorom boli povstalecké a partizánske enklávy. Hoci Golian bol veliteľom najpočetnejšej ozbrojenej zložky, v explózií bolo veľa síl, ktoré mu v tom bránili, aby mal zvrchovanú autoritu, tak ako sa to koná pri štandardných vojenských operáciách. Okrem 1. čs. armády na Slovensku, ktorú Golian formoval hneď od prvých hodín a jej názov sa stanovil 31. 8. 1944, tu pôsobili ďalšie ozbrojené sily a to

žandárstvo (četníctvo), partizánske jednotky, finančná stráž, polícia, národné milície.

Nacisti a fašisti mali aj na povstaleckom území svoje ozbrojené sily, ktoré komplikovali povstalecké frontové boje. Otrasený režim mal stále na čele J. Tisu, reorganizovanú vládu a iné štátne orgány, nemalé zázemie v členoch HSES a HG, HM, ale i nemeckej menšine a jej nacistických organizáciách. Takže povstalecká armáda nemala len nepriateľov, ktorí vtrhli na Slovensko, ale ktorí tu boli a ostali pôsobiť.

V takomto zložitom prostredí Golian organizoval velenie, zriaďoval podriadené zložky, usmerňoval boje na hlavných smeroch nepriateľských úderov, udržiaval spojenie so zahraničnými čs. orgánmi, apeloval na rýchlu a dostačujúcu pomoc z vonku. Vytvoril Veliteľstvo 1. čs. armády, kde bol veliteľ, náčelník štábu a oddelenia – osobné, spravodajské, operačné, materiálne a pribudli správy zbrojná, intendantná, zdravotná, veterinárna, pionierska, spojovacia, automobilová, justičná, duchovná rím. katolícka, duchovná ev. a. v., politická a iné. Golian určil do veliteľských a štábných funkcií spoľahlivých dôstojníkov zo zaniknutého VPV, ďalej veliteľstva civilnej protiletadlovej obrany, veliteľstva brannej výchovy a dôstojníkov, ktorí prišli do B. Bystrice z posádok a jednotiek z následne okupovaných oblastí. Vytvoril aj veliteľstvá dvoch obranných oblastí: 1. obrannej oblasti velil plk. Pavel Kuna a 2. obrannej oblasti plk. Ladislav Bodický, po odvolaní pre nekompetentnosť pplk. Ján Černek. Od prvých chvíľ Povstania sa spoliehal na svojich najvernejších spolupracovníkov z ilegality. Veliteľstvo 1. ČSA malo spoľahlivých dôstojníkov v mjr. Júliusovi Noskovi, kpt. Milanovi Polákovi, plk. Karolovi Pekníkovi a ďalších. Aj v radoch bojujúcich jednotiek čs. armády boli statoční dôstojníci, ktorí poznali Goliana a dôverovali mu.

Pre slovenské povstanie proti nacistickému Nemecku bolo veľkou stratou nezodpovedné konanie dvoch najvyšších veliteľov Východoslovenskej armády a to generála Augustína Malára a plk. Viliama Talského, ktorí mali o prípravách Povstania značné informácie a len na nich záležalo, čo konkrétne po signáloch 29. 8. 1944 podniknú. Obidvaja však sklamali, každý svojím spôsobom s veľkým poškodením úlohy pre zapojenie dvoch východoslovenských divízií do Povstania a zároveň pre celkový vývoj na Slovensku. Malár v rozhlasovom vystúpení vyzval na návrat do posádok a Talský preletel na sovietsku stranu bez toho, aby vykonal v armáde na východnom Slovensku protiokupačné a propovstalecké opatrenia. Takto priložili Golianovi ďalšie závažie na nesené bremeno. Aj ďalší dôstojníci, Golianom určení pre povstanie, najmä na západnom Slovensku, vrátane Bratislavy, mu priložili takmer neúnosné závažie. Vyčítať Golianovi, že v Bratislave, alebo v Nitre nedošlo k vývoju priaznivých udalostí pre Povstanie, považujeme za nezodpovedné a zároveň za deformáciu historickej reality. Všeobecne Bratislava nemala vytvorené podmienky na realizáciu povstaleckej akcie. Konečne schizofrenické počínanie Čatloša zapojeného do konšpirácie proti Nemcom, to najviac potvrdzuje. Čatloš mal svoj plán odoslaný Červenej armáde, ale presviedčal slovenských vojakov o priateľstve Nemecka a ná-

sledne odišiel z Bratislavy na povstalecké územie. Golian nemohol prijať Čatloša, a to nielen pre jasné stanovisko československej vlády v Londýne, ale aj z osobného hľadiska. To platí k Čatlošovi aj o ďalšom veliteľovi 1. čs. armády, vyslanému z Londýna, divíznemu generálovi Rudolfovi Viestovi, ktorý pôsobil v exile už od augusta 1939. Pravdou je, že ani Golianom určení dôstojníci v Bratislave, ale ani členovia SNR, ktorí boli väčšinou z Bratislavy, ani predstavitelia komunistického a demokratického prúdu nedokázali pripraviť protifašistické vystúpenie v metropole Slovenského štátu. Čatloš bol z povstaleckého územia letecky prepravený do Sovietskeho zväzu, kde ho primerane vojensko-politicky vyťažili. Bol do konca svojho života naivne presvedčený, že by dokázal lepšie zvládnuť povstanie proti Nemcom, ako to urobil Golian. Veliteľ povstaleckej armády si plne uvedomoval dôsledky toho, čo sa udialo odzbrojením Východoslovenskej armády, ale aj neúspešnými pokusmi o pripojenie vojenských posádok a jednotiek do Povstania v Bratislave, Sereďi, Hlohovci, Nitre, Poprade, Levoči, Kežmarku a iných miest, stratu živej sily, zbraní, priestoru.

Dôležité pre povstalecké územie bolo, že sa v B. Bystrici sformovali najvyššie orgány moci, že v mnohých okresných sídlach pracovali už legalizované orgány, že povstalecká armáda s pomocou partizánov odolala prvému úderu, ktorý mal vlastne v priebehu pár dní likvidovať „región bánd“. Golianovo veliteľstvo 5. 9. vykonávalo bojové operácie so 16–17 prápormi, 14 delostreleckými batériami, ale aj inou technikou. Nadšenie z prvých hodín ešte nekulminovalo. Stredné Slovensko a iné časti boli nadšené bojom za ČSR a proti nacizmu. Vojaci i civilni sa vedeli obetovať. Na Golianov štáb prichádzali správy o hrdinstve vojakov, statočnosti civilov, ale aj o represáliach nacistov. Bol to veľký zápas o ľudí, priestor a čas. Čas nebol naklonený Golianovi, najmä preto, že povstanie bolo v totálnom obkolesení nacistami a front s Červenou armádou bol ešte ďaleko, i keď udalosti v Rumunsku, Bulharsku a neskôr na Karpatoch mali pre slovenské pomery pozitívny dosah. Golian bol realista a tak si nerobil veľké ilúzie o výsledku Povstania. Najmä potom, keď sa po mesiaci z Moskvy vrátila jeho delegácia SNR, keď hovoril s pplk. Mikulášom Ferjenčíkom, ktorý vo svojej spomienke uviedol: *„V Banskej Bystrici na veliteľstve povstaleckej armády som hlásil svoj príchod pplk. Golianovi a vyrozprával som mu všetko, čo som počas mojej jednomesačnej neprítomnosti zažil... V tú noc som pplk. Goliana skoro nepoznával. Bol ustarostený a skleslý a prejavoval veľké obavy o výsledok našej akcie. Keď mi vysvetlil situáciu, v akej sa povstanie nachádzalo, vôbec som sa mu nedivil. Obraz, ktorý mi podal, bol vonkoncom neutešný“*. Naviac na neho padla ťarcha, keď mu Ferjenčík oznámil tvrdú pravdu: *„že nám Sovieti vlastne nič nesľúbili a že s nami vlastne priamo nejednali“*.¹ To však nebola plná pravda, pretože sovietska strana predsa len Povstaniu poskytla rôznu pomoc priamo i nepriamo a preto by bolo ahistorické takéto odsudzovanie. Goliana trápilo oddaľovanie pomoci, ktorej sa často a najrôznejšími spôsobmi dožadoval. Požadoval najmä zbrane, pretože po-

1 Zborník Slovenského národného povstania, Toronto 1976, s. 192–193.

čet vojakov a dôstojníkov narastal. Posilnili ho jednak tí, čo unikli zajatiu, ale bolo to i prvou mobilizáciou do 35 rokov (5. 9. 1944), vtedy počiatkový stav 18 tisíc mužov stúpol na približne 47 tisíc mužov a pri ďalšej mobilizácii do 40 rokov (26. 9. 1944) a nástupom brancov, pravda už z menšieho územia, na viac ako 60 tisíc mužov. Takýto nárast sa odrazil i v úvahách a konaní na Veliteľstve 1. ČSA na Slovensku.

Reorganizáciu armády však vyžadovali najmä skúsenosti z bojov na frontoch. Dve vojenské obranné oblasti sa neosvedčili. Golianovu veliteľskú konštruktívnosť potvrdzuje reorganizácia k 9. septembru. Veliteľstvo 1. čs. armády na Slovensku v čele s gen. J. Golianom usmerňovalo, materiálne, technicky a tylove zabezpečovalo činnosť povstaleckej armády. Veľa prispievalo aj v prospech činnosti partizánov a civilného sektora. Veliteľstvo bolo na oslobodenom území Slovenska najvyšším čs. vojenským orgánom. Podliehalo MNO v Londýne, ale mali naň vplyv i SNR a poverenie. Oddelenia a správy sa personálne rozšírili, formovali sa jednotlivé druhy vojsk. Nikde inde nemala čs. branná moc také veľké zoskupenie. Boli vytvorené taktické skupiny pre pozemné operácie (bolo ich šesť) a jedna letecká skupina. Prvá taktická skupina (1. TS) s krycím menom Kriváň, mala sídlo veliteľstva v B. Bystrici, neskôr v Harmanci. Veliteľom bol pplk. Jozef Tlach, náčelníkom štábu kpt. Ján Čech. Z ďalších dôstojníkov skupiny uvedieme aspoň kpt. Jozefa Arnolda, kpt. Ondreja Šebana, mjr. Jozefa Dobrovodského. Golian 1. TS určil úlohu, aby bránila prístupy do priestoru strategického trojuholníka z Turca, Liptova, Horehronia a juhu. Zabezpečovala centrum SNP i proti iným hrozbám okupantov, konala strážnu službu v B. Bystrici, kde mohli vzniknúť nepredvídané akcie. Skupina mala výcvikové stredisko v Lubietovej. Zabezpečovala možné prechody okupantov cez náročný terén do B. Bystrice. Uznávaný vklad do frontových bojov 1. TS dala pri Čremošnom, obrane tiesňav Malého Šturca, na hrebeňoch Kremnických vrchov. Golian pozorne usmerňoval skupinu, navštívil pozície jednotiek. 1. TS vytvorila kruhovú obranu B. Bystrice (Kremnička-Vlkanová-Šalková). Plnila úlohy náročného významu v závere frontových bojov. Jej jednotky ustúpili do hôr 27. 10. 1944. Druhej taktickej skupine (krycie meno Fatra) Golian určil veliteľa plk. Mikuláša Širicu. Z vplyvných dôstojníkov uvedieme mjr. Michala Sekurisa, mjr. Samuela Sekurisa, kpt. Jozefa Krajčára. 2. TS mala zabezpečiť obranu rozsiahleho priestoru: Malužiná-Telgárt-Tisovec-Revúca-Podkriváň. Golian kládol dôraz na udržanie Brezna. Bol to najväčší zväzok 1. ČSA, mal približne 16 tisíc mužov. Boje viedla TS najmä na úseku Telgárt (prápor Plesnivec) a Malužiná (prápor Kosatec). Smery od Maďarska boli v relatívnom klude až do generálnej ofenzívy okupantov. Aj jej jednotky navštívil Golian. 2. TS si získala skvelú povesť útokom Telgárt-Vernár a osobitne kpt. Ján Stanek. Útok 2. TS 21. 9. na Pusté Pole, Popovú, Vernár, Dobšinskú ľadovú jaskyňu a Hranovicu mal mimoriadne veľký ohlas na povstaleckom území. So skupinou dobre spolupracovali partizánska brigáda Jánošík, tiež jednotky 2. čs. paradantnej brigády, nasadený bol aj pancierový vlak. Tretia taktická skupina (3. TS) s krycím menom Gerlach mala veliteľstvo umiestnené vo Zvolene.

Jej veliteľom do 22. 10. bol plk. Pavel Kuna, potom plk. Mikuláš Markus, náčelníkom štábu kpt. Vladislav Kužel (do 14. 10.), potom mjr. Dušan Jamiška. 3. TS mala bezpodmienečne udržať Zvolen. Golian kládol dôraz na obranu priestoru aj pre dôležitosť letiska Tri Duby (ležiaceho medzi Zvolenom a B. Bystricou). Po obsadení Handlovej, ktorú mala na starosti 4. TS a vniknutí do údolia Hrona, mala 3. TS čulú bojovú aktivitu. V jej vymedzenom priestore operovali aj jednotky z brigád Za oslobodenie Slovanov, kpt. Jána Nálepku, tiež tu bojovali jednotky 2. čs. paradesannej brigády (Trnavá Hora, Dobrá Niva, Víglaš). Zvolen obsadili okupanti 26. 10. 1944. Ústup 3. TS smeroval na Poľanu a Slovenské rudohorie. Štvrtá taktická skupina (4. TS) mala krycie meno Muráň. Postupne sa vo velení vystriedali pplk. Ján Malár, od 12. 9. plk. M. Markus a od 23. 10. plk. P. Kuna. Krátko bol náčelníkom štábu stotník Gustáv Neštiak a od 12. 9. stotník Peter Vlčko. Golian 4. TS určil úlohu najmä prehradiť smery od Topoľčian, Ilavy a Žiliny (na Kľačno). Skupina spolupracovala s viacerými partizánskymi jednotkami (skupinou Trojana, Hornonitrianskou partizánskou brigádou). Nedokázala udržať Prievidzu, Handlovú, Kremnicu a zaujala obranné postavenie v Kremnických vrchoch, najmä z dôvodu ochrany B. Bystrice. V závere frontových bojov nebola v hlavnom záujme okupantov. Piata taktická skupina (5. TS) mala krycie meno Ďumbier. Jej veliteľom bol pplk. Emil Perko, zástupcom mjr. juhoslovanskej armády Ilja Deretič, z ďalších dôstojníkov uvedieme aspoň mjr. J. Dobrovodského a stot. Teodora Šlajcharta, stot. Ivana Haluzického. Golianovi na Turci veľmi záležalo. Po obsadení považskej magistrály sa okupanti snažili zo severu prebíjať k B. Bystrici. Povstalecké vojenské jednotky mali bojovú spoluprácu najmä s 1. a 2. čs. partizánskou brigádou M. R. Štefánika, 1. čs. partizánskou brigádou Stalin. 5. TS sa nepodarilo ubrániť Turčiansky Sv. Martin. Ústup z Turca bol v SNR kritizovaný. Obsadením Horného Turca a priestoru Nemeckého Pravna a Handlovej sa okupantom podarilo prepojiť severný a západný front. Pôsobili tu aj ozbrojené miestne nemecké pronacistické skupiny. Časť jednotiek 5. TS posilnila 1. TS. Šiesta taktická skupina mala krycie meno Zobor a jej veliteľom bol pplk. Ján Černek, náčelník štábu stot. Ján Straka, z ďalších dôstojníkov skupiny spomenieme aspoň mjr. Miloša Vesela, stot. Daniela Kunica. Skupina prehradzovala smery z údolia Váhu do údolia Revúcej a z Nemeckej Lupče na Železné. Najčastejšie boje prebiehali na Ostrom. 6. TS ustupovala do hôr koncom októbra cez Korytnicu a Železné. Veliteľom Leteckej skupiny bol mjr. Jozef Tóth, zástupcom mjr. Ondrej Ďumbala. Leteckú skupinu tvorila Kombinovaná letka, jednotky na Troch Duboch a ostatných povstaleckých letiskách, od 14. 9. 1. čs. stíhací letecký pluk s veliteľom kpt. Františkom Fajtlom. Golian často navštevoval najmä Tri Duby. Primeranú pozornosť venoval aj protiletadlovému delostrelectvu, telegrafnému, pionierskemu, automobilovému vojsku a vojenskej i civilnej protiletectvej obrane. Aktivita nemeckej Luftwaffe najmä voči letisku Tri Duby a B. Bystrici bola častá. Činnosť VČSA pod velením Goliana sa spresňovala, získavala sa časom rutina. Ozývali sa kritické hlasy

na predimenzovanosť štábov, keď na druhej strane trval nedostatok schopných veliteľov pri frontových jednotkách.

Vplyv Goliana však zasahoval do najrôznejších sfér. Prejavil sa aj pri výstavbe a potom bojovom nasadení troch pancierových vlakov zhotovených v železničných dielňach vo Zvolene, ktoré dostali krycie názvy I. (Štefánik), II. (Hurban) a III. (Masaryk). 1. ČSA na Slovensku sa od veliteľstva, cez jednotlivé TS až po najmenšie jednotky skutočne formovala „na pochode“ a veliteľský vplyv Goliana mal rôznu intenzitu. Golian využíval dané možnosti, ale aj okupanti mali svoje výhody. Protipovstalecká činnosť nemeckých síl a zložiek otráveného ľudáckeho režimu, ktorá mala svoje počiatky ešte pred 29. 8. 1944, predsa len naberala prevahu. Golianom riadenej armáde, partizánom, povstalcov vôbec, boli vážnymi protivníkmi jednotky Wehrmachtu, Waffen SS, policajno-bezpečnostné útvary SIPO a SD, ďalej špeciálne protipartizánske jednotky SS a zložky Abwehru. Golianovi odporcovia neboli len tie sily, ktoré nasadil Berlín priamo na Slovensku, ale tiež čo boli mimo, ale mali dosah na dianie. Golian konal až po prvých ťahoch nepriateľa, ináč to nešlo. Z východného smeru, odkiaľ bola aká taká nádej pomoci a možno i úspechu po likvidácii a rozpade dvoch slovenských divízií, XXIV. tankový zbor a XI. armádny zbor Wehrmachtu, súbežne spacificoval svoju západnú líniu. Zdôrazníme, že príchod vtedy povstalcami v B. Bystrici túžobne očakávanej, Červenej armády sa realizoval až o sedem mesiacov (marec 1945), naplnených krvou, slzami, dramatickými osudmi desaťtisícov ľudí.

To, čo priniesli okupanti, ešte Slovensko v novších dejinách nezažilo. V období od 30. 8. do 18. 9. 1944 velil z poverenia Heinricha Himmlera obsadzovaniu väčšej časti Slovenska, kde sa udržal režim a s cieľom porážky „bánd“, obergruppenführer a generál Waffen SS Gottlob Berger. Muž so skúsenosťami skôr v politických a bezpečnostných akciách ako vo frontových bojoch. Zároveň išlo o tvrdé bezpečnostné, vlastne teroristické akcie zložiek pod velením SS–obersturmbannführera Jozefa Witisku. Nemci mali dlhoročné skúsenosti, ako riešiť ozbrojený odpor a čo s labilnými civilmi. Represie mali tiež dosah na to, ako zotrvali vo vernosti ideám Povstania tam, kde došli okupanti. Proti Golianovej armáde severným Považím a Kysúcami išli bojové skupiny plk. C. von Ohlena a plk. von Juncka. Napriek odporu povstalcov sa im podarilo vniknúť až na územie severného Turca. Neskôr genpor. von Loeperova (neskôr genmjr. Backova) divízia Tatra vykonala úspešný posun na smere Vrútky–Turč. Sv. Martin–Kremnica. V prvej etape bojov sa od Bratislavy na stredné Slovensko tlačila bojová skupina SS Schill, ktorú na predvídavú iniciatívu K. H. Franka zabezpečil ešte krátko pred SNP veliteľ zbraní SS v Čechách a na Morave SS–gruppenführer von Pükler. Schill sa z Bratislavy, cez Nitru dostala ľahko až k Topoľčanom, potom proti dosť silnému odporu povstalcov cez Baťovany, Oslany, Zemianske Kostolany, Nováky do Prievidze a krátko na to do Handlovej i Nemeckého Pravna až na Pohronie, takže prihlboko do povstaleckého územia, aby to Golianovi nerobilo starosti. A v počiatkovej fáze bojov postúpila tiež bojová skupina Schäffer, keď zdolala slabší odpor na Spiši, prešla popod Vysoké

Tatry na Horný Liptov a do Dolného Liptova. Povstalci skupinu zastavili až južne od Ružomberka pri Bielom Potoku. Oravou útočila bojová skupina mjr. Volkmana. Na Horehronie k Telgártu od Popradu a Prešova prenikli nižšie jednotky Wehrmachtu. Navyiac sa v snahe poraziť Goliana v tyle etablovali s okupačnými úlohami 708. a 271. divízia. Vcelku napriek ústupom si veliteľ 1. ČSA na Slovensku dokázal poradiť i keď strata Turca a Hornej Nitry veľa naznačovali. Berlín ale nebol s G. Bergerom spokojný, najmä pre nervozitu ministra pre Čechy a Moravu K. H. Franka. Tento sa snažil cez H. Himmlera dostať k Adolfovi Hitlerovi, lebo cítil čo SNP robí s Čechmi v Protektoráte Böhmen und Mähren. Okupáciu podporovali i vyzbrojené skupiny nemeckej menšiny na Slovensku, prirodzene i HSLS, HG, HM, ďalej slovenská štátna správa a nová armádna zložka Domobrana.

Pod týmto tlakom nebolo jednoduché ubrániť slobodné územie SNP do príchodu Červenej armády. Golian počas 40 dní ako veliteľ armády obnoveného čs. štátu, velil v zložitých vojenských, politických, hospodárskych, spoločenských, ideových i medzinárodných podmienkach už nie 18 ale 60 tisícovej povstaleckej armáde, ktorá nebola dostatočne scelená. Spolupracoval s veliteľmi podriadených TS a leteckou skupinou, partizánskymi štábmi rôznej podriadenosti najmä v Sovietskom zväze. Mal kontakty na čs. štátnych predstaviteľov v exile, spolupracoval so Slovenskou národnou radou, ďalšími úradmi, organizáciami, inštitúciami, ďalej politickými stranami odboja-KSS a DS. Venoval značnú pozornosť, i svoj čas, na Slovensko prišlým členom sovietskej, americkej a britskej misie. Všímal si medzinárodnosť solidarity, uznával statočnosť Francúzov. Zaujímal sa o vojenskú výrobu, budovanie obrany, zásobovaciu situáciu vojska i civilného sektora. Ďalej o finančné otázky, protipovstaleckú propagandu, o činnosť Slobodného slovenského vysielачa, tlačené noviny a časopisy a iné. Musel si z množstva informácií vyselektovať to podstatné. Spoliehal sa aj na rady dôstojníkov štábu, najmä na dávne priateľstvá a to s Júliusom Noskom, Mikulášom Ferjenčíkom, Milanom Polákom, plk. Karolom Peknikom, ale aj bratmi Veselovcami a ďalšími. Jeho zodpovednosť a vyťaženosť bola na hranici možností. Samozrejme, že štáb vykonával opatrenia, aby mu velenie uľahčil a zároveň, aby ho ochránil. Nepochybne sa na povstaleckom území pohybovali nepriateľskí agenti a skupinky s rôznymi zámery.

Dobre mu padlo každé slovo uznania od ľudí na Slovensku, ale aj tie, ktoré odzneli zo zahraničných rozhlasových vysielaní z Londýna či Moskvy. V tomto duchu vyjadril Golianovi obdiv v mene Čechov i minister Jan Masaryk. Golian si bol vedomý toho, že nesmie podľahnúť čiastkovým úspechom, alebo predstavám, musí zostať kritickým. Prísne posudzoval ľahostajnosť a pohodlnosť dôstojníkov, lebo v tom videl príčiny niektorých neúspechov. Sme presvedčení, že väčšia odvaha, statočnosť a riskantnosť, by priniesli lepšie frontové výsledky. Rovnako aj veliteľská schopnosť by sa prejavila adekvátnejšie pri obranných a útočných operáciách. Kvalitatívny nárast a prerod povstaleckej armády si vyžadovali nielen čas, ale i nemalú námahu. Pritom tu existovali aj nesplniteľné zámery, napr. úsilie preniesť

vatru povstania na územie Čiech a Moravy. Tam však boli podmienky neporovnateľne ťažšie a navyiac, po 29. 8. došlo ešte k sprísneniu podmienok v zápase s odbojom. Kpt. J. Krátky sa snažil o spojenie osobitne s veľkou postavou českej rezistencie gen. Vojtěchom B. Lužom. Luža bol však 2. 10., pri prenasledovaní Gestapom, zastrelený českými četníkmi. Pri prechode cez moravsko-slovenské hranice padli viacerí českí antifašisti. Golian sa potešil príchodu skupiny četníkov z Protektorátu Čechy a Morava a ďalších antifašistov, ktorí statočne bojovali, alebo výdatne pôsobili v zázemí.

Golian vynaložil veľa úsilia na usporiadanie vzťahov a riešenie kooperácie s partizánskymi jednotkami i na rokovania s ich veliteľmi. Mal už nemalé skúsenosti spred 29. 8. 1944, a to v dobrom i zlom smere, nakoniec činnosť partizánov urýchlila okupačný zásah. Aby sa dosiahol najlepší spoločný efekt v boji i v činnosti vôbec, vytvoril na veliteľstve 1. čs. armády partizánske oddelenie. Neskôr spolupracoval i s Hlavným štábom partizánskych oddielov. Nedosiahol však to, o čo mu najviac išlo, aby boli partizánske jednotky pod jeho velením. Bola to naivná predstava, že to dosiahne. Sovietske štáby, ktoré vysielali rôzne skupiny, mali svoje osobitné zámery. Niektoré prekračovali aj oficiálne sovietsko-československé dohody a smerovali do povojnových stratégií. V konečnom dôsledku išlo o dve veľmi odlišné koncepcie. Golian ale uznával prínos viacerých partizánskych jednotiek, ako 1. čs. partizánskej brigády M. R. Štefánik, brigády Jánošík, brigády Za slobodu Slovanov a ďalších. Rozhorčil sa vždy, keď partizáni, napriek dohode, odskočili najmä od spoluúčasti na protiútokoch proti okupačným jednotkám. Golian sa rázne postavil proti lži partizánskym skupinkám, ktoré vykonávali rôzne represie. Tak napr. vydal rozkaz, aby bola rýchlo vyšetrená masová vražda 11 občanov na hájnicko-rybárskom moste 17. 9. 1944, keď traja partizáni, vrahovia, sledovali svoje zištné ciele. Boli zaistení a po vyšetrení a verejnom súde na tom istom moste popravení. Pestrosť, odlišnosť vzniku a velenia partizánskych jednotiek (ÚŠPH, partizánskych štábov 1. a 2. Ukrajinského frontu, rôznych sovietskych spravodajských i bezpečnostných centrál, domácich štábov) vlastne sťažovalo ich koordináciu, dôsledkom čoho sa v činnosti prejavila slabá efektívnosť.

Na 4. zasadnutí SNR bol hlavným bodom programu návrh zriadenia Rady na obranu Slovenska. Úlohou sa stalo organizovanie obrany slobodného čs. povstaleckého územia pomocou využitia armády, partizánov, četníctva (žandárstva), finančnej stráže a milície. Uznesenia Rady na obranu Slovenska zavazovali veliteľstvá, útvary i jednotky. Členmi rady boli Golian (po prevzatí funkcie Viest), traja zástupcovia armády (Polák, J. Marko, Ferjenčík), dvaja predstavitelia SNR (Šmidke, Zátka) a dvaja zástupcovia HŠPO (plk. A. Asmolov a Rudolf Slánský). Vo svojej spomienke sa jeden z členov rady, Ferjenčík, vyjadril: „*Celá táto inštitúcia, aj keď pôvodne dobre miene- ná, nebola vlastne k ničomu*“.² V nej si totiž presadzovali svoje názory partizáni i komunistický zástupca, a preto sa v uzneseniach neprejavili správne riešenia. Povstanie malo samozrejme aj značný politický rozmer. Niekedy

2 Zborník Slovenského národného povstania, Toronto 1976, s. 195.

politikum extrémne prevažovalo nad životne dôležitými vojenskými potrebami. Golian bol i počas povstania, ako pred ním, medzi dvomi tlakmi. Išlo o oficiálne Spojencami uznanú československú vládu a prezidenta v zahraničí, v ilegalite vzniknutej a od 1. 9. 1944 legalizovanej SNR. Boli tu spoločné záujmy, ciele, ale aj odlišnosti, rozpory i konflikty. V SNR sa snažili niektorí predstavitelia postaviť do pozície najvyššieho mocenského a vojenského orgánu. Bol to ideový i personálny boj. Zo spomienok Nosku vieme, aké problémy mal Golian s vysporiadaním sa s niektorými požiadavkami od SNR. Golian ako čs. dôstojník a najvyšší veliteľ čs. armády na povstaleckom území rešpektoval predovšetkým čs. prezidenta Eduarda Beneša, vládu a ministra obrany gen. Sergeja Ingra. Už počas SNP predstavitelia ľavicového prúdu v povstaní útočili na „buržoáznych pánov“, podozrievali Goliana a neskôr Viesta z podliehania vplyvu Londýna, ako by išlo o zradu záujmov povstalcov. Golian prijímal pokyny a rozkazy uvážene, nie všetkými bol nadšený. Československá elita vo V. Británii nemusela veci vidieť vždy správne, mohla a aj mala isté prioptimistické predstavy. Ale myslieť si, že Beneš, Šrámek, Masaryk, Ingr a ďalší si želali, aby Povstanie malo čo najviac problémov, alebo že mu nepomáhali, to sú nesmierne klamstvá politikov i historikov. I toto boli popri bojových problémoch bremená, ktoré musel niesť Golian ďalej. On, spolu s Noskom a inými, dospel k záveru, že ľavicový prúd sa snaží docieľiť, aby štáb armády nerešpektoval čs. vládu v Londýne, neakceptoval prezidenta a ministrov. Takéto politikárčenie nemohlo mať pozitívny výsledok, oslabovalo jednotu a odolnosť, vyvolávalo napätie v čase, keď bola potrebná súdržnosť. Už vtedy sa niektoré sily snažili o to, aby si vytvorili podmienky pre povojnové uchopenie totalitnej moci v Československu. Išlo o zámer Sovietov, uplatniť sa výrazne v celej Európe. Golian, či sa mu to páčilo, alebo nie, musel si všímať politické dianie, najmä činnosť plén SNR, ktorej bol členom (zasadalo 15 krát), predsedníctva SNR, prácu výkonných orgánov a to 9, resp. 11 ústredných úradov-povereníctiev. Medzi nimi bolo pre Golianov štáb dôležité povereníctvo národnej obrany, kde post povereníka zastával Ferjenčík a zástupcom bol Šmidke, neskôr Anton Rašla. Parita dvoch politických blokov a to demokratického a komunisticko-sociálnodemokratického, mala svoje trvalé pnutie. Treba však pripomenúť, že okrem župných a iných úradov (okresné úrady) vznikli orgány novej moci, ktoré si i voči armáde uplatňovali isté práva. Niektoré národné výbory armáde veľmi pomáhali, dodávali informácie, organizovali materiálnu pomoc a ľudské sily, poskytovali povozy, organizovali ľudské zdroje, budovali obranné postavenia, prispievali k činnosti ošetrovní, nemocníc, pôsobeniu Červeného kríža, odstraňovali následky po bombardovaní, vykonávali zber potravín, ale i kníh a pod. Golian i jeho štáb si dobre uvedomovali, že ide o spolupocit zodpovednosti vojakov i civilov. Nebola mu vôbec cudzia politickovýchovná práca, ktorú usmerňovalo VČSA a štáby skupín. Išlo však o vlastenecký a nie stranícky rozmer. Na veliteľstve bola vytvorená politická správa, dve duchovné správy (pre rím. kat. a ev. a. v.) a skupina osvetových dôstojníkov. V tejto skupi-

ne pôsobili schopní dôstojníci, väčšinou z radov pedagógov. Armáda mala tiež dosah na pôsobenie Frontového divadla a filmovú skupinu, vďaka ktorej sa vytvorili jedinečné dokumentárne snímky z frontových úsekov i zázemia. Golian rád siahol po novinách Bojovník, ktoré vychádzali v náklade 20–25 tisíc kusov. Medzi vojakmi i civilmi mali ohlas najmä kvôli aktuálnym informáciám a iným žurnalistickým formám. Pre Bojovník pracovali napr.: František Oktavec, Ján Boor, Ján Mikleš a iní. Pre ranených a vyčerpaných vojakov, k ich duševnej pohode, prispievali mnohí redaktori a autori článkov, čo VČSA tiež s uznaním oceňovalo.

Aj keď tu bola snaha o úspešnosť bojov, dostavovala sa už istá vyčerpanosť. Na Goliana v tomto zmysle najviac pôsobili rôzne dosahy nepriaznivého diania. Bol stále mužom číslo 1. Pedantne a zodpovedne pracoval na organizačných, takticko–operačných, personálnych a iných problémoch. Jeho skromnosť, charakteristická tichosť a iné vlastnosti však neznamenali, že sa nepúšťal do vážnych až riskantných konaní. Svoju odvahu prejavil najmä pri výjazdoch a kontrolách na frontových úsekoch i vážne ohrozených bodoch. Navštívil jednotky v Turci, Liptove, pri Prievidzi, Handlovej, Červenej Skale, Tisovci, Podkriváni, Čremošnom a inde. Robil kontrolu veliteľstiev a frontových línií. Tí, čo s ním boli, ako Ferjenčík, Nosko a iní, uvádzali ráznosť jeho konania. Golian si tiež pohovoril s vojakmi, poddôstojníkmi, dôstojníkmi, rozdal cigarety i cukríky, snažil sa dopátrať riešenia. Na úseku južne od Ružomberka dokázal svojím osobným príkladom strhnúť aj ostatných k zastaveniu útoku okupantov, ktorý mohol mať vážne následky. Golian bol však znechutený a rozhorčený, keď zistil neprofesionálne a slabošské konanie dôstojníkov, ktoré sa nutne prejavilo na vojakoch a poddôstojníkoch. Vtedy ako veliteľ, konal rázne. Rozčúlil sa tiež, keď na úseku 1. TS pri Čremošnom našiel odhodenu protitankovú pušku, jednu z tých, ktoré boli za náročných poveternostných podmienok letecky prepravené od Červenej armády. Navštívil aj poľné letisko v Zolnej, kde hovoril s letcami 1. čs. stíhacieho letectvého pluku. Účastníci týchto Golianových zásadných a podporných aktivít v teréne i po rokoch s uznaním spomínali na ich ohlas v radoch povstalcov. Fakty svedčia aj o jeho skromnosti. Až po niekoľkých dňoch, ako bol menovaný brigádnym generálom, si dal ušiť uniformu.

Treba sa pristaviť aj pri tom, aký bol Golianov postoj k Viestovi. Vážil si ho a uznával ako schopného čs. generála a Slováka. Viackrát žiadal čs. vedenie odboja v Londýne, aby Viest so svojím štábom prišiel prevziať velenie operácií povstaleckej armády. Minister obrany gen. Ingr a prezident Beneš konali a dekrét bol podpísaný 19. 9. 1944. Golian bol presvedčený, že príchod Viesta bude mať pozitívny účinok na armádu a vôbec prospeje Povstaniu. Príchod sa však oddaľoval a nervozita stúpala, Golian chodil v nočných hodinách na letisko Tri Duby, aby privítal Viesta. Odlet Viesta z Ruska sa nepochopiteľne oddaľoval, bola to hra s časom v neprospech Povstania. Generál Viest konečne priletel v noci zo 6. na 7. 10. a prevzal velenie. Golian súhlasil s veliteľovou ponukou, aby vykonával funkciu jeho zástupcu. Viest prevzal funkciu predsedu Rady obrany Slovenska a post v pléne SNR.

Golianovi sa nepochybné ulavilo, keď po dlhých mesiacoch ilegálnych príprav a 40-tých dňoch urputných obranných bojov bol vyčerpaný. Pracoval i naďalej, uvedomujúc si, že ešte len nastanú tie najkritickejšie chvíle povstaleckého vzopätia. Golian v rozkaze pri odstúpení z postu veliteľa 1. ČSA na Slovensku vyjadril svoje poďakovanie: „*vojakom a dôstojníkom, že pochopiac situáciu dňa 29. augusta 1944 chopili sa zbrane a nebojácne sa postavili do cesty nemeckému votrelcovi*“. V čase odovzdania velenia už bola podstatne iná situácia ako na začiatku Povstania. Vtedy mal k dispozícii približne 18 tisíc čs. vojakov, ktorí s asi 5 tisícami partizánov odolávali náporu okupačných vojsk. Pri odovzdaní velenia to bolo už 60 tisíc mužov čs. armády. Pravda, zhoršili sa podmienky najmä v priestore, smerujúcom k ohrozovanému strategickému povstaleckému trojuholníku. Medzi pozitíva patrilo fakt, že sa konečne výrazne rozbehla preprava 2. čs. paradessantnej brigády, o ktorú Golian vytrvalo žiadal prakticky od prvých hodín SNP. Táto jednotka, i keď mala desantný výcvik a mohla byť rýchlo premiestnená na Slovensko, bola nekompetentne nasadená do bojov v Karpatoch. Golian, aj ako zástupca Viesta, mal kontakty s veliteľom brigády pplk. Vladimírom Prikrylom, poznal a ocenil prínos parabrigádnikov, ktorí sa vyznamenali v bojoch západne a južne od Zvolena i na Horehroní.

Patril k prezieravým osobnostiam Povstania, ktoré nemienili zvyšovať nápätie voči horthyovskému Maďarsku, keď si uvedomil, že čs. zabraté územie viedenským verdiktom z novembra 1938 sa po vojne opäť vráti k ČSR. Golian preto nariadil, aby sa na južnom úseku nevyvolávali incidenty na hraniciach. Pripomenieme, že v noci 30. 9. odletela z Troch Dubov do Moskvy na významné rokovanie maďarská oficiálne protinacistická delegácia pod vedením genpor. G. Faragóa. V Moskve podpísala so Sovietmi dohodu o prímerí. Nemci však tento zámer Maďarska odhalili a vykonali zásadný zvrät v pomeroch.

Golian so svojimi spolupracovníkmi počítal aj so situáciou, keď sa 1. ČSA neudrží ani v strategickom trojuholníku Zvolen–Banská Bystrica–Brezno a bude sa musieť stiahnuť do vyšších polôh hôr. Tam mal ale boj pokračovať špecifickými, gerilovými spôsobmi. Malo to byť až do obdobia príchodu ČA a 1. čs. armádneho zboru. Golian pre túto situáciu vytváral organizačné, personálne a materiálne podmienky. Jednotky mali bojovať najmä v priestore Nízkych Tatier a Slovenského rudohoria. V tomto duchu na zabezpečení ďalších bojov v horách pracovali kpt. Polák a náčelník štábu 3. TS škpt. Vladislav Kužel. Na tieto perspektívy Golian iste myslel, keď sa 1. 10. zúčastnil s poprednými vojenskými, politickými a partizánskymi osobnosťami na prehliadke ruského a francúzskeho práporu 1. čs. partizánskej brigády M. R. Štefánika v Detve, ktorá bola počas SNP jedinečnou akciou tohto druhu. Už v priebehu SNP sa však objavili na adresu Goliana kritické výhrady. Zaznievali najmä od niektorých komunistických predstaviteľov. Bol to osobitne G. Husák, ktorý aj po vojne mal neobjektívny pohľad a v ňom pokračoval i po prepustení z väzenia. Prezentuje ho aj vo svojej publikácii Svedectvo o SNP. Odlišný názor na Goliana mali tí, čo neboli zaťaženi politikárčením. Tak napr. britský pplk. H. M. Threlfall, ktorý sa nakrátko stretol s Golianom pri druhom

prílete B-17 na letisko Tri Duby, sa o ňom vyjadril, že na neho urobil silný dojem a že mu podal jasný, kľudný a neemocionálny výklad o situácii Povstania. Pozitívne sa o ňom vyjadrovali aj iní. Pplk. M. Vesel, ako člen povstaleckej delegácie pre čs. orgány v Londýne, konštatoval, že jeho autorita bola všeobecne uznávaná. I samotný Golian si bol vedomý toho, kde došlo k istým nesprávnym opatreniam. Július Nosko v spomienkach uvádza, že sa o tom v sebakritickom stanovisku Golian otvorene zmienil pred ústupom do hôr. Mal to, jednoducho povedané, ťažšie než hocikto iný. V čase, keď bol Golian už zástupcom veliteľa, na povstaleckých operáciách sa podieľalo 25 práporov pechoty, 3 pešie letecké prápory, 38 delostreleckých batérií, jednotka tankov, tri pancierové vlaky, Kombinovaná letka, 1. čs. stíhací letecký pluk, 2. čs. paradasantná brigáda, oddiel protiletadlového delostrelectva, pionierske, automobilové, telegrafné jednotky a ďalšie. Stále to však nestačilo proti silám okupačných vojsk. Pomoc z vonku sa oneskorovala a nemala takú hodnotu, aby dokázala vytvoriť priaznivý stav pre Povstanie.

Nacisti postupovali za cieľom porážky „bánd“, napriek nemalým problémom úspešne. Od 18. 9. nahradil Bergera obergruppenführer generál polície a Waffen SS Hermann Höfle, ktorý bol vybavený plnými mocami od Himmlera a bol odlišný v mnohom od svojho predchodcu. Povstalci okrem nepriateľov z Ríše, mali nepriateľov aj v organizáciách tunajšej nemeckej menšiny, zvlášť Freiwillige Schutzstaffel, Heimatschutz, Hitler Jugend i Deutsche Jugend. Ďalej to boli militantné zložky otráveného režimu Slovenskej republiky: HSES, HG, HM, žandárstvo, štátna správa a iné. Pplk. J. Šmigovský, ktorý sa nepridal ku Golianovi, stál nadšene v čele 1. pluku Domobrany, novej armády štátu. Aktivizovali sa starí i noví funkcionári režimu: Haššík, Kubala, Macek, F. Ďurčanský a ďalší. Na plné obrátky pracovala demagogická protipovstalecká propaganda. Čas hral v prospech Golianovho nového najvyššieho protivníka. Höfle si počínal aktívnejšie, napriek odporu povstalcov, do konca septembra bol nacistami obsadený Liptov, Orava, Ponitrie a Turiec. Povstalecké územie sa zmenšilo a okupanti vykonávali výpady i do hôr. Došlo k dôležitému kontaktu a súčinnosti divízie Tatra so skupinou SS Schäffer a skupinou Schill. Pozície Golianovej armády i povstalecké zázemie otravovala ďalej Luftwaffe, keď k letom používala letiská na Slovensku (Malacky, Vajnory, Spišská Nová Ves), ale i na území Poľska a Maďarska. Golianovi sa nepodarilo dosiahnuť presunutie leteckého bojového pluku z Ruska, ktorý by oslabil hroty okupačných úderov. Na poradách vo Viedni 5. 10. 1944 Himmler, Frank a Höfle a následne v Bratislave s J. Tisom a Š. Tisom padlo rozhodnutie o rýchлом zlikvidovaní Povstania. Höfle dostal požadované sily, ktoré boli účinnejšie ako tie, ktoré dostali Golian, a potom Viest zo spojeneckého zahraničia. 14. SS divízia Galizien, 18. SS divízia Horst Wessel a ďalšie jednotky a útvary, spolu s ďalšími silami, ťažiskovými pre víťazstvo okupantov, úspešne končili tlaky na Banskú Štiavnicu, Kremnicu a Zvolen. Skupinu Schäffer vystriedala SS brigáda Dirlewanger. Okupačné sily mali do 50 tisíc mužov. Ani jednotky okupantov neboli bez problémov, najmä išlo často o mladých, v boji neskúsených nemeckých vojakov. Höfle, vydaním rozkazu

19. 10. 1944, spustil generálnu ofenzívu a postupne bol obsadený Zvolen, Brezno a 27. 10. 1944 vstúpili vojaci skupiny Schill do centra SNP, B. Bystrice. Už to nebolo slobodné československé mesto.

Golian išiel ďalej do krízovej situácie. Spolu s Viestom odmietol použiť pripravené lietadlá na Donovaloch, aj s povstaleckými vojakmi prešli k alternatíve výstupu do vrcholov Nízkych Tatier. V čase tohto náročného postupu na miesto, odkiaľ by Viest a Golian viedli čs. vojakov v boji, sa už infiltrovali okupačné vojská do celých Nízkych Tatier. V Banskej Bystrici sa dňa 30. 10. konala za prítomnosti prezidenta Tisu a generála Höfleho slávnostná prehliadka okupačných jednotiek. Vtedy Tiso, svojou vlastnou rétorikou, vyslovil: „*A česť nášmu ochrancovi Adolfovi Hitlerovi, sláva jeho armáde, jeho všetkým spolupracovníkom, zbraniam SS, sláva tu prítomnému pánu generálovi a ostatným veliteľom divízie, že nám prišli pomôcť... prišli nám znovu nastoliť samostatný slovenský štát*“.³ Golian koncom októbra a začiatkom novembra prežíval najťažšie chvíle svojho života. Uspokojovalo ho, že manželka Jarmila so synom Ivanom, ktorý sa narodil krátko pred Povstaním, unikli novej represii, keď spolu s niekoľkými ďalšími členmi rodín vedúcich predstaviteľov SNP boli letecky presunutí do Moskvy. Predpokladalo sa, že obidvaja generáli pod ochranou Vysokoškolského strážneho oddielu, sa dostanú zo slučky prenasledovateľov v Nízkych Tatrách, prejdú cez Hron a v Slovenskom rudohorí, kde mali pripravené vojenské stanovište, rozvinú veliacu a organizátorskú činnosť. Nestalo sa tak, lebo nemecké jednotky išli veľmi dôsledne po ich stopách. Po zajatí v Pohronskom Bukovci 3. 11. 1944 nasledovala pre Goliana záverečná etapa života. Bol deportovaný cez B. Bystricu, Bratislavu do Berlína, kde bol on, Viest i ostatní prominentní zajatci tvrdo a dôkladne vyšetrovaní. Išlo o široký záber záujmov bezpečnostných úradníkov. Bolo to pre neho veľké fyzické i psychické zaťaženie. Prejavil výrazne svoju česť, profesionálnu hrdosť, československé vlastenectvo a antifašistické zmýšľanie. Kurt Leischke, kriminálny komisár brnianskej služobne gestapa, ktorý vyšetroval Goliana, ho charakterizoval ako muža, ktorý staval svoju osobu celkom do úzadia a vyjadril presvedčenie slúžiť československému ľudu. Tento nacistu vypovedal po vojne o jeho vysokých charakterových hodnotách. Generál Ján Golian, veliteľ ilegálneho Vojenského ústredia, prvý veliteľ povstaleckej 1. čs. armády na Slovensku, potom zástupca generála Viesta, bol najpravdepodobnejšie v čase medzi koncom januára a začiatkom marca 1945 popravený v koncentračnom tábore Flossenburg. Popravili aj Viesta. Takisto aj dvoch generálov slovenskej armády Malára a Jurecha, ktorí si ale počas Povstania nenašli cestu ku Golianovi do B. Bystrice.

Československý odboj v priebehu druhej svetovej vojny proti hitlerovskému Nemecku, s cieľom porážky nacizmu, domáceho fašizmu, obnovenia ČSR, prispenia k zápasu Spojencov proti silám Osi, mal v domácom prostredí i v zahraničí vo viacerých krajinách skvelé osobnosti vojenského, politického, diplomatického i kultúrneho rozmeru. Zo špičkových vo-

3 ĎURICA, M.: *Dejiny Slovenska a Slovákov*, Bratislava 1986, s. 195.

jenských osobností uvedieme: generálov Josefa Bileho, Bohumila Bočka, Sergeja Ingra, Karla Janouška, Karla Kutlvašra, Jana Kratochvíla, Aloisa Lišku, Vojtěcha Lužu, Bedřicha Neumanna, Heliodora Píku, Ludvíka Svobodu a iných generálov a dôstojníkov, rotmajstrov, vojakov. Na najvyššiu priečku historiografia oprávnene zaraďuje Slovákov-generálov Jána Goliana a Rudolfa Viesta.

Ján Golian si rozhodne zaslúži, aby jeho profesionálna a ľudská stránka i historický prínos boli akceptované Slovenskom a Európou.

JÁN GOLIAN VO FONDOCH A ZBIERKACH ARCHÍVU MÚZEA SNP

TATIANA BABUŠÍKOVÁ

Svoje miesto vo fondoch a zbierkach archívu majú archívne dokumenty neúradnej povahy získané akvizičnou činnosťou. Ide o dôležité pramene, štúdiom, ktorých je možné dosiahnuť čo najväčšiu objektivitu vedeckého bádania. Dokumenty neúradnej povahy poskytujú používateľovi rozsiahlu informačnú databázu dokumentujúcu skúmanú problematiku alebo osobu a jej činnosť. V snahe vytvoriť čo najväčšiu objektivnosť a komplexnosť pohľadu na problematiku či osobnosť, nie je možné vynechať štúdium takýchto fondov a zbierok.

Medzi fondy a zbierky neúradnej povahy v Archíve múzea SNP patria osobné fondy, rodinné fondy a zbierky dokumentov týkajúce sa svojím obsahom osobností vojenského, spoločenského, politického a kultúrneho života predovšetkým z obdobia slovenskej spoločnosti v rokoch 1938–1945.

V Archíve múzea SNP sa nachádza rozsahom nevelký osobný fond Jána Goliana. Dokumenty v predmetnom fonde sa zachovali len náhodne. Archív múzea SNP ich získal v rokoch 1988 až 1995 od manželky Jána Goliana, pani Jarmily Golianovej, ktorá si na základe spolupráce so zamestnancami múzea SNP postupom času vytvorila k inštitúcii a jej činnosti priateľský vzťah. Hovoriť o náhode pri zachovaní dokumentov z pozostalosti Jána Goliana je na mieste, pretože časť písomných materiálov, ako sú: listy, fotografie, preukazy, legitimácie, dekréty a záznamy poznámok, písomných prác, ako aj iné materiály, boli rodine J. Goliana zhabané, alebo sa stratili počas domových prehliadok, ktoré nasledovali po obvinení a zatknutí pani Jarmily za napomáhanie pri „špionáži“, v januári roku 1951. Pani Jarmila Golianová si odsedela v rôznych väzenských zariadeniach ČSR štyri roky, dva mesiace a päť dní.¹

Skladba a usporiadanie osobného fondu Jána Goliana

Osobné fondy majú spravidla identickú skladbu materiálu. Rozdielna je miera zastúpenia materiálu vo fonde. Prvú skupinu archívnych materiálov v rámci fondu tvoria osobné identifikačné dokumenty. V predmetnom fonde nachádzame základné osobné, identifikačné dokumenty a to, Krstný list

1 GOLIANOVÁ, J.: *Záznam spomienok*, Archív múzea SNP FXII, S80/91.

otca Jána Goliana, ktorý plnil funkciu rodného listu, Rudolfa Goliána narodeného 21. februára 1873. Listina je výpis vystavený v roku 1926. Krstný list, výpis vyhotovený v roku 1926, matky Jána, Gizely, rodenej Nagyovej, narodenej 20. júla 1881, ako aj odpis ich Sobášneho listu vystavený Rímsko-katolíckym farským úradom v Komjaticiach v roku 1929.² Sobáš sa konal 30. mája 1898 vo Farskom rímskokatolíckom kostole v Komjaticiach. Prvo-
pis Krstného listu Jána Goliana, narodeného 26. januára 1906, krstného 28. januára toho roku v maďarskom Dombovári,³ sa nezachoval, ostala len poškodená časť z Výpisu Krstného listu v latinskom a maďarskom jazyku a Výťah z krstnej matriky rim. kat. fary v maďarskom Dombovári vystavený v roku 1917, v slovenskom preklade. Všetky spomínané dokumenty sú v papierovej podobe, vo forme predtlačeneho formulára a čiernym atramentom rukopisne vpísanými záznamami v latinskom jazyku, maďarskom a posledný v slovenskom jazyku. Zaujímavosťou je, že priezvisko Golian je písané s dĺžňom na písmene „a“, teda, Golián. Priezvisko Golián je uvedené aj na „Oddacom liste“ (Sobášnom liste),⁴ ktorý vystavil Magistrát hlavného mesta Prahy Jánovi Goliánovi a Jarmile Peterkovej v deň ich sobáša, dňa 16. júla 1934, ktorý sa nám zachoval v dobrom stave. Z uvedeného dokumentu sa dozvedáme, že Ministerstvo národnej obrany dalo ženichovi povolenie na svadbu dňa 12. decembra 1933.

Zo dňa 1. júla 1925 sa zachovalo Svedectvo mravnosti č. 1646/1925, vystavené Jánovi Golianovi, obyvateľovi obce Tornok (Trnovec nad Váhom), richtárom obce. Ďalšími zachovanými dokumentmi v Archíve Múzea SNP sú: Domovský list, v ktorom obec Urmín (Mojmírovce) potvrdzuje, že Ján Golian, žiak, narodený 27. januára 1906⁵ v Dombovári, má odo dňa 1. júla 1920 v tejto obci domovské právo. Záznam bol vyhotovený dňa 31. marca 1925, Domovský list vystavený 20. októbra 1939, ktorým Mestská rada mesta Banská Bystrica potvrdzuje „stotníkovi“⁶ Jánovi Golianovi domovské právo v meste Banská Bystrica. Svedectvo o štátnom občianstve č. 28126/39, ktoré potvrdzuje, že stotník delostrelectva Ján Golian, obyvateľ mesta Trenčín je štátnym občanom Slovenskej republiky a toto štátne občianstvo sa vzťahuje aj na jeho manželku Jarmilu. Vo fonde sa nachádza aj Uznesenie zo zasadnutia Zastupiteľského zboru mesta Trenčín zo dňa 16. februára 1940 o prijatí stotníka generálneho štábu Jána Goliana a jeho manželky Jarmily⁷ do „sväzku mesta Trenčín“. Zachoval sa nám aj Domovský list, č. adm. ev. 20911/1948,10-G, ktorý 20. novembra 1948 vydáva Jánovi Golianovi, divíz-

2 Dokumenty rodičov Goliana,, J.: Archív Múzea SNP, FVII, A67/88, šk. č. 3.

3 Dombovár , obec v župe Tolná v Maďarsku.

4 Všetky dokumenty: Archív Múzea SNP, FVII, A67/88, šk. č. 3.

5 Golian, J. narodil sa 26. januára 1906.

6 Golian, J. bol 1.4.1937 povýšený na kapitána delostrelectva, OV 1937, č.18, str. 159; dňa 15.12.1939 bol preradený do kategórie dôstojníkov generálneho štábu-stotník gšt., OV 1939, č.11.

7 Uznesenie uvádza chybný dátum narodenia manželky J. Goliana pani Jarmily Golianovej- 13.1.1913, správne je: 7.6.1913.

nemu generálovi, toho času nezvestnému⁸, mesto Trenčín, kde odo dňa 16. februára 1940 potvrdzuje jeho domovské právo. Pozoruhodnosťou je, že v doteraz uvedených dokumentoch nachádzame striedavo dve podoby priezviska, Golián aj Golian.

Posledným zachovaným dokumentom v tejto skupine je Vyhláška Okresného súdu v Banskej Bystrici, ktorou sa na základe žiadosti pani Jarmily Golianovej, manželky Jána Goliana, zahajuje konanie s cieľom vyhlásiť Jána Goliana, divízneho generála⁹ čs. armády za mŕtveho.

Druhú skupinu v rámci fondu tvoria dokumenty hodnotiace výsledky činnosti Jána Goliana, žiaka a študenta. Zachovali sa jeho vysvedčenia¹⁰ a to: zo školských rokov 1917/1918 a 1918/1919 z Obecnej chlapčenskej školy v Bojne s menom Jenö Golián, písané v maďarskom jazyku. Zaujímavosťou sú vysvedčenia z Rímsko-katolíckej meštianskej školy chlapčenskej v Bojne zo školských rokov 1919/1920 a 1920/1921, písané v slovenskom jazyku s menom žiaka Eugen Golian, dátum narodenia 26. január 1906. Vysvetlenie sa nachádza v zázname z 22. januára 1922, kde Riaditeľstvo meštianskej školy v Bojne vysvetľuje chybný preklad mena Ján Golian do maďarčiny ako Jenö Golian a spätne do slovenčiny ako Eugen. Zo študentských čias Jána Goliana počas štyroch školských rokov v období od r. 1921 až do r. 1925 na Štátnej priemyselnej škole v Bratislave, vyššej strojníckej škole, sa zachovali takmer všetky¹¹ vysvedčenia hodnotiace jednotlivé polroky, vrátane „Vysvedčenia dospelosti“,¹² v ktorom sa píše: „*Podľa výsledkov tejto skúšky bol Ján Golián vyhlásený za dospelého všetkými hlasmi.*“ Dokument je datovaný 15. júna 1925. Obsahuje prehľad učebných predmetov na vyššej škole strojníckej pri Štátnej priemyselnej škole v Bratislave a výkaz vyučovacích hodín.

Vojenskú akadémiu v Hraniciach absolvoval Golian v rokoch 1925 až 1927 v rámci 2. batérie vojenských akademikov. Zachovali sa nám vysvedčenia s menom Jan Golian z oboch ročníkov akadémie a sú vyhotovené v českom jazyku. Vysvedčenie z prvého ročníka akadémie je datované dňa 15. augusta 1926, do-

8 STANISLAV, J.: *Životopis J. Goliana*: „Generáli Golian, J. a Viest, R. boli zajatí 3. novembra 1944 Einsatzkommandom 14 v dome Jozefíny Rybárovej v Pohronskom Bukovci pod velením SS hauptsturmführera Jenschu a za priamej asistencie SS sturmscharführera Fiecka. Vypočúvania začali na štábe EK-14, kde okrem povstaleckých generálov vypočúvali aj ďalších československých dôstojníkov. V krátkom čase nasledoval ich prevoz do Bratislavy, kde boli vypočúvaní veliteľom nemeckých okupačných vojsk na Slovensku SS obergruppenführerom H. Höflem a SS obergruppenführerom a gen. zbraní SS a polície K. H. Frankom. Po výsluchoch nasledoval transport do Berlína, kde boli Hlavným ríšskym úradom pre bezpečnosť napriek platným medzinárodným dohodám o ochrane vojenských zajatcov odsúdení na trest smrti. Predpokladá sa, že popravu vykonali v koncentračnom tábore vo Flossenburgu v nezistenom čase roku 1945.“

9 Golian, J. bol dekrétom prezidenta republiky zo dňa 5.11.1947 povýšený na divízneho generála s účinnosťou od 28.10.1944, OV 1947, č. 89, str. 749.

10 Vysvedčenia, Archív Múzea SNP, FVII, príř. č. A67/88, škatuľa č. 3.

11 Nezachovalo sa vysvedčenie z prvej triedy hodnotiace druhý polrok školského roka 1921/1922.

12 Vysvedčenie dospelosti J. Goliana, Archív M SNP, FVII, A67/88, šk. č. 3.

siahnutý súčet bodov, ktorý Golian dosiahol v predmetnom ročníku je 311 a prospech: dobrý. Vysvedčenie z druhého ročníka je datované 7. augusta 1927, súčet dosiahnutých bodov 445 a prospech: vyhovuje.

V roku 1934 absolvoval nadporučík¹³ československej armády Ján Golian praktickú univerzitnú skúšku z jazyka maďarského na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. Zo zachovaného vysvedčenia¹⁴ s menom „Ján Golián“ sa dozvedáme, že celkový výsledok skúšky bol: „veľmi dobrý“. Dokument bol vystavený Dekanátom filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe dňa 29. januára 1934.

Ďalšiu skupinu materiálov začlenenú v rámci fondu tvoria písomnosti, ktoré vznikali činnosťou Jána Goliana. V tomto prípade sa zachovali len študijné a učebné materiály¹⁵ z Vysokej školy vojenskej v Prahe¹⁶ s poznámkami Jána Goliana. Taktiež písomné práce, vypracované cvičenia, zákresy, náčrty máp a situačné riešenia¹⁷ Goliana zo štúdií na tejto škole v rokoch 1937 až 1938. Z neskoršieho obdobia dokumenty podobného charakteru, ktoré vznikali ako výsledok jeho činností, (pracovné poznámky, denníky, zápisníky, odkazy alebo iné neúradné záznamy) úplne chýbajú – nezachovali sa.

Z materiálov, ktoré dokumentujú pracovné postupy, zaradenia, udeľovanie hodností, titulov a vyznamenaní je vo fonde Dekrét Ministerstva národnej obrany č. j. 11210 z roku 1931¹⁸, ktorým sa Ján Golian povyšuje na nadporučíka s účinnosťou od 1. októbra 1931, dekrét s evid. číslom 15,¹⁹ ktorým udelil Zväz československých dôstojníkov in memoriam divíznemu generálovi Jánovi Golianovi dňa 27. septembra 1945 Štefánikov pamätný odznak I. stupňa a dekrét, ktorým minister národnej obrany udeľuje divíznemu generálovi J. Golianovi Odznak československého partizána.²⁰ Na dekréte chýba dátum udelenia. V roku 1995 pribudol do fondu Rad Milana Rastislava Štefánika III. triedy, číslo matriky: 4, ktorý prepožičal prezident Českej a Slovenskej federatívnej republiky Václav Havel dňa 8. mája 1991 „generálplukovníkovi Jánovi Goliánovi in memoriam za mimoriadne zásluhy v boji za oslobodenie vlasti v období 2. svetovej vojny“.²¹

Vo fonde chýba, pre osobné fondy charakteristická skupina dokumentov a to, osobná a pracovná korešpondencia, ktorá je často významným zdrojom informácií. Materiály tohto charakteru sa nám v Golianovej pozostalosti nezachovali.

13 Golian, J. bol povýšený 1.10.1931 na nadporučíka delostrelectva, OV 1931, č. 56, str. 304.

14 Vysvedčenie, Archív Múzea SNP, FVII, príř. č. A76/95, J. Golian, šk. č. 3.

15 Archív Múzea SNP, FVII, A82/90, J. Golian, šk. č. 3.

16 Archív Múzea SNP, FVII, A 82/90, šk. č. 3.; Golian, J. v marci roku 1937 na základe ústnej a písomnej skúšky z 51 prijatých uchádzačov sa umiestnil na 10. mieste a bol prijatý na štúdium na Vysokú školu vojenskú (Vysoká škola válečná) v Prahe.

17 Archív Múzea SNP, FVII, A82/90, J. Golian, šk. č. 3.

18 Archív Múzea SNP, FVII, A76/95, J. Golian, šk. č. 3.

19 Archív Múzea SNP, FVII, A67/88, J. Golian, šk. č. 3.

20 Archív Múzea SNP, FVII, A76/95, šk. č. 3.

21 Archív Múzea SNP, FVII, A76/95, šk. č. 3.

Pre bádateľov sú najpríťažlivejšou a najčastejšie využívanou časťou fondu obrazové záznamy, predovšetkým fotografie. V predmetnom fonde sa nachádza 34 ks fotografií²² Jána Goliana a jeho najbližších príbuzných. Fotografie pochádzajú z obdobia rokov 1923 až 1944 a archív ich získal v rámci pozostalosti od pani Jarmily Golianovej. Ďalších 30 ks fotografií²³ zachytávajúcích Jána Goliana v rôznych situáciách počas jeho pôsobenia v armáde v rokoch 1937 až 1944, je výsledkom viacročnej akvizičnej činnosti zamestnancov Múzea Slovenského národného povstania.

V rámci fondu tvoria poslednú skupinu uchovaných písomností rôzne poisťovacie zmluvy uzavreté Jánom Golianom so Slovanskou poisťovňou²⁴, vzájomne poisťovacou bankou Slávia v Bratislave,²⁵ roľníckou a družstevnou poisťovňou Karpatia, akciovou poisťovňou Moldavia-Generali v Prahe²⁶, poisťovacou akciovou spoločnosťou Union²⁷ a účastinnou poisťovňou Lipa²⁸ a to v rozpätí rokov 1928–1941. Súčasťou skupiny dokumentov je zápisník²⁹ s evidenciou platieb životných poisťiek a šekovými ústrižkami z rokov 1941, 1942 a 1944.

Pri posudzovaní formálnej stránky fondu sú zaradené dokumenty charakteristické pre novodobý osobný fond. Nenahraditeľnou stratou pre tento fond je však absencia väčšiny dokumentov, ktoré vznikali po roku 1938. Materiály, ktoré sa zachovali, tvoria iba nevelký rozsah fondu. Z hľadiska obsahu sú materiály bohaté na informácie osobného charakteru, ale veľmi skúpe na výpovede o činnosti Jána Goliana, o jeho názoroch a postojoch k daniu v spoločnosti, v armáde na Slovensku a v zahraničí. Napriek tomu, je dôležitý fond uchovávať a ochraňovať. Fond je spracovaný do katalógu v lístkovej podobe a vo forme inventára v programe Bach ProArchív-Inventáre. Prosvedníctvom spomenutých archívnych informačných pomôcok je archívny materiál prístupný verejnosti v študijných priestoroch Archívu Múzea SNP.

Archívny materiál spomienkového charakteru k osobe Jána Goliana

Nezanedbateľným zdrojom informácií neúradnej povahy sú záznamy spomienkového charakteru–spomienky. Zbierka písomných záznamov spomienok v Archíve Múzea SNP patrí medzi najrozsiahlejšie zbierky.

V prípade pátrania po informáciách o osobe Jána Goliana je potrebné siahnuť aj po týchto archívnych záznamoch. Nachádza sa v nich viacero

22 Archív Múzea SNP, zbierka N- negatívov a F-fotooriginálov.

23 Archív Múzea SNP, zbierka N.

24 Archív Múzea SNP, FVII, A76/95, šk.č.3.

25 Archív Múzea SNP, FVII, A76/95, šk.č.3.

26 Archív Múzea SNP, FVII, A76/95, šk.č.3.

27 Archív Múzea SNP, FVII, A76/95, šk.č.3.

28 Archív Múzea SNP, FVII, A82/90, šk.č.3.

29 Archív Múzea SNP, FVII, A82/90, šk.č.3.

spomienok, ktorých pôvodcovia venovali v rámci záznamu pozornosť aj osobe Jána Goliana. Výpovedná hodnota materiálov, ktorých pôvodcovia mali možnosť žiť a pracovať v blízkosti Goliana, je samozrejme väčšia, ako materiálov, ktorých pôvodcovia udalosti zaznamenali na základe rozprávania tretej osoby alebo dedukcie.

Nasledujúce citácie sú zo záznamov spomienok osôb, ktorí žili a pracovali v blízkosti Jána Goliana. V zbierke Archívu Múzea SNP sa nachádza písomný záznam spomienok³⁰ pani Jarmily Golianovej, rodenej Peterkovej, na manžela Jána Goliana. Táto osem stranová spomienka napísaná v roku 1965 je cenným prameňom základných informácií o človeku, s ktorým prežila desať rokov života.

Jarmila Golianová v nej píše:

„Jako jeho žena poznala jsem ho tak, jako nikdo druhý a chtěla bych aspoň část svých vzpomínek na něho předat těm, kdož by chtěli ho lépe poznat.

Byl člověkem ryzího charakteru. Milovala jsem ho pro jeho upřímnou poctivou povahu, skromnost a dobré srdce, měla jsem ho ráda pro jeho radostný vztah k životu, pro jeho víru v dobré lidi, proto, jak se dovedl těšit z drobných radostí všedního dne, i pro jeho klid a rozvahu s jakou se uměl vyrovnat s nepříjemnými chvílemi v životě.

Deset let společného života nám dopřál osud, deset let plných harmonie a vzájemného porozumění, než ho z tichého soukromí povolal na místo nejčestnější.³¹

V závere záznamu uvádza: *„A tak tehdy v pátek 13. října 1944 v noci na letišti Tri Duby těsně před rozloučením otevřel mi své srdce a svěřil se mi s mnohým, o čem musel dříve mlčet. Svěřil se mi s tím, že počítal s vyhlášením povstání na dobu až Rudá armáda dosáhne Krakova–jak bylo původně ujednáno, svěřil se s tím, s jakými obavami sledoval rychlý spád událostí, který si vynutil vyhlášení ozbrojeného odporu dříve, jak velkou ranou pro něho bylo selhání dvou východních divizí, do nichž vkládal všechny naděje na úspěch. Tyto dvě nejlépe vyzbrojené divize měly být pilířem povstání a měly za úkol otevřít cestu Rudé armádě přes Karpaty. Nesplněním příkazů, které dostal od manžela pplk. Talský a jeho odlet do Sovětského svazu, nedostatek zbraní a výstroje, selhání silné trenčianské posádky, kterou opustil ustanovený velitel a přišel bez vojska do Banské Bystrice, plno nepochopení a zrady na všech stranách, to vše nepříznivě ovlivňovalo průběh operací tak důkladně předem připravených. Ale zase statečný odpor vojenských jednotek na povstaleckém území, revoluční nadšení všeho lidu byly mu velkou posilou a vzpruhou v nerovném boji proti několikanásobné přesile nepřitele. Pak už len poslední objetí a rozloučení–na vždy.³²*

30 GOLIANOVÁ, J.: *Spomienky na manžela*, Archív Múzea SNP, FXII, S21/65.

31 Záznam spomienok Golianovej, J., Archív Múzea SNP, FXII, S21/65, str. 1.

32 Záznam spomienok Golianovej, J., Archív Múzea SNP, FXII, S21/65, str. 7, 8; poznámka: pani Jarmila sa viac s manželom nestretla.

Ďalší záznam spomienok pani Jarmily Golianovej³³ vznikol formou odpovedí na otázky historika Ladislava Takáča³⁴ v decembri 1990. Tieto spomienky v porovnaní s predchádzajúcimi sú už menej presné a adresné, ale sú rozsiahlejšie (31 stranové) a obsiahlejšie o informácie týkajúce sa pani Jarmily a syna Ivana.³⁵

V zbierke spomienok archívu je uložený 9 stranový písomný záznam spomienok Vladimíra Chovana³⁶ s názvom Spomienka na Milana Poláka.³⁷ Záznam získal archív v roku 1993. Autor, pôvodne kníhkupec, spomína okrem iného, aj na svoje prvé stretnutia a začiatky spolupráce s Jánom Golianom. Na str. 5 autor zaznamenal: „*Niekedy, pravdepodobne v polovici roka 1942 prišiel M. Polák s takou záležitosťou. Treba získať vyššieho dôstojníka pre spoluprácu. Mal by byť katolík, československého zamerania.*“ Na strane 6 pokračuje: „*Uvažovali sme aj spolu s mojím bratom Júliusom, ale na nikoho sme neprišli. Dnes už neviem celkom presne kedy, a ako som prišiel vtedy na mjr. Goliana. Vidí sa mi, že to bolo pri oficiálnej návšteve ministra Stana, keď som zbadal medzi najvyššími dôstojníkmi aj Goliana. Poznal som ho totiž tak, že chodieval pomerne často aj s manželkou do nášho obchodu. Obaja veľa čítali a pre kníhkupeca nebol vtedy až taký veľký problém posúdiť človeka podľa toho, akú literatúru kupuje. Mal som teda o J. Golianovi určitý obraz.*“ Toľko citát zo spomienok.

Ondrej Viazanica, príslušník osobnej stráže Jána Goliana napísal vo svojich spomienkach z roku 1975³⁸ na adresu Goliana: „*Bol to veľmi skromný a veľmi dobrý človek. I keď mal vysoké vojenské postavenie i hodnosť, nikdy nejednal povýšenecky, z pozície sily. V práci bol dôsledný a presný. Mal rád svojich vojakov, vedel chápať ich postavenie a vždy boli jeho bojovými druhmi, o ktorých sa staral podľa daných možností. Pri návštevách bojových úsekov zaopatril vojakom to, čo mohol, aspoň cigarety a chlieb. Jeho skromnosť sa prejavila aj v tom, že keď bol povýšený na generála, bolo to vari začiatkom septembra 1944,³⁹ odmietol nosiť generálsku hodnosť. Až na zárok Slovenskej národnej rady súhlasil preto, lebo na frontových úsekoch boli dôstojníci s vyššou hodnosťou ako bola jeho podplukovníka.*“

Štefan Hanus⁴⁰ v písomnom zázname spomienkovej práce s názvom Spomienky na ilegality-prípravu povstania, povstanie a zajatecký život, ktorá

33 GOLIANOVÁ, J.: *Záznam spomienok*, Archív Múzea SNP, FXII, S80/91.

34 Takáč, Ladislav, PhDr, bol riaditeľom Múzea SNP v rokoch 1990–1995.

35 Syn Ivan sa manželom Golianovcom narodil pred SNP v lete roku 1944.

36 Chovan Vladimír v rokoch 1942 –1943 spolupracoval s príslušníkmi odbojových skupín Obrana národa a Flóra.

37 Archív M SNP, FXII, S477/93.

38 VIAZANICA, O.: Spomienky sú uložené v Archíve Múzea SNP, sign. FXII, S 398/93, str. 4.

39 Golian, J. bol povýšený na brigádneho generála s účinnosťou a poradím od 15. 09.1944, OV 1946, č. 33, str. 335.

40 Hanus, Št. pred SNP náčelník zbrojnej služby Hlavného štábu protivzdušnej obrany, počas SNP náčelník HŠPO.

je uložená v zbierke Archívu Múzea SNP⁴¹ o Golianovi napísal: „*Generál Golian a jeho pravicoví poradcovia ako Milan Polák, Ján Lettrich, Ursíny to boli vyložený pravicoví činitelia–londýneri, ich zradu je možno pochopiť, pretože nepatrili do tábora, ktorý mal za cieľ úspech Červenej armády v tomto boji, ktorej časťou bolo i Slovenské národné povstanie, ...*“

Július Chovan⁴² v spomienke Prvé dni Slobodného slovenského vysielateľa Banská Bystrica, na str. 9 poznamenal: „*Jozef Marko s Golianom a veliteľom Turancom vytvorili v Banskej Bystrici trojicu dôstojníkov, ktorí vzdialení od rodín hrávali po dlhých večeroch karty. Prirodzene, že z času na čas utrúsili poznámky o vojenských veciach. Inteligentný Golian vedel šikovne z Turanca nevdojak získať aj také informácie, ktoré v služobnom styku neprišli na pretras.*“

Jozef Tóth⁴³ vo svojej 50 stranevej spomienke v kapitole Stretnutie s predstaveným a budúcim veliteľom, napísal: „*Priznávam sa, že na toto stretnutie s Golianom som sa tešil z dvoch príčin. Za prvé, že sa dozviem ja jeho názory na situáciu a o pomeroch, aké sa vytvorili medzi časom na Slovensku a za druhé preto, že s Golianom bolo vždy príjemné sa stretnúť. Bol pokojný, rozvážny a vedel vypočítať i rozvážne poradiť. Vedel pokojne riešiť situáciu a vždy s nádychom zdravého optimizmu. Vedel dodať človekovi chuti do práce a istotu. Mnohí síce túto jeho vlastnosť považovali za mäkkosť až nerozhodnosť. To mohlo platiť u tých, ktorí nebrali danú vec za svoju, neboli dostatočne disciplinovaní a očakávali, aby ich do záväzkov alebo do povinností mocou a hrozbou niekto naháňal. No mýlili sa, lebo keď bolo treba, vedel pokojne, bez kriku použiť i najtvrdších zákrokov, ako to dokázal niekoľkokrát i v priebehu povstania.*“

Na podklade týchto osobných vlastností pplk. gšt. Goliana som presvedčený, že nebolo lepšej voľby pre povstaleckého veliteľa, než aký bol on. Je treba si uvedomiť, že príprava a organizácia povstania bola ilegálna, konšpiratívna činnosť, pri ktorej nebolo možné nariaďovať, odvolávať sa na predpisy a stroho vyžadovať ich plnenie. Bolo treba nájsť dobrovoľne obetavých, veci oddaných ľudí, ktorí vedeli sami iniciatívne a odvážne jednať. I keď pripúšťam, že pri voľbe niektorých veliteľov nemal, ako sa v priebehu povstania ukázalo, šťastie, nebolo to celkom jeho vinou. Pri voľbe spolupracovníkov rozhoduje i šťastie a okrem toho bolo treba vychádzať z daných podmienok, rešpektovať i politické požiadavky celého hnutia, dodržiavať pokyny zákonnej vlády v Londýne, nespoľahlivých ľudí vôbec vylúčiť atď. Napriek tomu všetkému Golian požíval dôveru u starších a skúsenejších veliteľov a mladší velitelia mu boli oddaní a rešpektovali ho. Treba zdôrazniť, že nikdy nebol sebecký a ješitný.“

41 Archív Múzea SNP, sign. FXII, S86/63, str. 26,27.

42 Chovan, J. jeden z organizátorov vysielania SSV Banská Bystrica, Archív Múzea SNP, sign. FXII, S175/92.

43 Tóth, J., mjr. gšt., veliteľ letectva 1. ČSA na Slovensku, spomienka uložená Archív Múzea SNP, sign. FXII, S104/67.

V archíve múzea je uchovávaný záznam 420 strán spomienok⁴⁴ Františka Urbana. Na strane 175 autor na adresu Goliana zaznamenal: „*Pre ilustráciu uvádzam, že asi 10 až 14 dní pred vypuknutím povstania som prišiel do Banskej Bystrice navštíviť rodinu. Ani v tomto čase, tesne pred povstaním, si ma nikto zo štábu povstaleckého centra nevšimol, ani zo zvedavosti, čo sa u Východoslovenskej armády deje. ... Na dovolenke som bol len dva dni a hneď som sa vrátil do Prešova. Okolnosti, že sa Golianovi ani v posledných hodinách pred povstaním neuráčiło so mnou stretnúť, svedčia o tom, že jeho chovanie hraničí s povýšeneckým ignorantstvom alebo s karieristickou vypočítavosťou.*“

Ďalej na strane 246 je uvedené: „*Po stránke vojenskej kvalifikácie by som ho kvalifikoval asi takto. Mal zmysel pre povinnosť a zodpovednosť, jeho chovanie v službe som považoval za trochu nadnesené, jeho povaha sa vyznačovala nepribojnosťou, skôr indiferentnosťou, čo malo vplyv na jeho vojenskú hodnotu. Intelektuálne vlastnosti a teoretické znalosti ohľadom všeobecného vzdelania boli pravdepodobne dobré, vojenské teoretické vedomosti ako nižšieho dôstojníka delostrelectva tiež dobré. Telesne drobnejšej postavy, pokiaľ išlo o jeho zdravie a telesnú zdatnosť, tú nemôžem posúdiť. Schopnosť k vykonávaniu funkcie, ktorá zodpovedala jeho pôvodnej hodnosti kapitána delostrelectva, bola iste veľmi dobrá na úrovni veliteľa batérie, no svoju veliteľskú schopnosť nemal kde nadobudnúť, lebo do hodnosti podplukovníka sa dostal bez akejkoľvek predchádzajúcej praxe.*“

Július Nosko⁴⁵ vo svojej spomienkovej práci Povstalecká armáda na Slovensku, v kapitole Veliteľa 1. československej armády na Slovensku, na strane 10 píše: „*Golian cez všetky rozpory v politickom odboji a jeho podceňovania politikmi a aj niektorými vojenskými činiteľmi vynaložil všetko úsilie, schopnosti, vynaliezavosť a odvahu, aby úlohy včas splnil. Nebolo dňa, nebolo noci, aby Golian osobne nezasiahol, neradil, nenariadoval, nepresviedčal. Po vytvorení Vojenského ústredia a jeho štábu, každú poradu užšieho štábu, ktoré bývali dva razy do týždňa a končievali v neskorých nočných hodinách osobne riadil. Jeho rozhodnosť a nekompromisný postoj sa prejavovali najmä v ostatných, kritických dňoch koncom augusta 1944 a samotný deň 29. augusta, keď Slovenské národné povstanie vybuchlo, Golian bol nezmar. Po prebdeť a vzrušujúcej noci 30. augusta 1944 o 9.00 hodine prehovorí s bohovským kľudom k zhromaždeným dôstojníkom posádky Banská Bystrica.*“

O povýšení Goliana do hodnosti brigádneho generála v septembri 1944, Nosko napísal: „*Aj toto povýšenie Golian prijíma skromne, z počiatku sa rozpakuje hodnosť generála nosiť. Najradšej by aj naďalej ostal nemenovaným bojovníkom povstania.*“

44 Archív Múzea SNP, sign. FXII, S160/92.

45 Nosko, J. náčelník štábu 1.čs. armády na Slovensku, spomienky Archív Múzea SNP, sign. FXII, S76/94.

Posledný výber tvorí citácia zo záznamu spomienok Jozefa Marka,⁴⁶ ktorý v kapitole 14. s názvom Golianov vojenský profil, na str. 158 uvádza: „*Golian, ako jeden z najmladších dôstojníkov generálneho štábu, ktorý charakter mu bol priznaný až v slovenskej armáde, a s českou manželkou sa ťažko mohol ubrániť odoslaniu na východný front, ... bol tam s krátkou prestávkou dokonca dvakrát, po druhej ako Turancov náčelník štábu, čo malo tú výhodu pre jeho neskoršiu odbojovú činnosť, že si ako tichý a skromný pracovník získal Turancovu dôveru v takej miere, že keď sa Turanec stal 1. januára 1944 veliteľom pozemného vojska, nechcel akceptovať za svojho náčelníka žiadneho poradím staršieho dôstojníka generálneho štábu a presadil si za svojho náčelníka opäť poradím pomerne mladého Goliana napriek tomu, že mal manželku československy angažovanú Češku. Toto veľmi významné Golianovo zaradenie iste zaviazalo najviac, že londýnske MNO ho poverilo úlohou veliteľa ilegálneho Vojenského ústredia, lebo Golian na základe svojho oficiálneho zaradenia v domácej armáde mal možnosť zapojiť do činnosti v tomto ilegálnom Vojenskom ústredí široký okruh slovenských dôstojníkov.*“

Množstvo ďalších spomienkových záznamov v Archíve Múzea SNP sa viac alebo menej dotýka osoby Jána Goliana. Často ide o reprodukované a mnohokrát skreslené informácie.

K prameňom spomienkového charakteru je potrebné pristupovať s nadhľadom, brať do úvahy subjektívny charakter informácií a na základe ďalšieho vedeckého bádania určiť mieru ich objektivity. Napriek týmto faktom sú záznamy spomienok cenným a často jediným zdrojom informácií o skúmanej problematike alebo osobnosti.

46 MARKO, J.: *Spomienky*, Archív Múzea SNP, sign. FXII, S32/2002.

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

*Hore:
Rodičia Gizela a Rudolf Golianovci*

*Vlavo:
Ján Golian v roku 1923*

Zari: Moravská Miesto: Veltruska
 Školský rok: 1899/00 Dňa: 18
 V Škole moravskeho štátu obce Veltruska v Bojane

Vysvedčenie.

Ján Golian

narodný dňa 10. júna 1886, Domborav, okres Veltruska,
 národnosť slovenská, tak tieto výsledky dosiahol za druhý polrok
 tieto známky:

Matury: velmi dobre
 Výsledok: vyborný

V jednotlivých predmetoch učebných:

Predmety povinné		Uspesá
Náboženstvo		<u>skvalitovaný</u>
Československá ríša	storočnica	<u>dobry</u>
	školstvo	
Prírodopis		<u>vyborny</u>
Matika		<u>vyborny</u>
Přírodopis		<u>vyborny</u>
Fyzika		<u>vyborny</u>
Chemie		<u>vyborny</u>
Matka a rojnovanie		<u>vyborny</u>
História		<u>vyborny</u>
Geografia		<u>vyborny</u>
Spis		<u>skvalitovaný</u>
Teloúvň		<u>vyborny</u>
Predmety voliteľné	<u>v jazyku moravskom</u>	<u>vyborny</u>
	<u>latinský</u>	<u>vyborny</u>

Zostávajúce predmety pozná: velmi skvalitovaný
 Počet uspokojených školských predmetov: napredovaných, nespokojených
 Znak tento: vyborný postúpiť do vyššej triedy.
 v Bojane dňa 10. júna 1900.

 riaditeľ

 škola

 učiteľ

ŠKOLNICA ŠKOLNICE		Prírodopis	Matika	Fyzika	Chemie	Matka a rojnovanie	História	Geografia	Spis	Teloúvň

Vysvedčenie z r. 1920

Zápis Mitra (1904) SA, Mitra

Čís. prot. 67/25

Domovský list.

Mesto: Urmín poradiť sa, le

meno: Ján Golian

v (bydlisko): Porcelánare charakter (zamestnanie)

zrodil sa: 27 januára r. 1906 v Bomboráči (okres, župa):

— má v tejto obci od dňa 1 júla

v. 1920 domovské právo na základe zákona z. 24. mája 1920 č. 170

v. 6 v zastúpení obecného výboru zo dňa

Tento list vystavuje sa cieľom: domovské dom. právo

a platí až do:

v Urmíni dňa 31. marca 1925

Ján Golian
podpisujúci tento list, kým
 sa tak nepokáže.

Podar. S.
podpis predsedníctva

Mesto Urmín
 1925

Domovský list Urmín r. 1925

Číslo listu *4.*

VYSVEDČENIE DOSPELOSTI ZO ŠTÁTNEJ PRIEMYSELNEJ ŠKOLY V BRATISLAVE

Ján Golian učebný rok *1925/26*
Dobroviem z *Mladotice*

Štátnou školou vyššie prípravnú školu pri štátnej priemyselnej škole v Bratislave

v študentských svedkách č. *47/22* až č. *22/26* a učebný predmet *matematika*

zkúšku dospelosti

podľa predpisu o zkušobných dospelosti na vyšších školách prípravných a jej na rovnakých predmetných školách učebných, vydaného nariadením č. 131. ministerstva ľuďa a vychovávania zo dňa 23. apríla 1926, č. 18.854, a výnosom ministerstva školstva a národnej osvetly zo dňa 26. novembra 1924, č. 22.858-12.

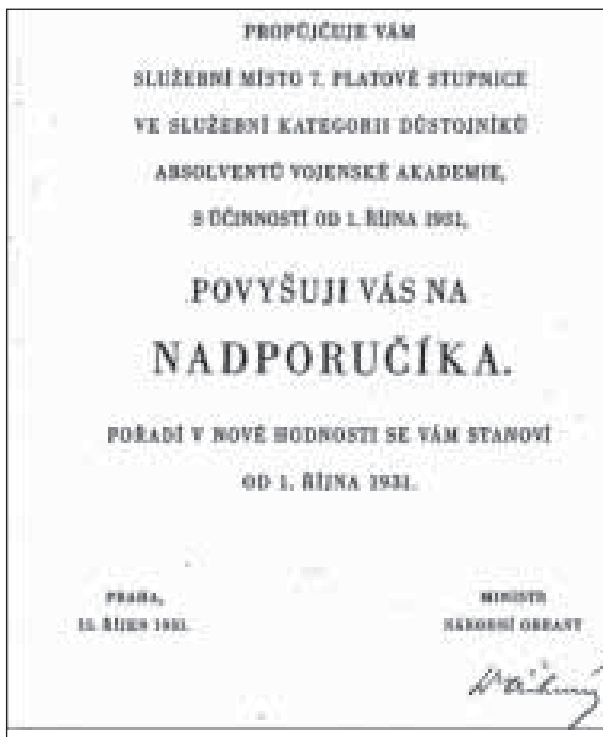
Podľa výsledkov tejto skúšky bol *Ján Golian*
 vyhlásený za

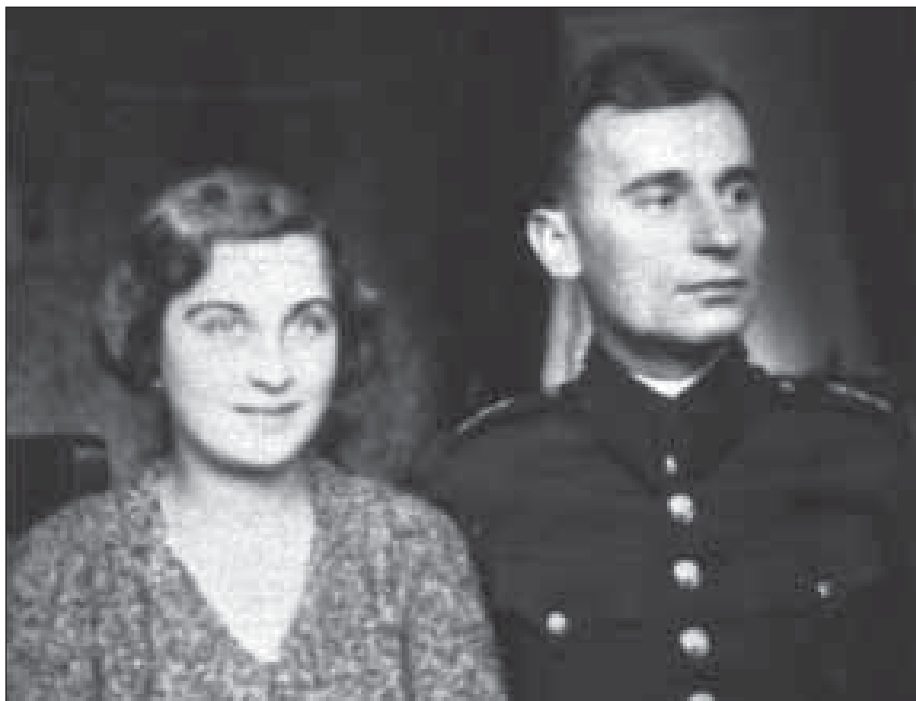
dospelého učnia

Vysvedčenie dospelosti r. 1925

Svedectvo mravnosti r. 1925

*Dekrét z r. 1931**Ján Golian
v novembri 1931*

*Hore:
Npor. Golian so snúbenicou
sl. Jarmilou Peterkovou v r. 1933*

*Vpravo:
Dňa 16. 6. 1934 Ján a Jarmila
uzavreli manželstvo na
Staromestskej radnici v Prahe*

C. prot. jaz. skúšky 4363

VYSVĚDČENÍ.

 Ján Golian, narodený 26. januára 1906 v Dombóvári, Maďarsko, podrobil sa podľa ustanovení býv. ministerstva kultúry a vyučovních daního dňa 27. prosince 1949, t. j. 15. E. v. z. r. 1950, praktické univerzitnej skúšky /

z jazyka maďarského , jež výsledok byl:

v výslovnosti: velmi dobře

v čtení: velmi dobře

v slovnosti: velmi dobře

v písemnosti: velmi dobře

v volném projevu písemně: velmi dobře

v konverzací: velmi dobře

v literatuře: velmi dobře

v obchodní korespondenci: —

celkový výsledok skúšky je tedy: velmi dobře

v čemž se dává toto veřejně vysvědčení.

Děkanství filosofické fakulty university Karlovy.

V Praze dne 29. ledna 1954.

[Signature]
K. l. děkan

[Signature]

Stupnice známek:			
velmi dobře	dobře	dostatečně	nedostatečně

Skúška z maďarčiny na FF UK v Prahe

SLOVENSKÁ REPUBLIKA.

Okresný úrad v Trenčíne.

Číslo 26126 / 1939
Sl. ev. 23/1939.

 Svedectvo o štátnom občianstve.

Ján Golian

osobnostná (speciálna) štátnik delostrelectva

narodil sa 2. januára 1906 v
Domsotára, Maľarske

obývať v meste Trenčín okres Trenčín

je podľa zákonných čísel štátneho občianstva: 1-3 l. 202. l. 202. b. / 127. 202. 202. 202. dňa
25. septembra 1926 č. 265 Sl. ev.

štátny občian Slovenskej republiky.

Toto štátne občianstvo volá sa na manželku Jarmilu rod. Peterkovej
nar. dňa 7. VI. r. 1918 v meste Čáslav Česko-Slovensko

a na manželku detí:

nar. dňa	o.	v meste	okres

v Trenčíne dňa 24. novembra r. 1939.

Sedláček
Príslušný úrad.

1939. 11. 24. 26
Okresný úrad v Trenčíne 26126

Svedectvo o štátnom občianstve r. 1939

*Hore:
Npor. Golian počas preberania
ceny za víťazstvo v dostíhoch*

*Vpravo:
Kpt. J. Golian v júni 1938 v
Liptovskom Hrádku*

Generál Ján Golian, 1944

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA

Mesto: Trenčín. Okres: Trenčín.

Číslo ¹⁹⁴⁸ 20911 ¹⁹⁴⁸ 10-9

Domovský list.

Mesto Trenčín potvrdzuje, že Ján Golian

obyvateľ(ka) s t.č. nezvestný

rozcestníkom div. generál, staro ženatý, narodil(á) dňa 26. január 1906 v Detovári má v Trenčíne odo dňa 16. februára 1940

domovské právo

na základe § 12 st. čl. VIII z r. 1938 ~~...~~ v zastúpení, vykonávajúcej orgán obštup. sboru mesta Trenčín na dňa 16. februára 1948 19 48 číslo 30/1245 19 48

~~...~~ domovské právo po otcovi-matkeovi, manželke) ~~...~~

~~...~~

~~...~~

~~...~~

Prechádza domovské postavenie v obci Surany bola ... nadobudnuté na základe § 6 st. čl. VIII z r. 1938 ... bola ... postavenie ...

V Trenčíne dňa 20. novembra 19 48.

.....

.....

.....

.....

.....

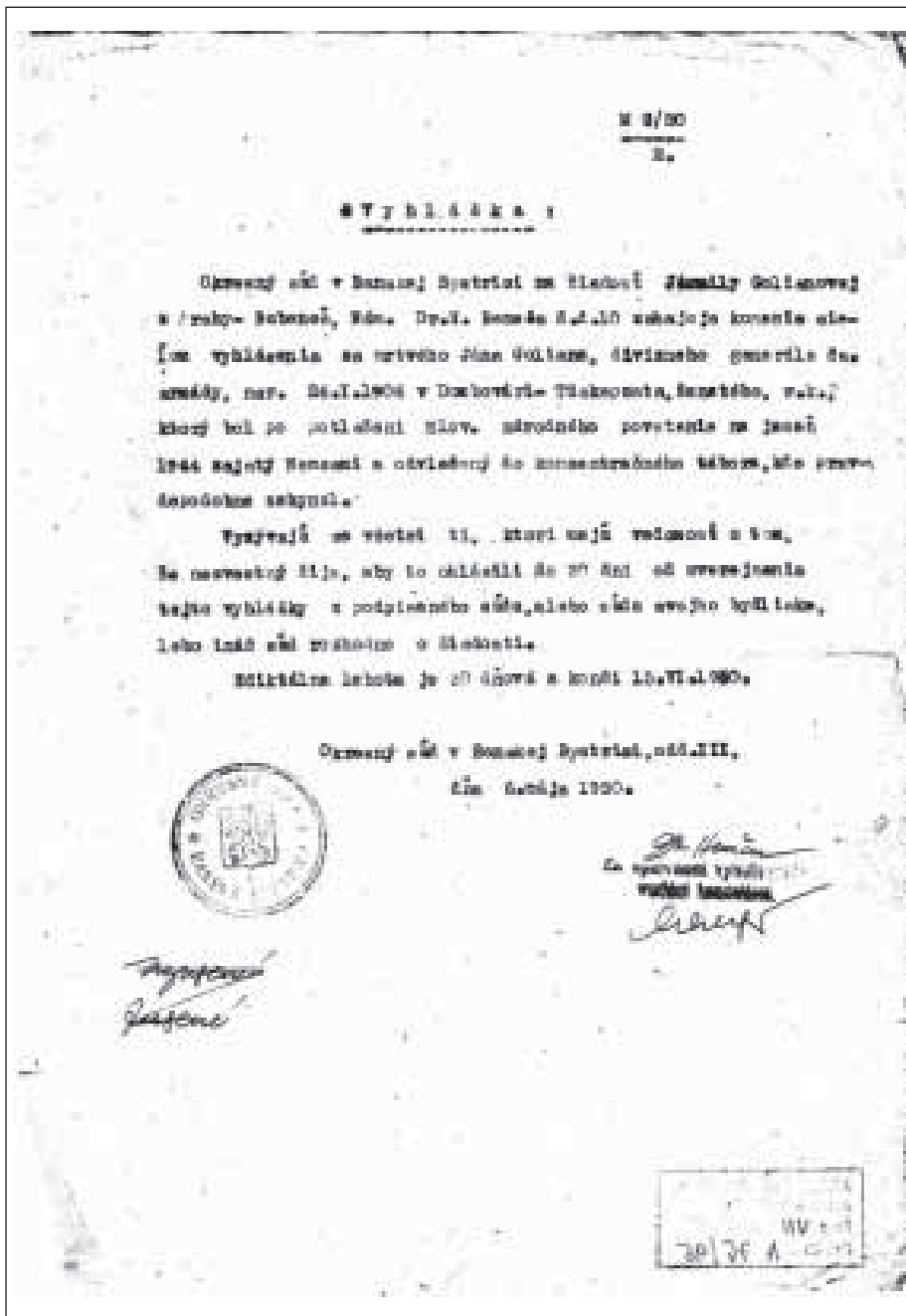
Domovské právo v Trenčíne r. 1948

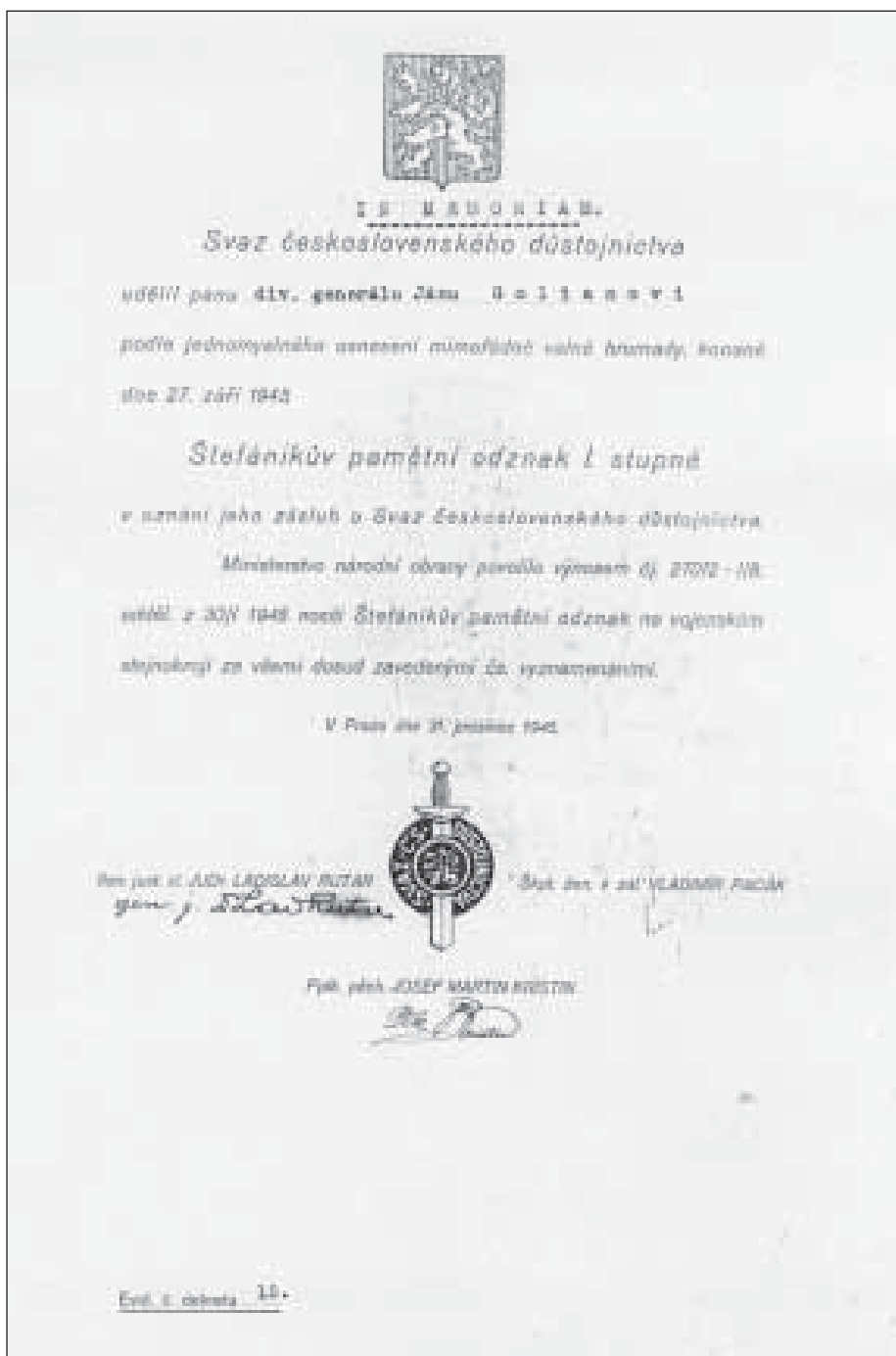
*Hore:
Posledné spoločné Vianoce
manželov Golianovcov,
Trenčín 1943*

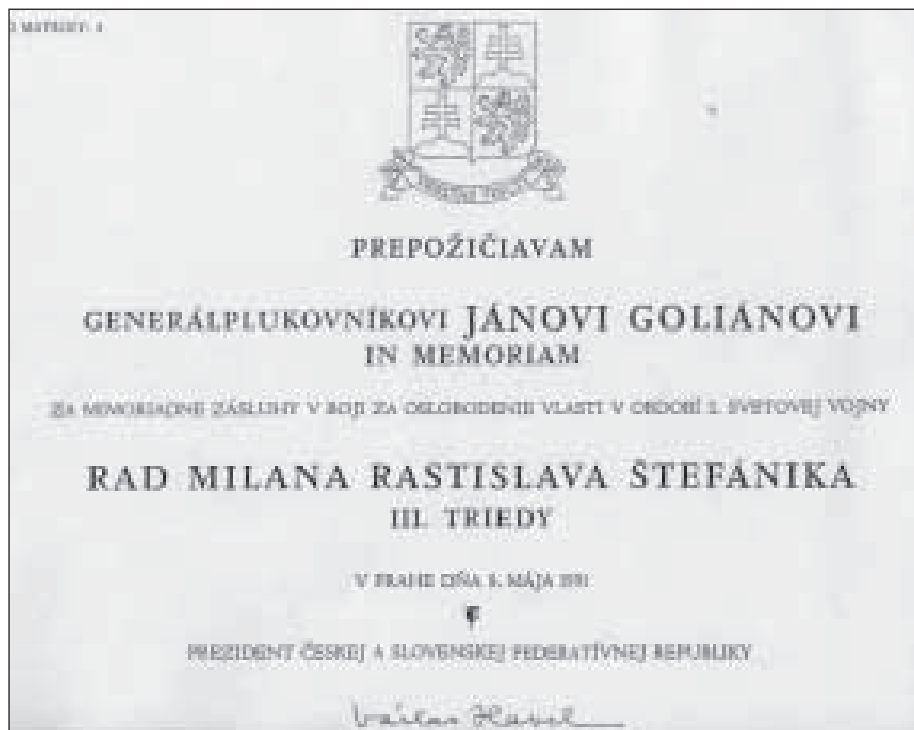
*Vlavo:
Pani Jarmila Golianová so
synom Ivanom narodeným v
auguste 1944*

Vyhlasenie J. Goliana za nezvestného v r.1950

Štefánikov pamätný odznak I. stupňa

Rad M. R. Štefánika III. triedy 1991

*Vojenská plaváreň v Banskej Bystrici, leto 1944,
zlava M. Ferienčík a Golian s manželkou*

GENERÁL JÁN GOLIAN V TROJROZMERNÝCH ZBIERKACH MÚZEA SNP

DANIELA BARANOVÁ

Generál Ján Golian sa narodil 26. januára 1906 v maďarskej obci Dobovár. Útľe detské roky strávil v rodnej dedine. Ťažké ekonomické dôvody donútili rodinu presťahovať sa späť na Slovensko. To už J. Golian dosahoval predškolský vek. S prvými písmenkami abecedy a počtami sa zoznamoval v ľudovej škole v Urmíne. Po jej absolvovaní si zasadol do školských lavíc na priemyselnej škole v Bratislave. Svoj pôvodný zámer študovať na Vysokej škole technickej v Brne kvôli značnej finančnej náročnosti musel zmeniť. Preto sa rozhodol v štúdiu pokračovať ďalej na Vojenskej akadémii v Hraniciach na Morave, ktorú ukončil hodnosťou poručíka delostrelectva v roku 1927. Svoj vojenský vedomostný obzor si J. Golian rozširoval ešte na delostreleckom učilišti v Olomouci a na Vysokej škole vojenskej v Prahe.

Popri budovaní svojej vojenskej kariéry a povinnostiach sa venoval aj obľúbe nému športu, ktorým bolo jazdectvo. Táto veľká vášeň spôsobila, že sa stal závodným vojenským jazdcom. Zúčastnil sa mnohých derby, ktoré organizovali československé a neskôr slovenské vojenské kluby. Určite nebolo pretekov, z ktorých by si Ján Golian nebol odniesol nejakú trofej. Úspechy, ktoré mladý nadporučík delostrelectva dosahoval v tejto oblasti, prispievali k upevneniu jeho sebavedomia. Dokonca jeden čas vážne uvažoval o preložení do vojenského jazdeckého učilišta v Pardubiciach. Chcel sa totiž stať veliteľom vojenského žrebčínca, ale opäť ostalo len pri túžbe.

Mnohé víťazné trofeje desiatky rokov zdobili vitrínu Golianovcov a sprítomňovali ho manželke Jarmile a synovi Ivanovi. Napokon po dlhom uvažovaní až v roku 1995 sa rozhodli rozlúčiť s dvomi víťaznými trofejami –soškami, ktoré J. Golian vyhral v roku 1936. Veľmi bolestivé bolo lúčenie s nimi. V očiach manželky pri odovzdávaní týchto cenností do zbierok Múzea SNP sa trblietali slzy a mierne chveli ruky. Určite je na mieste otázka: Tak prečo to potom urobili?

Dôvod ich pohnútky bol prostý. Jednoducho aj prostredníctvom týchto nemých svedkov jeho kariéry chceli návštevníkom Múzea SNP, ale aj budúcim generáciám, priblížiť výnimočného človeka s veľkým a láskavým srdcom. Okrem toho, chceli ho predstaviť aj z iného zorného uhla, ktorý je väčšine ľudí málo známy. Široká verejnosť má gen. Jána Goliana väčšinou v pamäti zafixovaného len ako prvého veliteľa 1.československej ar-

mády na Slovensku a vôbec nepozná jeho súkromnú stránku života spätú so športom.

Prvá víťazná trofej, pochádza z jazdeckých pretekov Švehlovho zboru, ktoré sa uskutočnili v roku 1936 v Starej Boleslave. Jej dominantným prvkom je jazdec na koni, vyrobený z kovu striebornej farby. Podstavec je zhotovený z bieleho mramoru. Trofej bola vyrobená tak, že podstavec slúžil na odkladanie písacích potrieb.

Druhá víťazná trofej pochádza opäť z jazdeckých pretekov, ktoré pri príležitosti 18. výročia vzniku Československa dňa 28. októbra 1936 usporiadala Jazdecká spoločnosť Františka Švagrovského. Opäť jej dominantným prvkom je konská hlava vyrobená z kovu striebornej farby.

Po rozbití Československa a vyhlásení Slovenského štátu už J. Golian na svojho veľkého konička nemal toľko času. Spôsobili to objektívne príčiny, pretože bol odvelený do vojenských posádok, kde jazdecký šport nemal ešte zapustené korene. Preto v rokoch 1939–1944 okrem rodiny zaujalo dominantné miesto v jeho profesionálnom vojenskom živote najmä posilňovanie vojenskej kariéry. J. Golian v slovenskej armáde prešiel viacerými funkciami od prednostu 3. oddelenia štábu 1. divízie až po náčelníka štábu Rýchlej divízie. Od 1. januára 1944 už v hodnosti podplukovníka generálneho štábu (pplk. gšt.) pôsobil vo funkcii náčelníka štábu na Veliteľstve pozemného vojska (VPV) v Banskej Bystrici. Krátko po svojom príchode na VPV sa veľmi rýchle skontaktoval s antifašisticky zmýšľajúcimi dôstojníkmi.

V čase jeho príchodu do Banskej Bystrice boli prípravy ozbrojeného povstania už v plnom prúde. Na prelome mesiacov marca a apríla 1944 prišli z Londýna na Slovensko kuriérnou cestou smernice, ktoré určovali pplk. gšt. Jána Goliana za dočasného veliteľa vojenskej organizácie. Dňa 27. apríla 1944 sa zúčastnil porady ilegálnej Slovenskej národnej rady. Počas jej priebehu bol požiadaný, aby prevzal funkciu veliteľa Vojenského ústredia. Od 29. augusta 1944 do 7. októbra 1944, už v hodnosti generála (od 5. 9. 1944), velil 1. československej armáde na Slovensku. Aj v týchto hektických chvíľach, keď hlavne pod tlakom materiálno-technickej prevahy nepriateľa dennodenne musel vydávať rozkazy, sa preukázal ako skvelý stratég a taktik, ktorému nechýbal ľudský rozmer.

Potvrdzujú to aj slová bývalej civilnej zamestnankyne Márie Baranovej, rod. Levkovej, ktorá má v živej pamäti zaryté udalosti odohrávajúce sa 30. augusta 1944. Na tieto udalosti, odohrávajúce sa pred 62 rokmi, si spomína: *„Krátko po príchode na pracovisko bol vydaný rozkaz, aby sme sa všetci zamestnanci, civilných nevyklučujúc, sústredili na dvore veliteľstva. Už k nastúpeným zamestnancom sa prihovorel pplk. Golian. V krátkom príhovore nám oznámil, že Slováci so zbraňou v ruke povstali proti nenávideným nemeckým votrelcom. Zároveň nám oznámil, že je obnovená Československá republika. Pri zvestovaní týchto radostných správ nezaбудol poznamenať, že doba, ktorá nastane nebude ľahká. Nevyvíjal na nás zamestnancov žiadny nátlak. Povedal, kto sa chce pripojiť k povstalcovi je vítaný. Kto váha a má obavy, môže odísť a zostať doma. Väčši-*

na pracovníkov veliteľstva, aj my civili, sme sa pripojili k povstalcom. Po príhovore nasledovala prísaha novej Československej republiky, ktorá sa podľa jednotlivých oddelení už odohrávala v budove. Po zložení prísahy nás oboznámil so situáciou na povstaleckom území. Keď hovoril, že na úseku Jelšava–Revúca horthyovské jednotky prekročili štátnu hranicu, tak si všimol, že som sa strhla a znervóznela. Po skončení príhovoru sa ma spýtal: „Slečna, čo sa Vám stalo?“. Po mojej odpovedi, že len pár kilometrov od prekročenej hranice bývajú moji rodičia a sestry s rodinami, ma ubezpečil, že už je všetko v naprostom poriadku, že maďarské jednotky boli vytlačené z nášho územia a nemusím sa obávať.“

Golianove veliteľské schopnosti a odvaha, ktorú preukázal počas bojov vedených na povstaleckom území v rokoch 1945–1946 ocenila československá spoločnosť udelením najvyšších vojenských vyznamenaní. Vyznamenania, ktoré sú výrazom uznania, vďačnosti, ale aj prejavom úcty našej spoločnosti boli gen. Jánovi Golianovi udelené in memoriam. Žiaľ, nebolo mu dopriate dožiť sa slobody a nemohol sa tešiť ani zo svojho jediného potomka Ivana. Jeho osud po deportácii do Ríše je už málo známy. Zahynul v roku 1945 za neznámych okolností a na neznámom mieste.

Múzeum SNP vlastní aj kolekciu československých vyznamenaní, ktorú získalo od jeho manželky Jarmily ešte v marci 1991. Súbor vyznamenaní tvoria:

- Československý rad Slovenského národného povstania, I. triedy
- Československý rad republiky
- Slovenský rad Ľudovíta Štúra, I. triedy
- Československý vojnový kríž z roku 1939
- Československá medaila: Za chrabrosť pred nepriateľom
- Československá medaila: Za zásluhy–Národná garda
- Československá pamätná medaila k 20.výročíu SNP
- Československá pamätná medaila: Za vernosť 1939–1945
- Odznak Československý partizán

Teraz uvedené vyznamenania podrobnejšie charakterizujeme:

Československý rad Slovenského národného povstania, I. triedy

Rad SNP I. triedy bol gen. J. Golianovi udelený medzi prvými. Prvé rady boli udelené účastníkom protifašistického odboja pri príležitosti 1.výročia SNP v roku 1945. Rad bol založený vládny nariadením SNR č. 102 z 23.augusta 1945, doplnený vládny nariadením č. 30/1949. Udeľoval sa: československým občanom, cudzím štátnym príslušníkom, ktorí sa zúčastnili príprav i samotného odboja a SNP, ale aj za preukázané veliteľské, organizačné a bojové činy, pri ktorých boli v ohrození života alebo padli. Udeľoval sa aj útvaram ozbrojených zložiek a skupinám osôb.

Medaila je razená do pozláteného striebra. Razba obojstranná. Terč lícnej strany tvorí postava ženy oblečená v antickom rúchu, ktoré veje pred i za postavou.

Žena v zdvihnutej ruke drží meč. Za postavou je kmeň s dvomi lipovými ratolestami. V medzikruží vyrazený nápis: SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE. V dolnej časti je vyrazený dátum: 29. VIII. 1944. Terč rubovej strany tvorí nápis: RAD SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO POVSTANIA, I. TRIEDA. Medaila má priemer 36 mm. Je pripevnená k červenej stuhe 38 mm širokej. Jej stred pretína 5 mm biely pásik obojstranne lemovaný 1 mm modrým pásikom.

V roku 1945 bol gen. Jánovi Golianovi medzi prvými udelený **Československý vojnový kríž z roku 1939** a **Československá medaila Za chrabrosť pred nepriateľom**.

Československý vojnový kríž z roku 1939

Založený vládny nariadením z 20. decembra 1940 č. 4 Úradného vestníka, doplnený vládny nariadením č. 30/1949 Sb. Udeľoval sa: československým a cudzím štátnym občanom, príslušníkom a jednotkám československej armády a spojeneckých armád bojujúcich v rokoch 1939–1945. Udeľoval sa za preukázanú odvalu a bojové činy, počas ktorých boli v ohrození života alebo padli.

Križ kľúčového tvaru je razený do bronzu, podložený dvomi prekríženými mečmi. Razba obojstranná. Terč lícnej strany tvorí československý štátny znak vsadený v štíte. V rohoch štítu je vyrazený rok 1939. Terč rubovej strany tvoria erby: Slovenska, Moravy, Sliezska, Podkarpatskej Rusi vyrazené v ramenách križa. V strede je erb Čiech. Križ pripevnený k stuhe 38 mm širokej. Podklad stuhy je bielej farby striedavo ho pretínajú červené a modré pásiky.

Československá medaila Za chrabrosť pred nepriateľom

Založená vládny nariadením z 20. decembra 1940 č. 5 Úradného vestníka, uverejnené vo vyhláske ministra vnútra č. 42/1946 Sb., doplnená vládny nariadením č. 30/1949 Sb. Udeľovala sa: československým a cudzím štátnym občanom, vojenským útvarom a skupinám osôb za osobnú statočnosť preukázanú v boji s nepriateľom na domácom alebo zahraničnom boji. Medaila je razená do bronzu. Razba obojstranná. Terč lícnej strany tvorí hlava leva. Vľavo od hlavy je vyrazený erb Slovenska. Stredom hlavy leva prechádza meč. Nad hlavou leva na stuhe je nápis: ZA CHRABROSŤ. V dolnej časti medaily sú vyrazené dve prekrížené lipové vetvičky. Terč rubovej strany tvorí nápis: PRAVDA VÍŤEZÍ a rok 1939. V dolnej časti je vyrazená lipová ratolest. Priemer medaily 35 mm. Pomocou závesníka v tvare dvoch prekrížených lipových vetvičiek je pripevnená k stuhe 38 mm širokej. Podklad stuhy modrej farby, jej stred pretínajú dva červené a štyri biele pásiky. Stuha obojstranne lemovaná bielym a červeným pásikom.

Odznak kráľa Karola IV . II. triedy

Založený v roku 1945 vyhláškou Ministerstva národnej obrany. Udeľoval sa: československým i cudzím občanom za veliteľské činy preukázané v boji a odvahu preukázanú v ňom. Medaila razená do pozláteného striebra. Razba jednostranná. Má tvar elipsy . Pole terča medaily je emailované červenu farbou. V strede je vsadený monogram K s rímskou číslicou IV. Nad nimi je vsadená kráľovská koruna. Koruna i monogram sú razené do čistého striebra. Pole medzikružia emailované bielou farbou. V medzikruží v zlato prevedení text: ZA ZÁSLUHY-NÁRODNÍ GARDA. Pole medzikružia podložené lípovými listami. Medaila pomocou závesníka pripevnená k stuhe, ktorej podklad je hnedožltej farby. Okraje stuhy lemované páskmi: bielo-modro-bielej farby. Závesník je razený z pozláteného striebra a má tvar dvoch prekrížených mečov. Rozmery medaily: 49 x 39 mm. V roku 1946 gen. J. Golianovi bol udelený odznak **Československý partizán**.

Odznak Československý partizán veľký a malý

Založený uznesením vlády z 9. augusta 1946. Udeľoval sa: československým partizánom a príslušníkom spojeneckých štátov, ktorí sa podieľali na budovaní československých partizánskych jednotiek a zúčastnili sa aj partizánskych bojov. Odznak razený do postriebreného bronzu. Razba jednostranná. Má tvar hviezdy. Terč odznaku tvorí postava partizána, ktorý je v bojovom postoji a v rukách zvierá sovietsky samopal. Pomedzi cípy hviezdy prechádza veniec z lípových listov, ktorý v hornej časti končí stuhou. Na nej je nápis: ČS. PARTYZÁN. Rozpätie cípov 50 mm (veľký) a 25 mm (malý).

Po udelení uvedených vyznamenaní sa pri dekorovaní účastníkov SNP na listine neobjavilo vyše pätnásť rokov meno veliteľa povstaleckej armády gen. Jána Goliana. Vákuum vyplnili oslavy 20. výročia SNP v roku 1964, keď mu na návrh československej vlády prezident Československej republiky Antonín Novotný udelil Pamätnú medailu, vydanú pri tejto príležitosti.

Pamätná medaila 20.výročia Slovenského národného povstania

Založená zákonným opatrením predsedníctva Národného zhromaždenia Československej socialistickej republiky zo 17. júna 1964. Udeľovala sa: československým a cudzím štátnym občanom za účasť v protifašistickom odboji a v Slovenskom národnom povstaní. Medaila razená do bronzu. Má tvar kotúča o priemere 35 mm. Razba obojstranná. Terč lícnej strany tvorí postava partizána, ktorý v pokrčenej ruke zvierá sovietsky samopal a v zdvihutej ruke drží lípovú vetvičku. V pozadí za postavou je silueta štítu. Nad zásobníkom samopalu je vyrazená malá 5-cípa hviezdička. Pri pravej ruke

v dvoch radoch sú vyrazené roky 1944/1964. Po obvode vyrazený text: SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE. Terč rubovej strany tvorí československý štátny znak z roku 1960 a pod ním je vyrazený text: ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA. Medaila pripevnená k červenej stuhe, ktorej stred pretínajú pásiky: modro-bielo-červeno-bielo-modrej farby.

Pri príležitosti 25. výročia SNP 27. 8. 1969 na návrh československej federálnej vlády udelil prezident Československej republiky gen. Ludvík Svoboda vgen. Jánovi Golianovi **Československý rad republiky**.

Československý rad republiky

Bol založený vládny nariadením č. 30/1951 Sb. z 3. apríla 1951. Udeľoval sa za mimoriadne zásluhy preukázané pri budovaní československej republiky a za schopnosti preukázané pri obrane štátu. Medaila je razená do čistého striebra. Má oválny tvar rozmerov: 40 x 43 mm. Razba obojstranná. Terč lícnej strany tvorí tehlový múr razený do striebra. V strede vsadený kosák s kladivom, ktoré sú razené do pozláteného striebra. Spod rukoväte kosáka vybiehajú dve zástavy, v popredí je československá zástava emailovaná bielo-modro-červenou farbou. V pozadí je zástava emailovaná tmavočervenou farbou. Pri dolnom obvode sú vyrazené dve prekrížené lipové ratolesti, ktoré sú pozlátené. Na rubovej strane v strede je vrazený monogram ČSSR. Nad monogramom i pod ním sú vavrínové vetvičky. Medaila pomocou závesníka pripevnená k stuhe bledomodrej farby. Stuha obojstranne lemovaná tmavomodrým pásikom. Závesník razený do pozláteného striebra má tvar lipovej ratolesti.

Dňa 24. 8. 1990 pri príležitosti 46. výročia SNP bol Zväzom oslobodených politických väzňov udelený gen. Jánovi Golianovi **Pamätný odznak oslobodených politických väzňov a pozostalých po obetiach nacizmu**.

Pamätný odznak oslobodených politických väzňov a pozostalých po obetiach nacizmu

Založený Zväzom oslobodených politických väzňov a Zväzom protifašistických bojovníkov v roku 1947. Udeľoval sa: občanom, ktorí v rokoch 1939–1945 boli väznení z národných, politických alebo rasových dôvodov i pozostalým po obetiach nacizmu. Odznak razený do bronzu. Razba obojstranná. Má tvar maltézskeho kríža. Terč lícnej strany tvorí malý československý štátny znak. Medzikružie terča tvorí trňová koruna. Terč rubovej strany tvorí nápis: 1939 ZA VĚRNOST 1945. V ramenách kríža sú vyrazené iniciály SPB (Svaz protifašistických bojovníků). Rozpätie ramien 40 mm. Kríž pripevnený k 41 mm širokej stuhe, čiernej farby. Jej stred pretína 3 mm červený pásik. Stuha obojstranne lemovaná dvomi červenými pásikmi.

Zásluhy gen. J. Goliana, preukázané v prípravách a bojoch počas SNP pri príležitosti 51. výročia SNP ocenil aj prezident Slovenskej republiky, Michal Kováč, keď mu 31. 8. 1995 na návrh slovenskej vlády udelil jedno z najvyšších vojenských vyznamenaní Slovenskej republiky **Rad Ludovíta Štúra I. triedy**.

Rad Ludovíta Štúra I. triedy

Založený zákonom č. 37/1994 Z. z. z 2. februára 1994. Rad Ludovíta Štúra má dva druhy, občiansky a vojenský a každý má tri triedy. Gen. Jánovi Golianovi bol udelený za zásluhy preukázané v boji za demokraciu v rokoch druhej svetovej vojny a v Slovenskom národnom povstaní. Vojenský rad Ludovíta Štúra I. triedy pozostáva z radového kríža, radovej hviezdy a radovej stužky. Kríž je razený do pozláteného striebra. Má tvar maltézskeho kríža s rozpätím ramien 57 mm. Razba obojstranná. Terč lícnej strany tvorí portrét Ludovíta Štúra, ktorý je razený do pozláteného striebra a vsadený do červeného poľa medailónu. V ramenách kríža sú vyrazené lipové listy. Terč rubovej strany tvorí štátny znak Slovenskej republiky. V medzikruží vyrazený text: **NASPÄŤ CESTA NEMOŽNÁ–NAPRED SA ÍŠŤ MUSÍ**. Pomedzi ramená kríža vybiehajú lúče. Kríž je pomocou závesníka pripevnený k veľkej hodvábnnej radovej stuhe, ktorá je zakončená dvojitou ozdobnou mašľou. Stuhu tvoria pásiky: bielo-modro červenej farby. Závesník razený do pozláteného striebra a má tvar dvoch prekrížených mečov. Hviezda razená do pozláteného striebra. Rozpätie cípov 90 mm. Razba je obojstranná. V strede hviezdy je vsadený medailón, ktorého pole je emailované červenou farbou. Terč medailónu tvorí portrét Ludovíta Štúra, ktorý je razený do pozláteného striebra. Pole medailónu je emailované modrou farbou. V medzikruží vyrazený text: **NASPÄŤ CESTA NEMOŽNÁ–NAPRED SA ÍŠŤ MUSÍ**. Spod medailónu vybiehajú tri biele dvojkříže. V cípoch hviezdy sú vyrazené lipové listy. Terč rubovej strany medailónu tvorí štátny znak Slovenskej republiky a text: **SLOVENSKÁ REPUBLIKA**. Stužkové označenie radu je zhotovené z hodvábnnej stuhy, ktorej pole pretínajú pásiky bielej, modrej a červenej farby.

Uvedené vyznamenania sú súčasťou bohatého zbierkového fondu Múzea SNP a patria k cenným exponátom v stálej expozícii v rámci kolekcie vyznamenaní udelených veliteľom a príslušníkom povstaleckej armády, partizánskych jednotiek a odbojových skupín.

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

*Hore:
Rad Slovenského národného
povstania I. triedy /
Čs. medaila za chrabrosť
pred nepriateľom
Vpravo:
Československý vojnový kríž
z roku 1939*

*Hore:
 Rad republiky /
 Pamaätný odznak
 oslobodených politických
 väzňov a pozostalých
 po obetiach nacizmu
 Vpravo:
 Odznak československého
 partizána*

Rad Eudovíta Štúra

Jazdecké trofeje gen. J. Goliana

Pohľad do vitríny s výstrojom a vyznamenaniami gen. J. Goliana v expozícii Múzea SNP

NEMECKÉ POZEMNÉ JEDNOTKY V BOJI PROTI POVSTALECKEJ ARMÁDE

MARIAN UHRIN

Od prvých dní Povstania nemecké velenie zvyšovalo počet nasadených jednotiek. Medzi nimi prevládali jednotky, ktoré v podstate nemôžeme označiť za prvolíniové. V minulosti sa v našej historiografii ich sila preceňovala, len neskôr sa postupne ich hodnotenie objektivizovalo. Zaujímavé je, že ani názvy týchto útvarov často neboli uvádzané presne. Tak sa môžeme stretnúť s pomenovaním 178. SS divízia, pričom išlo o jednotku Wehrmachtu. Prípadne aj s divíziami, ktoré v skutočnosti neexistovali. Napriek pokroku zaznamenanému v posledných rokoch o nemeckých jednotkách nasadených proti Povstaniu nevieme všetko potrebné. Zámerom tohto koferátu nie je úplná analýza nemeckých jednotiek, ale len pokus o ich vymenovanie v kontexte seminára gen. Golian a jeho doba.

Podrobnejší výskum, ktorý je v tejto oblasti potrebný si vyžiada spoluprácu väčšieho tímu historických pracovníkov.

Nemecké jednotky môžeme v zásade rozdeliť podľa ich príslušnosti na Wehrmacht a Waffen-SS.

Prvými nemeckými jednotkami, ktoré sa dostali do bojov s povstalcami boli dve bojové skupiny, z ktorých 5. septembra 1944 vznikla Panzer-Division „Tatra“ (tanková divízia „Tatra“). Stalo sa tak po príchode štábu 178. divízie (veliteľ: Generalleutnant F. W. von Loeper). Prvá z nich, Kampfgruppe „Ohlen“ (veliteľ: Oberst von Ohlen), postupovala od Bytče na Žilinu a tvorili ju výcvikové jednotky z Protektorátu a z ochrannej zóny na Záhorí. Skladala sa z nasledovných útvarov¹ Panzer-Grenadier-Ersatz-Regiment 82 (náhradný pluk tankových granátnikov), Landeschützen-Bataillon II/1, Landeschützen-Bataillon I/8 a Landeschützen-Bataillon I/373², Kampfgruppe „Senica“, vytvorenej v ochrannej zóne, Panzer-Ersatz-Kompanie (náhradnej tankovej roty, mala asi 15 stredných tankov Pz-III a Pz-IV, neskôr, asi od polovice septembra aj 14 ľahkých tankov Pz-38(t)).³

1 PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie, Nemci a Slovensko*. Bratislava.

2 Zemebranu (Landeschützen) tvorili starší záložníci, slabo vyzbrojení a vycvičení. Používali sa na okupačné účely. PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie, Nemci a Slovensko*. Bratislava Epocha 1971. str. 504–505.

3 PEJČOCH, I., PEJS, O.: *Obrnená technika 6–Střední Evropa 1919–1945 (II. část)*. Praha Ares 2005, 445 str., str. 122. ISBN 80–86158–46–2.

Druhá, Kampfgruppe „Junck“ (veliteľ: Oberst von Junck) postupovala od Čadce, jej jednotky pochádzali z branného okruhu VIII. Wratislav. Skladala sa zo: Stab/Panzer-Regiment 85 so zmiešanou rotou, spojovacou, ženijnou a guľometnou čatou, Panzer-Grenadier-Ersatz-Bataillon 13 (náhradného práporu tankových granátnikov⁴), Panzerjäger-Kompanie 8 (rota tankových stíhačov, mala asi 14 kusov útočných diel StuG-40).

V rámci 178. divízie bojovala aj batéria štyroch 10, 5 cm kanónov vz. 35 „Ilovský“ vyčlenená z Delostreleckého pluku 11 zo Žilinskej posádky.⁵

Medzi ďalšie útvary Landeschützen, ktoré registrujeme pri divízii v nasadení proti povstaleckým silám patria Sicherungs-Bataillon 1008 a Sicherungs-Bataillon 1009.⁶ Jednotky mali práporné štáby a po tri slabšie roty.⁷ Po svojom príchode, 17. septembra 1944 podliehali Pz. Div. „Tatra“.

Divízia po porážke Povstania ostala plniť okupačné úlohy na strednom Slovensku s veliteľstvom na Sliachi. V januári 1945 zmenila názov na Feldausbildungs-Division „Tatra“ a veliteľa, ktorým sa stal od 1. januára 1945 Generalmajor H. U. Back. V marci 1945 došlo znova k jej premenovaniu na 232. Panzer-Division.

Dolu údolím Oravy postupovala pomerne slabá Kampfgruppe „Volkman“ (veliteľ: Mjr. O. Volkman), zložená z motorizovaného pešieho práporu, čaty ženistov, čaty protitankových kanónov a dvoch obrnených transportérov. Povstalci udržali svoje postavenia v tomto priestore do 13. septembra 1944, keď SS-Kampfgruppe „Schäffer“ prenikla do Dolného Kubína a spojila sa so skupinou „Volkman“.

Od hraníc cez Kežmarok ku Popradu postupovali jednotky Sturm-Panzer-Regiment-Armeeoberkommando I. (útočný pluk) zo zostavy Armeegruppe „Heinrici“ (veliteľ: Generaloberst G. Heinrici). Smerom na Horehronie útočila Kampfgruppe vyčlenená najmä zo stavu 68. Infanterie-Division (veliteľ: Generalleutnant P. Scheuerplug).

Okrem vyslovene bojových jednotiek, nasadilo nemecké velenie na ochranu tylových priestorov a zvlášť železničnej trate Žilina-Poprad aj strážne jednotky s malou bojovou hodnotou. Väčšinou to boli už spomínané prápory Landeschützen. Pravdepodobne išlo o sedem práporov, pričom časť z nich bola nasadená v rámci divízií a zvyšné ako zabezpečovacie v ich tyle. Podrobnejšie poznáme štruktúru len jedného z týchto práporov, ktorý bol nasadený západne od Liptovského Sv. Mikuláša. Môžeme však predpokladať, že ďalšie prápory boli organizované a vystrojené podobne. Nám známy Landeschützen-Bataillon 504 (veliteľ: Mjr. Mick⁸), mal štyri

4 Tri strelecké a jedna guľometná rota.

5 Neskôr (december-január) to boli tri domobranecské batérie, ktoré v podstate tvorili delostrelectvo tejto divízie. Ako styční dôstojníci MNO pôsobili pri divízii stot. Jozef Kabzan a od 30.12.1944 pplk. Ernest Badík.

6 Sicherungs-Bataillon 1009 bol už 12.10.1944 oddisponovaný k 1. Panzer-Division.

7 <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/SichBat/SichBat1008-R.htm>. (15.9.2006).

8 Pochádzal údajne z Brna.

roty po dve čaty: 1. Kompanie, cyklistická rota, mala 90 mužov a 6–8 ľahkých guľometov MG–26(t). 2. Kompanie bola technická rota. 3. Kompanie, pešia rota, mala 100 mužov a 6 ľahkých guľometov MG–26(t). 4. Kompanie, rota ťažkých zbraní (mínometná a guľometná čata), mala 75 mužov, 8 ks 8cm–vých mínometov a 5ks ťažkých guľometov MG–24(t). Spolu asi 350 mužov, tri nákladné, jedno osobné auto, 5 vozov a desať koní. Výzbroj pochádzala z koristi po československej armáde.⁹ Táto jednotka patrila do stavu Division z. b. V. 539. (veliteľ: Generalleutnant Dr. R. Speich), ktorá bola rozmiestnená ako okupačná na území Protektorátu B. u. M.¹⁰ Ďalší, Transport–Sicherungs–Bataillon 240, bol nasadený v priestore Žiliny od 12. októbra 1944. Mal šesť rôt a spolupracoval aj s Einsatzkommandom 13. Neskôr pri obrane Jablunkovského priesmyku podliehal priamo veliteľstvu 17. Armee.¹¹ Obidva prápory boli nasadené v priestore Ružomberok–Dolný Kubín–Žilina, spolu s dvoma prápormi leteckej pechoty. Napomáhali im aj tri roty od SS–Heimatschutz „Slowakei“ a jednotky POHG. V tomto priestore je tiež známe nasadenie stavebných útvarov Organisation Todt.¹²

Na zabezpečovacie úlohy sa používali aj záložné a výcvikové divízie. V období Povstania registrujeme na Slovensku dve. 182. Feldausbildung–Division (veliteľ: Generalleutnant R. Baltzer) a 154. Feldausbildung–Division (veliteľ: Generalleutnant A. Thielman, od 19. 12. 1944 Generalleutnant Dr. F. Altrichter).¹³

Na podobné účely boli použité aj dve divízie ľudových granátnikov, ktoré sa u nás doformovali a dozbrojili. Išlo o 708. Volksgrenadier–Division (veliteľ: Oberst W. Bleckwenn), jej útvary sa objavili na Slovensku 17. septembra 1944. Operovala na Považí a mala 258 dôstojníkov a 5 760 poddôstojníkov a vojakov. V jej rámci pôsobil aj Landeschützen–Bataillon 983 dislokovaný v Topoľčanoch.¹⁴ Mal štyri roty a v roku 1945 bol presunutý do Bratislavy k 48. Infanterie–Division. Druhou bola 271. Volksgrenadier–Division, bola rozmiestnená v priestore Trnavy, neskôr v Ponitří. Mala silu 286 dôstojníkov a 6 981 poddôstojníkov a vojakov.¹⁵ Rovnako

9 AM–SNP, B. Bystrica, MF 52, UŠPH pr. č. 12/67 a. j. 32 (32–106 až 108), Zápisnica so zajatým Gefrt. A. Gerberom.

10 <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/LandschtzBat/LandschtzBat504-R.htm> (15. 9. 2006), tiež: MAREK, J.: *Barikáda z kaštanů*. Cheb: Svět křídel 2005. 415 s., str. 371. ISBN 80–86808–15–7.

11 <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/LandschtzBat/LandschtzBat240-R.htm> (10.9.2006).

12 Pravdepodobne išlo o 284. Abteilung OT. V martinskej celulózke vyrábala Organization Todt betonové kryty pre guľomety, tzv. tobruky. AM–SNP, B. Bystrica, f. Pozostalost J. Šolca, kr. 9/3, pr. č. S11/89, tiež: SNA Bratislava, Zbierka SNP, kr. 24, tiež: PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie–Nemci a Slovensko*. str. 551.

13 AM–SNP, B. Bystrica, f. Pozostalost J. Šolca, kr. 1, pr. č. S12/89, tiež: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/FeldAusbDiv/154FeldAusbDiv-R.htm> (12.9.2006).

14 PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie, Nemci a Slovensko*. str. 557.

15 AM–SNP, B. Bystrica, f. Pozostalost J. Šolca, kr. 1, pr. č. S12/89, tiež: KORČEK, J.: *Slovenská republika 1943–45*. MO–SR: Bratislava 1999. str. 145. ISBN 80–88842–22–0. tiež: PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie–Nemci a Slovensko*. str. 557.

sa tu objavujú aj jednotky 101. Jäger-Division (veliteľ: Generalleutnant Dr. W. Aßmann).¹⁶

V septembri 1944, od Bratislavy na Hornú Nitru, postupovala SS-Kampfgruppe „Schill“ (veliteľ: SS-Sturmbannführer R. Klotz), vytvorená z výcvikových jednotiek Waffen-SS dislokovaných v Protektoráte. Okrem štábu, ktorý mal k dispozícii spojovaciu jednotku ju tvorili: I. Panzer-Grenadier-Bataillon „Teuteberg“, prápor tankových granátnikov bol plne vyzbrojený. Mal tri pešie a jednu ťažkú rotu približne asi s tisíc mužmi. II. Panzer-Grenadier-Bataillon „Kettgen“, 3 rotý bez ťažkých zbraní, (III. prápor), prápor z delostreleckých brancov zo IV. oddielu SS-delostreleckého výcvikového a náhradého pluku, bol rozpustený a zadelený ako delostrelci. Delostrelectvo tvorené pôvodne len jednou batériou 15cm ťažkých húfnic, SchFH-18, bolo doplnené z koristného materiálu v Topoľčanoch o dve batérie, 10,5 cm ľahkých húfnic LeFH-18 a 10cm ľahkých húfnic, LeFH-14/19(t), Sturmgeschütz-Kompanie mala asi 14 ks útočných diel StuG-40. Pionier-Zug (ženijná četa) disponovala aj siedmimi kusmi transportéra SdKfz-251. Postupne bola bojová skupina posilňovaná slabšími zabezpečovacími jednotkami. Tak prišlo 4. septembra 1944, 80 policajtov nasadených na stráženie kasární v Topoľčanoch, 15. septembra dve rotý zemebrany, 17. septembra jeden prápor zemebrany, všetko bez väčšej bojovej hodnoty. Skupina „Dietz“ a dve slabé rotý Hlavného úradu SS a pošty, mali rovnaký charakter.¹⁷ SS-Kampfgruppe „Schill“ mala do 5. septembra 1944 aj sedem tankov Pz-IV, ktoré však odoslala k Panzer Division „Tatra“ ako náhradu jej strát. Naopak v októbri 1944 už disponovala aj 14 ks stíhačov tankov JPz-38(t) „Hetzer“.¹⁸

Z Poľska cez Spiš na Liptov postupovala SS-Kampfgruppe „Schäfer“ (veliteľ: SS-Sturmbannführer E. Schäfer), ktorá bola vyčlenená z 18. SS-Panzer-Grenadier-Division „Horst Wessel“. Mala silu asi 1 500 mužov a disponovala troma batériami 10.5cm húfnic LeFH-18 a šiestimi transportérmi SdKfz-251. V priebehu pár dní sa jej podarilo rozvrátiť obranu Liptova a obsadiť Ružomberok. Dňa 20. septembra 1944 sa pri Kralovancoch spojila s divíziou „Tatra“, čím splnila svoju úlohu. Po jej vystriedaní bola 11. októbra presunutá späť k materskej divízii a nasadená spolu s ňou.

Na začiatku októbra v súvislosti s generálnou ofenzívou divíziu „Tatra“ vystriedala 14. Waffen-Grenadier-Division der SS „Galizien Nr. 1“ (veliteľ: SS-Brigadeführer F. Freitag.). Vznikla v roku 1943 z Ukrajincov a nemeckých Volksdeutsche. Na naše územie sa dostala po ťažkých stratách, ktoré utrpela v obklúčení pri Brodne. U nás bola rozmiestnená v sile asi 12 901 mužov v priestore od Čadce po Štrbu. Tabuľková štruktúra divízie vyzerala

16 THOMAS, N., STEPHEN, A.: *The German Army 1939–45 (4), Eastern Front 1943–45*, Oxford: Osprey Publishing 1999. 48 s., str. 35. ISBN 1-85532-766-1, tiež: KORČEK, J.: *Slovenská republika 1943–45*. MO-SR: Bratislava 1999. str. 145. ISBN 80-88842-22-0.

17 PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie, Nemci a Slovensko, Dokumenty*. str. 286.

18 FRANCEV, V., KLIMENT, CH. K.: *Československá obrněná vozidla 1918–1948*. Praha Ares, 1999. 381s., str. 234. ISBN 80-86158-06-3.

nasledovne:¹⁹ Waffen-Grenadier-Regiment der SS 29 (gal. Nr 1), Waffen-Grenadier-Regiment der SS 30 (gal. Nr 2), Waffen-Grenadier-Regiment der SS 31 (gal. Nr 3), tri granátnické pluky tvorili hlavnú silu divízie. Waffen-Artillerie-Regiment der SS 14, delostrelecký pluk, ktorý mal mať tri oddiely ľahkých diel (asi 36 húfnic LeFH-18) a jeden oddiel ťažkých diel (dostal na Slovensku delá zo skladov slovenskej armády, zrejme 12 ks 15 cm hrubých húfnic vz. 25, Nemcami nazývaných SchFH-25(t)).²⁰ SS-Waffen-Füsilierr-Bataillon 14, strelecký prápor, divízna záloha. SS-Waffen-Panzerjäger-Kompanie 14 protitanková rota. SS-Freiwilligen-Flak-Abteilung 14, oddiel protiletadlového delostrelectva. Waffen-Nachrichten-Abteilung der SS 14, spojovací oddiel mal telefónnu rotu a rádiovú rotu. SS-Radfahr-Bataillon 14, cyklistický prápor. Waffen-Pionier-Bataillon der SS 14, ženijný prápor. Divízia disponovala aj ďalšími tylovými jednotkami ako: SS-Versorgungskompanie 14, SS-Division-Nachschubtruppen 14, SS-Sanitäts-Abteilung 14, SS-Veterinär-Kompanie 14, SS-Feldpostamt 14, SS-Kriegsberichter-Zug 14, SS-Feldgendarmarie-Trupp 14 a SS-Feldersatz-Bataillon 14.

Niektoré lepšie vyzbrojené útvary divízie boli nasadené priamo do bojov proti povstaleckej armáde. Jedna časť divízie v sile asi 800 mužov, bola nasadená ako SS-Kampfgruppe „Wildner“ (veliteľ: SS-Obersturmbannführer K. Wildner) v rámci SS-Kampfgruppe „Schill“.²¹ Od 16. októbra zasiahla do bojov v priestore Kráľova Lehota-Malužiná ďalšia časť divízie, ako SS-Kampfgruppe „Wittenmayer“ (veliteľ: SS-Hauptsturmführer Wittenmayer). Bola to jednotka v sile asi 1 300 mužov. Ostatné jednotky plnili zabezpečovacie a protipartizánske úlohy.²² Veľmi vhod jej teda prišli zásoby zbraní slovenskej armády, ktorými sa dozbrojila. Divízia mala v tomto čase totiž nedostatok zbraní a nedisponovala žiadnymi obrnenými vozidlami. Až v januári 1945 dostala divízia 14 ks stíhačov tankov JPz-38(t) „Hetzer“.

V októbri sa do generálnej ofenzívy zapojila aj 18. SS-Panzer Grenadier-Division „Horst Wessel“ (veliteľ: SS-Brigadeführer W. Trabant). Jej silu tvorili dva granátnické pluky, SS-Panzer Grenadier-Regiment 39 a SS-Panzer Grenadier-Regiment 40, ďalej delostrelecký pluk SS-Panzer-Artillerie-Regiment 18 a ženijný prápor SS-Pionier-Bataillon 18. Ďalšie divízne jednotky ako SS-Panzerjäger-Abteilung 18 (protitankový oddiel), SS-Panzer-Abteilung 18 (tankový oddiel), SS-Sturmgeschütz-Abteilung 18 (oddiel útočných diel), SS-Flak-Abteilung 18 (protiletadlový oddiel) a SS-Nachrichtungs-Abteilung 18 (spojovací oddiel) trpeli nedostatkom materiálu, ktorý

19 www.sveb.cz/freiwilligen/dobrovolnici/14.htm (26. 5. 2005).

20 PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie-Nemci a Slovensko-Dokumenty*. str. 573.

21 Veliteľ SS-Obersturmbannführer Karol Wildner, slovenský Nemec predtým slúžil s hodnosťou pplk.spoj. v slovenskej armáde ako veliteľ spojovacieho práporu 11 a zároveň posádkový veliteľ Turč. sv. Martina.

22 Zaujímavý je údaj, že v jednotke 14. SS divízie, ktorá bojovala proti partizánskej skupine mjr. Chrastinu pri Pribyline hovorili mnohí jej príslušníci po slovensky. Je otázne či išlo o príslušníkov Waffen-SS zo Slovenska slúžiacich v 14. SS divízii, alebo o niektorý POHG. NOVOTNÝ, F.: *Partizánska vojna na Slovensku*. In: Zborník Múzea SNP II. Stredoslov. Vydavateľstvo 1968, str. 7-164, str. 141.

bol zničený pri bombardovaní. Divízia celkovo nebola na plných stavoch. Mala len asi 10 tisíc nedostatočne vycvičených vojakov a trpela dezerciami. Z techniky disponovala len asi 15 tankami (Pz-IV, Pz-III a Pz-II) a 15 transportérmi (SdKfz-250 a SdKfz-251). Útok proti povstaleckým silám začala divízia 18. októbra 1944. Postupovala tromi smermi, tzv. pravá plukovná skupina, tvorená zosilneným SS-Pz. Rgt. 40, na Revúcu a Brezno. Údolím Rimavice postupoval SS-Aufk. Abt. 18 a tzv. ľavá plukovná skupina tvorená SS-Pz. Rgt. 39 postupovala od Lučenca na Zvolen.

V priestore Turca a Liptova operovala aj smutne preslávená SS-Brigade „Dirlewanger“ (veliteľ: SS-Oberführer Dr. O. Dirlewanger) v sile asi 5 500 mužov. Skladala sa z nasledovných jednotiek: peších plukov SS-Regiment 1 a SS-Regiment 2, prieskumného oddielu SS-Aufklärungs-Abteilung, spojovacej roty Nachrichten-Kompanie, sanitnej roty SS-Sanitatskompanie, SS-Verwaltungs-Kompanie a náhradnej roty SS-Ersatz-Kompanie.

Od 12. októbra sa na západnom Slovensku objavujú aj prvé útvary Osttürkische-Waffenverbände der SS (veliteľ: SS-Standartenführer H. Al-Rašid) v sile asi 5 tisíc mužov, zložený z: Waffen-Gruppe „Turkistan“, Waffen-Gruppe „Idel-Ural“, Waffen-Gruppe „Aserbaijan“.²³

Na boj proti partizánskym útvarom a diverziu v tyle vytvorilo nemecké velenie SS-Jagdverband Südost²⁴ (veliteľ: SS-Obersturmbannführer Benesch, neskôr SS-Hauptsturmführer A. Auch) Pod útvar spadalo niekoľko jednotiek. Vznikli z personálu divízie „Brandenburg“ po jej reorganizácii na bežnú jednotku. Dobrovoľníci prešli pod Waffen-SS a pôsobili naďalej v špeciálnych operáciách.²⁵ Najznámejšou je SS-Jagdgruppe 232 „Josef“ (veliteľ: SS-Obersturmführer W. Pawlowsky), ktorá zabezpečovala aj diverzný výcvik.

Ďalšia takáto jednotka vznikla ako Abwehrgruppe 218 „Edelweiss“ (veliteľ: SS-Sturmbannführer E. Thun von Hohenstein), vystupovala aj ako Kampfgruppe „Edelweiss“, začala sa formovať koncom septembra 1944 v Žiline. Jednotka mala štyri oddiely: nemecký, kozácky, kaukazský a slovenský.²⁶ Spolu asi 300 mužov rôznej národnosti, vrátane asi 150 Slovákov.

Menej informácií máme o ďalších podobných protipartizánskych jednotkách ako „Sneewitchen“ (veliteľ: SS-Untersturmführer Schindler) v si-

23 LACKO, M., TESÁREK, P.: *1. východomoslimský pluk SS na Slovensku (október 1944–február 1945)*. KH-UCM: Trnava 2006. str. 145, s. 24. ISBN 80-89220-34-7, tiež: <http://www.axishistory.com/index.php?id=510> (25.3.2005).

24 Tvorili ho: SS-Jagdeinsatz Slowakei, SS-Jagdeinsatz Serbien-Kroatien, SS-Jagdeinsatz Rumänien, SS-Jagdeinsatz Ungarn, SS-Jagdeinsatz Bulgarien a SS-Jagdeinsatz Albanien.

25 Zmena prebiehala postupne, nemeckí príslušníci jednotky „Edelweiss“ dostali uniformy Waffen-SS v decembri 1944 a príslušníci jednotky „Josef“ dokonca v januári 1945.

26 Vznikol zo špeciálnej jednotky Slovenskej pracovnej služby (ŠJ-SPS). Tá sa vytvorila ozbrojením časti príslušníkov, napríklad z 1. oddielu v Sekuliach a 6. oddielu vo Vajnorochoch. Príslušníci ŠJ-SPS (veľ. por. M. Kaniok) vykonávali strážnu službu pri Chlumci, v Žiline a neskôr po priradení k ženijnému štábu zákopové práce v okolí Varína. Súbežne však za dozoru nemeckých poradcov prebiehal poradový výcvik, ktorý bol prípravou jednotky na jej včlenenie do Abwehrgruppe 218 „Edelweiss“. Dňa 16.12.1944, jej 131 príslušníkov prebrala nemecká branná moc ako dobrovoľníkov.

le asi 200 mužov, v ktorej pôsobilo aj okolo 40 Slovákov a „Javorina“²⁷, v nej pôsobilo 88 Slovákov, ktorí sa do nej dostali zo zajateckého tábora v Rakúsku.

Celkovo môžeme povedať, že proti povstaleckej armáde nemecké velenie nasadilo jednotky, ktoré mohli uvoľniť z nasadenia na hlavných frontoch. Išlo o jednotky slabo materiálne aj personálne vybavené, ktoré sa na Slovensku docvičili a dovybavili koristným vojenským materiálom.²⁸ Ich výhodou bol skúsenejší a odhodlanejší dôstojnícky zbor. Výnimkou boli jednotky vyčlenené z frontových jednotiek a z výcvikových útvarov. Ide hlavne o SS-Kampfgruppe „Schill“, ktorá disponovala naozaj kvalitným personálom. Istým spôsobom možno považovať za kvalitnú aj 14. Waffen-Grenadier-Division, ktorej bojové skupiny sa na bojisku osvedčili aj kvôli motívácii oslobodiť svojich rodinných príslušníkov evakuovaných na strednom Slovensku. Nemožno však zabudnúť na stíhacie komandá tejto divízie, ktoré sa osvedčili v akciách proti partizánskym skupinám. Zaujímavé je nasadenie vyslovene záložnej, výcvikovej Panzer-Division „Tatra“, ktoré možno označiť za úspešné.

Zabezpečovacie jednotky tvorené prápormi Landeschützen neboli rovnako plne vyzbrojené, čo vidíme na príklade L.S.Btl. 504. Napriek tomu sa v celku osvedčili.

Skutočnými odborníkmi vo svojej práci boli príslušníci protipartizánskych jednotiek. Hlavnú úlohu hrali Kampfgruppe „Edelweiss“ a SS-Jagdgruppe 232 „Josef“. Ich skúsenosti a zvyklosti z operácií na Východnom fronte sa prejavili aj na Slovensku brutálnym postupom tak charakteristickým pre takéto akcie. Úspech týchto jednotiek je poznačený masovými vraždami. O to smutnejšie pôsobí fakt, že podstatnú časť týchto jednotiek tvorili slovenskí dobrovoľníci.²⁹

Jednotky vymenované v tomto koreferáte nie sú komplexným spracovaním témy, len dokresľujú súvislosti v rámci prednesených príspevkov na seminári generál Golian a jeho doba.

27 Jednotka je známa aj ako protipartizánska jednotka Sliach.

28 Pozri PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie – Nemci a Slovensko*, tiež: ŠA Žilina, f. OÚ Žilina 1944 prez., D1-1496/1944, Soznam vozidiel civil. Prevzaté do užívania pre ciele obr. štátu.

29 Jednotliví slovenskí Nemci (Volksdeutsche), ale i Slováci, slúžili aj vo frontových jednotkách Waffen-SS a Wehrmachtu. Napr. v 18.SS-Pz.Gren.Div., SS-Kg. „Schill“, 178. Pz.Div. „Tatra“ a pravdepodobne aj v 101. Jäg.Div.

ŠTÚDIE

ORGANIZÁCIA A DISLOKÁCIA VÝCHODOSLOVENSKEJ ARMÁDY

TECHNICKÝ ZBOR A DOPLŇOVANIE POČETNÉHO STAVU

ŠTEFAN PAŽUR

Úvodná poznámka: Problematike Východoslovenskej armády sa od polovice 90. rokov dosť systematicky venoval PhDr. Štefan Pažur, CSc. Žiaľ, začiatkom roka 2003 priskoro, náhle a navždy odišiel. Ostalo po ňom dosť široko koncipované, no ešte nedokončené dielo o Malárovej armáde. Niektoré tematické časti sú hotové, iné pred dokončením a časť iba dokumentačne pripravená a čiastočne rozpracovaná. Po určitej pauze sa s rukopisným textom a dokumentačnou databázou začala oboznamovať jeho manželka PhDr. Helena Pažurová, CSc., ktorá pripravila do tlače prezentovanú štúdiu. Táto časť práce tesne nadväzuje na predchádzajúcu už spracovanú subkapitolu s názvom Formovanie a presun jednotiek a útvarov Východoslovenskej armády na východné Slovensko. Pred dokončením je o. i. aj chronologicky nasledujúci tematický okruh Začlenenie Východoslovenskej armády do skupiny armád Severná Ukrajina.

Armádne veliteľstvo–vznik a úlohy

V druhej májovej dekáde 1944 bol v zásade ukončený presun postavených jednotiek do priestoru severovýchodného Slovenska. Na doplnenie a bojové posilnenie už sformovaných jednotiek boli však aj v nasledujúcich mesiacoch uskutočňované početne menšie presuny vojenských jednotiek a útvarov z mierových posádok západného a stredného Slovenska. Možno konštatovať, že v polovici mája 1944 bola ukončená náročná prípravná fáza a vstúpilo sa do ďalšej ešte zložitejšej etapy spojenej s realizáciou projektu obrany.

Od začiatku februára 1944 prípravu budovania obrany na severovýchodnej hranici Slovenska po stránke vojensko–organizačnej a materiálno–technickej zabezpečovalo a riadilo Veliteľstvo opevňovacích prác (VOP) v Prešove–ako hlavný gestor a delegovaný orgán slovenského Ministerstva národnej obrany v Bratislave. Do uvedeného priestoru boli nasadené vo-

jenské jednotky s bojovou technikou, ktoré okrem budovania obrany po stránke vojensko-technickej mali zabezpečovať aj úlohy vyplývajúce z ich bojovej prípravy v podmienkach obranných postavení. Vychádzajúc z náročnosti úloh Ministerstvo národnej obrany v Bratislave sa rozhodlo vytvoriť vyššie vojenské veliteľstvo ako predpoklad a záruku plnenia úloh vyplývajúcich z budovania obrany a výcviku jednotiek.

Nariadením MNO-HVV vydaným 17. mája 1944 bolo dňom 18. mája zriadené Armádne veliteľstvo so sídlom v Prešove a zároveň bola vytvorená táto organizácia poľných jednotiek: Armádne veliteľstvo, armádne jednotky, jednotky 1. a 2. pešej divízie, jednotky vzdušných zbraní a Veliteľstvo opevňovacích prác (VOP).¹ Na základe uvedeného nariadenia všetky jednotky postavené v marci a apríli 1944 na účely budovania obrany v priestore Duklianskeho a Lupkovského priesmyku prešli týmto dňom pod velenie Armádneho veliteľstva v Prešove, ktoré sídlilo v Župnom dome. Armádne veliteľstvo patrilo k vyšším vojenským veliteľstvám slovenskej armády s úplnou veliteľskou, správnu a oblastnou pôsobnosťou pre územie Šarišsko-zemplínskej župy (ŠZŽ). Preto celé územie župy bolo vyňaté z oblastnej právomoci Veliteľstva divíznej oblasti 2 (VDO2) v Prešove a Veliteľstva pozemného vojska (VPV) v Banskej Bystrici.² Mierové veliteľstvá, jednotky, úrady a ústavy, ktoré sa nachádzali na území župy a neboli zaradené do poľných jednotiek, boli v prvej polovici júla 1944 evakuované do priestoru západne od čiar Štrba-Dobšiná, t. j. na územie stredného a západného Slovenska.

Dňa 8. júla 1944 VDO 2 okrem spravodajského a evakuačného oddelenia sa presunulo z Prešova do Liptovského Sv. Mikuláša. Náhradné prápor peších plukov 4 a 6, ktoré sídlili v Prešove, Trebišove a Bardejove boli evakuované do Dolného Kubína. Náhradný oddiel JPO 2 z Michaloviec a Humenného prešiel do Brezna nad Hronom, Vozatajská eskadróna z Prešova do Kremnice, II/2 del. oddiel z Prešova do Ružomberka k del. pl. 2, náhradný Pioniersky prápor z Michaloviec do Nového Mesta nad Váhom, náhradný Spojovací prápor z Prešova do Turč. Sv. Martina, náhradný Automobilový prápor 2 z Prešova do Nitry, Pracovný prápor 3 zo Sabinova do Trnavy. Aj vojenské útvary, ktoré sa nachádzali v Čemernom, v Kamenici nad Cirochou a v Zámutove mali byť pripravené na evakuáciu, ktorú podľa potreby mal realizovať veliteľ Pracovného zboru (PSb). Z vojenskej nemocnice v Prešove sa mal evakuovať archív, cenné prístroje a iný materiál. Miesto na odsun tohto materiálu mala určiť dodatočne zdravotná správa VPV v Banskej Bystrici.³

Minister obrany a hlavný vojenský veliteľ gen. I. triedy Ferdinand Čatloš nariadením MNO-HVV zo dňa 17. mája 1944 funkciu veliteľa Armádneho veliteľstva v Prešove poveril gen. II. triedy Augustína Malára. Keďže A. Malár bol v tom čase ešte vojenským atašé v Berlíne, úlohy vyplývajúce z novej

1 Vojenský historický ústav (VHÚ) Praha, f. Slov. štát MNO 1944, č. sp. 70 767/Taj. I./2-1. 1944, šk. 31.

2 Tamže.

3 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, VPV, č. sp. 28687/Taj. 2/-1 odd. 1944, šk. 31.

funkcie začal plniť až začiatkom júna 1944. S poverením A. Malára funkciou veliteľa Armádneho veliteľstva v Prešove súhlasil aj prezident J. Tiso a nemecké vojenské orgány. Súhlas nemeckých orgánov minister obrany gen. F. Čatloš získal dňa 12. mája 1944 počas štátnej návštevy vo vodcovom hlavnom stane v Klessheime. Generál A. Malár sa stal nielen armádnym veliteľom, ale aj zástupcom hlavného vojenského veliteľa pre oblasť vojsko-vejnu a správnu na území Šarišsko-zemplínskej župy.

Otázkou výkonu správy v priestore pôsobenia poľnej armády na východnom Slovensku sa zaoberala vláda Slovenskej republiky dňa 10. mája 1944 a prijala Vládne nariadenie č. 36/1944 Sl. z. o splnomocnení hlavného veliteľa slovenskej armády k osobitným opatreniam podľa zákona o obrane štátu na území ŠZŽ.⁴ Vysvetleniu obsahu a spôsobu realizácie vládneho nariadenia sa venovala zvýšená pozornosť. Minister vnútra A. Mach ešte v deň prijatia nariadenia telefonicky oboznámil s jeho obsahom Andreja Dudáša, župana ŠZŽ a zároveň mu poslal stručný písomný výklad k jeho realizácii. V liste sa o.i. píše „*podľa tohto nariadenia orgány verejnej správy vnútornej budú vykonávať všetky doterajšie práce podľa smerníc hlavného veliteľa vojska.*“ V závere svojich pokynov minister konštatoval, že „*Sú splnené všetky podmienky pre najlepšiu spoluprácu s vojskom a ide len o to, aby nebolo nič strpené, čo by túto spoluprácu mohlo narušiť.*“⁵

Dňa 17. mája 1944 poslal županovi ŠZŽ, po dohode s ministrom vnútra, písomnú úpravu na vykonávanie tohto nariadenia minister obrany F. Čatloš.⁶ V poradí tretiu obsiahlejšiu písomnú informáciu o vykonávaní vládneho nariadenia, vydal 5. júna 1944 novovymenovaný veliteľ Východoslovenskej armády gen. A. Malár. Určil ju širšiemu okruhu adresátov-MNO-HVV, ministerstvu vnútra, vyšším vojenským veliteľstvám, županovi a Prezídium Župného úradu ŠZŽ a dal ju na vedomie aj okresným náčelníkom v ŠZŽ. V piatich bodoch podrobnejšie objasnil obsah vládneho nariadenia, spôsob jeho vykonávania a zároveň oznámil, že „*pri armádnom generálovi je vytvorený kabinet pre politické a verejné záležitosti. Tento kabinet vybavuje veci, v ktorých treba urobiť opatrenia podľa zákona o obrane štátu.*“ Ďalej konštatoval, že „*Právny stav, ktorý nastal vydaním vládneho nariadenia č. 36/1944 Sl. z. predpokladá úzku spoluprácu armády s úradmi verejnej správy, najmä pokiaľ ide o zabezpečenie verejného pokoja, poriadku a bezpečnosti.*“⁷

Prijatím vládneho nariadenia sa Armádne veliteľstvo stalo garantom pokoja, poriadku a bezpečnosti na teritóriu ŠZŽ. Úlohy, ktoré súviseli s vykonávaním vládneho nariadenia na území ŠZŽ gen. A. Malár realizoval prostredníctvom spomínaného Kabinetu pre politické a verejné záležitosti, ktorý úzko spolupracoval aj s inštitúciou Exponovaného spravodajského orgánu pod velením plk. konc. Eugena Janečku.

4 Slovenský zákonník, 10. mája 1944, s. 219.

5 Dejiny SNP, 1944, zv. 3, Bratislava, 1984 s. 318.

6 Tamže, s. 330.

7 Tamže, s. 333–334.

Deň nástupu A. Malára na Armádne veliteľstvo nepoznáme. Podľa citovaného listu, ktorý bol datovaný „Prešov 5. júna 1944“ možno usudzovať, že to bolo začiatkom júna 1944. Do pôsobnosti Armádneho veliteľstva patrilo aj Poľné veliteľstvo Pracovného zboru (PSb) NO so sídlom v Zámutove, okr. Vranov nad Topľou, ktoré bolo vytvorené 15. mája 1944 ako detašované veliteľstvo pre Veliteľstvo opevňovacích prác a iné útvary vo východnej časti štátu „pre všetky veci, ktoré sa vzťahujú, alebo sú v súvislosti s PSb–NO“⁸ Za jeho veliteľa bol určený mjr. PSb Karel Ruman, ktorý súčasne vykonával aj funkciu veliteľa Tretieho pracovného práporu v Sabinove. V prvej polovici júna sa aj so strážnym oddielom presťahoval do Zámutova. Zástupcom veliteľa bol stot. PSb Ján Kulík, ktorý vykonával tiež funkciu správcu vojenského majetku v Zámutove.⁹ VOP sa začlenilo do Armádneho veliteľstva, na začiatku ako jeho zložka a postupne všetky jeho úlohy prešli do pôsobnosti oddelení a správ Armádneho veliteľstva. Preto VOP úplne zaniklo a jeho predtým detašované Poľné veliteľstvo PSb–NO v Zámutove sa dostalo bezprostredne pod velenie gen. A. Malára.

Organizácia a personálne zadelenie

Ministerstvo národnej obrany–Hlavné vojenské veliteľstvo svojím nariadením čís. 70. 767/Taj. I./2–1. 1944 zo 17. mája 1944 stanovilo organizáciu a zároveň určilo personálne zadelenie a početné stavy príslušníkov jednotlivých zložiek Armádneho veliteľstva. Jeho organizácia a plánovaný stav príslušníkov zodpovedali dôležitosti úloh poľných jednotiek Východoslovenskej armády (VSA).

Za veliteľa Armádneho veliteľstva (AV) bol určený gen. Augustín Malár, ktorý vo svojej osobe spájal dve funkcie: 1. funkciu zástupcu hlavného vojenského veliteľa ako funkciu „vojensko–verejno–správnu.“ 2. funkciu armádneho veliteľa–čiže funkciu čisto vojenskú. Funkcia pobočníka armádneho veliteľa nebola obsadená.

Za náčelníka štábu bol určený plk. gšt. Ladislav Lavotha, ktorý prešiel z VOP, kde tiež vykonával funkciu náčelníka. Za podnáčelníka mal nastúpiť pplk. gšt. František Urban. Do pôsobnosti náčelníka štábu patrilo aj 2. spravodajské oddelenie a 3. operačné oddelenie. Prednostom 2. spravodajského oddelenia bol stot. útv. Vojtech Boššány, absolvent Vojenskej vysokej školy, odd. gen. štábu. Na uvedenom oddelení boli plánované ďalšie tri miesta pre dôstojníkov, dvoch pisárov a dve spojky. Prednostu 3. operačného oddelenia vykonával sám náčelník štábu. Do oddelenia boli pridelení stot. útv. Jozef Bevelaque a stot. pech. Juraj Pipich.

Do pôsobnosti podnáčelníka štábu patrilo I. organizačné a mobilizačné oddelenie s prednostom mjr. jazd. Štefanom Bellom a prideleným npor. jazd. Arnoštom Flachbartom, ktorý predtým vykonával funkciu pobočníka

8 Tamže, s. 333; tiež OA Prešov, f. OÚ Prešov, D 1/644/1944 prez.

9 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, č. sp. 78, 2/35, 1 šk. 58.

veliteľa VOP. Oddeleniu boli pridelení dvaja pisári a jedna spojka. Podnáčelník riadil aj 4. oddelenie materiálnej služby, v ktorom vykonával funkciu prednostu. Do oddelenia bol pridelený stot. gšt. Štefan Humay, ktorý predtým pracoval na technickom štábe VOP.¹⁰ Oddeleniu bolo pridelené ešte jedno miesto dôstojníka a miesta pre dvoch pisárov a spojku.

V rámci Armádneho veliteľstva boli plánované aj funkcie veliteľov jednotlivých zbraní. Už pri vzniku veliteľstva boli určení za veliteľov: pplk. pion. Jozef Sedlický pre pionierov a plk. spoj. Ján Morvic pre spojárov. Obidvaja predtým pracovali na VOP. Velitelia pre letectvo a delostrelectvo boli menovaní až neskôr. Pri vzniku Armádneho veliteľstva boli pre jednotlivé správy plánované funkcie a počty osôb, tieto však na začiatku boli obsadené iba čiastočne. Podľa prílohy č. 1 k nariadeniu MNO–HVV čís. 70. 767/Taj. I/2–1 zo dňa 17. mája 1944 o vytvorení Armádneho veliteľstva boli jednotlivé správy po stránke personálnej obsadené nasledovne:

prednosta zbrojnej správy	mjr. zbroj. Michal Biščo
prednosta zdravotnej správy	pplk. zdrav. MUDr. Štefan Darvaš
prednosta intendačnej správy	pplk. int. Oldrich Kvapilík
pridelení:	stot. pech. Tomáš Líška,
	stot. spoj. Jozef Čillík
prednosta veterinárnej správy	pplk. MVDr. Ján Ditkovský
prednosta autom. správy	stot. aut. Gustáv Kristman
prednosta poľných pokladní	npor. hosp. Ján Kéda.

Prednosta pre správu cestnej dopravy, duchovnej správy, pomocnej kancelárie a tiež plánovaní pridelení dôstojníci a pomocný personál boli určení neskôr.¹¹ Ako vidieť, Armádne veliteľstvo už pri svojom vzniku zápasilo s nedostatkom dôstojníkov a poddôstojníkov. MNO–HVV to čiastočne riešilo tým, že takmer celý veliteľský zbor VOP bol preradený na Armádne veliteľstvo (AV).

V máji 1944 došlo k predčasnému ukončeniu 3. ročníka Vojenskej vysokej školy. MNO rozhodlo všetkých absolventov prideliť k vyšším veliteľstvám armády.¹² Na základe tohto rozhodnutia štyria absolventi boli pridelení na Armádne veliteľstvo v Prešove a ďalší šiesti k veliteľstvám 1. a 2. pešej divízie. Aj napriek uvedeným opatreniam neboli obsadené všetky plánované riadiace funkcie; tieto boli obsadzované postupne v priebehu júna a júla. Ťažkosti sa vyskytovali aj pri zabezpečovaní pomocného personálu na jednotlivé oddelenia a správy na posty: pisárov, tlmočníkov, kresličov, spojovacích technikov a i. Potrebný kancelársky materiál a písacie stroje, ktoré zabezpečovalo Veliteľstvo pozemného vojska (VPV) v Banskej Bystrici od podriadených útvarov, bol pridelený a dodávaný so značnými ťažkosťami.

¹⁰ Tamže.

¹¹ VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, č. sp. 70 767/Taj. I/2–1. 1944, šk. č. 31; Archív Múzea SNP (A MSNP), B. Bystrica, f. XII, prír. č. 160/92, s. 169.

¹² Tamže.

Personálne vybavenie Armádneho veliteľstva A. Malár vo svojom hlásení na MNO-HVV zo dňa 15. júna 1944 hodnotil ako „naprosto nedostatočné“¹³ Žiadal prideliť jedného dôstojníka gšt. ako podnáčelníka štábu a starších dôstojníkov gšt. pre 2., 3. a 4. oddelenie a zdôraznil „pretože ináč nemôžem brať zodpovednosť za dobrý chod štábu“. A. Malár menovite žiadal, aby bol štábu pridelený stot. gšt. Jozef Hrabek a mjr. gšt. Andrej Hreblay.¹⁴ V závere listu poukázal na to, že „VPV a VVZ, ako som informovaný, sú napriek menšej zodpovednosti po stránke personálnej vybavené.“¹⁵

Doplňovanie štábu AV sa uskutočňovalo postupne. V druhej polovici júna nastúpil do funkcie podnáčelníka štábu plk. gšt. František Urban, ktorý pôsobil na Vojenskej vysokej škole v Bratislave ako profesor pre všeobecnú taktiku a taktiku pechoty.¹⁶ Mjr. gšt. Jozef Tóth na Armádne veliteľstvo nemohol nastúpiť, lebo vykonával funkciu náčelníka štábu a zároveň bol zástupcom veliteľa Veliteľstva vzdušných zbraní (VVZ) v Trenčíne, keďže veliteľ VVZ plk. gšt. Alojz Ballay odišiel za vojenského ataše do Berlína namiesto A. Malára.¹⁷ Za veliteľa delostrelectva bol určený plk. del. Elemír Lendvay a za veliteľa letectva mjr. let. Július Trnka. Od 1. augusta 1944 do funkcie zástupcu A. Malára bol menovaný a 10. augusta nastúpil plk. gšt. Viliam Talský.¹⁸

Na Armádnom veliteľstve boli vytvorené dve duchovné správy – katolícka a evanjelická. Na začiatku neboli obsadené a ich činnosť suplovalo VDO 2. V prvej polovici júna bol do funkcie prednostu katolíckej duchovnej správy určený mjr. duch. A. Sviežený a po ňom stot. duch. Pavel Kaňuščák. Prednostom evanjelickej duchovnej správy bol stot. duch. L. Lanštiak, ktorého začiatkom augusta vystriedal stot. duch. L. Kriška.¹⁹

Početný stav Armádneho veliteľstva možno prezentovať prostredníctvom dvoch dokumentov. V prílohe č. 1 k nariadeniu MNO-HVV, čís. 70.767/Taj. I/2-1 zo dňa 17. mája 1944 o vytvorení Armádneho veliteľstva sa rátalo, že AV bude mať 111 osôb, z toho 43 osôb vo veliteľských funkciách na jednotlivých oddeleniach a správach a 68 osôb pomocného personálu.²⁰ V dokumente MNO-HVV, čís. 70. 978/Taj. I/2-2-1944 zo dňa 12. júna 1944 sa uvádza, že Armádne veliteľstvo so sídlom v Prešove má početný stav: 60 dôstojníkov, 4 poddôstojníkov v zálohe a 102 vojakov.²¹ Na základe nám dostupných archívnych dokumentov Armádne veliteľstvo v auguste 1944 po stránke personálnej bolo obsadené nasledovne:

13 Archív HM-SA Bratislava, príř. č. 764.

14 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, č. 168/dôv., šķ 25.

15 Tamže.

16 Tamže.

17 A MSNP B. Bystrica, f. XII, príř. č. 160/92, s. 167. Spomienky F. Urbana. Nástup pplk. gšt. F. Urbana na Armádne veliteľstvo sa oneskoril pre poranenie nohy, ktoré utrpel na lyžiarskom kurze so študentmi VVS.

18 A MSNP Banská Bystrica, f. XII, príř. č. S 1/80. PIVOVARČI, Ján: *Vojenské prípravy SNP*, s. 205.

19 Tamže, s. 210–211.

20 PEJS, Oldřich: *Slovenské vojenské duchovenstvo (1939–1945)*. Praha, 1994, s. 46.

21 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, č. sp. 70 767/Taj. I/2-1. 1944, šķ. č. 31.

Veliteľ	gen. II. triedy Augustín Malár
Zástupca veliteľa	plk. gšt. Viliam Talský
Náčelník štábu ²²	pplk. Ladislav Lavotha
Podnáčelník štábu	pplk. gšt. František Urban

1. osobné a organizačné oddelenie:

prednosta	mjr. jazd. Štefan Bella
pridelený	npor. jazd. Arnošt Flachbart

2. spravodajské oddelenie:

prednosta	stot. útv. Vojtech Boššani
pridelené	3 osoby

3. operačné oddelenie:

prednosta	náčelník štábu
pridelení	stot. útv. Jozef Bevelaque
	stot. pech. Juraj Pipich
	mjr. let. Mikuláš Lisický

4. oddelenie materiálnej služby:

prednosta	podnáčelník štábu
pridelení	stot. gšt. Štefan Humay
	plus jedna osoba.

Velitelia zbraní

Letectvo	mjr. let. Július Trnka
Delostrelectvo	plk. del. Elemír Lendvay
Pionieri (ženisti)	pplk. pion. Jozef Sedlický
Spojári	plk. spoj. Ján Morvic

Zbrojná správa

prednosta	mjr. zbroj. Michal Biščo ²³
pridelené	2 osoby

Zdravotná správa

prednosta	pplk. zdrav. MUDr. Štefan Darvaš;
	od júla 1944 mjr. zdrav MUDr. Ján Tievesch
pridelená	jedna osoba

22 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, č. sp. 70 978/Taj. – I/2–2 1944, šk. č. 31.

23 A MSNP B. Bystrica, f. XII, príř. č. S 1/80. PIVOVARČI, Ján: Vojenské prípravy SNP, s. 210. Ján Pivovarčí v cit. d. uvádza, že prednostom bol stot. zbroj. František Kuranica.

Intendačná správa

prednosta
pridelení

pplk. Oldrich Kvapílik
stot. pech. Tomáš Líška
stot. spoj. Jozef Čillík plus jedna osoba

Veterinárna správa

prednosta
pridelená

pplk. vet. MVDr. Ján Ditkovský
jedna osoba

Cestná a dopravná správa

prednosta
pridelené

npor. aut. Husák
štyri osoby

Automobilová správa

prednosta

stot. aut. Gustáv Kristman

Duchovná správa

prednosta kat. duch.

mjr. duch. A. Sviežený,
od júla 1944 stot. duch. P. Kanuščák

prednosta ev. duch.

stot. duch. L. Lanštiak,
od augusta stot. duch. E. Kriška

Poľná pokladňa

prednosta

npor. hosp. Ján Kéda.

Armádne jednotky, útvary a ich dislokácia

Jednotlivé armádne jednotky a útvary boli rozmiestnené nasledovne:

Mot. del. oddiel I/11	Vranov, Čemerné (máj-jún) Chmeľov, Fintice (júl-august)
Del. pluk 12	Vyšná Radvaň
Zmiešaná skupina DPLP	Prešov
Spojovací prápor 11	Prešov
Pioniersky prápor 11	Kapušany
Pioniersky park 11	Kapušany
Intendančný park 21	Prešov
Poľné pekárne 21	Veľký Šariš
Poľné jatky	Prešov
NAK 11	Prešov
NAK 12	Prešov
Poľná pošta 11	Prešov

Poľný súd	Prešov
Armádne autodielne	Humenné
Sklad aut. pohonných hmôt	Sabinov
Poľné veliteľstvo Prac. zboru NO	Zámotov
Štábná rota	Prešov
Štábná automobilová kolóna	Prešov ²⁴

K armádnym jednotkám patrila aj Skupina vzdušných zbraní (SVZ) a Pluk útočnej vozby (PÚV).

Skupina vzdušných zbraní

Zvýšená pozornosť zo strany MNO a následne aj Veliteľstva vzdušných zbraní bola venovaná postaveniu a nasadeniu osobitných leteckých jednotiek na východné Slovensko. V smerniciach z 1. apríla 1944 MNO sa predpokladalo, že do uvedeného priestoru pôjde aj samotné Veliteľstvo VZ s jeho štábnou rotou a nákladnou autokolónou. Do poľa sa mal presunúť Letecký pluk gen. M. R. Štefánika v tomto zložení:

- I. pozorovacia peruť (predpokladané SV v Giraltovciach) s letkou 1 (9 lietadiel Focke-Wulf 189 A-2 na letisko Nižný Hrabovec, 9 lietadiel Letov Š-328 na letisko Giraltovce-Hrabovec;²⁵
- II. stíhacia peruť (predpokladané SV v Kamenici nad Cirochou) s letkou 11 (12 lietadiel Avia B-534) na letisko Išla s letkou 12 (4 lietadla Messerschmitt Bf 109 E-4 a 4 Bf 109 G-6 od 13. stíhacej letky) na letisko Lyska -Kamenica nad Cirochou;
 - samostatné letky, t. j. letka 41 (3 lietadlá Savoia Marchetti SM-84 bis) a kuriérna letka (2 lietadlá Fieseler Fi 156 C-3, 1 Heinkel 111 H, 1 Cu-445, 1 FW 58 C-2, 2 Š-328, 5 KI-35 D) na letisko Išla. Zároveň MNO nariadilo vyčleniť z DPLP pre obidve pešie divízie po jednej ťažkej batérii 88 mm PLK a jednej batérii 20 mm ľahkých kanónov vz. 36 a pre veliteľstvo armády jednu batériu 88 mm PLK a jednu batériu 20 mm kanónov vz. 36.²⁶ Pre potreby Východoslovenskej armády mal vyčleniť aj Spojovací prápor vzdušných zbraní (SPVZ) v Žiline kombinovanú spojovaciu rotu s jednou dopravnou čatou zloženou z telegrafného, telefónneho a prípojkového družstva s dvoma stavebnými čatami, zloženými zo štyroch družstiev pre káble, s jednou rádiovou čatou zloženou s góniodružstvom a rádiodružstvom a jednu hlásnu rotu. Letecký park v Mokradi mal dať k dispozícii letecké pojazdne dielne.²⁷

24 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, č. sp. 70 978/Taj. - I./2-2 1944, šk. č. 31; tiež PIVOVARČI, J.: *Z dokumentov o slovenských ozbrojených silách..* s. 105; tiež A MSNP B. Bystrica, príř. č. S 1/80. PIVOVARČI, Ján: *Vojenské prípravy SNP*, s. 223.

25 STANISLAV, Ján: *Úloha a miesto SVZ vo Východoslovenskej armáde, príčiny jej odletu do ZSSR a dopad tejto skutočnosti na povstalecké letectvo*. In: *Východoslovenská armáda a odboj*. Banská Bystrica, 1992, s. 67-68.

26 Tamže, s. 68.

27 Tamže, s. 69.

Načrtnutý plán sformovania a nasadenia leteckých jednotiek nebol realizovaný. Chýbala letecká bojová technika, ktorá bola závislá na dodávkach z Nemecka. Preto dňa 3. júla 1944 VVZ vydalo smernice, na základe ktorých bolo nariadené Leteckému pluku v Piešťanoch sústrediť a pripraviť do poľa na východné Slovensko do 10. júla 1944 I. pozorovaciu peruť, t. j. letku 1 s lietadlami Fw 189, letku 2 s lietadlami Š-328, samostatnú letku 12 s lietadlami B-534 a Bf 109 E a samostatnú letku 41 s lietadlami Fw 58, W 34 hi a ďalšími kuriérnymi lietadlami. Zároveň bola stanovená úloha, aby každá letka dosiahla početný stav aspoň desať lietadiel.²⁸ O niekoľko dní neskôr, t. j. 18. júla 1944 MNO vydalo doplnovaciu smernicu, na základe ktorej bolo rozhodnuté, že VVZ na východné Slovensko neodíde. Preto veliteľ VZ v Trenčíne plk. gšt. A. Ballay pre letecké jednotky určené na východné Slovensko vytvoril skupinu vzdušných zbraní (SVZ), ktorá aj s určitými leteckými jednotkami do 5. augusta mala byť odoslaná na východné Slovensko. Za veliteľa bol určený pplk. let. Karol Sojček, keďže bol v tom čase nemocný, funkciu veliteľa od 31. júla 1944 vykonával mjr. let. Július Trnka. Prislúchala mu právomoc veliteľa vojskového telesa.²⁹ Ďalšími príslušníkmi veliteľstva SVZ boli: stot. del. Koloman Bielik, referent DPL, stot. spoj. Július Škrovina, spojovací referent a súčasne veliteľ spojovacej roty, npor. spoj. Teodor Klein, referent protileteckej služby. Veliteľstvo SVZ sídlilo v kaštieli v Kelemeši (teraz Lubotice).

Na základe smerníc z 26. júla 1944, vydaných VVZ v Trenčíne, k leteckým jednotkám SVZ patrili:

- letka 1, vyzbrojená lietadlami Fw 189; mala sa presunúť na letisko Hrabovec,
- letka 2 s lietadlami Š-328 na letisko Išla (letka sa presunula v predstihu už 24. júla),
- letka 12 s lietadlami B-534 a Bf 109 C-6 na letisko Nižný Hrabovec.

Pôvodne bola určená k presunu na východné Slovensko aj letka 41. Táto zostala na vlastnej leteckej základni a mala pokračovať v cvičení na školných lietadlách Fw 58 a W 34 hi až do príchodu bombardovacích lietadiel SM 84 bis, potom absolvovať preškolenie na tieto lietadlá a čakať, kedy VVZ rozhodne o jej odoslaní do poľa.³⁰ Na operačnú činnosť boli SVZ pridelené letiská: Spišská Nová Ves, Išla, Nižný Hrabovec, Lyska-Kamenica nad Cirochou a letisková plocha pri Čemernom v okrese Vranov nad Topľou. Od SPVZ v Žiline bola vyčlenená kombinovaná spojovacia rota v počte 177 mužov. Jej úlohou bolo dodať dve spojovacie čaty pre letku 1 a letku 12 a vytvoriť pri SVZ predpovedné ústredie poveternostnej služby (jeden meteorológ-referent poveternostnej služby, 4 rádiotelegrafisti s dvoma rádioprijímačmi na všetky vlny, 6 meteorologických pozorovateľov). Ústredie poveternostnej služby doplnili dvaja úradníci štátneho hydrologického

28 Tamže, s. 69.

29 Tamže, s. 70.

30 Tamže.

a meteorologického ústavu z Bratislavy a traja šifranti nemeckej vojenskej misie (DLM) určení pre nemecké správy.³¹

Dňa 29. júla 1944 bolo uskutočnené sústredenie na VVZ v Trenčíne, na ktorom boli vypracované rozkazy na presun leteckých jednotiek do priestoru Východoslovenskej armády. Bolo rozhodnuté, že veliteľ SVZ sa bude hlásiť u gen. A. Malára 5. augusta 1944 a zároveň zo strany veliteľa VZ plk. A. Ballaya bol daný prísľub, že dodá pre letku 12 nemeckú pozemnú rádiostanicu FuGXVI na nadviazanie spojenia s lietadlami Bf 109 G-6, len čo dostane zásielku z Nemecka.³²

Presun určených leteckých jednotiek bol realizovaný takto:

- dňa 27. júla 1944 prelietlo 6 lietadiel Focke Wulf Fw 189 A-2 prvej letky zo Žiliny na letisko Išla. Veliteľom letky 1 bol stot. let. Rudolf Galbavý. Jej veliteľstvo sa etablovalo v Kelemeši (Luboticiach);³³
- dňa 24. júla 1944 prelietlo 12 lietadiel Letov Š 328 letky 2 z letiska Spišská Nová Ves na poľné letisko Nižný Hrabovec. Letke velil npor. let. Ján Fratrič;
- dňa 2. augusta 1944 prelietlo na letisko Išla 5 Avii B-534 a jedna Bk-534 patriacich letke 12 dislokovanej na letisku v Spišskej Novej Vsi. Letka 12, ktorej velil stot. let. Jozef Páleníček, mala byť doplnená aj piatimi lietadlami Bf 109-G-6 od letky 13, ale letu boli schopné len štyri stroje, preto dňa 1. augusta 1944 z letiska Piešťany na letisko Išla prelietli len štyri messerschmitty, pilotované rotníkmi Palatickým, Geletkom, Hanovcom a Božíkom. O niekoľko dní došlo k ďalšej redukcii lietadiel, keď pri pristávaní na letisku Išla havaroval rot. Geletko a 10. augusta počas hliadkovania došlo k vážnej technickej poruche motora lietadla Bf 109 G-6 pilotovaného rot. Božíkom.³⁴

V auguste 1944 SVZ so svojimi troma kompletnými poľnými letkami –prieskumnou, pozorovacou a stíhacou–dislokovanými v priestore pôsobenia Východoslovenskej armády, posilnené zabezpečovacími technickými letkami a kombinovanou rotou postavenou SPVZ v Žiline, predstavovala v lete 1944 jediný bojaschopný letecký útvar, ktorý tvoril hlavnú údernú silu slovenského letectva. SVZ disponovala 42 lietadlami. Tylovú zálohu –5 lietadiel Ju 87D-5–mala vtedy umiestnenú mimo operačného pásma –v hangaroch letiska v Spišskej Novej Vsi. V mierových posádkach zápoľnej armády zostali len torzá leteckej výzbroje a malé počty výkonných letcov a pozemného personálu.³⁵

31 Tamže.

32 Tamže, s. 71.

33 A MSNP B. Bystrica, f. XII, prír. č. 18/81. Spomienky stot. let. Rudolfa Galbavého.

34 STANISLAV, Ján: c. d., s. 72; tiež A MSNP B. Bystrica, f. XII, prír. č. S 1/80; PIVOVARČI, Ján: *Vojenské prípravy SNP*, s. 223.

35 Tamže, s. 73; STANISAV, Ján–KLABNÍK, Viliam: *Slovenské letectvo 1944–1945*. Bratislava 2003, s. 65.

Organizácia SVZ-SV Kelemeš (Lubotice)

Veliteľ skupiny	mjr let. Július Trnka
Pobočník	npor. let. Štefan Galbavý
Spojovací dôstojník	stot. let. Július Škrovina.

Prieskumná letka 1 (v dob. term. diaľkozvedná)

Veliteľ letky	stot. let. Rudolf Galbavý
Prvý dôstojník letky	npor. let. Ján Samaš
Poddôstojník	npor. let. Štefan Džunko
Spravodajský dôstojník	npor. let. Ľudovít Kofo
Početný stav letky	8 dôstojníkov, 5 rotmajstrov, 170 poddôstojníkov a mužstva, z toho 12 pilotov a 10 pozorovateľov.
Lietadlá a autopark	6 Fw-189, 1 KI-35, 2 E-39, 1 Fi-156; 1 mot. cisterna, 10 nákladných automobilov a 2 osobné autá.

Pozorovacia letka 2

Veliteľ letky	npor. let. Ján Fratrič
Prvý dôstojník letky	npor. let. Imrich Vyrosto
Navigačný dôstojník	npor. let. Martin Vančo
Početný stav letky	6 dôstojníkov, 2 rotmajstri, 195 poddôstojníkov a mužstva, z toho 14 pilotov a 7 pozorovateľov.
Lietadlá a autopark	12 Š-328, 2 KI-35, 1 E-39, 1 Fi-156, 1 Fw-58, 1 W-34; 1 mot. cisterna, 12 nákladných au- tomobilov, dve osobné autá, 1 pojazdná rá- diostanica, 1 traktor.

Stíhacia letka 3

Veliteľ letky	stot. let. Jozef Páleníček
Prvý dôstojník letky	por. let. Ján Slemenský
Spravodajský dôstojník	por. let. Anton Droppa
Početný stav letky	Početný stav letky 5 dôstojníkov, 2 rotmaj- stri, 150 poddôstojníkov a mužstva, z toho 14 pilotov.
Lietadlá a autopark	6 Me-109, 6 B-534, 1 E-39, 1 Fi-156; 1 cisterna, 6 nákladných automobilov a 1 osobné auto. ³⁶

36 AMSNP B. Bystrica, f. XII, prír. č. S 127/89. E. Gažo, J. Popper, G. Berec: *Prvá Československá armáda na Slovensku, organizácia a činnosť, III.*, s. 659-660.

Protiletadlové delostrelectvo

V apríli 1944 na základe dôverného rozkazu č. 23, vydaného pplk. del. Jozefom Zadžorom, veliteľom Delostreleckého protiletadlového pluku (DPLP) v Zlatovciach sa sformovali vo výcvikovom stredisku záloh DPLP v Hlohovci poľné jednotky–osem batérií–pre Východoslovenskú armádu. Za veliteľa týchto jednotiek bol určený stot. del. Emil Vízner a jeho zástupcu npor. del. Imrich Tomaškovič.³⁷ Po sústredení v Hlohovci dňa 29. apríla 1944 poľné jednotky nastúpili presun. Dňa 2. mája jedna ťažká–18. batéria so štyrmi protiletadlovými kanónmi (PLK) 88 mm vz. 37 a jedna ľahká –22. batéria s desiatimi VKPL 20 mm vz. 36 Oerlikon, určené na ochranu Armádneho veliteľstva v Prešove, zaujali palebné postavenie v priestore Kelemeš (Lubotice). Zo severovýchodu mala Prešov brániť 18. batéria. 22. batéria sa rozdelila podľa jednotlivých čiat v okolí mesta a jej úlohou bolo brániť železničnú stanicu a kasárne proti náletom v nižších letových výškach.³⁸ Štvrtá batéria zaujala palebné postavenie v priestore Giraltoviac a 21. v priestore Medzilaborce.³⁹

Dňa 21. júna 1944 MNO a následne aj VVZ s vedomím gen. A. Malára rozhodlo, že 18. a 22. batéria sa presunú na stredné Slovensko do priestoru Dubová.⁴⁰ Z uvedených batérií bola vytvorená Zmiešaná skupina DPLP. Za veliteľa bol určený stot. del. Michal Takáč, dovtedajší veliteľ OPL pri 2. pešej divízii a za jeho zástupcu npor. let. Virdzek.⁴¹ O dva dni po vykonanej rekognoskácii, t. j. 23. júna Zmiešaná skupina DPLP sa presunula a zaujala palebné postavenie v priestore Dubová. Pôvodne sa počítalo, že skupina DPLP sa presunie iba na prechodný čas, no uvedená jednotka v priestore Dubová ostala až do konca augusta a jej úlohou bolo ochraňovať rafinériu v Dubovej proti náletom nepriateľských lietadiel. Dňa 20. augusta 1944 rafinériu v Dubovej bombardovali americké lietadlá. Zničili značnú časť zásob pohonných hmôt a mazadiel pripravovaných pre SNP. Straty najmä na automobilovom parku zaznamenala aj skupina DPLP.⁴²

Po odchode uvedených batérií na stredné Slovensko v rámci armádnych jednotiek na východe zostalo pôsobiť 6 batérií. Na obranu armádneho veliteľstva v Prešove bola určená 4. batéria, ktorá zaujala palebné postavenie v priestore obce Kelemeš–prevzala post po 18. batérií–a 21. batéria mala zabezpečovať ochranu ďalších prímestských obcí Prešova. Ďalšie štyri batérie boli pridelené k peším divíziám. Prvá pešia divízia dostala batériu PL kanónov 88 mm a batériu veľkokalibrových guľometov proti lietadlám (VGPL). Obidve batérie zaujali palebné postavenie v priestore Giraltoviac. K 2. pešej

37 VANĚK, Oldřich: *Účast protiletadlových jednotek ve Slovenskem národním povstání*. In: Zborník Múzea SNP, 11. Banská Bystrica 1986, s. 186; tiež STANISLAV, J.: *Úloha a miesto*, c. d., s. 72.

38 Tamže.

39 A MSNP B. Bystrica, f. VII, príř. č. S 127/89. E.Gažo, J. Popper, G. Berec, c. d., s. 683.

40 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, šk. 31.

41 VANĚK, Oldřich: c. d., s. 187.

42 Tamže.

divízii boli pridelené obdobné prostriedky. Pre ich palebné postavenie bol určený priestor okolia obce Krásny Brod.

Koncom júla 1944 VVZ pridelo Armádnemu veliteľstvu v Prešove I. batériu DPLP 88 mm–pojazdnu, zo zostavy ťažkého oddielu v obvode OPL Bratislava. Na palebnom postavení v Bratislave, Kuchajde ju mala nahradíť 25. batéria. Prvá batéria v Prešove mala zaujať palebné postavenie po 18. batérii. Jej úlohu pre dennú i nočnú činnosť malo určiť Armádne veliteľstvo. Do Prešova bola presunutá vlakom 25. júla 1944 a do bojovej pohotovosti uvedená 26. júla o 19.00 hod.⁴³

Pluk útočnej vozby (PÚV)

Dňa 13. mája 1944 mjr. útv. Jozef Dobrotka, veliteľ PÚV v Martine, predložil MNO návrh na postavenie a odsun niektorých jednotiek PÚV pre potreby Východoslovenskej armády. Za veliteľa jednotiek určených na odsun do východnej časti štátu bol menovaný mjr. útv. Jozef Dobrotka.⁴⁴ Okrem pomocných zložiek–štábnej roty s dielenskou čatou, hospodárskou, technickou a zdravotnou správou–boli na odsun určené Tankový prápor s dvoma rotami a KPÚV pas. tiež s dvoma rotami. Veliteľstvu PÚV po presunutí na východné Slovensko bola podriadená aj rota tankov (prieskumných bojových vozidiel), ktorá bola na základe nariadenia MNO čís. 70. 304 Taj. I./2–3 1944 detašovaná v Michalovciach. Bola to 3. tanková rota pod velením npor. del. Imricha Gašu, ktorá sa presunula z Martina do Michaloviec už koncom júna.⁴⁵ Tanková rota bola vyzbrojená 10 ľahkými tankami Pz. Kpřw. II., ktoré v pluku nahrádzali obrnené automobily OA vz. 30. Úlohou tejto roty bolo získať skúsenosti z prieskumu a zo súčinnosti tankov s cyklistickou rotou.⁴⁶

Celkove sa predpokladalo, že jednotky PÚV budú vybavené bojovými vozidlami a osobnými autami podľa predpísaných počtov. Veliteľ pluku žiadal MNO o pridelenie 40 nákladných automobilov, ktoré do predpísaného počtu chýbali. Mjr. útv. J. Dobrotka požiadavky odôvodňoval tým, „že sformované časti PÚV sú výcvikové, na sebe závislé, a ich spoločným odsunom sa bude môcť pokračovať v začatom výcviku na novom pôsobisku.“⁴⁷ Poukázal tiež na to, že jednotky KPÚV pas. sú vyzbrojené práve dodanou novou technikou, ktorá sa precvičuje, a podľa nariadenia VPV čís. 7785 Dôv. 3.

43 A MSNP B. Bystrica, f. VII, príř. č. S 127/89. E.Gažo, J. Popper, G. Berec, c. d., s. 683–684; VHA Trnava, f. 32/55/2, č. sp. 10.748 Taj. výcv.–1944, šk. č. 32.

44 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, PÚV, č.sp. 17 078/Taj. 1944, šk. č. 33.

45 Tamže; tiež A MSNP B. Bystrica, f. XII, S 88/87. BAJTOŠ, Ivan: *História slovenského pluku útočnej vozby 1939–1944*, s. 160 s. ; pozri tiež KLUBERT, Tomáš: *Poľná jednotka Pluku útočnej vozby pri odzbrojovaní Východoslovenskej armády*. In: *Vojenská história*, r. 3, 1999, č. 3, s. 55–70.

46 Tamže.

47 Tamže.

odd. 1944 majú v čase od 19. júna do 9. júla 1944 absolvovať sústredenie a ostrú palebnú strelbu vo výcvikovom tábore Lešť. Preto žiadal o posunutie termínu odchodu na východné Slovensko na obdobie okolo 20. júla 1944.⁴⁸ Posunutie termínu bolo zo strany MNO akceptované.

Odchod jednotiek PÚV na východné Slovensko sa uskutočnil 4. augusta 1944. Všetky sa premiestnili do Vranova nad Topľou a Čemerného. Mesto Vranov a obec Čemerné sa stali až do 31. augusta 1944 strediskom pôsobenia PÚV. V samotnom Vranove sa etablovali: velenie PÚV, štábná rota, spojovacia, technická a hospodárska rota, motorizovaná pešia skupina s niekoľkými motocyklistami, tréner pluku a pojazdné dielne.⁴⁹ V Čemernom sa usídlili štáby obidvoch práporov–tankový a KÚV–a prvá tanková rota pod velením npor. Pavla Švarca.

Armádne veliteľstvo v Prešove 17. augusta 1944 vytvorilo dva protipartizánske oddiely–jeden bol umiestnený v Prešove a druhý v Hanušovciach nad Topľou. Obidva oddiely boli posilnené po jednej čate z 1. tankovej rotы: jedna tanková čata pod velením Oskara Sedílka (5 tankov LT–38) sa presunula do Prešova a druhá tiež s piatimi tankami LT–38 s veliteľom por. Jozefom Stankom do Hanušoviec; táto sa po niekoľkých dňoch premiestnila do Humenného, kde zotrvala do konca augusta 1944.⁵⁰ Na ochranu veliteľstva 2. pešej divízie bol z 1. tankovej rotы odoslaný tank LT–38 s vodičom strel. Pavlom Dubcom. Aj ďalšie podriadené jednotky obidvoch práporov PÚV boli redislokované z Čemerného k 1. a 2. pešej divízii. Tesne po 6. auguste z Čemerného do priestoru 1. pešej divízie–do Šarišského Štiavnika–sa presunula druhá tanková rota pod velením npor. tank. Jána Achimského. Veliteľstvo rotы sa ubytovalo priamo v budove kúpeľov v Šarišskom Štiavniku, mužstvo v neďalekom provizórnom baráku a tiež v domoch dedičanov. Tanky a ďalšia bojová technika boli umiestnené na neďalekej lúke.⁵¹ Dňa 17. augusta 1944 z veliteľského roja 2. tankovej rotы boli vyčlenené 4 tanky a pod velením zást. Hudeka ako pohotovostná čata odoslané do Svidníka, kde zostali až do 31. augusta.

Pplk. gšt. Ladislav Lavotha, náčelník štábu AV v Prešove dňa 25. augusta 1944 telefonicky prikázal npor. J. Achimskému, veliteľovi 2. tankovej rotы, aby pripravil na presun svoju rotu do Popradu s úlohou účasti na protipartizánskej akcii na strednom Slovensku. Dňa 28. augusta odišiel npor. J. Achimský spolu s por. A. Opplom na štáb PÚV do Vranova, kde po prerokovaní uvedeného rozkazu bolo rozhodnuté, že 2. tanková rota ešte v tú noc opustí Šarišský Štiavnik a začne presun na stredné Slovensko. Po návrate npor. tank. J. Achimského z Vranova k jednotke do Šarišského Štiavnika, táto už bola na odsun pripravená a krátko po polnoci mužstvo, tanky a ďalšia bojová technika 2. tankovej rotы opustili Šarišský Štiavnik. Presun rotы

48 Tamže.

49 Tamže, s. 156.

50 Tamže, s. 165; tiež rozhovor autora s Jozefom Stankom 1992.

51 Tamže, s. 180; tiež rozhovor autora s Martinom Blahutom v B. Bystrici 8. novembra 1991; rozhovor s Jurajom Pesarčíkom v Kežmarku 11. novembra 1993.

bol uskutočňovaný cez Giraltovce, Hanušovce do Prešova a odtiaľ smerom na Hendrichovce, Fričovce, Široké a cez Branisko do Levoče, kam jednotlivé časti jednotky dorazili vo večerných hodinách 29. augusta 1944.⁵²

K 1. pešej divízii bola pridelená 3. tanková rota pod velením npor. Imricha Gaša, ktorá sa už od konca júna nachádzala v Michalovciach. Po príchode ďalších jednotiek PÚV do Vranova a Čemerného 3. tanková rota z Michaloviec bola redislokovaná do Stropkova, kde bola umiestnená v budove ľudovej školy.⁵³ V operačnom priestore 1. pešej divízie boli tiež dve rotý KPÚV: 1. rota KPÚV pod velením npor. Karola Crhu bola rozmiestnená priamo na Duklianskom priesmyku a 2. rota pod velením npor. Štefana Mihalíka aj s veliteľským stanovišťom v obci Ladomírová, kde sa premiestnila zo Stropkova.⁵⁴ K 2. divízii bola pridelená 3. rota KPÚV pod velením npor. Dezidera Bohúňa. Jej veliteľské stanovište bolo v Medzilaborciach a obidve čaty aj s bojovou technikou boli rozmiestnené v priestore obce Borov.

Na základe archívnych dokumentov, literatúry a za pomoci spomienok bývalých príslušníkov poľných jednotiek PÚV prezentujeme nasledujúcu organizáciu a personálne obsadenie veliteľstva a jednotiek. Zároveň uvádzame bojovú techniku, ktorou boli jednotky PÚV vyzbrojené.

Organizácia poľných jednotiek Pluku útočnej vozby

Veliteľské stanovište PÚV	Vranov nad Topľou (škola)
Veliteľ	mjr. tank. Jozef Dobrotka
Pobočník veliteľa	npor. tank. Karol Adamec
Technický pobočník	stot. tech. zbroj. František Pacelt
Spravodajský dôstojník	por. Mikuláš Novák
Technický hospodár	štrm. tank. Ján Kamenický
Hospodár pluku	por. hosp. Michal Janovský
Likvidátor pluku	práp. Michal Smitňa
Šéflekár pluku	por. MUDr. Imrich Hudec
Štábná rota–stanovište	Vranov nad Topľou (škola)
Veliteľ	stot. tank. Martin Ďuriš–Rubanský
Spojovacia čata–stanovište	Vranov nad Topľou
Veliteľ	por. tank. Alexander Daňo
Technická čata–stanovište	Vranov nad Topľou
Hospodárska čata–stanovište	Vranov nad Topľou
Technické dielne–stanovište	Vranov nad Topľou
Veliteľ	štrm. tank. Jozef Malinčík
Výzbroj	2 tanky LT–38

52 Tamže; tiež Archív VHÚ Bratislava, príj. č. 764.

53 Tamže; tiež A MSNP B. Bystrica, f. XII, príj. č. S 52/86.

54 Tamže; Bajtoš, Ivan: c. d., s. 160.

***Tankový prápor Pluku útočnej vozby
(pozostával z troch tankových rôť)***

Veliteľské stanovište	Čemerné
Veliteľ	stot. tank. Ján Jarembák
Pobočník veliteľa	npor. tank. Dominik Miartuš
1. rota–stanovište	Čemerné
Veliteľ roty	npor. tank. Pavol Švarc
prvá čata tankov–stanovište	Čemerné do 16. 8.; od 17. 8. Prešov
veliteľ	Oskar Sedílek
druhá čata tankov–stanovište	Čemerné do 16. 8.
	od 17. 8. Hanušovce nad Topľou
	od 25. 8. Humenné
veliteľ čaty	por. tank. Jozef Stanko
2. rota–stanovište	Čemerné do 6. 8.
	od 7. 8. do 29. 8. Šarišský Štiavnik
Veliteľ roty	npor. tank. Ján Achimský
Prvá čata tankov	
veliteľ	por. tank. Alexander Oppl
Druhá čata tankov	
veliteľ	por. tank. Pavol Krúpa
Tretia čata tankov	
veliteľ	por. tank. Štefan Peciar
Výzbroj roty	22 tankov LT-38
3. tanková rota–stanovište	Michalovce (júl); Stropkov (august)
veliteľ roty	npor. tank. Imrich Gaš
Prvá čata	
veliteľ	dôst. zást. Vincent Pliško
Druhá čata	
veliteľ	des. tank. Imrich Treplán
Výzbroj roty	10 tankov PzKpfw. II.

***Prápor kanónov protiútočnej vozby
(pozostával z troch rôť)***

Veliteľské stanovište	Čemerné
Veliteľ práporu	stot. František Adam
Pobočník veliteľa	dôst. zást. Július Rajták
Výzbroj vel. práporu	2 samohybné delá Marder III.

1. rota KPÚV–stanovište veliteľ prvá čata–veliteľpor. druhá čata tretia čata Výzbroj prvej roty:	Dukliansky priesmyk npor. Karol Crha Ondrej Ondík 12 KPÚV 5 cm PAK 38 a 7,5 cm PAK 40 ťahané ťahačmi RSO
2. rota KPÚV–stanovište veliteľ roty prvá čata–veliteľ druhá čata–veliteľ Výzbroj druhej roty:	Stropkov, Ladomírová npor. Štefan Mihálik por. Peter Bezák čtk. asp. Malina 7 samohybných diel Marder III.
3. rota KPÚV–stanovište veliteľ roty prvá čata–veliteľ druhá čata–veliteľ Výzbroj tretej roty	Medzilaborce npor. Dezider Bohúň 7 samohybných diel Marder III.

Prvá pešia divízia

Úlohy

Všetky poľné jednotky začlenené do zostavy 1. pešej divízie boli v súlade s úlohami a významom obrany na severovýchodnej hranici Slovenska rozmiestnené na ľavej strane obrany. Bolo to územie okresov Giraltovce, Bardejov, Stropkov a čiastočne Vranov nad Topľou. Uvedené územie bolo pre 1. divíziu zároveň operačným priestorom. Okrem pešieho pluku 1 všetky ďalšie poľné jednotky boli sústredené na prvom, hlavnom obrannom pásme, ktorého predný okraj bol stanovený takto: začiatok, a tým západná hranica bola určená pri obci Snakov v okrese Bardejov. Od uvedenej obce predný okraj pokračoval územím okresu Bardejov severovýchodným smerom cez obce Kurov–Gaboltovej–Stebník–Nižná Polianka, odtiaľ na územie Poľska cez obce Oženna–Ciechania–Tylawa–Zyndranowa až do priestoru obce Jašliska, kde bola stanovená východná hranica obranného pásma pre 1. pešiu divíziu. Úlohou poľných jednotiek bolo vybudovať pevné obranné systémy v celom prvom obrannom pásme. Ťažiskom obrany bol priestor Duklianskeho priesmyku a v nadväznosti naň bolo treba prehradiť smer Dukliansky priesmyk–Vyšný Svidník–Prešov a smer Zborov–Bardejov–Prešov. Táto úloha bola premietnutá do organizácie, dislokácie, vyzbrojenia a početných stavov poľných jednotiek 1. divízie.

Veliteľstvo 1. pešej divízie

Pre sídlo veliteľstva 1. pešej divízie bolo vybrané okresné mesto Giraltovce. Už v marci 1944 za veliteľa 1. pešej divízie bol určený plk. pech. Mikuláš Markus, ktorý až do odchodu na východné Slovensko vykonával aj funkciu veliteľa Divíznej oblasti 1(DO 1) v Trenčíne. Pobočníkom veliteľa bol npor. v zál. Rudolf Rázga. Do Giraltoviec sa veliteľstvo divízie premiestnilo 6. mája 1944. Spolu s M. Markusom z VDO1 v Trenčíne prišiel a do funkcie náčelníka divízie nastúpil mjr. gšt. Elemír Polk.⁵⁵ Na veliteľstve divízie boli vytvorené nasledujúce oddelenia:

1. Organizačné a mobilizačné odd.
prednosta stot. pech. Háber
2. Spravodajské oddelenie
prednosta npor. pech. Gejza Kelemen
3. Operačné oddelenie
prednosta stot. pech. Ján Stejskal
4. Materiálne oddelenie
prednosta stot. pech. Ján Čech⁵⁶

Na základe Všeobecného operačného rozkazu čis. 1, II. časť zo dňa 8. mája 1944 a Všeobecného operačného rozkazu č. 2, II. časť zo dňa 12. mája 1944 vydaných veliteľstvom 1. divízie boli vytvorené nasledujúce správy:

Zbrojná správa

prednosta stot. tech. zbroj. Michalec.

Správe bol podriadený Zbrojný park 1 so sídlom v Kukovej a ďalšie zbrojné parky v Bardejove a Svidníku.

Intendančná správa

prednosta stot. hosp. Viliam Galát

Chod intendančnej správy zabezpečovali nasledujúce útvary:

DIP 1-(divízne pekárne) Hanušovce
APS 1-(pobočka armádneho proviantného skladu pre 1. divíziu) Kapušany
APP-21 (pobočka arm. poľných pekárni) Vyšný Svidník
PV1-(proviantná výdajňa) Vyšný Svidník
PV2-(proviantná výdajňa) Bardejov.

55 A MSNP B. Bystrica, f. XII, príř. č. S 19/67, šk. č. 7.

56 Tamže; tiež rozhovor autora s E. Polkom, 17. 11. 1993.

Zdravotná správa

prednosta

stot. zdrav. MUDr. Jozef Jamriška.

Činnosť zdravotnej služby bola zabezpečovaná okrem divíznej zdravotnej roty s ošetrovateľom a dezinfekčnou kolónou v Giraltovciach aj vojenskou nemocnicou v Prešove a civilnou nemocnicou v Bardejove. Vo vojenskej nemocnici v Prešove bola pre tento účel vytvorená malá chirurgická skupina. Pre potreby nemocníc na poskytovanie zdravotných služieb boli jednotky a útvary rozdelené do troch skupín:

1. skupina: 2. peší pluk–infekčné a akútne prípady spadali do civilnej nemocnice v Bardejove. Prípady, ktoré vyžadovali dlhšiu liečbu alebo odborné liečenie boli zaradené do Vojenskej nemocnice 2 v Prešove.
2. skupina: 1. peší pluk–infekčné prípady sa liečili v civilnej nemocnici, ostatné vo Vojenskej nemocnici v Prešove.
3. skupina: 3. peší pluk, JPO–2, Pioniersky prápor 1, Spojovací prápor 1, Rota KPÚV, divízne jednotky IP a NAK 1–boli zaradené do civilnej a Vojenskej nemocnice v Prešove.⁵⁷

V rámci jednotlivých jednotiek pôsobili hlavní a pridelení lekári, ktorí sa starali o dodržiavanie hygienických opatrení vo svojich rajónoch: o nezávadnú pitnú vodu, hygienu kuchyne a kuchynského personálu a hygienu sanitárnych priestorov. Organizovali zdravotné prehliadky a realizovali rôzne formy osvety, aby predišli vzniku a šíreniu infekčných a iných chorôb v jednotkách.⁵⁸

Veterinárna správa

prednosta

stot. vet. MVDr. Lovás.

Služby veterinárnej správy boli zabezpečované veterinárnou ambulanciou v Kračúnovciach a plukovými ošetrovňami. Pri Veterinárnej správe bola zriadená Divízna ústredná evidencia koní.

Automobilová správa

Správe boli podriadené: Výdajňa automobilových pohonných hmôt (APH), Štábna autokolóna 1 (ŠAK 1) v Giraltovciach a Nákladná automobilová doprava 1 (NAK 1) v Ďurdoši. Pri veliteľstve 1. pešej divízie boli vytvorené dve duchovné správy:

Duchovná správa rímskokatolícka.

Jej prednostom bol stot. duch. Rudolf Dilong. Duchovné služby pri 1. pešom pluku zabezpečoval por. duch. Karol Andrejmiška, pri 2. peš. pluku Ján Čierny a pri 3. peš. pluku Ondrej Bella.

57 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, Vel. 1. divízie, č. 9001/Taj. všeob. odd. 1944, šk. č.31.

58 Tamže.

Duchovná správa evanjelickej cirkvi a.v.

Prednostom bol por. duch. Ladislav Letrík; správa mala byť doplnená ďalšími kňazmi.⁵⁹

Okrem už uvedených správ na veliteľstve prvej pešej divízie bola vytvorená spojovacia správa a služba cestnej dopravy. Veliteľom štábnej roty bol npor. pech. Jozef Sabo, správca jedálne npor. pech. v zál. Hažanský. K ďalším divíznym jednotkám a útvarom patrili: Delostrelecký pluk 1, JPO-2, Motorizovaný pioniersky prápor 1, Motor. spojovací prápor 1, 15. DPLP batéria, 20 mm Oerlikon, 2. a 3. rota KPÚV, Pracovná rota a Poľná pošta.

Delostrelecký pluk 1.

Pôvodne za veliteľa 1. delostreleckého pluku bol ustanovený plk. del. Elemír Lendvay. Keďže sa stal veliteľom delostrelectva na Armádnom veliteľstve v Prešove, funkciou veliteľa 1. pluku bol poverený pplk. del. Ernest Badík; predtým pôsobil ako oblasťný dôstojník na Veliteľstve DO 2 v Prešove.

Organizácia pluku

Veliteľ pluku	pplk. del. Ernest Badík
prvý pobočník veliteľa	npor. del. Štefan Kajuch,
druhý pobočník	por. del. v z. Pavel Straňan.:
spojovací dôstojník	por. del. v z. Ondrej Kozák,
veliteľ SVP	npor. del. v z. Kováč,
hospodár	por. hosp. v z. Lachman,
likvidátor	por. del. v z. Bernát,
proviantný dôstojník	por. del. v z. Pospíšil a ďalší, ktorých mená sa nám nepodarilo zistiť.

Veliteľstvo delostreleckého pluku 1 bolo etablované v Giraltovciach. Jemu podriadené štyri delostrelecké oddiely boli dislokované v priestore 2. a 3. pešieho pluku.

Delostrelecký oddiel 2 pod velením mjr. del. Jána Kučeru a veliteľa štábnej roty npor. del. Barnabáša Udavského, bol dislokovaný v priestore druhého pešieho pluku. Veliteľstvo delostreleckého oddielu 2 malo sídlo v Bardejove, ale začiatkom júna sa presunulo do Bardejovskej Novej Vsi. Jeho batérie boli rozmiestnené: batéria pod velením npor. del. Líšku v Sveržove a Petrovej, batéria pod velením mjr. del. J. Kučeru v Bardejovskej Novej Vsi, ďalšie batérie v Komloši a Cigle.⁶⁰

Ďalšie tri delostrelecké oddiely boli dislokované v priestore pešieho pluku 3. Prvý oddiel pod velením mjr. del. Emila Németha bol umiestnený

59 PEJS, Oldřich: c. d., s. 46.

60 Archív VHÚ Bratislava, Vel. 4. div., odd. OBZ, č. 954/Taj. zprav. 1945; tiež A MSNP B. Bystrica, materiál ÚD, f. 6, arch. jed. 205, sig. 109/74/55, 109/73/55.

v Krajnej Poľane. Ďalšie v obciach Bodružal, Šarbov, ako aj na samotnom Duklianskom priesmyku, kde bol tiež umiestnený 1. delostrelecký oddiel od delostreleckého pluku 12. Jeho veliteľské stanovište bolo v Hunkovciach. Veliteľom bol stot. del. Tibor Mačura, zástupcom npor. del. Pastuch. Veliteľom 1. batérie npor. del. Imrich Hrabovský, pridelený dôstojník npor. del. Štefan Madar; veliteľ 2. batérie npor. del. Ján Jánošík, pridelený dôstojník por. del. Emil Gažo; veliteľ 3. batérie npor. del. Ondrej Repovský, pridelený dôstojník por. del. Štefan Hudecovský, spojovací dôstojník por. del. Ján Kresánek. Ďalšie oddiely del. pluku 12 boli začlenené do zostavy 2. pešej divízie.⁶¹

Delostrelecký oddiel 3 mal veliteľské stanovište v obci Roztoky. Veliteľom bol stot. del. Ján Dula, pobočníkom por. del. v z. Gustáv Gabonay, spojovací dôstojník dôst. zást. asp. Jozef Vášáry, veterinár stot. vet. Pavel Kauka. Delostrelecký oddiel mal štyri delostrelecké batérie, ktoré boli dislokované: 7. batéria pod velením stot. del. Štefana Zúzika v Roztokách; 8. batéria pod velením npor. del. Jána Strculu vo Vyšnom Mirošove; štábná batéria pod velením por. del. Viliama Slaného v Nižnom Mirošove a 9. batéria pod velením npor. del. Jána Glajzu v Dubovej.⁶²

Jazdecký prezvedný oddiel 2 (JPO-2)

Poľná jednotka JPO-2 bola sformovaná z príslušníkov kmeňových eskadrón JPO-2, ktoré sa nachádzali v Michalovciach a Humennom. Za veliteľa poľnej jednotky JPO-2 bol určený mjr. jazd. Juraj Bilej, ktorý bol posádkovým veliteľom a zároveň veliteľom JPO-2 v Michalovciach. Okrem veliteľa k poľnej jednotke bolo pridelených 20 aktívnych kmeňových dôstojníkov a 20 aktívnych kmeňových rotmajstrov.⁶³

Začiatkom mája 1944 po niekoľkodňovom sústredení v kaštieli v Humennom, sa sformovali štyri eskadróny.⁶⁴ Poľná jednotka JPO-2 sa presunula po železnici do Hanušoviec a odtiaľ po vlastnej osi cez Giraltovcu do určeného priestoru v rámci 1. pešej divízie. V obci Okružle sa etablovalo veliteľstvo oddielu. Prvá eskadróna pod vel. stot. jazd. Daniela Gondu, predtým veliteľa posádky a veliteľa eskadróny JPO-2 v Humennom, sa utáborila v obci Radoma. Koncom mája 1944 stot. jazd. D. Gonda bol pre spoluprácu s partizánmi zaistený a jeho funkciu prevzal npor. jazd. Jozef Seman. V obci Radoma sa usídlila aj druhá eskadróna pod velením npor. jazd. Ivana Čučka. Ďalšie dve eskadróny pod velením npor. jazd. Ľudovíta Bahnu a por. jazd. F. Riška boli dislokované v obci Šapinec.⁶⁵

61 Tamže.

62 Tamže; tiež rozhovor autora s V. Slaným, 22. 7. 1991.

63 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, č. sp. 8307, 29 AJP0-2.

64 Pravda, 1. september 1964.

65 Archív VHÚ Bratislava, Vel. 4. div., odd. OBZ, č. 954/Taj. zprav. 1945; tiež rozhovor autora s Jozefom Uličným, november 1992.

Ťažiskovou úlohou JPO-2 v rámci 1. pešej divízie bolo strážiť priestor Stará Lubovňa-Plaveč-Ruská Voľa, no jeho eskadrony boli vysielané takmer do celého priestoru 1. obranného pásma, ktorý kontrolovala 1. pešia divízia. Koncom júla 1944 JPO-2 zmenil priestor pôvodnej dislokácie. Na základe rozkazu veliteľa divízie plk. pech. Mikuláša Markusa sa presunul na poľské územie do priestoru Dukla-Tylawa, kde zotrval až do 29. augusta 1944.⁶⁶

Organizácia JPO-2

Veliteľ	mjr. jazd. Juraj Bilej
1. pobočník	stot. jazd. Vojtech Petrínek
2. pobočník	npor. jazd. Henrich Lipský
Hospodár	rtm. Štefan Griger
Veterinár	npor. vet. Virsík
Proviantný	ppor. Juraj Gavula
Spojovací dôstojník	por. Pavel Juhás
Pridelení dôstojníci	npor. jazd. v z. Kočút
	por. jazd. Ondrejčák
	por. jazd. Remeniár
Velitelia eskadron	stot. jazd. Daniel Gonda
	stot. jazd. Mikuláš Babjak
	npor. jazd. Jozef Seman
	npor. jazd. Ivan Čučka
	por. jazd. F. Riška
	npor. jazd. Ľudovít Bahna. ⁶⁷

Ďalšie divízne jednotky-Motorizovaný pioniersky prápor 1. Jeho pôvodne veliteľské stanovište bolo v obci Maťovce, ale začiatkom júna 1944 bolo presunuté do Bardejova. Jednotlivé podriadené jednotky mot. práporu boli dislokované v zostave 2. a 3. pešieho pluku. Motorizovaný spojovací prápor 1-stanovište veliteľa bolo v obci Brezov, podriadené jednotky boli pridelené k práporom druhého a tretieho pešieho pluku.

Pešie jednotky-organizácia, dislokácia⁶⁸

Všetky poľné jednotky určené pre zostavu 1. pešej divízie boli sformované v mierových-kmeňových jednotkách:

- peší pluk 1 v Trnave a Bratislave,
- peší pluk 2 v Trenčíne a Nitre
- peší pluk 3 vo Zvolene a Kremnici.

⁶⁶ Tamže; tiež A MSNP B. Bystrica, f. VII, príř. č. S 19/67, šk. 7.

⁶⁷ Tamže.

⁶⁸ VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, VDO1, č. 165/Taj. 3. odd. 1944, šk. 31.

Peší pluk 1

Jednotky pešieho pluku 1 boli dislokované v obciach na rozhraní okresov Giraltovce a Bardejov. Veliteľstvo pluku pod velením plk. pech. Františka Stojana a jeden prápor sa etablovali v Raslaviciach, ďalšie dva prápory v Stulanoch a Buclovanoch.⁶⁹ Začiatkom augusta peší pluk 1 bol začlenený do zostavy armádných jednotiek – ako záloha armádneho veliteľstva s úlohou strážiť proti partizánom železničnú trať v priestore druhého obranného pásma na úseku Hanušovce – Vranov. V dôsledku toho boli redislokované jeho tri prápory do priestoru Hanušovce – Humenné. Prvému práporu pod velením mjr. v z. Vosatku s veliteľským stanovišťom v Bystrom bol určený úsek Hanušovce – Bystré. Ďalším dvom práporom bol vymedzený úsek od Bystrého cez Vranov – Strážske po Humenné.⁷⁰

Peší pluk 2

Poľné jednotky pešieho pluku 2 boli dislokované v severnej časti okresu Bardejov na prednom okraji prvého obranného pásma, a to od obce Lenártov – Snakov – Gaboltov – Stebník – Nižná Polianka až po obec Oženna na poľskom území. Veliteľom pešieho pluku 2 bol pplk. Karol Heidler, prvým pobočníkom stot. pech. Jozef Dulík, druhý pobočník a zároveň spravodajský dôstojník npor. pech. Rudolf Čillík. Veliteľstvo pluku sídlilo v Bardejove. Pluk mal štyri pešie prápory. Veliteľstvo 1. peš. práporu bolo v obci Tarnov. Jeho veliteľom bol stot. pech. Július Adamovský. Ďalšie jednotky práporu boli dislokované v Snakove, Gaboltove, Kurove, Cigelke, Petrovej, v Nižnom a Vyšnom Tvarožci. V polovici augusta došlo k zmene v dislokácii 1. práporu. Celý bol presunutý do priestoru Kysak, kde mal strážiť železničnú trať. Namiesto stot. pech. J. Adamovského bol do funkcie veliteľa ustanovený stot. pech. František Felcman.⁷¹

Veliteľom pešieho práporu 2 bol stot. pech. Ján Valek. Veliteľstvo práporu bolo umiestnené v Zborove a jemu podriadené jednotky v Stebníku, Komloši, Chmeľovej, Regetovke a Stebníckej Hute.

Veliteľom pešieho práporu 4 bol maj. pech. Gejza Marcinka, neskôr stot. pech. mjr. Kyselica. Stanovište veliteľa bolo v obci Varadka a jednotky boli rozmiestnené vo Vyšnej Polianke, Hutke, Becherove a Ondavke. V Becherove bola dislokovaná aj druhá batéria HKB.⁷²

69 Tamže; tiež A MSNP B. Bystrica, f. VII, prír. č. S 19/67, šk. 7.

70 Tamže; tiež Vlastivedné múzeum Humenné, č. H/1408; Archív VHÚ Bratislava, č. 701.

71 A MSNP B. Banská Bystrica, f. XII, prír. č. 285/60, 125/63, materiál býv. ÚD KSS, f. 6, arch. jedn. 216.

72 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, VD01 č. sp. 165/Taj. 3. odd., 1944, šk. č. 31.

Peší pluk 3

Poľné jednotky pešieho pluku 3 boli dislokované v severnej časti okresu Svidník s ťažiskom v priestore Duklianskeho priesmyku. Niektoré jednotky najmä prvého a štvrtého práporu boli dislokované aj na poľskom území za predným okrajom prvého obranného pásma, ktorého predná línia zo západu na východ sa tiahla od obce Oženna – Ciechania–Wilsznia až po Tylawu a obec Jaśliska. Veliteľstvo pluku sídlilo vo Vyšnom Svidníku. Veliteľom bol pplk. pech. Anton Vick a náčelníkom štábu stot. pech. Šuška. Stanovište veliteľa 1. práporu pod vel. stot. pech. Jána Ondrejku bolo v Nižnom Komárniku, ďalšie jemu podriadené jednotky boli dislokované vo Vyšnom Komárniku, Krajnej Porúbke a v priestore Barwinek–Zyndranowa na poľskom území.

Veliteľstvo 2. pešieho práporu pod vel. stot. pech. Jozefa Machatu bolo umiestnené v obci Kečkovce a podriadené jednotky v Šarbove, Dolhoni a Vápeníku. Tretí peší prápor pod velením stot. pech. Štefana Margitu s veliteľským stanovišťom vo Vyš. Svidníku bol dislokovaný v niekoľkých okolitých obciach. Štvrtý peší prápor mal veliteľské stanovište v Nižnom Komárniku. Jeho veliteľom bol stot. pech. Jozef Masaryk. Jenotky práporu boli dislokované v Krajnom Bystrom a na poľskom území v priestore Tylawa–Jaśliska–Zyndranowa.⁷³

Druhá pešia divízia

Úlohy

Poľné jednotky v zostave 2. pešej divízie boli dislokované na pravej strane budovaného systému obrany na severovýchodnej hranici Slovenska. Bolo to územie okresu Medzilaborce a severovýchodná časť okresu Humenné. Predný okraj prvého obranného pásma prebiehal územím Poľska z východu od obce Solinka smerom severozápadným cez obec Balnica–Wola Michowa–Oslawica –Jasiel–Wola Nižna–Czeremcha a Jaśliska, kde začínalo pásmo I. divízie. Úlohou poľných jednotiek bolo vybudovať a pripraviť súvislú obranu na uvedenom pásme, a to v priestore na východ od Duklianskeho priesmyku až po územie, na ktorom budovala obranné postavenie maďarská armáda. Pritom rozhodujúce, a z hľadiska budovania obrany ťažiskové smery, ktorým sa venovala maximálna pozornosť, boli určené v priestore obcí Jaśliska–Czeremcha na poľskej strane a Čertižné–Habura na slovenskej strane, ďalej Lupkovský priesmyk, a to Radozice na poľskej strane a Palota na strane slovenskej a tiež Palota–Lupków. V priestore Snina takýmto ťažiskovým smerom bolo údolie Cirochy v smere na Humenné.

Predný okraj prvého obranného pásma sa zhodoval aj s hranicou predného okraja taktickej oblasti určenej vlastným a prideleným jednotkám 2.

73 Tamže.

pešej divízie. Jej zadná hranica bola ohraničená čiarou Pušté (teraz Zemplínske Hámre)–Kamenica nad Cirochou–Humenné–Vranov nad Topľou–Stropkov.⁷⁴ Bola to hranica, ktorá sa v zásade zhodovala aj s hranicou druhého obranného pásma.

Organizácia a dislokácia

Veliteľstvo 2. pešej divízie

Už začiatkom apríla za veliteľa 2. pešej divízie bol určený plk. pech. Ondrej Zverin, ktorý zároveň vykonával funkciu veliteľa Divíznej oblasti 2 v Prešove. Dňa 8. mája 1944 odišiel do poľa z Prešova do Vyšnej Radvane, kde sa v budove notárskeho úradu etablovalo veliteľstvo 2. pešej divízie.⁷⁵ Koncom júla bol plk. pech. O. Zverin⁷⁶ z funkcie odvolaný a za veliteľa bol ustanovený plk. pech. Viliam Kanák,⁷⁷ ktorý sa vrátil aj so svojou vojenskou jednotkou z priestoru San na poľskom území. Vo funkcii veliteľa 2. pešej divízie bol iba do polovice augusta 1944. Dňa 15. augusta do funkcie veliteľa 2. pešej divízie bol ustanovený plk. gšt. Štefan Tatarko, ktorý pred nástupom do tejto funkcie zastával funkciu veliteľa Veliteľstva Brannej výchovy v Banskej Bystrici. Za náčelníka štábu 2. pešej divízie bol 1. apríla 1944 ustanovený mjr. gšt. Ján Cisárik.⁷⁸ Na veliteľstve 2. pešej divízie boli vytvorené oddelenia:

1. Organizačné odd.
prednosta	
2. Spravodajské odd.
prednosta
pridelení	stot. gšt. Matej Skalický
por. v z. Barnabáš Tkáč
por. v z. Ján Tkáč
3. Operačné odd.
prednosta	mjr. pech. Vojtech Strelko
4. Materiálne odd.
prednosta	stot. pech. Ján Juraj Korenko.

Na základe operačného rozkazu čí. 1, časť II. z 30. apríla 1944, vydaného Veliteľstvom 2. pešej divízie, boli vytvorené nasledujúce správy a jednotky, prostredníctvom ktorých bol zabezpečený chod služieb pre poľné jednotky.⁷⁹

74 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, Vel. 2. div., č. 30/Taj. 3. odd. 1944; č. 40/Taj. 3. odd. 1944, šk. č. 31.

75 VHA Praha, f. VV3–VDO2, 8/35, 11/54.

76 Plk. pech. Ondrej Zverin bol ustanovený do funkcie veliteľa na Veliteľstve divíznej oblasti 1 v Trenčíne.

77 Plk. gšt. Viliam Kanák sa vrátil na Veliteľstvo brannej výchovy do Banskej Bystrice, kde vykonával funkciu veliteľa pred odchodom na územie Poľska – k rieke San.

78 VHA Praha, f. Spravod. slov. armády, č. 55–57–4.

79 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, Vel. 2. div., č. sp. 40 Taj. 3. odd. 1944, šk. č. 31.

Zbrojná správa

Divízny zbrojný park bol v Humennom a predsunutá muničná výdajňa v Medzilaborciach.

Intendančná správa

Prednostom bol stot. pech. Milan Koyš. Intendančný park bol v Humennom, predsunutá výdajňa v Medzilaborciach.

Zdravotná správa

Divízny zdravotný park bol v Medzilaborciach, kde bola zriadená väčšia zberňa pre hospitalizovanie ľahšie nemocných a ranených od pešieho pluku 5 a 6, del. pl. 12, del. pl. 2 a pion. práp. 2. V Humennom bola zriadená malá chirurgická skupina. Pre poľné jednotky slúžila tiež nemocnica v Humennom, a to pre spoj. prápor 2, JPO-1 a pre peší pluk 4. V Koškovciach bola umiestnená dezinfekčná kolóna 2.

Veterinárna správa

Veterinárna ambulancia 2 sídlila v Koškovciach, okrem toho choré kone odvážali do armádnej zberne chorých koní, ktorá bola zriadená v delostreleckých kasárňach v Prešove.

Pionierska správa

Pioniersky materiál bol uskladňovaný v sklade v Michalovciach. Sklad opevňovacieho materiálu bol vytvorený tiež v Medzilaborciach.

Spojová správa

Správa nemala zriadené poľné sklady. Zásobovanie spojovým materiálom bolo organizované a dovážané z mierových skladov.

Automobilová správa

Výdajňa APH bola zriadená v Nižnej Radvani.

Cestná správa

Nákladná autokolóna 2 táborila v Nižných Čabinách a štábna autokolóna v Nižnej Radvani.

Duchovná správa

Členila sa na katolícku a evanjelickú. Prednostom katolíckej bol npor. duch. v z. Štefan Tomaši. Boli mu podriadení duchovní v plukoch-peš. pl. 4 por.

duch. Eugen Czeisel, peš. pl. 5 Štefan Šimko (gréckokatolík) a Štefan Tomaškovič, peš. plk. 6 Ján Malina, pri del. pl. 2 a divíznej zdravotnej rote 2 Ján Tokár. Prednostom evanjelickej duchovnej správy bol npor. duch. C. Hlaváč.⁸⁰

Poštová správa

Poľná pošta 2 sídlila vo Vyšnej Radvani, výdajňa poľnej pošty v Medzilaborciach.

Kancelárska správa

Pracovná správa

Pracovná rota 4 bola umiestnená v Borove. Pri štábe divízie bola vytvorená štábná rota a asistenčný oddiel so sídlom v Krásnom Brode.

Okrem už uvedených organizačných a zabezpečovacích jednotiek a útvarov k divíznym jednotkám patrili: JPO-1, Delostrelecký pluk 12, Delostrelecký pluk 2, Pioniersky prápor 2, Spojovací prápor 2, 4. DPLP bat., 3. rota KPÚV.

Jazdecký prezvedný oddiel 1 (JPO-1)

Poľné útvary JPO-1 dislokované na východnom Slovensku boli sformované z kmeňových príslušníkov JPO-1 v Bratislave. V apríli 1944 bolo vytvorené veliteľstvo v zložení:⁸¹

Veliteľ	mjr. jazd. Štefan Benický
Pobočník veliteľa	por. jazd. Ondrej Ilčík
Zástupca veliteľa	stot. jazd. Štefan Zoltán
Veliteľ eskadróny	por. jazd. Štefan Ševcech
Veliteľ eskadróny	npor. jazd. Štefan Miškolci, neskôr npor. jazd. Michal Novotný
Veliteľ tech. eskadróny	npor. jazd. Pavel Štefánik, neskôr por. jazd. Jozef Končitý
Hospodár	por. jazd. Ján Sciranka
Podkováč	rtm. Anton Kliment
Proviantný	rtm. Marek Trpiška
Zbrojný dôstojník	rtm. Juraj Rudolf Rážga.

80 PEJS, Oldřich: c. d., s. 46-47.

81 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, č. 8307, 29 A.

Na základe nariadenia MNO, čís. 70 411/Taj. I/2-2 1944 z 12. apríla 1944, ktoré sa zaoberalo presunom 1. a 2. divízie do východnej časti štátu, bolo určené, že JPO-1 je podriadený veliteľstvu 2. pešej divízie a z Bratislavy do priestoru Humenné-Snina sa presunie po železnici.⁸² Presun do určeného priestoru bol uskutočnený v prvej dekáde mája. Úlohou JPO-1 bolo strážiť smery Snina-Stakčín po štátnu hranicu s Maďarskom a udržiavať styk s jednotkami maďarskej armády.⁸³ JPO-1 pozostával z dvoch jazdeckých eskadrón a jednej pomocnej-technickej eskadróny. Veliteľstvo oddielu spolu s tech. eskadrónou sa etablovalo v kaštieli v Snine. Prvá jazdecká eskadróna pod velením npor. jazd. Štefana Ševcecha sa utáborila v Bilej nad Cirochou a druhá pod velením Štefana Miškolciho v Pčolinom.⁸⁴ Po absolvovaní cvičnej ostrej strelby na vojenskej strelnici v priestore Kamenica nad Cirochou celý oddiel sa presunul na poľské územie do priestoru obce Komanzca.⁸⁵ Naspäť na územie Slovenska sa JPO-1 vrátil až v poslednej dekáde augusta. Jeho veliteľstvo spolu s technickou eskadrónou, pod velením por. jazd. Jozefa Končitého, ktorý do funkcie veliteľa nastúpil po npor. jazd. Pavlovi Štefánikovi, sa etablovalo v obci Lubiša v okrese Humenné. Prvá eskadróna pod velením npor. jazd. Š. Ševcecha, druhá pod velením npor. jazd. Michala Novotného, ktorý vymenil vo funkcii veliteľa npor. jazd. Štefana Miškolciho, sa utáborilo v Koškovciach.⁸⁶

Delostrelecký pluk 12

Veliteľom del. pluku 12 bol pplk. del. František Klučík, ktorý zároveň vykonával funkciu veliteľa divízneho delostrelectva. Veliteľské stano-
vište del. pluku 12 bolo v obci Volica. Del. oddiel II/12 (2. del. odd.) bol dislokovaný v priestore západne od Vydrane a v severnej časti Medzilaboriec.⁸⁷ Jeho veliteľom bol stot. del. Pavel Pološčák, zástupcom por. del. v z. Krasňan, spojovací dôstojník npor. del. Hölbling a por. del. v z. Kmíteký. Veliteľmi batérií boli: npor. del. Ján Husovský, npor. del. Štefan Jarema a por. del. Remenár.⁸⁸ Ďalší oddiel del. pluku 12 bol začlenený do zostavy 1. pešej divízie.

Delostrelecký pluk 2

Delostrelecký pluk 2 bol utvorený z kmeňových delostreleckých jednotiek, ktoré boli v Žiline, Ružomberku, Kežmarku a Prešove. Za veliteľa del.

82 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, č. sp. 70 411/Taj. I/2-2, 1944, šk. č. 31.

83 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, Vel. 2. div., č. sp. 30, Taj. 3. odd. 1944, šk. č. 31.

84 A MSNP B. Bystrica, f. XII, č. 209/65.

85 A MSNP B. Bystrica, f. XII, č. 115/65.

86 A MSNP B. Bystrica, f. XII, č. 209/65.

87 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, Vel. 2. div., č. 30, Taj. 3. odd. 1944, šk. č. 31.

88 Archív VHÚ Bratislava, Vel. 4. div., odd. OBZ, č. 954/Taj. zprav. 1945.

pluku 2 bol určený pplk. del. Jozef Vogl, ktorý bol poverený aj funkciou veliteľa delostreleckej skupiny pri Veliteľstve 2. pešej divízie. Stanovište del. pluku 2 bolo v obci Vydaň.⁸⁹ Jednotlivé funkcie veliteľstva delostreleckého pluku 2 boli personálne obsadené nasledovne:⁹⁰

Veliteľ	pplk. del. Jozef Vogl
Prvý pobočník veliteľa	npor. del. Ladislav Stanislav
Druhý pobočník	por. del. v z. Tomáš Lehoťan
Spojovací dôstojník	npor. del. Karol Kresánek
Zbrojný	dôst. zást. rtm. Alojz Rek
Proviantný	zvk. rtm. Jozef Pochopen
Šéflekár	por. zdrav. MUDr. Koloman Ištók
Šéfveterinár	npor. vet. MVDr. Vladimír Ružík
Hospodár	por. hosp. Ondrej Dobrota
Bojový zapisovateľ pluku	rtk. rtm. Florián Francús.

Delostrelecký pluk 2 pozostával z troch oddielov, ktoré boli pridelené ako posilové jednotky k jednotlivým peším plukom.

Prvý delostrelecký oddiel bol pridelený k peš. pluku 5. Jeho veliteľské stanovište bolo v Čertižnom, neskôr v Habure.⁹¹

Veliteľstvo 1. del. oddielu

Veliteľ	mjr. del. Štefan Beniač
Prvý dôstojník	por. del. Rudolf Zaťko
Spojovací dôstojník	por. del. František Šebeš
Dôstojnícky pátrač	por. del. Štefan Ličák
Velitelia batérií:	npor. del. Viliam Stanko
	npor. del. Jozef Pleva
	por. del. Imrich Hrabovecký
	npor. del. Filesch.

Druhý delostrelecký oddiel bol pridelený k peš. pluku 6. Jeho veliteľské stanovište bolo v obci Palota.

Veliteľstvo 2. del. oddielu

Veliteľ	stot. del. Jozef Krajcár
Veliteľ skupiny oddielu	por. del. Ján Frivoldský
Spojovací dôstojník	por. del. v z. Alexander Knižovský
Lekár	npor. zdrav. v z. MUDr. Sagara
Velitelia batérií	npor. del. Juraj Korauš
	npor. del. Štefan Holota
	npor. del. Jozef Busík.

89 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, Vel. div. č. 3, Taj. 3. odd. 1944, šk. č. 3.

90 Archív VHÚ Bratislava, Vel. 4. div. , odd. OBZ, č. 954/Taj. zprav. 1945.

91 Tamže; tiež A MSNP B. Bystrica, f. XII, č. S 233/84.

Tretí delostrelecký oddiel bol pridelený k pešiemu pluku 4. Jeho veliteľské stanovište bolo v Zubnom, neskôr v Nižnej Jablonke.⁹²

Veliteľstvo 3. oddielu

Veliteľ	stot. del. Jozef Tabiš
Spojovací dôstojník	rtk. rtm. Chovan
Veliteľ veliteľskej čaty	por. del. Pavel Kocian
7. batéria-veliteľ	stot. del. Jozef Koreň–stanovište obec Svetlice
8. batéria-veliteľ	por. del. Folta–stanovište Vyšná Jablonka
9. batéria-veliteľ	npor. del. Ján Buček–stanovište Telepovce (Osadné).

Spojovací prápor 2

Poľná jednotka Spojovacieho práporu 2 bola sformovaná z príslušníkov Spojového práporu v Prešove. Dňa 10. mája 1944 jednotka sa presunula po železnici z Prešova do Koškoviec a odtiaľ po vlastnej osi do obce Zbudský Brestov a Zbudské Dlhé. Štáb práporu bol umiestnený v obci Zbudské Dlhé.⁹³

Veliteľstvo Spojového práporu 2

Veliteľ	stot. Vladimír Hlaváč
Pobočník veliteľa	por. František Kaleta
Hospodár	zástavník Rudolf Patáš
Likvidátor	čatník Jozef Beňa
Proviantný	rotn. rotn. Juraj Štofa
Dopravný	rotn. rotn. Viliam Kokavec
Kancelársky správca	rotn. rotn. Ondrej Maťaš
Lekár	

Spojovací prápor mal dve roty-telegrafnú a rádiovú. Telegrafná rota bola umiestnená spolu s veliteľstvom práporu v Zbudskom Dlhom a rádiová rota v Zbudskom Brestove.

Veliteľ telegrafnej roty	npor. Ján Puchý,
Výkonný	rotn. rotn. Ján Kupelník
Velitelia čiat	por. Ondrej Begala, des. ašp. Emil Peško, des. ašp. Ivan Fratrik.
Veliteľ rádiovkej roty	por. Mikuláš Petrečko
Výkonný	rotn. rotn. Martin Kučera

92 Tamže; tiež A MSNP B. Bystrica, f. XII, č. S 34/90.

93 A MSNP B. Bystrica, materiál AÚML ÚV KSS Bratislava, č. 93.

Velitelia čiat
 por. v z. Michal Choluj
 dôst. v z. Pavel Lojan
 čat. ašp. Pavel Madeja.

Pioniersky prápor 2

Pioniersky prápor 2 pod velením stot. pion. Jozefa Krála bol pridelený ako pomocná jednotka pre 2. pešiu divíziu. Jeho veliteľstvo sa etablovalo v Medzilaborciach. Veliteľ práporu bol súčasne prednostom pionierskej správy na Veliteľstve 2. pešej divízie. Velitelia rôť boli pridelení k peším plukom, kde plnili aj úlohy technických poradcov veliteľom peších plukov pri budovaní opevnení.

Pešie jednotky–organizácia a dislokácia

Pešie jednotky 2. pešej divízie boli sformované v mierových–kmeňových posádkach:

- peší pluk 4 v Liptovskom Mikuláši a Dolnom Kubíne,
- peší pluk 5 a peší pluk 6 v Poprade, Levoči, Spišskej Novej Vsi a v Prešove.

Peší pluk 4

Veliteľské stanovište bolo v obci Papín.

Veliteľ	plk. pech. Jozef Husár
Prvý pobočník	npor. pech. L. Ferienčík
Spravodajský dôstojník	stot. pech. Vajda
Spojovací dôstojník a vel. úder. čaty	por. spoj. Klimko
Veliteľ štábnej roty	por. pech. Jozef Pupala.

Peší pluk 4 pozostával zo štyroch peších práporov, ktoré boli dislokované nasledovne:

Prvý peší prápor

Veliteľom 1. peš. práporu bol stot. pech. Štefan Borík. Veliteľské stanovište mal vo Vyšných Čabinách, podriadené jednotky vo Vyš. a Niž. Čabinách. Prápor bol začlenený do zostavy veliteľa divízie.⁹⁴

Druhý peší prápor

Veliteľom práporu bol stot. pech. Ján Oškvarek. Veliteľské stanovište mal v obci Vylagy (Svetlice). Jeho jednotlivé rotý boli dislokované v obciach Niž. a Vyš. Výrava a v Olšinkove. V polovici júla sa celý prápor presunul na

94 Tamže; tiež VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, Vel. 2. div., č. 30, Taj. 3. odd. 1944, šk. č. 31.

poľské územie do priestoru Lupków–Zubenske–Wola Michowa. V polovici augusta v uvedenom priestore jedna rota pod velením npor. pech. Ladislava Kováča a por. pech. Kelčíka prešla k partizánom. Na základe tejto skutočnosti bol druhý peší prápor z územia Poľska stiahnutý a odoslaný na stredné Slovensko.⁹⁵ Dňa 28. augusta 1944 sa celý prápor pod velením stot. pech. Jána Oškvarka po železnici presunul do Príbovíc v okrese Martin.⁹⁶ Do voľného priestoru po druhom pešom prápore bol presunutý novopostavený peší prápor pod vel. npor. pech. Ivana. Jeho veliteľstvo sa etablovalo v obci Oľšinkov. Uvedený peší prápor bol posilnený 9. rotou pod velením npor. pech. v z. Ludovíta Šímšiska, ktorá bola dislokovaná v rámci 3. pešieho práporu v obciach Pčoliné a Parihuzovce.⁹⁷

Tretí peší prápor

Veliteľom 3. pešieho práporu bol stot. pech. Július Noge. Veliteľské stanovište bolo v Telepovciach (Osadné). Jednotlivé rotý boli dislokované v priestore obcí Telepovce–Hostovice–Čukalovce–Parihuzovce.⁹⁸

Štvrtý prápor

Veliteľom štvrtého pešieho práporu bol stot. pech. Tibor Samo s veliteľským stanovišťom v Papíne. Prápor tvoril zálohu veliteľa pluku a jeho jednotlivé rotý boli dislokované v obciach: Vyšné a Nižné Zbojné, Zubné a Pichne.⁹⁹

Peší pluk 5

Peší pluk 5 mal tri pešie prápory. V obrannom postavení bol posilnený jednou pionierskou rotou. Veliteľské stanovište mal v obci Habura.

Veliteľ 5. peš. pluku	mjr. pech. Vítazoslav Šupák
Prvý pobočník	stot. pech. Šoltes
Druhý pobočník	npor. pech. Ladislav Varga
Zdravotný dôstojník	por. zdrav. Pavel Kašper.

Prvý prápor

Prvý prápor mal veliteľské stanovište v obci Habura a jeho podriadené jednotky boli dislokované v priestore od obce Habura smerom k hranici s Poľskom.

95 Tamže; tiež A MSNP B. Bystrica, f. XII, príř. č. S 1/85; tiež materiál ÚD KSS, f. 6, arch. jed. 189, č. 1573.

96 Príspevky k dejinám SNP v Turci. Martin 1974, s. 161.

97 A MSNP B. Bystrica, f. XII, č. 474/58.

98 A MSNP B. Bystrica, f. XII, č. S 133/92.

99 VHA Praha, f. Slov. štát MNO 1944, Vel. 2. div., č. 30 Taj. 3. odd. 1944, šk. č. 31.

Druhý prápor

Druhý prápor pod velením stot. pech. Alexandra Vitalaya mal veliteľské stanovište v obci Kalinov smerom k Lupkóvu na poľskej strane. Koncom augusta celý prápor z obranného postavenia bol stiahnutý do Medzilaboriec a dňa 28. augusta presunutý na stredné Slovensko.¹⁰⁰

Tretí prápor

Tretí prápor mal veliteľské stanovište v obci Čertižné. Vo funkcii veliteľa práporu dochádzalo k častým zmenám. Pôvodného veliteľa Ernesta Nevického (vytkol si nohu a liečil sa v nemocnici) vymenil stot. pech. Jozef Čambalík, po ňom funkciu veliteľa prevzal stot. pech. Grünzweg¹⁰¹ Tri pešie roty práporu a jedna pionierska rota boli dislokované v pohraničnom pásme na slovenskom a poľskom území.

Peší pluk 6

Veliteľské stanovište pešieho pluku 6 bolo v Medzilaborciach. Jeho štyri pešie prápory boli zaradené do priestoru Lupkovského priesmyku na poľskom a slovenskom území.

Veliteľ pluku	pplk. pech. Martin Strapák
Prvý pobočník	stot. pech. Pavel Nerer
Druhý pobočník	npor. pech. Eduard Ditrich
Hospodár	por. hosp. Ján Kori
Proviantný dôstojník	por. hosp. Juraj Tkáč
Veliteľ štábnej roty	npor. pech. Eugen Záhera
Velitelia práporov	
veliteľ 1. práporu	stot. pech. Ivan Jobák
veliteľ 2. práporu	stot. pech. Ladislav Kleinet
veliteľ 3. práporu	mjr. pech. Jozef Lehotský
veliteľ 4. práporu	stot. pech. Ján Franko.

Všetky štyri pešie prápory boli nasadené do priestoru Palota-Vydraň-Lupkovský priesmyk. Niektoré roty prvého a tretieho práporu boli dislokované aj na území Poľska, a to v priestore obcí Dolżyca-Radoszyce-Oslawica-Komańcza.¹⁰² Koncom augusta 1. peší prápor pod velením stot. pech. Ivana Jobáka bol z obranného postavenia stiahnutý a dňa 27. augusta presunutý po železnici z Medzilaboriec do Vrútok.¹⁰³

100 Archív VHÚ Bratislava, č. 654; tiež Príspevky k dejinám SNP v Turci, c. d., s. 157–158.

101 A MSNP B. Bystrica, f. XII, č. S 84/73.

102 A MSNP B. Bystrica, f. XII, č. S 154/84, S 15/78; tiež Archív VHÚ Bratislava, príř. č. 764.

103 Príspevky k dejinám SNP v Turci, c. d. s. 162.

Skupina Kanák

Problematika práporov Východoslovenskej armády, ktoré od konca mája do konca júla 1944 pomáhali skupine armád Severná Ukrajina pri budovaní opevnení pozdĺž rieky San na poľskom území, zatiaľ vo výskumoch historikov nerezonovala. Ani výsledky nášho výskumu ešte nie sú kompletne.

Úloha postaviť štyri prápory na budovanie opevnení na Sane sa odvíjala od požiadaviek náčelníka štábu Najvyššieho veliteľstva brannej moci (OKW) gen. poľného maršala W. Keitla na medzištátnom rokovaní v hlavnom stane A. Hitlera 12. mája 1944 v Klessheime. Z dobových prameňov a neskorších dokumentov vyplýva, že prápory, ktoré boli postavené a pomenované ako Kanáková skupina, boli organickou súčasťou peších jednotiek Východoslovenskej armády.

Gen. F. Čatloš už deň po porade vo vodcovom hlavnom stane – 13. mája 1944 ústne a 16. mája písomne nariadil plk. Rudolfovi Pilfouskovi, veliteľovi opevňovacích prác v Prešove, aby postavil 4 pešie prápory „na približne plné vojnové počty materiálne a personálne“ a pripravil ich na odsun k rieke San na budovanie obranného postavenia.¹⁰⁴

Formovanie jednotiek sa uskutočňovalo koncom druhej a v tretej májovej dekáde z mierových jednotiek a jednotiek Východoslovenskej armády. Nedostatok dôstojníkov pre veliteľstvo skupiny, jednotlivé prápory a nižšie jednotky sa riešil výberom z tých, ktorí dňa 23. mája nastúpili k poľným jednotkám na východné Slovensko. Nariadením MNO č. 466 209 Dôv. I/HVV 1944 za veliteľa skupiny bol ustanovený plk. gšt. Viliam Kanák. Zároveň bolo rozhodnuté, že „zriadené veliteľstvo je potrebné považovať za taktické, a nie hospodárske“.

Organizácia veliteľstva¹⁰⁵

Veliteľ	plk. gšt. Viliam Kanák, prvý dôstojník ako pobočník veliteľa skupiny, druhý dôstojník ako spravodajský a ordonačný.
---------	---

Okrem uvedených postov pre dôstojníkov na veliteľstvo boli pridelení: dvaja pisári, štyria príkazníci, 6 jazdcov ako spojky, traja motocyklisti, traja vodiči, z toho jeden pre osobné auto a dvaja pre nákladné autá. Veliteľ pionierskej roty bol zároveň technickým poradcom veliteľa skupiny. Bola postavená aj spojovacia jednotka. Podriadené útvary (čaty) pionierskej a spojovacej roty boli pridelené jednotlivým útvarom.¹⁰⁶

Pre predsunutú skupinu bola vytvorená rímskokatolícka duchovná správa. Duchovné služby organizoval a zabezpečoval por. duch. Štefan Slávik.¹⁰⁷

¹⁰⁴ VHA Praha, f. Slov. štát MNO–HVV, č. sp. 70793 Taj. I/2–3–1944, kr. č. 31.

¹⁰⁵ VHA Praha, f. Slov. štát MNO, č. 466.209 Dôv. I/HVV–1944, kr. č. 31.

¹⁰⁶ Tamže.

¹⁰⁷ PEJS, Oldřich: c. d., s. 46.

Armádne veliteľstvo v Prešove dotovalo jednotky predsunutej skupiny po stránke personálnej a materiálnej. Prostredníctvom pešieho pluku 6 bola vybavená kancelárskym materiálom.¹⁰⁸

Koncom mája sa Kanáková skupina presunula cez Lupkovský priesmyk do určeného priestoru k rieke San na poľskom území. Jej veliteľstvo spolu s veliteľstvami pionierskej a spojovej roty sa etablovalo v Baligróde.¹⁰⁹ Jednotlivé prápory a im pridelené pomocné čaty od pionierskej a spojovej roty boli dislokované v priestore budovania obrany pozdĺž rieky San, kde sa venovali predovšetkým zemným prácam. V uvedenom priestore predsunutá skupina podliehala veleniu nemeckej vojenskej jednotky zo skupiny armád Severná Ukrajina. Začiatkom júna bola Kanáková skupina posilnená ďalšími dvomi pešími práporami. Postavilo ich Armádne veliteľstvo v Prešove z vlastných jednotiek na základe rozkazu MNO.¹¹⁰ Prápory boli sformované na vojnové počty a odsunuté cez Lupkovský priesmyk na územie Poľska do priestoru južného krídla predsunutej skupiny k rieke San. Priestor dislokácie predsunutej skupiny od predného okraja obranného pásma 2. pešej divízie bol vzdialený iba tri desiatky kilometrov. Okrem toho v tomto priestore na poľskej strane bola pomerne vyhovujúca dopravná sieť na úseku Nowi Lupków – Cisna.¹¹¹ Z Cisny bolo spojenie smerom na Baligród, kde sa nachádzalo veliteľstvo predsunutej skupiny a tiež smerom severozápadným k rieke San, kde boli dislokované podriadené jednotky. Z uvedených skutočností vychádzalo aj MNO–HVV, keď rozhodlo, že po stránke hospodárskej predsunutá skupina bude pričlenená k 2. pešej divízii.¹¹² V rámci tohto pričlenenia bolo organizované a zabezpečované zásobovanie predsunutej skupiny proviantom. Zásobovanie bolo organizované intendantčnou správou Armádneho veliteľstva v Prešove, ktorá pre tento účel zriadila zásobovacie základne v Zagorzi a v Nowom Lupkówe.¹¹³ Okrem toho bol pre predsunutú skupinu dovážaný živý dobytok do Zagorza, kde bol porázaný a mäso bolo rozvážané vlastnými dopravnými prostriedkami. Obdobne boli predsunuté jednotky zásobované chlebom, ktorý bol pravidelne–dvakrát do týždňa–dovážaný k jednotkám. Od 23. júna výroba chleba bola zabezpečovaná prostredníctvom dvoch poľných pecí v Baligróde, ktoré aj s personálom dodalo Armádne veliteľstvo v Prešove.¹¹⁴

Na budovanie opevnení k rieke San bol odvelený aj 4. prápor 3. peš. pluku pod vedením veliteľa práporu stot. pech. Jozefa Masaryka. Prápor bol doplnený novou rotou, ktorá sa sformovala pri Pešom pluku 3 vo Zvolene. Do jej čela bol postavený absolvent Vojenskej akadémie v Bratislave por. pech. Imrich Gibala. Rota sa 31. mája 1944 presunula po železnici na poľ-

108 VHA Praha, f. Slov. štát MNO, č. 466.209 Dôv. I/HVV–1944, šk. č. 31.

109 VHA Praha, f. Slov. štát MNO, č. 71521/Taj.–II/9–1944, šk. č. 33.

110 VHA Praha, f. Slov. štát MNO, č. 70940 Taj./HVV–1944, šk. č. 31.

111 Tamže.

112 Tamže.

113 VHA Praha, f. Slov. štát MNO–AV č. 1700/Dôv. inten. 1944, šk. č. 25.

114 Tamže.

skú stranu. V Baligróde ju očakával veliteľ práporu J. Masaryk. Po prevzatí rozkazov sa presunula asi päť kilometrov južne od Baligródu, do priestoru dediny Bystra, kde sa na jej okraji pod lesíkom ubytovala v stanovom tábore. Rote bola pridelená poľná kuchyňa s personálom. Príslušníci roty pracovali na budovaní obranných palebných postavení pre ľahké a ťažké guľomety a na budovaní krytov pre ich osádky. K rote boli pridelení dvaja nemeckí ženisti, ktorí odborne riadili budovanie opevnení–určovali množstvo práce, normu pre rotu na každý deň a vyhodnocovali jej plnenie. Výkony hodnotil týždenne aj veliteľ práporu na zhromaždení veliteľov rôt. Pracovalo sa osem hodín denne s dvoma hodinami voľna na obedňajšiu prestávku–od pondelka do soboty; v nedeľu sa pracovalo iba dopoludnia. Počasie počas pobytu pri Sane bolo pomerne dobré; neboli ani veľké horúčavy, ani veľa nepršalo.¹¹⁵

Predsunutá skupina pod vel. plk. gšt. Viliama Kanáka pracovala na nemeckých obranných postaveniach dva mesiace–od konca mája do konca júla 1944. Koncom júla sa práce na opevneniach pri Sane skončili a slovenská strana požiadala o návrat predsunutých jednotiek na Slovensko. Dňa 26. júla 1944 generál F. Čatloš poslal armádnemu veliteľovi gen. A. Malárovi telegram, v ktorom mu oznámil, že „Prezident republiky i vláda Slovenskej republiky súhlasia, aby skupina Kanák, ktorá už splnila svoju pracovnú úlohu na rieke San a nemá potrebný výstroj proti tankovým nepriateľským jednotkám, podľa uváženia slovenského armádneho veliteľa bola naraz alebo postupne stiahnutá na úbočie Karpát, nakoľko nemôže byť vystavená nebezpečenstvu zaskočenia, a nebola ako bojová jednotka daná okrem generála Malára nikomu inému k dispozícii.“¹¹⁶ S návratom vyslovilo súhlas aj velenie skupiny armád Severná Ukrajina, s termínom odchodu od 28. júla 1944.¹¹⁷

Podľa dokumentu Armádneho veliteľstva č. 71100/Taj. I/2–2 1944 zo 14. 7. 1944 mala Kanáková skupina 3 612 príslušníkov.¹¹⁸ Jej autopark zostával z 26 motocyklov–sólo (bez prívěsu), 7 motocyklov s prívěsom, 9 osobných a 35 nákladných automobilov, 4 špeciálnych áut; z toho jedno sanitárne, a jeden vlečný voz.¹¹⁹

V prvej augustovej dekáde 1944 sa šesť práporov vrátilo na Slovensko a boli opäť začlenené do zostavy poľných jednotiek Východoslovenskej armády. Ich veliteľ plk. gšt. Viliam Kanák vymenil plk. pech. Ondreja Zverína vo funkcii veliteľa druhej pešej divízie.

115 GIBALA, Imrich: *Autobiografia*. Banská Bystrica, v. n. 2003, s. 75–76; tiež rozhovor H. Pažurovej s I. Gibalom, september, 2004.

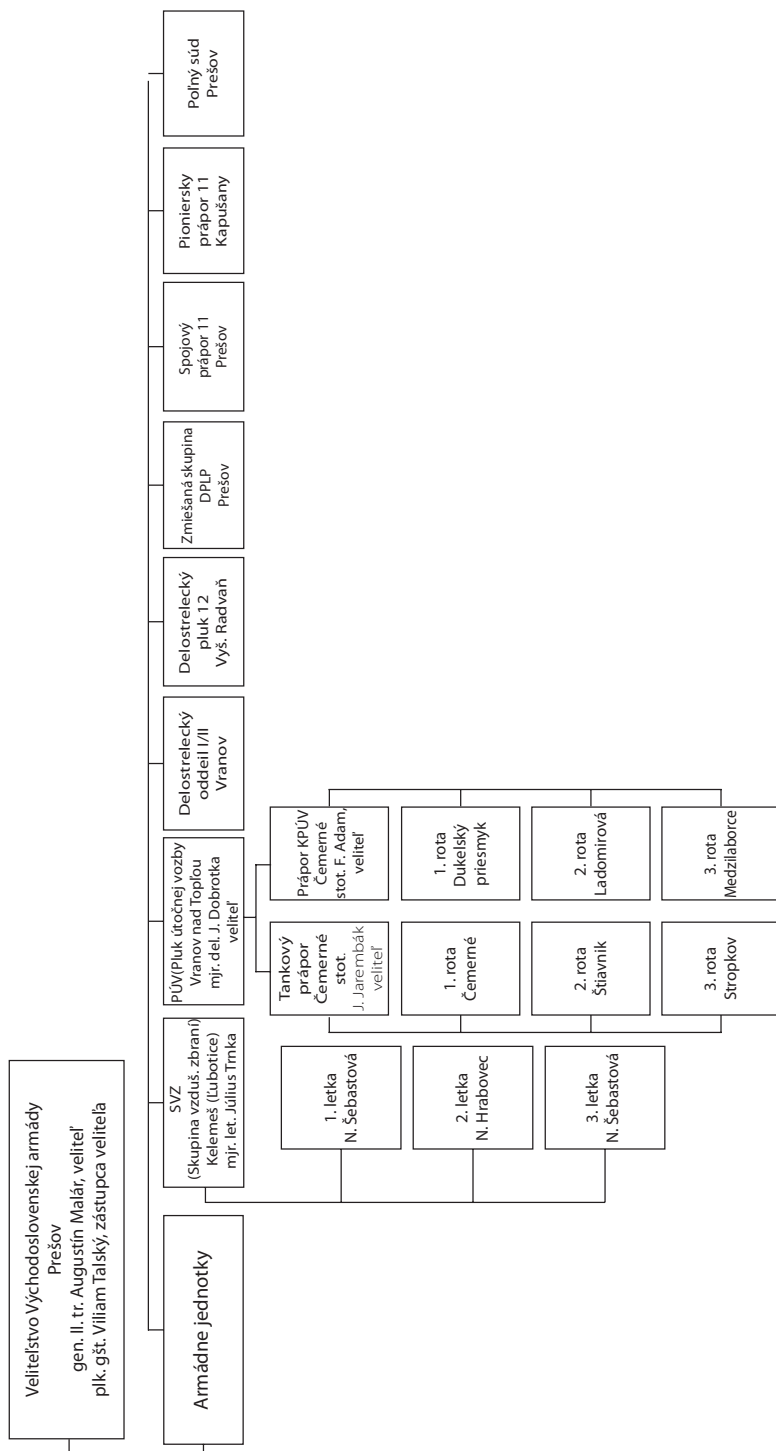
116 VHA Praha, f. Slov. štát MNO, č. 508/1944, šk. č. 32.

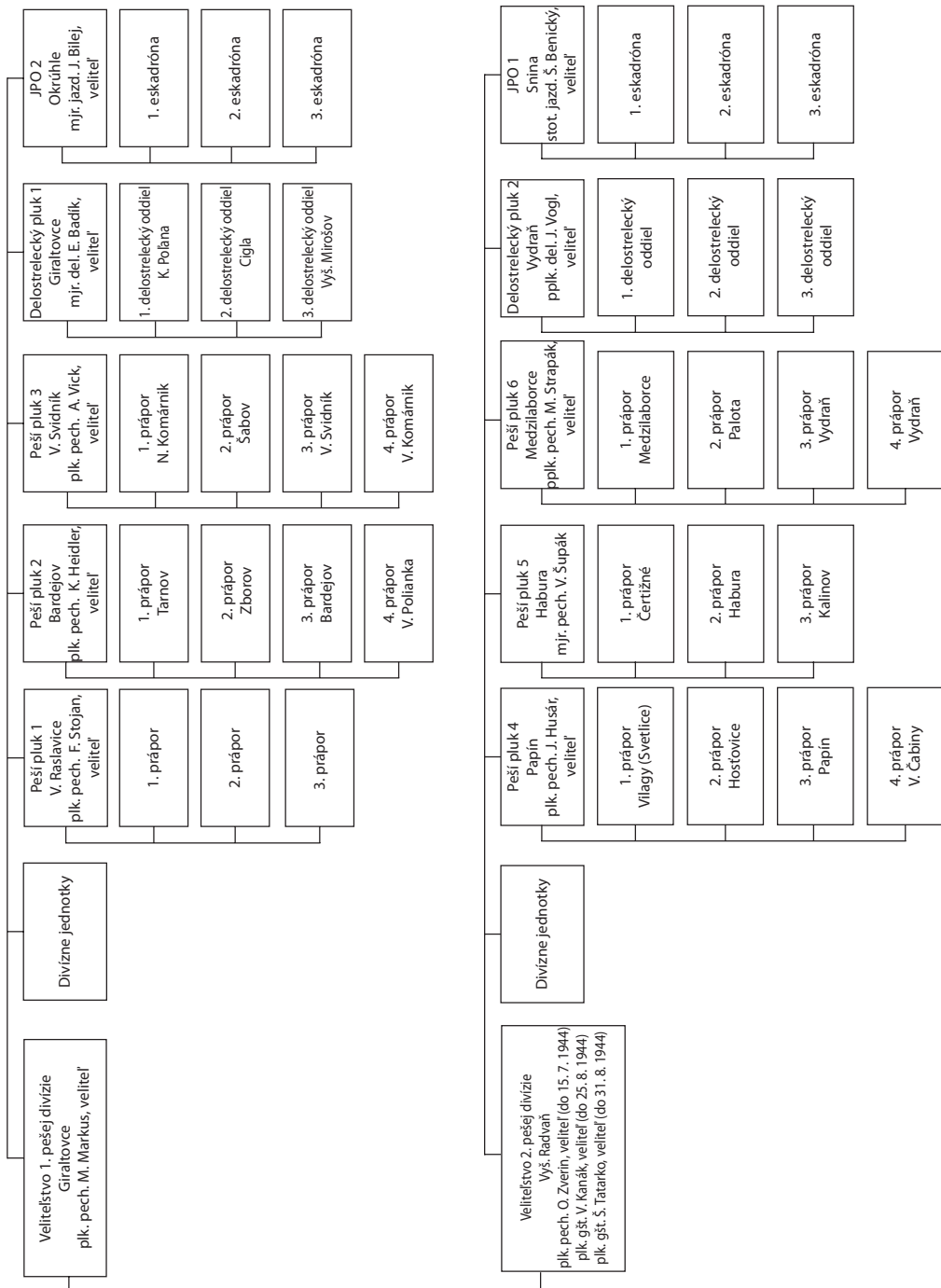
117 PREČAN, Vilém: *Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko*. Bratislava 1971, s. 123.

118 VHA Praha, f. Slov. štát MNO –AV č. sp. 71100/Taj. I/2–2 1944, šk. č. 32.

119 VHA Praha, f. Slov. štát MNO –AV č. sp. 7297/Taj. 4. odd. 1944, šk. č. 32.

Organizácia Východoslovenskej armády 1944

TECHNICKÝ ZBOR A DOPLŇOVANIE POČETNÉHO STAVU

Po návrate slovenskej delegácie zo štátnej návštevy vo vodcovom hlavnom stane 12. mája 1944 v Klessheime nemecký generál pri MNO v Bratislave genpor. Fritz Schlieper napísal zápisnicu z priebehu rokovania gen. pol. maršala Wilhelma Keitla, náčelníka Najvyššieho vojenského veliteľstva (OKW) a gen. I. triedy Ferdinanda Čatloša, ministra národnej obrany a hlavného vojenského veliteľa, a postúpil ju gen. F. Čatlošovi. Ten zaujal nesúhlasné stanovisko k tej pasáži zápisnice, v ktorej sa konštatovalo, že „Slovensko dá k dispozícii dve stavebné brigády spolu s 12 práporami, aby sa pomocou nich vybuodovalo predovšetkým spojenie od maďarskej Arpádovej línie k nemeckej línii na Sane a Visle.“¹ Gen. F. Čatloš kategoricky poprel, že by táto požiadavka bola vznesená–artikulovaná na spomínanom rokovaní. V súvislosti s týmto nesúhlasným postojom došlo medzi nemeckým generálom F. Schlieperom a gen. F. Čatlošom k dost vyhrotenej polemike, do ktorej boli postupne zainteresovaní H. E. Ludin, nemecký vyslanec v Bratislave, prezident J. Tiso a W. Keitel. Po dlhších úvahách a rokovaníach sprevádzaných bohatou korešpondenciou slovenská vláda vecný problém vyriešila tak, že súhlasila s postavením 12 technických práporov a nemecká strana vystriedala na poste nemeckého generála osobu genpor. Fritz Schliepera gen. Dr. von Alfredom Hubickým.²

Realizačné kroky na postavenie 12 práporov–Technického zboru (pod týmto názvom sa jednotka formovala) sa rozbehli začiatkom tretej júnovej dekády 1944. Boli obsadené vrcholové veliteľské funkcie. Veliteľom zboru sa stal náčelník Hlavného vojenského veliteľstva plk. gšt. Viliam Talský. Do funkcie veliteľa I. brigády zboru bol menovaný plk. jazd. Ján Veselý a za veliteľa 2. brigády bol vyhladený a 20. júna 1944 gen. F. Čatlošom písomne potvrdený, s nástupom od 1. júla 1944, plk. jazd. Štefan Horský, posádkový veliteľ v Žiline. Mal si so sebou zobrať ako pobočníka posádkového dôstojníka zo Žiliny npor. pech. J. Palkoviča.³

Keďže rezervy dôstojníkov v aktívnej službe boli takmer vyčerpané, Veliteľstvo pozemného vojska v Banskej Bystrici podľa nariadenia MNO –HVV⁴ povolalo do služby záložných dôstojníkov, pre ktorých boli zorganizované štyri doškoľovacie kurzy:

1 PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko. (SNP. NaS) Dokumenty.* Bratislava 1971, s. 95.

2 PREČAN, V.: SNP. NaS, dokumenty č. 30–33, 38,40.

3 Vojenský historický archív (VHA) Praha, f. slov. štát MNO, č. sp. 471.596/Dôv.I./2–3.1944.

4 Vojenský historický archív (VHA) Trnava, f. 32/2/8, č. sp. 77.431 Mob I./2–1. 1944, šk. 32.

- kurz pre veliteľov rôť
- kurz pre pobočníkov veliteľov plukov a práporov
- kurz pre spravodajských dôstojníkov
- kurz pre veliteľov čiat.⁵

Za veliteľa kurzu pre veliteľov rôť bol určený plk. jazd. Ján Veselý. Inštruktori: pplk. jazd. Tibor Dualský, stot. del. Jozef Sedláček a stot. pech Jozef Čambalík. Pre hospodársko-správnú problematiku mal byť inštruktor určený dodatočne. Do kurzu bolo zaradených 48 záložných dôstojníkov. Nástup frekventantov bol stanovený na 4. 7. 1944. Kurz sa konal vo Vojenskom tatranskom domove v Novom Smokovci.

Do kurzu pre pobočníkov veliteľov plukov a práporov bolo určených 20 záložných dôstojníkov. Konal sa tiež vo Vojenskom tatranskom domove v Novom Smokovci. Nástup bol 4. 7. 1944. Veliteľom kurzu bol plk. jazd. Štefan Horský, inštruktori stot. jazd. Stanislav Šprtal a npor. pech. J. Palkovič.

Kurz pre spravodajských dôstojníkov sa konal vo Vojenskej akadémii v Bratislave. Jeho veliteľom bol prednosta spravodajského oddelenia MNO-HVV stot. gšt. Ján Stanek. Nástup bol určený na 2. 7. 1944 a zúčastnilo sa ho 10 záložných dôstojníkov.

Do kurzu pre veliteľov čiat bolo zadelených 95 záložných dôstojníkov. Veliteľa kurzu, inštruktorov a miesto konania malo určiť Veliteľstvo pozemného vojska v Banskej Bystrici. Nástup do kurzu bol určený na 3. 7. 1944. Kurz sa konal vo výcvikovom tábore Lešť. Programy kurzov mali vypracovať ich veliteľia a do 28. 6. poslať na MNO-HVV. Trvanie všetkých kurzov malo byť do 15. 7. 1944.

Po skončení kurzov mali jeho účastníci podľa osobitného nariadenia MNO-HVV odísť do posádok a byť nápomocní pri stavaní jednotiek Technického zboru (TSb).⁶

Ministerstvo národnej obrany-HVV dňa 27. júna 1944 vydalo nariadenie,⁷ ktorým prikázalo mierovým jednotkám postaviť Technický zbor. Príloha č. 1 tohto nariadenia určovala príslušnej mierovej jednotke, ktorú jednotku alebo jej časť pre TSb má postaviť. (pozri tabuľku na konci). Veliteľstvu pozemného vojska bolo uložené povolať chýbajúcich záložných dôstojníkov a mužstvo zo zálohy odvodných ročníkov 1933-1936 a tiež povolať evidenčné kone. Namiesto poddôstojníkov z povolania mali byť povolaní záložní hodnostníci, no od VPV sa žiadalo, „pokiaľ to bude možné“, aby ich miesta obsadilo poddôstojníkmi z povolania. Nástup záložníkov bol určený na dni 15.-20. júla, kone mali byť povolané na 24. júl. VPV malo vydať príslušné rozkazy ohľadne ubytovania a stravovania. Veliteľ Pracovného zboru pplk. Jozef Kručko MNO-HVV 26. júna 1944 hlásil, že po 3. júli dá k dispozícii pre TSb asi 1 400 mužov starších ročníkov.⁸ Všetky mo-

5 VHA Trnava, f. 32/2/8, č. sp. 72.004/Taj. I/2-3. 1944, šk. 32.

6 Tamže.

7 VHA Trnava, f. VPV, r. 1944, č. 16, č. sp. 77-432 Mob I/2-1. 1944, šk. 4.

8 VHA Trnava, f. 32/26/1, č.sp. 414.110/Taj. II-1944, šk. 32.

torové vozidlá, súpravu na prepravu pohonných hmôt, kolónu s opravovňou a príslušný personál mal postaviť Automobilový prápor 11 v Banskej Bystrici.

Podľa uvedeného rozpisu Technický zbor mal mať: 278 dôstojníkov, 354 poddôstojníkov, 9 466 príslušníkov mužstva, 1 225 koní, 524 vozov, 26 kár, 297 bicyklov, 13 osobných motorových vozidiel, 41 nákladných automobilov, 14 motocyklov. Výzbroj malo tvoriť 2 857 pušiek, 169 ľahkých guľometov, 874 pištolí. K dispozícii malo byť 157 poľných kuchýň.⁹ Na ubytovanie formujúcich sa jednotiek TSb–keďže išlo o krátkodobé ubytovanie–mali byť využité predovšetkým vojenské budovy, iba v krajnom prípade bolo dovolené použiť civilné, najmä neobsadené školské budovy. Stravovanie mali zabezpečiť mierové jednotky, v ktorých sa jednotky TSb formovali.¹⁰

Dňa 27. júla 1944 boli jednotky Technického zboru postavené–sformované. Veliteľ TSb plk. gšt. V. Talský vydal rozkaz č. 1,¹¹ ktorý sa týkal otázok: ubytovania jednotiek TSb, ich zamestnania, výstroja mužstva, podávania situačných hlásení, vedenia denníkov a niektorých ďalších organizačných záležitostí. Boli oznámené miesta veliteľských stanovišť zboru a brigád: VS Technického zboru bolo v Trenčíne, VS I. brigády TSb v Trenčíne, 2. brigády TSb v Liptovskom Mikuláši. Určil sa čas vyhlásenia pohotovosti, ktorá mala platiť od 28. júla 1944 od 00.00 hodiny. Po dosiahnutí pohotovosti mali velitelia plukov a práporov ubytovať svoje jednotky v obciach v okolí príslušných zbrojných staníc. Velitelia plukov mali ostať na svojich miestach a VS práporov mali určiť velitelia plukov. Dôstojníci pridelení k jednotkám mali byť ubytovaní v tých obciach, kde boli ubytované jednotky. Zamestnanie jednotiek malo byť od 7.00 do 12.00 hod. a od 15.00 hod. do 18.00 hod. Večierka bola určená na 22.00 hod.

Ihneď sa malo začať s precvičovaním všetkého nastúpeného mužstva. Mal sa preberať vojenský výcvik bez zbrane a so zbraňou, chod služby, presuny, ubytovanie, táborenie a všetky táborové práce. Počítalo sa aj so školením dôstojníkov. V rámci neho sa mal položiť dôraz na zásady organizácie práce a organizácie jednotiek pri práci, vykonávanie obhliadky terénu, vytyčovanie obranného postavenia a vykonávanie jednotlivých technických prác. Školenie mali viesť dôstojníci pionierskeho vojska podľa predpisu G-V-2.

Velitelia plukov mali vypracovať jednotný program zamestnania pre svoje práporov tak, aby výcvik v plukoch bol jednotný.

Výstroj všetkého mužstva zaradeného do jednotiek TSb mal byť bez výložiek. Hodnostné označenie bolo našité priamo na golieri blúzy a pláštá. Do poľa sa mal brať aj vychádzkový výstroj. Pioniersky nosný výstroj mali pre mužstvo zabezpečiť mierové jednotky, ktoré mali dostať materiál od VPV.

Situačným hláseniam sa mala venovať náležitá pozornosť, zdôrazňovala sa najmä potreba ich presnosti. Prvé hlásenie malo byť predložené k 1. 8. 1944.

9 VHA Trnava, f. VPV, r. 1944, č. 16, č. sp. 77–432 Mob I/2–1. 1944, príl. č. 1, šk. 4.

10 VHA Trnava, f. VPV, r. 1944, č. 16, šk. 4.

11 VHA Trnava, f. 32/90/3, č. sp. 1060/Taj. TSb. 1944, šk. 32.

Organizácia Technického zboru k 27. 7. 1944

Veliteľ
 Náčelník
 1. oddelenie
 2. oddelenie
 Hospodárska správa
 Intendencia
 Zdravotná správa
 Zbrojná správa
 Automobilová správa
 Veterinárna správa
 Duchovná správa rímskokatolícka a ev. a.v.
 Štábná rota
 Spojovacia čata
 Pioniersky park
 Intendančná jednotka
 Zdravotná rota
 Štábná autokolóna
 Poľná pokladňa
 Poľná pošta
 Pomocný úrad

 Prvá brigáda TSb
 1. pluk
 2. pluk

 Druhá brigáda TSb
 3. pluk
 4. pluk¹²

Technický zbor bol sformovaný, no jeho nasadenie ešte nebolo ujasnené. Pôvodné rozhodnutie o priestore jeho nasadenia už nebolo aktuálne. Front sa posunul k rieke Wisla a San a predpokladané úseky pôsobnosti TSb už boli obsadené frontovými bojovými jednotkami. Preto gen. F. Čatloš vo svojej správe o organizácii obrany Lupkovského a Duklianskeho priesmyku z 27. júla 1944, o ktorú ho požiadalo Veliteľstvo skupiny armád Severná Ukrajina, uviedol, že početné stavy rôz 3. pešieho pluku 1. divízie a 6. pešieho pluku 2. divízie budú doplnené jednotkami I. brigády Technického zboru – každá rota o jedného až dvoch dôstojníkov a o 50–60 mužov.¹³ Početné stavy rôz 3. p. pluku boli v tom čase 60–70 mužov a 6. p. pluku 50–60 mužov.¹⁴

Gen. F. Čatloš o tomto svojom rozhodnutí informoval telegramom (hugesogramom) armádneho veliteľa gen. A. Malára 27. júla 1944. Uvádza sa v ňom, že „MNO dáva k dispozícii armádnemu veliteľstvu práve zostave-

12 Tamže.

13 VHA Trnava, f. 32/79/4, č. sp. 71.173/Taj. I/2- 1944, šk. 32.

14 Tamže.

nú technickú brigádu plk. Talského.¹⁵ Ďalej sa konštatuje, že „plk. Talský prechádza do vyriešenia Technického zboru ako výpomoc vo funkcii 1. náčelníka štábu k dispozícii armádnemu veliteľstvu“. Veliteľ TSb plk. V. Talský v čase vydania 1. rozkazu pre TSb ešte s rozhodnutím gen. F. Čatloša nebol oboznámený. Stalo sa tak až 28. júla 1944, keď gen. F. Čatloš vydal nariadenie¹⁶ o zložení a použití Technického zboru. Nariadenie určovalo reorganizáciu TSb a jeho použitie. Mužstvo prvej a druhej brigády TSb sa malo preskupiť tak, aby sa do 1. technickej brigády zaradilo mužstvo, ktorého príslušníci neboli samostatnými poľnohospodármi, poľnohospodárskymi robotníkmi alebo inak dôležití pre poľnohospodárstvo. Z 1. brigády TSb sa mali do 2. brigády TSb presunúť poľnohospodári, poľnohospodárski robotníci a inak dôležité osoby pre poľnohospodárstvo. Presun sa mal urobiť v pomere jedna k jednej, tak, aby sa početne stavy brigád nenarušili. Výmena sa netýkala veliteľov.

Nariadenie určovalo, že 1. brigáda TSb sa dáva k dispozícii Armádnemu veliteľstvu na východnom Slovensku na doplnenie početných stavov na Duklianskom a Lupkovskom priesmyku. Sústredenie 1. brigády TSb sa malo uskutočniť v priestore Trnava–Trenčín. Druhá brigáda TSb sa mala dočasne použiť na poľnohospodárske práce. Poľnohospodári mali dostať dovolenky alebo z nich mali byť vytvorené asistenčné jednotky pre poľnohospodárske práce. Sústredenie 2. brigády ostávalo na pôvodných miestach.

Gen. F. Čatloš týmto nariadením zároveň zrušil veliteľstvo Technického zboru dňom 1. augusta 1944. Jeho úlohu malo prevziať do nového rozkazu veliteľstvo 2. technickej brigády. Štáb veliteľstva 2. brigády TSb mal byť posilnený dôstojníkmi z likvidovaného veliteľstva Technického zboru. V nariadení bolo uvedené, že osoby, ktoré nebudú zaradené na posilnenie veliteľstva 2. brigády, si veliteľ Technického zboru plk. gšt. V. Talský vezme na Armáadne veliteľstvo, kde „dočasne bude zastávať funkciu 1. náčelníka štábu“.¹⁷ Materiál a osoby určené a zadelené do TSb mali ostať v tomto zadelení, aj keď dočasne boli zadelené k iným jednotkám. Veliteľské stanovište 2. brigády TSb malo ostať v Liptovskom Mikuláši a veliteľ 2. brigády mal každý druhý deň predkladať situačné hlásenie MNO–HVV. Všetky práce uvedené v nariadení mali byť ukončené do 3. augusta 1944. Týmto dátumom sa 1. brigáda TSb dávala k dispozícii Armádnemu veliteľstvu v Prešove.¹⁸

V nadväznosti na nariadenie ministra obrany gen. F. Čatloša z 28. júla 1944 vydal veliteľ Technického zboru plk. gšt. V. Talský pomerne obsiahly rozkaz týkajúci sa odsunu 1. brigády TSb na východné Slovensko, dočasného rozpustenia veliteľstva TSb, zadelenia jeho dôstojníkov, reorganizácie a úloh 2. brigády TSb.¹⁹ Podľa tohto rozkazu mal sa 1. pluk 1. brigády TSb presunúť do Bardejova k 1. divízii Východoslovenskej armády a 2. pluk k

15 PREČAN, V.: *SNP. Dokumenty*. Bratislava, 1965, s. 252.

16 VHA, Trnava, f. 33/112/12, č. sp. 71.159 Taj. I./2–2– 1944, šk. 33.

17 Tamže.

18 Tamže.

19 VHA Trnava, f. 32/91/5, č. sp. 1103 Taj. / 1944, šk. 32.

2. divízii VSA do Medzilaboriec. Zadelenie jednotiek 1. brigády STb mal uskutočniť veliteľ VSA gen. Augustín Malár. Uvedený rozkaz mal aj prílohu č. 1, ktorá obsahovala zoznam a zadelenie dôstojníkov veliteľstva TSb, veliteľstiev 1. a 2. pluku a veliteľstiev práporov 1. brigády TSb. Zo 133 dôstojníkov bolo 42 pridelených k Armádnemu veliteľstvu v Prešove, 7 k veliteľstvu 2. brigády TSb v Liptovskom Mikuláši, 74 bolo pridelených MNO; väčšina z nich sa vrátila k 1. p. pluku v Trnave, dvaja sa vrátili do vojenskej nemocnice 11 v Ružomberku, po jednom do Automobilového práporu 11, do Spojového práporu 11 a do Potravínového skladu 11, jeden na Veliteľstvo brannej výchovy v Banskej Bystrici a dvaja boli prepustení z vojenskej služby.²⁰

Z jednotiek veliteľstva Technického zboru pri náhradných jednotkách mali ostať nezmenené:

- spojová čata
- dopravná čata
- pioniersky park
- intendantčná jednotka
- zdravotná rota a chirurgická skupina
- veterinárna ambulancia
- poľná pošta
- zo štábnej autokolóny malo byť jedno nákladné auto pridelené veliteľstvu 2. brigády TSb, ostatné autá mali zostať v náhradných jednotkách AP 11 v Banskej Bystrici.²¹

Velitelia plukov a práporov mali sprevádzať jednotky na východné Slovensko, po ich odovzdaní sa mali vrátiť a zaradiť sa podľa určenia. Štábná rota veliteľstva TSb bola pridelená k veliteľstvu 2. brigády TSb a tiež spojová čata-iba mužstvo-materiál, kone a povozy mali byť ponechané pri náhradnej jednotke p. pl. 3. Veliteľstvá plukov boli zrušené. Štábne rotý plukov mali odísť do poľa. Spojovacie čaty plukov aj s materiálom mali ostať v náhradných jednotkách. Veliteľstvá práporov boli zrušené, štábne čaty veliteľstiev práporov odchádzali do poľa. Mužstvo každej rotý malo byť zorganizované do jednej čaty. Veliteľ mal byť určený z počtu dôstojníkov príslušnej rotý, z fyzicky a služobne mladších.

V závere rozkazu boli určené úlohy pre 2. brigádu Technického zboru. Brigáda mala ostať až do ďalšieho rozkazu na pôvodných miestach. Veliteľ TSb plk. gšt. V. Talský určil za veliteľa 4. pluku 2. brigády TSb pplk. pech. Štefana Schwarza. Velenie 2. pluku mal odpoludnia 31.7. 1944 v Trenčíne prevziať pplk. pech. Imrich Václav, predtým veliteľ 4. pluku, ktorý mal s druhým plukom odísť do poľa a tam zostať.²²

Druhá brigáda TSb mala byť použitá na poľnohospodárske práce v zázemí. Mužstvu mali byť podľa potreby udelené poľnohospodárske dovolenky

20 Tamže, príl. č. 1.

21 VHA Trnava, f. 32/91/5, č. sp. 1103 Taj. /1944, šk. 32.

22 Tamže.

do výšky maximálne 21 dní alebo vytvorené z neho asistenčné oddiely pre poľnohospodárske práce. Povolanie evidenčné kone mohli byť zapožičané predovšetkým ich majiteľom; títo sa však mali zaviazat', že v prípade potreby kone ihneď vrátia. Druhá brigáda mala Armádnemu veliteľstvu v Prešove dodať mäsiarov, pekárov a mlynárov.

Po vydaní príslušných rozkazov sa rozprúdili prípravy na odsun 1. brigády TSb na východné Slovensko. Prvý transport z Trenčína odchádzal už skoro ráno 29. júla 1944. Boli to dopravné čaty 1. a 2. pluku 1. brigády TSb, ktoré si telefonicky vyžiadalo Armádne veliteľstvo v Prešove. Správu veleniu TSb tlmočil náčelník štábu ministra obrany plk. gšt. Ján Krnáč.²³ Rozkaz na presun vydal 27. júla 1944 náčelník štábu TSb stot. gšt. Ladislav Steiner.²⁴ Veliteľom transportu bol npor. del. Ján Hlaváč, nakladalo sa najprv v Trnave a potom v Trenčíne. V transporte odchádzalo 166 koní, kompletne povozy a 170 členov personálu.

Rozkaz na presun 1. a 2. pluku 1. brigády TSb bol vydaný v sobotu 29. 7. 1944. Nakladacia stanica pre 1. pluk bola určená Trnava a pre 2. pluk Trenčín. Prípravy na odchod prebiehali v sobotu a v nedeľu, odchod bol určený na pondelok 31. júla 1944. Za veliteľa transportu 2. pluku bol určený mjr. jazd. Pavel Duchnovský, pomáhal mu pplk. pech. Štefan Schwarz. V organizácii nakladania sa vyskytli viaceré nedostatky, ktoré vyplynuli najmä z krátkosti času na prípravu presunu. Ešte v deň odsunu sa uskutočňovali výmeny veliteľov rôť, noví velitelia svoje mužstvo nepoznali, doťahovali sa aj administratívne veci spojené s odsunom; evidencia, vyplácanie žoldu a i. Transport z Trenčína mal odísť o 15.37 hod. Nakladanie sa predĺžilo a transport odchádzal až o 21.34 hod. Nástup mužstva k odchodu bol určený na 14.00 hod. Mužstvo využilo dlhšie čakanie na uvoľnenejšiu zábavu. Spievalo, pokrikovalo heslá, v ktorých vyjadrovalo sympatie k Rusom, sovietskej armáde. Nahlas sa pýtalo, kde sú gardisti a arizátori, prečo majú ísť do poľa iba vojaci s chudobných rodín a i. Pred odchodom vojaci rozpojili vozne, transport sa pohol a časť vozňov ostala stáť. Keď vozne spojili, vojaci zatiahli záchranné brzdy a vlak opäť stál. Po odchode transportu si vojaci ešte zastreľali zo zbraní, ktoré mali pri odchode odovzdať. Len krátko pred odchodom trenčianskeho transportu, prechádzali cez železničnú stanicu v Trenčíne dva transporty s 1. plukom z Trnavy. Aj Trnavčania mali „povznesenú náladu“, čo Trenčanov ešte povzbudilo. No Trnavčania mali viac šťastia. Na správanie sa mužstva 2. pluku TSb v Trenčíne pri odchode na východné Slovensko prišlo 3. augusta v Trenčíne udanie, ktoré sa stalo predmetom vyšetrovania vojenskej prokuratúry.²⁵ Na základe tejto skúsenosti disciplína a bezpečnostné opatrenia pri ďalších transportoch boli sprísnené.

23 VHA Trnava, f. 32/87/11, č. sp. 71.189/Taj. I./2-2, šk. 32.

24 VHA Trnava, f. 32/51/1, č. sp. 1067/Taj. TSb 1944.

25 VHA Trnava, f. slov. arm. 1944, č. 53/44-100(17, č. sp. VO 2720/44-1, šk.146. Dve správy vojenského prokurátora z 10. a 14. augusta 1944. Po vyšetroaní záležitosti a vypočutí svedkov pre nedostatok dôkazov“ neboli prijaté žiadne trestné alebo disciplinárne opatrenia.

Prvá brigáda TSb odchádzala na východné Slovensko z pomerne pokojného prostredia západného Slovenska. No 2. pluk TSb na vykladacej stanici v Medzilaborciach sa už stretol s obrazom, z ktorého vanul mrazivý dych blížiaceho sa frontu. Z Generálneho gubernátu (Poľsko) sem prichádzali prvé skupiny veľkého prúdu prevažne ukrajinských utečencov. Exodus utečencov spôsobil veleniu východoslovenskej armády starosti a problémy. Dňa 31. júla 1944 Armádne veliteľstvo v Prešove vydalo smernice o prechode utečencov z Poľska na územie Slovenska.²⁶ Smernice určili tri prechody cez hranice: 1. Radošice–Palota, 2. Čeremcha–Čertížné, 3. Muszyna–Lubotín; neskôr bol povolený prechod iba v smere cez Starú Lubovňu. Pre VSA vyplynuli povinnosti: postarať sa o evidenciu utečencov, zdravotnú službu, stravovanie a dopravu. Doprava sa uskutočňovala od hraníc v železničných transportoch do priestoru výcvikového strediska Lešť a Oremov Laz. Na prvé smernice AV k problematike utečencov nadväzovalo ešte niekoľko písomných rozkazov Armádného veliteľstva a veliteľstiev 1. a 2. divízie.²⁷ Tieto povinnosti pripadli pre VSA vo veľmi exponovanom čase, keď sa zintenzívňovali prípravy na plnenie vlastných úloh a okrem toho sa v tomto čase začleňovala do štruktúr armádnej skupiny Severná Ukrajina.

Po odchode 1. brigády TSb na východné Slovensko veliteľ TSb plk. gšt. V. Talský vydal ešte niekoľko rozkazov. Rozkazom z 1. augusta 1944²⁸ nariadil, aby mužstvo zaradené do 1. brigády TSb, ktoré pre akékoľvek príčiny-poľnohospodárske dovolenky a i.-neodišlo do poľa, malo byť presunuté osobitným transportom na miesto určenia. Druhý rozkaz, tiež z prvého augusta,²⁹ usmerňoval zadelenie hospodársko-správneho aparátu likvidovaného veliteľstva Technického zboru: jedna časť mala byť odoslaná k náhradným jednotkám, druhá mala ostať pri veliteľstve 2. brigády TSb a niekoľko členov personálu bolo odvelených k Armádnemu veliteľstvu na východné Slovensko.³⁰

Tretí rozkaz z 2. augusta 1944 riešil nasadenie 2. brigády TSb. Brigáda mala postaviť dva samostatné prápory; každý so štyrmi rotami. Každá rota mala mať dve čaty a každá čata po 54 mužov. Prápory mali byť ihneď odoslané na východné Slovensko. Rozkaz obsahoval podrobné inštrukcie na ich odoslanie. Keďže vzápätí došlo k zmene organizácie a nasadenia 2. brigády, tento rozkaz hlbšie neanalyzujeme. Náčelník štábu MNO plk. gšt. Ján Krnáč hughesogramom dňa 4. augusta 1944 oznámil veliteľstvu Technického zboru a veliteľstvu 2. brigády TSb, že dňom 7. 8. 1944 sa

26 ŠOBA Prešov, f. ŠZŽ 2969–2817/44 prez.

27 VHA Trnava, f. 33/17/1, MNO 1939–1945, č. sp. 7379/Taj. 4. odd. 1944; pozri tiež MIČKO, Peter: *Príchod ukrajinských utečencov v roku 1944, ich štruktúra a rozmiestnenie na území republiky*. In: Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov. Banská Bystrica, UMB 2005, s. 400–413.

28 VHA Trnava, f. 32/92/1, šk. č. sp. 1122/Taj. TSb 1944, šk. 32.

29 VHA Trnava, f. 33/11/2, č. sp. 1118/Taj.-1944.

30 VHA Trnava, f. 33/10/2, č. sp. 1136/Taj. 1944, šk. 33.

2. brigáda TSb podriaďuje priamo MNO–HVV. Veliteľ TSb plk. gšt. V. Talský mal MNO–HVV nahlásiť do 8. 8. 1944 likvidáciu veliteľstva Technického zboru.³¹

Veliteľ 2. brigády TSb pplk. jazd. Štefan Horský 5. augusta 1944 pozmenil a spresnil rozkaz plk. gšt. Talského z 2. augusta, týkajúci sa nasadenia 2. brigády TSb. Podľa pozmeneného rozkazu mala 2. brigáda TSb. postaviť 1. pluk TSb z počtu dôstojníkov a mužstva 3. a 4. pluku, pričom zvyšky dôstojníkov a mužstva po postavení mali tvoriť aj naďalej 3. a 4. pluk TSb.³² Za veliteľa 1. pluku bol určený pplk. pech. Štefan Schwarz. Zástupcom veliteľa 4. pluku až do ďalšieho rozkazu mal byť pplk. jazd. Tibor Dualský. 1. pluk TSb mal byť urýchlene odsunutý na východné Slovensko. Vykladacia stanica bola v Hanušovciach. Pohotovosť jednotiek k nakladaniu bola stanovená na 6. 8. 1944 o 02.00 hod. Transport z Dolného Kubína a Liptovského Mikuláša mal tvoriť jeden celok. Transport z Levoče mal odísť v dvoch zostavách. V rozkaze ďalej nasledovali podrobné pokyny organizácie nakladania–dodržiavanie bezpečnosti a disciplíny–mužstvo malo byť organizované už v kasárňach pre každý vagón. Pred odchodom mužstva z kasární mali byť vybrané zo všetkých pušiek závery, zo všetkých pištoľí zásobníky a v osobitne zabezpečených debnách mali byť odsunuté do vagónov. Aj všetka munícia mala byť presunutá v zapečatených debnách. Rozkaz ukladal vykonať prehliadku mužstva, či nemá so sebou schované náboje, závery z iných pušiek, a zásobníky z pištoľí.³³ Transporty s 1. plukom 2. brigády TSb odišli a bez problémov sa dostali na určené miesto.

Keďže sme technické vybavenie posádok jednotlivých transportov podrobnejšie neprezentovali, uvedieme aspoň celkový prehľad o odsunutých vozidlách. Podľa hlásenia MNO–Vojenskej správy zo 7. augusta 1944³⁴ Technický zbor Armádnemu veliteľstvu odovzdal:

- 7 motocyklov sólo
- 7 motocyklov s prívesom
- 13 osobných automobilov
- 36 nákladných automobilov
- 4 automobily s namontovanými nosidlými súpravami
- 1 zdravotný automobil
- 8 prívesných vlečných valníkov.

Dňa 12. augusta 1944 veliteľ 2. brigády TSb pplk. jaz. Štefan Horský vydal nariadenie o novej organizácii 2. brigády.³⁵ Po odchode 1. pluku 2. brigády na východné Slovensko zvyšok dôstojníkov a mužstva, ako aj osoby v zálohe, ktoré nastúpili alebo mali nastúpiť k náhradným jednotkám p. pl. 1–6 s určením pre TSb, mali byť organizované takto:

31 VHA Trnava, f. 32/69/4, šk. 32.

32 VHA Trnava, f. 33/24/6, šk 33, č. sp. 1163/Taj. TSb 1944.

33 Tamže.

34 VHA Trnava, f. 33/112/12, šk 33.

35 VHA Trnava, f. 33/114/2, č. sp. 3022/Taj. 1944.

1. Veliteľstvo 2. brigády TSb:
 - a) Štábna čata a spojovacia čata 2. brigády TSb v Dolnom Kubíne
 - b) Štábna rota TSb bez dopravnej čaty ostávala nezmenená v Lipt. Mikuláši
 - c) Spojová rota štábnej roty TSb ostávala v náhradnej jednotke SP 11
 - d) Dopravná čata TSb ostávala aj naďalej v náhradnej jednotke JPO-2 v Brezne

2. Jednotky, ktoré podliehali priamo veliteľstvu TSb, prešli dňom 8. 8. 1944 pod veliteľstvo 2. brigády, ale mali ostať v náhradných jednotkách, ktoré ich postavili, a to:
 - a) Intendančná jednotka-v PS 11, Zvolen
 - b) Zdrav. rota s chirurgickou skupinou-Voj. nemocnica 11, Ružomberok
 - c) Veterinárna ambulancia-JPO-1, Bratislava
 - d) Štábna autokolóna-AP 11, Banská Bystrica
 - e) Pioniersky park-SPP, Nové Mesto nad Váhom
 - f) Poľná pošta-SP 11, Martin.

3. Tretí pluk sa mal organizovať podľa schémy: veliteľstvo pluku so štábnou rotou (vel. čatou), spojovou čatou, trénom a dopravnou čatou.

4. Tretí a štvrtý pluk po odchode 1. pluku brigády mali iba po dva prápory. Prápory mali po štyri rotý. Keďže rotý mali v tom čase nízke početné stavy, mali sa vytvoriť pri obidvoch práporoch 1-2 hospodárske stotiny; podľa počtu mužstva. Evidencia materiálu a koní sa mala aj naďalej viesť v každej rote.³⁶

Veliteľ 2. brigády pplk. jazd. Štefan Horský 12. augusta 1944 Vojenskej správe MNO hlásil: „túto novú organizáciu zaisťujem pre MNO-HVV, možnosť postaviť ďalšie samostatné prápory, resp. pluky TSb na krátky rozkaz, avšak za predpokladu, že bude k dispozícii potrebný počet záložníkov“; poniektorí záložníci boli v tom čase na poľnohospodárskych dovolenkách alebo mali odklad k nástupu vojenskej činnnej služby. Ďalej v správe konštatuje, že 2. brigáda môže v tom čase postaviť jedno veliteľstvo pluku so štábnou rotou-vo 4. pluku TSb v Liptovskom Mikuláši. V treťom pluku TSb v Levoči brigáda môže postaviť jedno veliteľstvo pluku, ale bez štábnej roty, keďže kone a ostatný materiál bol odoslaný do poľa s 1. plukom 2. brigády TSb.³⁷

Druhá technická brigáda pokračovala v priebežnom doplňovaní mužstva. Náčelník štábu ministra NO plk. gšt. Ján Krnáč 14. 8. 1944 rádiogramom veliteľovi brigády oznámil, že brigáda do 21. augusta dostane od VPV 2 300 mužov, záložníkov, ktorí majú byť začlenení do jednotiek TSb.³⁸ Počítalo sa s tým, že časť z nich pôjde na poľnohospodárske dovolenky, ostatní mali byť zadelení do 3. a 4. pluku. Dobový dokument o tom, či brigáda stihla

36 Tamže.

37 VHA Trnava, f. 33/119/2, č. sp. 3022/Taj. 1944.

38 VHA Trnava, f. 33/55/1, č. sp. 3029/Taj. 1944.

odsunúť tieto jednotky na východné Slovensko, nemáme. Ale z kontextu posledného dokumentu brigády, ktorý sme mali k dispozícii, by sa dalo usúdiť, že áno.

V hlásení veliteľa 2. brigády Š. Horského z 21. augusta 1944 o vykonaní nariadenia Vojenskej správy MNO v Trenčianskych Tepliciach z 19. augusta 1944, týkajúceho sa naloženia so zbrojným materiálom, ktorý ostal po odoslaných jednotkách, veliteľ brigády oznamoval svojim jednotkám, že podľa usmernenia Vojenskej správy MNO sa vozatajský materiál má odovzdať tým náhradným jednotkám, ktoré ho postavili, no pušky a strelivo si jednotky 2. brigády TSb majú ponechať „pre prípadnú sebaobranu“.³⁹

Nie všetky jednotky TSb odvelené na východné Slovensko boli zaradené iba na zvýšenie početného stavu už existujúcich rôt alebo iných útvarov. Časť z nich ostala v pôvodných zostavách aj s veliteľmi a bola dislokovaná do priestoru obrany, kde zotrvala až do konca augusta 1944.⁴⁰

Kompletnú zostavu mien veliteľov rôt sme v archívnych dokumentoch nenašli, no uvedieme aspoň niekoľko mien veliteľov rôt 2. pluku 1. brigády TSb: npor. pech. v zál. Pius Belobrad, npor. pech v zál. Vojtech Bitarovský, npor. pech v zál. Ján Halaj, npor. pech. v zál. Štefan Krajčovič, npor. pech. v zál. Ladislav Šteffek, por. pech. v zál. Ondrej Horička, por. pech. v zál. Gustáv Slávik, por. pech. v zál. Ondrej Tatarka.⁴¹

Príprava na zvýšenie početného stavu

1. technickej divízie v Rumunsku a 2. technickej divízie v Taliansku

Zvýšením podielu Slovenska na vojne v roku 1944 malo byť aj doplnenie početného stavu prvej a druhej technickej divízie – obidve na počet po 6000 mužov. Táto úloha bola zakotvená v záveroch zo slovensko-nemeckých medzištátnych rokovaní v Klessheime 12. mája 1944.

Organizačné prípravy na splnenie úlohy sa zintenzívnili v polovici júna 1944. Na rozdiel od Technického zboru, ktorý sa budoval prevažne zo záložníkov, na doplnenie počtu technických divízií bolo treba odoslať príslušníkov aktívneho mužstva; staršie ročníky mali ešte predvojnový výcvik a času na ich preškolenie nebolo. Preto na základe nariadenia č. 465.043, vydaného ministrom obrany gen. F. Čatlošom, bolo povolaných 4 000 mužov zo zálohy.⁴² Povolanými záložníkmi malo Veliteľstvo pozemného vojska v Banskej Bystrici nahradiť aktívne mužstvo, ktoré malo odísť na doplnenie technických divízií. Pre 1. technickú divíziu bolo určených 1 300 mužov, pre 2. divíziu 1200.⁴³

39 VHA Trnava, f. 33/72/1, č. sp. 2223/Dôv. 1944.

40 AM SNP B. Bystrica, f. XII, príř. č. S 154/84. HALAJ, Ján: Rota „Holub“ v SNP. Spomienky

41 VHA Trnava, f. sprav. Slov. armády 1944, č. 53/44/17, č. sp. VO-2720/44-I. šk.146 Prvý spis z 10. druhý zo 14. augusta 1944.

42 VHA Trnava, č. 32/52/4, šk 32.

43 Počet pre 1. TD bol neskôr zrejme korigovaný, lebo v ďalších dokumentoch sa toto číslo už neuvádzalo, zatiaľ čo pri 2. TD ostal pôvodný počet.

V poradí ako prvá sa začala vytvárať skupina na doplnenie 1. technickej divízie v Rumunsku. Pri hľadaní personálnych rezerv padla voľba na hraničiarske roty a roty 3. pracovného práporu v Čemernom. V tom čase mala slovenská armáda 5 hraničiarskych rôt, ktorými po správnej stránke disponovalo Veliteľstvo Branej výchovy v Banskej Bystrici. Štyri hraničiarske roty (1., 2., 4., a 5.) boli dislokované v operačnom priestore Východoslovenskej armády, kde tvorili posilové prostriedky – prvá a druhá pre 1. divíziu, štvrtá a piata pre 2. divíziu. Tretia rota sa nachádzala na strednom Slovensku s veliteľským stanovištom v Brezne. Minister obrany gen. F. Čatloš svojím rozhodnutím zo dňa 14. 6. 1944⁴⁴ zrušil hraničiarske roty a ich mužstvo určil na doplnenie 1. technickej divízie. Táto skupina sa mala doplniť o mužstvo z 3. pracovného práporu v Čemernom, a to z rôt 1., 3. a 4.

Do skupiny na doplnenie 1. technickej divízie (1.TD) bolo začlenené mužstvo hraničiarskych rôt odvodných ročníkov 1942 a 1943, ktoré bolo menej ako 12 mesiacov v poli a z pracovných rôt odvodné ročníky 1942 a 1943. Skupinu pre doplnenie 1.TD na začiatku formovalo Armádne veliteľstvo v Prešove. Dňa 21. júna 1944 vydal náčelník štábu AV v Prešove smernice o vytvorení a sústredení mužstva pre doplnenie 1.TD.⁴⁵ Zvyšky mužstva hraničiarskych rôt 1., 2., 4. a 5. sa mali začleniť do zvyškov 1., 3. a 4. pracovnej roty v Čemernom. Po doplnení mali byť odoslané naspäť k divíziám VSA; okrem 3. pracovnej roty, ktorá ostávala k dispozícii AV v Čemernom. Zvyšné mužstvo 3. hraničiarskej roty ostávalo na pôvodnom stanovišti. Ako miesto sústredenia bolo určené Výcvikové stredisko a karanténna stanica v Harmanci.

Zo skupiny mužstva Pracovného zboru bola vytvorená jedna pochodová rota. Jej veliteľom sa stal npor. PSb Štefan Hricišák, veliteľ 3. pracovnej roty v Čemernom. Bol určený aj za veliteľa transportu do Rumunska. Za prísun mužstva z hraničiarskych rôt do Harmanca zodpovedali velitelia ich rôt, ktorí mali v Harmanci mužstvo odovzdať veliteľovi transportu npor. Š. Hricišákovi. Na pomoc pri presune pripravenej skupiny do Rumunska si mal veliteľ transportu vyžiadať od Poľného veliteľstva PSb v Čemernom 6 energických poddôstojníkov z povolania, ktorí po odovzdaní skupiny v Rumunsku sa spolu s veliteľom transportu mali vrátiť do Čemerného. Výzbroj pre pripravenú skupinu mužstva zabezpečilo Armádne veliteľstvo v Prešove. Doplnenie a výmenu výstroja organizovalo VPV v Banskej Bystrici. Intendančný materiál poskytlo aj Veliteľstvo pracovného zboru v Pezinku.⁴⁶ Išlo najmä o topánky, šatstvo, batohy, stanové dielce, prikrývky a poľné lopatky.

V prvom júlovom týždni bola skupina sústredená v Harmanci v počte okolo 600 mužov pripravená na odsun do Rumunska.

Formovanie skupiny pre doplnenie 2. technickej divízie (2.TD) v Taliansku sa začalo v polovici júla 1944. Prvý písomný dokument k tejto proble-

44 VHA Trnava, č. 32/17/29, č. sp. 71.037/Taj./2-2, šk. 32.

45 VHA Trnava, f. slov. štát, č. 443, č. sp. 7203/Taj. 1944, šk. 32.

46 VHA Trnava, f. slov. štát, č. sp. 416.004/Dôv.- 8-1944/.

matike sa niesol v dosť familiárnom tóne. Prednosta operačného oddelenia MNO–HVV mjr. gšt. Štefan Murgaš sa 17. júla 1944 hughesogramom obrátil na mjr. gšt. J. Noska, prednostu organizačného oddelenia na VPV v Banskej Bystrici, v ktorom ho žiadal: „*Prosím Ťa, pošli mi do zajtra, t. j. 18. 7. 1944 do 9:00 hod., ako mi môžeš dodať 1 200 mužov pre technickú divíziu do Italie.*“ Miesto na sústredenie „ak je to možné“ výcvikové stredisko Lešť. „*Je to veľmi súrne z rozkazu p. ministra. Tento transport má byť pripravený na odchod koncom tohto týždňa.*“⁴⁷ Dňa 18. 7. 1944 mjr. gšt. J. Nosko telegramom mjr. gšt. Š. Murgašovi hlásil, že sústredenie mužstva pre 2.TD sa už uskutočňuje vo výcvikom tábore Lešť a bude ukončené do 22. júla 1944. Počet mužstva sa predpokladal na 1 200 príslušníkov aktívnej služby.⁴⁸

Mužstvo bolo pripravené pre obidve technické divízie, no s jeho odsunom sa neponáhľalo. Manévrovací priestor na odďalovanie odoslania mužstva poskytovala aj mierne oslabená pozícia nemeckého generála F. Schliepera, ktorý bol už tesne pred odchodom. Dňa 24. júla 1944 MNO poslalo Nemeckej misii v Bratislave list tohto znenia: „Následkom predneseného požiadavku na Ministerstvo zahraničných vecí vo veci novej úpravy „Zasadenia slovenských síl“ a následkom toho, že doteraz MNO žiadne transporty doplnkov do Talianska a do Rumunska s nemeckej strany po stránke dopravy nemohli byť odoslané, je treba preto odsunúť ďalšie prípravy spojené s odsunom týchto doplnkov až do odpovede o horespomenutej veci nemeckými kompetentnými miestami.“⁴⁹

Dňa 27. júla 1944 náčelník štábu ministra plk. gšt. Ján Krnáč oznámil Vojenskej správe v Trenčianskych Tepliciach a veliteľstvám: VPV, VVZ, záchytnému stredisku v Žiline, MNO–personálie a VDV v Bratislave, že až do ďalšieho rozhodnutia sa zastavuje odosielanie pripravených doplnkov pre 1. a 2. technickú divíziu. „Výmena ako aj dovolenkári sa odosielajú normálne“. V poznámke je aj táto veta: „Odôvodňuje to jednak hlásenie veliteľa 2. tech. divízie, ktorý žiada, aby sa doplnok neodosiela a zpráva, že v priestore 1. tech. divízie vypukol pravdepodobne týfus.“⁵⁰ V ten istý deň–27. júla 1944–gen. F. Čatloš telegramom (gughesom) armádnemu veliteľovi gen. A. Malárovi okrem iného oznámil, že „Armáadne veliteľstvo nech použije jed-

47 VHA Trnava, f. slov. štát, č. 32/55/2, šk. 32.

48 Tamže.

49 VHA Trnava, f. 32/64/13, č. sp. 71.149/Taj. I/2–2–1944, šk. 32. Na kópii odoslaného listu je ministrom obrany gen. F. Čatlošom rukou napísaný text: „Doplňky pre technické divízie v Taliansku a Rumunsku nemohli byť doteraz odoslané pre nedodanie transportov a pre všeobecnú situáciu, ktorou odôvodnila sa Ministerstvu NO predbežná nemožnosť doplniť slovenské jednotky v poli. Ministerstvo zahraničných vecí práve odoslalo príslušným nemeckým miestam nový plán nasadenia slovenských jednotiek, ktorý sa musí realizovať následkom mimoriadneho vývoja posledných udalostí. Preto MNO dáva pripravené doplnky do poľa, k dispozícii veliteľstvu technického zboru (12. práporov), aby naliehavejšie doplnenie oboch poľných divízií na vých. Slovensku sa tým nepriamo urýchlilo. Prosím do vyjasnenia situácie požiadavky na transport pre Taliansko a Rumunsko.. „Na tomto mieste je text pri kopírovaní dokumentu odseknutý. Predpokladáme, že ide o koncept ďalšieho listu k tejto problematike.

50 VHA Trnava, f 32/78/4, šk. č. sp. 71.171/Taj. I/2–.1944, 32

notky sústredené v Lešti a Harmanci pre Taliansko a Rumunsko tiež pre doplnenie oboch divízií.⁵¹ V telegrame sa ešte zmiňuje, že „v jednotkách sústredenia pre Taliansko a Rumunsko sú aj príslušníci pracovného zboru, treba týchto podľa ich fyzickej a vojenskej schopnosti tiež zadeliť ako výpomocný personál, napríklad pre pionierske vojsko atd.“⁵¹ Dňa 1. augusta 1944 náčelník štábu ministra plk. gšt. Ján Krnáč telegramom oznámil VS MNO, že mužstvo zhromaždené v Lešti, odoslané do Trebišova, sa podriaďuje dňom príchodu do Trebišova Armádnemu veliteľstvu.⁵²

Vlna doplňovania početného stavu Východoslovenskej armády nepoklesla ani v druhej polovici augusta 1944. Veliteľstvo druhej brigády TSb v Liptovskom Mikuláši kompletovalo ďalšie dva pluky–tretí a štvrtý– a v mierových jednotkách sa sústreďovali záložné skupiny, ktoré sa zoskupovali podľa špecializácie.

Dňa 16. augusta 1944 armádny veliteľ gen. A. Malár poslal Veliteľstvu pozemného vojska v Banskej Bystrici rozdeľovník na odoslanie mužstva prezentovaného do 5. augusta 1944 v jednotlivých náhradných jednotkách.⁵³ VPV malo pripravených na odoslanie v tom čase 2 174 záložníkov. Príslušníci pechoty od náhradných plukov 1, 2 a 3 mali byť presunutí do stanice Bardejov pre 1. divíziu a pechota od náhradných plukov 4, 5 a 6 do Humenného a Medzilaboriec pre pešie pluky 4, 5 a 6 druhej divízie. Záložníci zbraní a služieb–príslušníci jazdectva, delostrelci, pionieri, spojári, automobilisti, zdravotníci, príslušníci intendancie a iných služieb–mali doplniť posilové jednotky obidvoch divízií a armádnú zostavu. Delostrelci v počte 619 mužov, ktorí absolvovali výcvik v Brezne, mali odísť na východné Slovensko transportom podľa časového harmonogramu 29. augusta 1944.

Stručný výkaz o požiadavkách na zbrojný, spojovací materiál a dopravné prostriedky, adresovaný Vojenskej správe MNO 22. augusta 1944, gen. A. Malár doplnil aj o požiadavky na zvýšenie početného stavu osôb, koní a vozov. Jeho požiadavka znela: „Na miesto veliteľov rôt, batérií, eskadrón dodať aktívneho dôstojníka. Pre každý peší a delostrelecký pluk odoslať 350 mužov, 66 vozov a 132 koní.“⁵⁴ Potreba jazdeckých a ťažných koní bola veľmi akútna. Lesný členitý terén s poľnými alebo žiadnymi cestami neumožňoval dostatočne využívať automobilovú dopravu.

V ďalšom podrobnom výkaze Armádného veliteľstva z 24. augusta 1944, adresovanom MNO–HVV, bola vznesená požiadavka na doplnenie VSA o 11 513 osôb–z toho 446 pre armádne jednotky, 5 503 pre prvú divíziu a 5 624 pre druhú divíziu.⁵⁵ Požiadavky vo výkaze sú rozpísané podľa zbraní a špecializácie.

Pochopiteľne, že okrem požiadaviek na doplnenie početného stavu, boli spracované a odoslané na príslušné miesta aj požiadavky na výzbroj, výstroj

51 PREČAN, V.: SNP–Dokumenty. Bratislava 1965, s. 252.

52 VHA Trnava, f. MNO, slov. štát–MNO VS 1944, šk. 32.

53 VHA Trnava, f. VPV, č. 6/25, č. sp. 29099/Taj. 2–1. 1944, šk. 6.

54 VHA Trnava, f. MNO 1939–1945, č. 33/121/4, č. sp. 7393/Taj. 4. odd. 1944, šk. 33.

55 VHA Praha, f. slov. štát MNO, šk. 25.

a rôzne služby. Touto problematikou sa budeme zaoberať v inej tematickej časti. Tu ešte spomenieme, že bola vznesená požiadavka na postavenie ďalšej roty kanónov proti útočnej vozby. Malo ísť o samostatnú rotu KPÚV vyzbrojenú 12 ks kanónov 75 mm, vz. 40. Príkaz na postavenie bol daný náčelníkom štábu ministra plk. J. Krnáčom.⁵⁶ Náčelník štábu VPV pplk. Ján Golian 16. 8. 1944 MNO hlásil, že rotu 75 mm KPÚV pre materiálne a personálne nedostatky PÚV do stanoveného termínu nemôže postaviť, no dátum postavenia oznámi.⁵⁷ Požadovaná rota KPÚV mala mať 199 mužov.

56 VHA Trnava, f. VPV, r. 1944, č. 6/25, č. sp. 71.254/Taj. I/2-2.1944, šk. 6.

57 VHA Trnava, f. VPV, r. 1944, č. 6/25, šk. 6.

Určenie jednotiek, ktoré stavajú TSb

Por. č.	náhradná jednotka	postavi	S počtom osôb, koní, zbraní a vozidiel															
			dôst.	podz. pov.	hodn. a strel.	JC	V-VT	M	voz v. 34	kára vz.25 bicykle	auto osob.	auto nákl.	mot.	puška	ľahký guľomet	kuchynia	Poznámka	
1	ppl.1	1.pluk TSb	58	80	2239	11	270	4	122	4	66	1	2	650	40	184	13	
2	ppl.2	a/velit.2.pluku TSb b/II/2 práp.	42	55	1527	8	208	4	95	4	47	1	2	450	27	130	9	
3	VDO-1 ppl.2	Velit.techn.zboru	19*	6	31									12		31		*určí MNO-HV
4	ppl.3	a/velit.1.tech.brig. b/III/2 práp. TSb	20	28	753	4	62	4	27	4	21	1	2	209	14	65	4	
5	ppl.4	a/velit.4.pluku TSb b/II/Č práp. TSb	26	30	815	5	146	4	68	4	28	1	2	250	14	76	5	
6	ppl.5	3.pluk TSb	38	80	2239	11	270	4	122	4	66	1	2	650	40	184	13	
7	ppl.6	a/velit.2.tech.brig. b/II/4 a III/4 práp.	36	53	1465	7	124	4	54	4	40	1	2	409	27	119	8	
8	ppl.1	Štroty TSb	1	3	60						3			35	4	12	1	
9	Spojpr.11	Spojčatu TSb	1	3	42		8	2	4	2	3		1*	11		7		*rádioauto
10	Prov.sk.11	Intend.jedn.TSb	7	8	164						1	1	22	87	2	31	3	
11	JPO-1	vet.ambulancia			12						1	1	2	11		1		
12	Vojnem.11	Sbor zdrav.rotu	4	1	45							6		29	1	12	1	
13	JPO-2	Doprčata TSb	1	2	37	1	64		32		1			36		4		
14	Pionpark	Pion.park TSb	1	2	13						1		3	6		8		
15	Spojpr.11	Polná pošta TSb	1	1	6						1			4		2		
16	Autopr.11	Štába.automobil.TSb	2*	2	13							5	5	2	8	8		*jeden pre int.jedn.
17	HVŽ	Polní žandári	1		5													
		Spolu	278	354	9466	47	1152	26	524	26	279	13	41	2857	169	874	57	

VHA Trnava, f.VPV, r. 1944, čís. 16, č. sp. 30.279 Mob. 2/-1. 1944, šk.4

PERSONÁLNA BIBLIOGRAFIA

JÁN GOLIAN (1906–1945)

PERSONÁLNA BIBLIOGRAFIA

Úvod

Brigádny generál, generálplukovník in memoriam, veliteľ 1. československej armády na Slovensku, Ján Golian patrí k významným osobnostiam vojensko-politických dejín v 20. storočí. Právom mu patrí čestné miesto v galérii postáv, ktoré sa zapísali do histórie Slovenska a obzvlášť do dejín Slovenského národného povstania. Bol mu udelený Československý vojnový kríž 1939 (1944, in memoriam 1945), Rad SNP I. triedy (1945), československé vojenské medaily Za zásluhy I. stupňa (1944) a Za chrabrosť pred nepriateľom (1945), Rad republiky in memoriam (1969), Rad M. R. Štefánika III. triedy in memoriam (1991) a Vojenský Rad Ľudovíta Štúra I. triedy in memoriam (1995).¹

Pre poznanie a pochopenie miesta Jána Goliana v slovenskej historiografii je potrebné pripomenúť si aspoň v stručnosti základné udalosti v jeho živote. Narodil sa 26. januára 1906 v obci Dombovár v uhorskej župe Tolná, neskôr sa rodina kvôli neľahkým sociálnym podmienkam presťahovala na Slovensko, kde žili v Poľnom Kesove, Urmíne a nakoniec v Trnovci nad Váhom. V roku 1927 na Vojenskej akadémii v Hraniciach na Morave získal hodnosť poručíka delostrelectva čs. armády a do roku 1930 absolvoval špeciálne delostrelecké učilište v Olomouci a spojovací kurz. Vojenské vzdelanie si chcel prehĺbiť na Vysokej škole vojenskej, ale tá bola v roku 1938 rozpustená, preto do tretieho ročníka nenastúpil. V tom istom roku (1938) bol pridelený k 10. divízii do Banskej Bystrice, kam prišiel aj s manželkou Jarmilou, rodenou Peterkovou, s ktorou sa oženil v roku 1934. Vďaka vzdelaniu a skúsenostiam bol zaradený do výberovej skupiny dôstojníkov generálneho štábu. V roku 1940 bol povýšený na majora, v roku 1943 na podplukovníka generálneho štábu. Neskôr vystriedal viacero funkcií na štábe 1. divízie a Veliteľstve divíznej oblasti v Trenčíne a inde. Nevyhol sa ani nasadeniu na východnom fronte, kde spoznal antifašizmus slovenských vojakov. Ilegálne a odbojové kontakty a úlohy Jána Goliana a skupiny jeho spolupracovníkov mali aj charitatívny a ľudský rozmer (pomáhal utečencom, odovzdával informácie pre čs. exil a zahraničný odboj v Londýne a pod.).

1 CS., F. *Golian Ján*. In Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945. Praha: Vojenský historický ústav; Bratislava: Vojenský historický ústav, 2005, s. 83. ISBN 80-7278-233-9.

Jeho úloha v organizačných prípravách ozbrojeného protifašistického vyštúpenia vyvrcholila v roku 1944, keď bol oboznámený so zložením a programom ilegálnej SNR a bolo mu zverené velenie 1. čs. armády na Slovensku. Túto funkciu neskôr odovzdal R. Viestovi. Za organizačné a veliteľské zásluhy bol Ján Golian čs. ministerstvom národnej obrany v Londýne povýšený na brigádneho generála. Koncom roka 1944 bol zajatý v Pohronskom Bukovci spolu s generálom Viestom. V otázke miesta a dátumu smrti Jána Goliana sa názory odborníkov rozchádzajú. Historici sa najčastejšie prikláňajú k verzii, podľa ktorej zomrel v roku 1945.²

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici zostavila výberovú personálnu bibliografiu Jána Goliana, ktorú tvorí 671 záznamov slovenskej a českej proveniencie od roku 1944 po súčasnosť.

Bibliografické záznamy sú získané priamou excerpciou z národných registrujúcich bibliografií, z tematických a iných špeciálnych bibliografických zdrojov, z primárnych i sekundárnych prameňov. Čerpali sme z bibliografickej databázy Pamäť mesta Banská Bystrica (1918–2000), z katalógov a kartoték Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici, taktiež z databáz Slovenská národná bibliografia: séria knihy (1976–2006), články (1978–2006), Česká národní bibliografie: séria knihy (1945–2006), články (1991–2006), z on-line databáz (www.kis3g.sk, www.jib.cz, www.theeuropeanlibrary.org), ako aj zo sekundárnych zdrojov týkajúcich sa dejín Slovenského národného povstania,³ či personálnych bibliografií.⁴

Určujúcim faktorom pri spracovaní bibliografických záznamov o Jánovi Golianovi bola dostupnosť primárnych dokumentov v podobe monografií, štúdií a statí v publikáciách a periodikách, teda možnosť popísať ich de visu. Bibliografický záznam obsahuje popisné údaje o názve a zodpovednosti, pole vydania, pole bibliografickej adresy (vydavateľské údaje), údaje fyzického popisu, údaje o edícii, pole poznámky (služi k lepšej orientácii a dopĺňa bibliografický záznam) a informáciu o medzinárodnom štandardnom čísle dokumentu (ak je k dispozícii).

Vlastná bibliografia je obsahovo rozdelená na štyri časti. Prvá obsahuje bibliografické záznamy monografií, pričom zmienky o Jánovi Golianovi na konkrétnych stranách sú zaznačené v poznámke. Druhú časť tvoria heslá zo slovníkov a encyklopédií. Tretia časť pozostáva z bibliografických záznamov štúdií, kapitol a statí z monografií a zborníkov. Do štvrtej, poslednej

2 STANISLAV, Ján. *Generál Ján Golian*. In Literárny týždenník, 1989, roč. 2, č. 34, s. 12–13. KORČEK, Ján. Ján Golian : tichý generál. In Do pamäti národa : osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia. Bratislava : VEDA, 2003, s. 183–186. ISBN 80-224-0771-2.

3 FREMAL, Karol. *Výberová bibliografia k dejinám odboja a SNP po roku 1989*. In SPRAVODAJ Historicko-dokumentačno-osvetovej komisie ÚR SZPB. Bratislava, 2004. Dostupné na internete: http://www.szpb.sk/HDOK04_bibl.doc [cit. 2007-01-07]. [1 súbor-140 záznamov].

4 ŠEĎOVÁ, B. *Generál Ján Golian – vojak a vlastenec*. In Vojenská história, 2006, roč. 10, č. 3, s. 149–[151]. – Uvedená bibliografia bola zostavená pri príležitosti stého výročia narodenia J. Goliana. Obsahuje 62 záznamov.

časti sme zaradili články a príspevky z periodickej tlače, z denníkov a týždenníkov. Záznamy sú radené chronologicky.

Napriek veľkému množstvu rôznych článkov, statí, štúdií a monografií o problematike protifašistického odboja a SNP doteraz nebola o prvom veliteľovi čs. armády, Jánovi Golianovi, napísaná žiadna monografia. Štúdie a heslá v encyklopédiách túto skutočnosť vyvažujú len čiastočne.

Počas života Jána Goliana a počas SNP sa v dobovej tlači jeho meno až na pár výnimiek nespomínalo. Po skončení druhej svetovej vojny v rokoch 1946–1949 sa objavujú v statiach v zborníkoch i v periodickej tlači o Golianovi prvé zmienky (spomína sa v nich najmä jeho úloha v Slovenskom národnom povstaní).

Avšak v päťdesiatych rokoch 20. storočia sa slovenská historická veda a publicistika o Jána Goliana takmer nezaujímal. Jeho meno nájdeme spomínané len akoby mimochodom, popri udalostiach týkajúcich sa Slovenského národného povstania ponímaných marxistickou optikou. Historiografia tak zostala v područí totalitného režimu, ktorý interpretoval udalosti len jednostranne. V optike triedneho prístupu bol J. Golian tlačou charakterizovaný ako buržoázny dôstojník, resp. „buržoázny teoretik vojenskej stratégie“⁵, ktorý pripravoval vojenskú diktatúru pre republiku.⁶

V prvej polovici 60-tych rokov vyšla G. Husákoví kniha *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*, ktorá bola vydávaná aj v ďalšom desaťročí a stala sa „na dlhé roky základným kritériom pre mnohých historikov ... v prístupe k problematike odboja a jeho hodnotenia.“⁷ G. Husák na adresu Goliana napísal, že síce ostro vystupoval proti Nemcom a bol za obnovenie ČSR, ale súčasne bol politicky málo vyspelý, váhavý, v orientácii na ZSSR nebol presvedčivý, bol „osobne nerozhodný, málo energický, s malými bojovými skúsenosťami.“⁸ Viditeľnejšia zmena nastala v druhej polovici šesťdesiatych rokov, kedy sa meno Jána Goliana častejšie objavuje v tlači, čo súvisí aj s čiastočným uvoľnením v spoločnosti. Udelenie Radu republiky in memoriam generálovi J. Golianovi v roku 1969 naznačilo, že verejnosť pochopila význam tejto osobnosti. V duchu prehodnocovania deformovaného výkladu dejín sa objavili nové informácie. Začalo sa písať o Povstaní i o osobnostiach, ktoré v ňom zohrali významnú úlohu (v tlači boli uverejnené napríklad i spomienky Jarmily Golianovej na manžela).

5 GRACA, B. Miloš Gosiorovský, *Slovenské národné povstanie*. In Historický časopis, 1955, roč. 3, č. 2, s. 236.

6 J. Zemanove slová z vedeckej konferencie o SNP spracoval podľa stenografického zápisu M. Kropilák: „Hlavnou chybou bolo, že na čele armády stáli ľudia vzdialení od túžob širokých vrstiev nášho ľudu, ľudia typu Viesta a Goliana, pripravujúci pre republiku vojenskú diktatúru.“

KROPILÁK, Miroslav. *Vedecká konferencia o Slovenskom národnom povstaní*. In Historický časopis, 1954, roč. 2, č. 1, s. 108.

7 DOBRÍKOVÁ, Mária. *Generál Ján Golian*. In Historie a vojenství, 1996, roč. 45, č. 5, s. 71.

8 Uvedený citát pochádza z 3. vydania diela. HUSÁK, Gustáv. *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. 3. vyd. Bratislava : Pravda, 1974, s. 235–236.

Dekádu 70-tych rokov poznačila normalizácia a obnovenie dogiem z 50-tych rokov. O J. Golianovi sa síce písalo viac v periodickej tlači ako v odbornej, ale väčšina autorov sa obmedzila len na stručné zhrnutie známych faktov, prípadne generála spomenuli len v súvislosti s vyhlásením Povstania, alebo pri prevzatí vedenia 1. čs. armády Rudolfom Viestom, či s ich zajatím v roku 1945. Vďaka tvrdosti postihov komunistického režimu bolo opakovanie známych skutočností jedným zo spôsobov ako sa vyhnúť cenzúre.

Veľké encyklopedické súhrnné a monografické diela z osemdesiatych rokov zobrazovali Slovenské národné povstanie s celou plejádou postáv, ktoré sa v ňom angažovali. Publikácií, ktoré podrobne hovoria o udalostiach SNP je viacero a často obsahujú aj výber dokumentov z daného obdobia. Meno Jána Goliana je ich pevnou súčasťou.

Prelom koncom osemdesiatych rokov a zmena režimu zapríčinili, že sa osobnosti dovtedy stojace na periférii záujmu historikov dočkali rehabilitácie. Najcharakteristickejšou črtou po roku 1989 bola snaha o deideologizovanie výskumu a vedy, čo však malo za následok mnohokrát len zmenu slovníka a terminológie. V deväťdesiatych rokoch sa prázdny priestor po komunistickej ideológii snažil vyplniť nacionalizmus. K slovu sa aj na stránkach periodík dostali dlho zakázané príbehy–spomienky účastníkov Povstania oživovali osobu slávneho generála a hovorili o ňom v pozitívnom svetle. O Jánovi Golianovi sa hovorilo nielen pri výročiach, pri pietnych spomienkach, pri odhaleniach pamätných tabúl, ale pomenúvali sa po ňom i ulice. V súčasnosti už meno generála Jána Goliana nie je tabu. V početných štúdiách a statiach v zborníkoch, v ročenkách, ale aj v článkoch v periodikách, v heslách i v monografiách je snaha o objektívne zhodnotenie udalostí a osobností uplynulých päťdesiatich rokov.

Veríme, že predkladaná bibliografia o J. Golianovi uspokojí aj najnáročnejšiu skupinu odborníkov z radov historikov.

Michaela Garaiová

JÁN GOLIAN (1906–1945): PERSONÁLNA BIBLIOGRAFIA

ZOSTAVILI: SOŇA ŠVÁČOVÁ, MICHAELA GARAIOVÁ, ANNA KLIMOVÁ
ŠTÁTNA VEDECKÁ KNIŽNICA V BANSKEJ BYSTRICI

Monografie

1. Slovenské národné povstanie / Juraj Šujan.-Zmienky na s. 18, 31.
Banská Bystrica: [s.n.], 1945.-67, [3] s.
2. Z veľkých dní boja slovenského ľudu 1938–1945 : chronologický prehľad významných udalostí / Miroslav Hysko, Miroslav Kropilák.-Zmienky na s. 14, 15, 17, 25, 41, 42. Banská Bystrica : Krajský národný výbor-odbor školstva a kultúry ; Krajský dom osvetu ; KV Čs. spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov, 1959.-52 s.
3. Dejinná križovatka : Slovenské národné povstanie–predpoklady a výsledky / Ferdinand Beer... [et al.].-Zmienky na s. 206, 209, 210, 220–221, 234–235, 255, 257, 261, 264, 268–270, 272, 275, 277, 298, 301, 303–304, 321–328, 330, 335–337, 339, 343–345, 348, 350, 353, 362, 372–373, 390, 429–431.
Bratislava : VPL, 1964.-527, [5] s.-Bibliogr. odkazy. Pozn.
4. Povstanie zďaleka i zblízka / Edo Friš.-Zmienky na s. 32, 34, 36, 43, 44, 45, 55, 61, 84, 85, 106.Bratislava : VPL, 1964.-120, [3] s.-Bibliogr. odkazy. Pozn.
5. Malý slovník Slovenského národného povstania / M. Kropilák, J. Jablonický.-1. vyd.-Zmienky na s. 18, 25, 38, 70–72, [92], 138, 139, 140, 165, 184, 187, 188, 202, 214, 239, 267, 269, 285, 288, 291, 292, 297.Bratislava: VPL, 1964.-311, [2] s.
6. Slovensko na prelome : zápas o víťazstvo národnej demokratickej revolúcie na Slovensku / Jozef Jablonický.-1. vyd.-Zmienky na s. 38–43, 49–51, 60, 61, 75, 76, 79, 84–91, 94–96, 98, 101, 102, 104, 105, 113, 176–178, 180, 181–183.
Bratislava :VPL, 1965.-442, [2] s.-Bibliogr. odkazy. Pozn.
7. Slovenské národné povstanie. Dokumenty / Zost., predslov a pozn. nap. Vilém Prečan.-1. vyd.-Početné zmienky. Bratislava: VPL, 1965.-1218, [22] + [56] s. príl.-Bibliogr. odkazy. Pozn. Reg. menný, miestny.
8. SNP a uvedomovací proces v národe / Vladimír Motoška.-1. vyd.-Zmienky na s. 100, 181. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 1967.-217, [7] s.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Vydané k 23. výročiu SNP.

9. Neporazená armáda / Anton Rašla.–Zmienky na s. 72, 74–75, 79.
Bratislava: Obzor, 1969.–83, [2] s. + [8] s. fotogr. príl., [1] mp.
10. Slovenské národné povstanie / Jozef Jablonický, Ján Pivovarčí.–1. vyd.
–Zmienky na s. 9–13, 22, 23, 27, 29–32, 34, 35, 37, 38, 55, 57, 60, 61, 63, 64
–66, 71, 74–77, 83, 86, 87, 90. Bratislava: Obzor, 1969.–104, [4] s.
11. Slovník Slovenského národného povstania / J. Jablonický, M. Kropilák.
–2. upravené a doplnené vyd.–Zmienky na s. 20, 30, 47, 70, 79–80, 132, 159,
160, 163, 184, 205, 206, 208, 210, 211, 221, 222, 233, 257, 288, 291, 292, 308,
312, 316, 320, 323, 325. Bratislava : Epoque, 1970.–337, [3] s.
12. Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944. Dokumenty / Zost.,
archeografický úvod a pozn. nap. V. Prečan.–1. vyd.–Zmienky na s. 187, 213,
222, 293, 359, 376–380, 382, 394, 397, 409, 433, 437, 457, 463–466, 484, 572,
607, 632–634, 638, 640, 641, 643, 660, 662–664. Bratislava : Epoque, 1971.–
701, [3] + [42] s. príl.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Reg. menný, miestny.
13. Slovenské národné povstanie / Miroslav Kropilák.–1. vyd.–Zmienky na s. 69 –
[100], [103]–154, 155–197, 198–214, 215–[231]. Bratislava : Obzor, 1974.–274,
[3] s. : fotogr.–Bibliogr. odkazy. Pozn.
14. Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní / Gustáv Husák ; predhovor
L. Novomeský.–3. vyd.–Zmienky na s. 95, 99, 101, 108, 115, 129–130, 170–175,
187–188, 191–193, 195–197, 206–207, 213, 224–226, 228–244, 248–249, 254,
259–263, 266–268, 272–274, 278, 285–292, 304, 307, 311, 314, 326, 330, 374,
378, 380, 382–384, 389–390, 398–400, 402–403, 405–407, 409–411, 416
–417, 419, 420–426, 430, 447, 466, 530–535, 540–541. Bratislava: Pravda,
1974.–683, [1] s.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Reg. menný.
15. Slovenské národné povstanie a jeho revolučný odkaz / Zost. Jaroslav Chovanec.
–Zmienky na s. 5, 7, 38, 43, 44, 83.–Obsahuje: Rozkaz veliteľa ilegálneho
vojenského ústredia pplk. J. Goliana k obrane proti nemeckým jednotkám,
určený veliteľom posádok, zapojených do príprav povstania; Pokyny pplk.
J. Goliana pre prípad okupácie Slovenska nacistickými jednotkami, určené
veliteľom posádok, zapojených do príprav povstania; Rozkaz pplk. J. Goliana
povstaleckým jednotkám, potvrdzujúci predchádzajúce telefonicky vydané
rozkazy o zahájení ozbrojeného boja proti nemeckým jednotkám.
Bratislava: Dom československo-sovietskeho priateľstva, 1974.–90, [7] s.
16. A národ povstal / Ladislav Suško.–1. vyd.–Zmienky na s. 27, 28, 29, 35, 36, 39,
45, 46. V časti Dokumenty sú uvedené o. i. aj rozkazy, pokyny a nariadenia
pplk. Goliana na s. 68–69, 77–78, 84, 85–86, 97–98.
Praha : Horizont, 1974.–112 s. + fotogr., obr. príl.–Bibliogr. odkazy. Pozn.
17. Slovenské národní povstání a české země / Sestavili Miroslav Bouček, Miloslav Klimeš.–
1. vyd.–Obsahuje: Pozdrav velitele 1. čs. armádního sboru v SSSR gen. L. Svobody veliteli
čs. vojsk na Slovensku gen. Golianovi–S. 123–124; Radiodepeše velitele 1. čs. armády
na Slovensku J. Goliana (pseudonym Gama-vysílačka Vít) odeslaná čs. zpravodajské
službě do Londýna... (inc).–S. 125; Zmienky na s. 449, 455, 458, 466. Praha : Svoboda,
1974.–474, [2] s. : fotogr. + přílohy.–Vydané k 30. výročíu SNP.

18. Padli, aby sme my žili / Zita Janotková ; fotogr., reprodukcie a mapy Zita Janotková, Jozef Šťastný.-1. vyd.-Zmienky na s. 19-57, 77-[257].
Martin: Osveta, 1975.-285, [6] s.: tab.-Resumé prel. Juraj Chovan (ruš.), Silvia Lacúchová (nem.), Karel Haltmar (angl.).
19. Zborník úvah a spomienok o Slovenskom národnom povstaní / Redig. Martin Kvetko, Miroslav Ličko.-Zmienky na s. 43, 44, 55, 56, 57, 76, 84-94, 149, 150, 152, 167, 169, 170, 171, 184, 185, 187, 188, 190-196, 199, 205, 206, 227, 229, 234, 235, 260, 262, 269, 274, 275, 285, 286, 324, 339, 359, 365, 367, 373, 384, 386, 387, 429.
New York: Stála konferencia Slovenských demokratických exulantov, 1975.-434 s. (Toronto: Nový domov): fotogr.-Bibliogr. odkazy.
20. Kronika 1944/1945 : chronologie faktů a událostí od československo-sovětské smlouvy do osvobození Československa Sovětskou armádou (12. 12. 1943 -9. 5. 1945) / Antonín Faltys a kolektiv.-1. vyd.-Zmienky na s. 37, 44, 50, 54, 57, 63, 64, 66, 68, 71, 72, 74, 78, 83, 84, 90, 105, 107, 110, 114, 125.
Praha : Horizont, 1976.-276, [4] s.: tab.-Bibliogr. odkazy. Reg. menný.
21. Z bojových operací na frontě SNP / Pavel Bosák ; Otokar Rosa.-1. vyd.-Zmienky na s. 29, 47, 59, 104, 105, 106, 108, 127, 131, 158, 184, 186.
Bratislava: Pravda, 1979.-287 s.: fotogr., mp., tab.-Bibliogr. odkazy. Reg. menný, miestny. Legenda k mp. Res. rus., nem.
22. Protifašistický odboj na Slovensku v rokoch 1938-1945: (prehľad najvýznamnejších udalostí) / Zost. Dušan Halaj.-1. vyd.-Zmienky na s. 21, 24, 27, 28-30, 32, 34-36, 40-43, 71.
Martin: Osveta, 1980.-180, [4]s. + [80] s. príl.-Reg. menný, miestny.
-Vydané pre Ústredný výbor Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov v Bratislave a Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
23. Slovenské národné povstanie-začiatok národnej a demokratickej revolúcie v Československu / Viliam Plevza ; Peter Rašla.-1. vyd.-Zmienky na s. 48, 54, 65, 66, 71, 72, 80, 83, 85, 86, 87, 88, 91, 150. Bratislava : Práca, 1984.-200 s.- (Knižnica funkcionára ; zv. 9/1984).-Fotogr. na front.
24. Partizáni v Československu 1941-1945=Partyzáni v Československu 1941-1945 / Jan Gebhart, Ján Šimovček.-1. vyd.-Zmienky na s. 188, 189, 194, 202, 208, 210, 217-220, 223, 228, 232, 233, 237, 244, 269, 285, 290-292, 305, 310.
Bratislava: Pravda; Praha: Naše vojsko, 1984.-552, [4] s.- (Živá minulosť; zv. 89).-Bibliogr. odkazy. Pozn. Reg. menný.
25. Slovenské národní povstání / Václav Čada.-1. vyd.-Zmienky na s. 41-51, 53, 54, 58, 60, 70, 81, 83; V časti Prílohy Golian na s. 104, 127, 131, 134, 136, [139].
Praha: Svoboda, 1984.-141, [3] s.-Mp. + príl.-Bibliogr. odkazy. Pozn.
26. Slovenské národní povstání / Terézia Kováčiková.-Zmienky na s. 20, 23.
Praha: FÚV Československého svazu protifašistických bojovníků, 1984.-43 s.-Bibliogr. odkazy. Pozn.

27. Slovenské národné povstanie: (dokumenty) / Výběr dokumentů uspoř. Jaroslav Chovanec, Jaroslav Soukup; úvodní studii napsal Jaroslav Chovanec.–1. vyd. –Zmienky na s. 13, 19.
Praha: Mladá fronta; Bratislava: Smena, 1984.–136 s.–Bibliogr. odkazy. Pozn.
28. Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 3. zväzok: dokumenty / Zost. Marta Vartíková; vedec. red. Viliam Plevza.–1. vyd.–Zmienky na s. 289–291, 363, 370, 371, 374, 378, 391–394, 437, 517, 539, 548.
Bratislava : Pravda, 1984.–673, [7] s.–Reg. menný, miestny.
29. Zborník Múzea Slovenského národného povstania 11 / Zost. Štefan Pažur, Dezider Tóth.–1. vyd.–Zmienky na s. 159, 166, 170, 176, 188, 190.
Martin: Osveta ; Banská Bystrica: Múzeum SNP, 1986.–293 s.–(Vlastivedné zborníky).
30. Zborník Múzea Slovenského národného povstania 12/87 / Štefan Pažur, Dezider Tóth, Milan Fabian.–1. vyd.–Zmienky na s. 133–153, 307–308, 314.
Martin: Osveta ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1987.–355 s.–(Vlastivedné zborníky).
31. Vojenské dějiny Československa IV. díl (1939–1945).–Zmienky na s. 298–299, 442–444, 446, 447, 449, 451, 454, 455, 458, 460–462, 478, 485–487, 492, 493, 503–505, 510, 514–516, 527, 532, 539, 545, 548.
Praha : Naše vojsko, 1988.–797, [1] s. : fotogr., mp.
32. Zborník Múzea Slovenského národného povstania 14 / Štefan Pažur, Dezider Tóth, Milan Fabian.–1. vyd.–Zmienky na s. 185–186, 189, 191, 192, 201, 328, 329, 330, 331. Martin : Osveta ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1989.–370 s.–(Vlastivedné zborníky). ISBN 80–217–0007–6
33. Zborník Múzea Slovenského národného povstania 15 / Štefan Pažur, Dezider Tóth, Milan Fabian.–1. vyd.–Zmienky na s. 38, 39, 42, 44, 45, 47, 54.
Martin : Osveta ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1990.–179 s.
ISBN 80–217–0202–8
34. Povstanie bez legiend : dvadsať kapitol o príprave a začiatku Slovenského národného povstania / Jozef Jablonický ; Štefan Pavelka.–1. vyd.–Zmienky na s. 11–17, 19, 21, 23, 24, 30, 37–47, 49–53, 58, 67, 69, 71, 80–82, 84, 86, 89, 90, 95, 97, 98, 100, 108–110, 120, 123, 128, 134–146, 148–152, 154–157, 184–196, 197–198, 201–204, 206, 209, 211, 216, 220, 222, 232, 233, 235, 249, 258, 274, 278, 288, 320, 334, 336, 341.
Bratislava : Obzor, 1990.–359 s.–Bibliogr. odkazy. Reg. menný.
ISBN 80–215–0077–8
35. Generálmajor Viliam Žingor : (30. 7. 1912–18. 12. 1950) / Dušan Halaj.–[1. vyd.].–Zmienka na s. 13.
Banská Bystrica : Datpress, 1990.–40 s.–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici. ISBN 80–85306–00–X
36. Povstaleckí generáli Ján Golian, Rudolf Viest, Július Nosko : biografie prevzaté zo zborníka Múzea Slovenského národného povstania 15.–1. vyd. Martin: Osveta, [1990].–30, [2] s.–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.

37. Spojenecké misie / Zost. a úvod nap. Zlatica Zudová-Lešková ; Pavol Šimunič, Čestmír Sládek, Jiří Šolc, Zlatica Zudová-Lešková.
Banská Bystrica : Datpress, 1990.-72 s.-Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici. ISBN 80-85306-01-8
38. Vzostupy a pády : Gustáv Husák prehovoril / Viliam Plevza ; Dušan Junek.-1. vyd.-Zmienka na s. 37.
Bratislava : Tatrapress, 1991.-200 s. : fotogr.-(Svedectvá). ISBN 80-85260-15-8
39. Československo můj osud : kniha života českého demokrata 20. století. Svazek první. Kniha 2., Emigrací k vítězství.-1. vyd. v Melantrichu.-Zmienky na s. 661, 678, 679, 681, 682.
Praha : Melantrich, 1991.-S. 487-730.-(Memoáry Melantrich).-Bibliogr. Odkazy. Pozn.-Přetisk vyd. z r. 1982, vydaného v torontském nakl. Sixty-Eight Publishers. ISBN 80-7023-102-5
40. Biela kniha : právo Slovákov na samostatnosť vo svetle dokumentov. III. diel / Ferdinand Ďurčanský.-1. vyd.-Zmienky na s. 475, 479, 491, 501.
Trenčín : Vydavateľstvo Ivana Štelcera, [s.a.]-S. [447]-729.-Bibliogr. odkazy. Pozn. ISBN 80-900537-1-8
41. Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu / Anton Špiesz.-Zmienka na s. 169.
Bratislava : Perfekt, 1992.-193, [3]s. ISBN 80-85261-44-8
42. Poslanie / Ladislav Takáč ; fotogr. archív Múzea SNP.-1. vyd.-Zmienky na s. 24-27, 37, 52, 59-67, 68. Banská Bystrica : M. O. Enterprise;
Banská Bystrica: Múzeum SNP, 1992.-136 s.ISBN 80-85342-04-9
43. Nezabudnite na Telgárt / Ladislav Takáč.-1. vyd.-Zmienky na s. 11-15, 18, 19, 23, 26-29, 34, 111-113, 162, 180.
Banská Bystrica : Admini ; Múzeum SNP, 1992.-196, [4] s. + obr. príł., mp. ISBN 80-85749-00-9
44. Slovensko v českej politike / Jaroslav Šolc ; cover by Dušan Krnáč.-1. vyd. -Zmienka na s. 188.
Banská Bystrica : M. O. Enterprise, 1993.-251, [3] s.
ISBN 80-85342-02-2
45. Dejiny novodobého Slovenska = History of Modern Slovakia / Jozef Lettrich ; aut. dosl. Vojtech Čelko.-[1. vyd.]-Zmienky na s. 12, 158, 159, 160, 162, 163, 167, 169, 170, 178.
Bratislava : Archa, 1993.-224 s.-Bibliogr. odkazy. Reg. menný.
ISBN 80-7115-045-2
46. Milan Polák (1897-1951) / Dušan Halaj.-1. vyd.-Zmienky na s. 5, 19, 28, 30, 32, 34, 51-54.
Banská Bystrica : Nadácia Chaviva, 1993.-76 s. : fotogr.-Bibliogr. odkazy.
47. Letectvo v SNP : pamäti / Belo Kubica.-Zmienky na s. 29, 54, 98.
Bratislava : NVK International, 1994.-132 s. + [9] s. obr. príł.-(Pamäti ; zv. 5).
ISBN 80-85727-21-8

48. 1944–USA v Banskej Bystrici / Miroslav J. Ličko.–2. doprac. vyd.–Zmienky na s. 16, 19, 21, 28, 30, 41, 43, 54, 55, 58, 61–62, 64, 66, 68–70, 77, 79, 95, 97, 109, 110, 116, 117, 119, 120, 128, 130–132.
Bratislava : NVK International, 1994.–159 s. : fotogr.–(Náš svet ; zv. 3).–Bibliogr. odkazy. Res. angl.
ISBN 80–85727–23–4
49. Moje pamäti : (v pazúroch gestapa) / Imrich Karvaš.–Zmienky na s. 10, 18, 29, 30, 59, 74, 80, 81, 104, 138, 139, 160, 162, 176.
Bratislava : NVK International ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1994.–202 s.–(Pamäti ; zv. 2).
ISBN 80–85727–16–1
50. Letectvo v prípravách na ozbrojené vystúpenie a jeho účasť v SNP / Ján Stanislav.–Zmienky na s. 22, 27–30, 35–50, 54–58, 60–62, 80–82, 93, 105–108, 111–114, 121, 132, 140–142, 151, 203–204, 210, 220, 260.
Bratislava : Veda, 1996.–297 s.–Bibliogr. odkazy.–ISBN 80–224–0449–7
51. Vojské aspekty povstania a sovietske postoje k nim / Ján Stanislav.–1. vyd.–Zmienky na s. 4–8, 16–18, 21–23, 25–27, 32, 33, 36, 44–46, 49, 51, 53–56.
Banská Bystrica : Metodické centrum, 1994.–69 s.–Bibliogr. odkazy.
ISBN 80–85415–92–5
52. Takto bojovala povstalecká armáda / Július Nosko.–Zmienky na s. 7–17, 18, 21, 22, 24, 25, 26, 28, 30, 32–38, 39–42, 45–46, 49–58, 60–63, 65, 68–73, 76–77, 79–80, 82, 84, 87–88, 93, 101, 103, 104, 109–111, 120, 122, 125, 128, 130, 133, 135, 143, 153, 169, 190, 191, 195, 201, 203, 204, 206, 207, 219.
Bratislava : NVK International ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1994.–233 s.–(Pamäti ; zv. 3).–Dosl. nap. Ladislav Takáč a Milan Gajdoš.
ISBN 80–85727–20–X
53. Spomienky na Slovenské národné povstanie / Ján Ursíny ; graf. úpr. obál. Robert Brož.–1. vyd.–Zmienky na s. 56, 61, 62, 65–69, 72–73, 80, 81, 86.
Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 1994.–124 s. : fotogr.
ISBN 80–7140–046–7
54. 50. výročie Slovenského národného povstania : študenti verní demokracii a slobode / Július Chovan s kolektívom.–Zmienky na s. 10, 11.
Bratislava : Slovenský zväz protifašistických bojovníkov, 1994.–30 s.
ISBN 80–900556–5–6
55. Národohospodár Peter Zaťko spomína / Zost. Štefan Teren ; graf. úpr. Peter Rašla ; obál. Peter Rašla ; úv. a pozn. úpr. Štefan Teren.–1. vyd.–Zmienky na s. 156, 158–161, 163, 166, 169, 171, 172, 181, 254, 259, 261, 263.
Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 1994.–279 s. : fotogr.–Bibliogr. odkazy.
ISBN 80–7140–036–X
56. Kto zabil Viliama Žingora? / Pavel Dvořák ; ilustr. Igor Benca ; fotogr. Pavol Briš, Horník, Egon Skalák ; obál. Igor Benca, Jakub Dvořák.–1. vyd.–Zmienky na s. 100, 130.
Budmerice : Rak, 1994.–167 s. : fotogr.–(Osudy).
ISBN 80–85501–03–1

57. Dôstojníci a štáby povstaleckej armády: organizačná štruktúra 1. československej armády na Slovensku / Kolektív autorov Múzea Slovenského národného povstania.
Banská Bystrica : M. O. Enterprise, 1994.-230 s.-Bibliogr. odkazy.
ISBN 80-85342-05-7
58. Slovenská armáda a Slovenské národné povstanie / Pavel Šimunič.-Zmienky na s. 13, 14, 18, príloha č. 6; príloha č. 7 : 1944, júl. Bratislava.-„Čatlošovo memorandum“.
Bratislava : Metodické centrum mesta Bratislavy, 1997.-23 s. + [32] s. príl.-Bibliogr. odkazy. Pozn.
ISBN 80-7164-209-6
59. Generál Ferdinand Čatloš : (biografický náčrt) / Václav Štefanský.-Zmienky na s. 52, 60, 62, 65-67, 69, 70, 72, 74.
Bratislava : Vojenská informačná a tlačová agentúra MO SR, 1998.-82 s. + [28] s. príl. : fotogr.-(Knižnica vojenského profesionála).-Bibliogr. odkazy. Reg. menný. Pozn.ISBN 80-88842-13-1
60. Vlast a česť byli jim dražší nežli život / Eduard Stehlík, Ivan Lach.-1. vyd.-Zmienky.
Dvůr Králové nad Labem : Fortprint, 2000.-255 s. : portréty, faksim.-Obsahuje bibliografiu.
ISBN 80-86011-12-7
61. Podoby násilia / Jozef Jablonický ; [výber zostavil a úvod napísal Norbert Kmeť].-Zmienka na s. 21.
Bratislava : Kalligram, 2000.-220 s.-Pozn.
ISBN 80-7149-356-2
62. Zápisky generála Rudolfa Viesta : (exil 1939-1944) / Zost. Dezider Tóth.-[1. vyd.].-Zmienky na s. 21, 27-33, 38-50, 271, 272, 286-287 [biografia].
Bratislava : Vydavateľská a informačná agentúra MO SR ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2002.-334 s. + [16] s. fotogr. príl.-Úvodná štúdiá, epilóg, poznámky edit. a biogr. osobností Ján Stanislav, Milan Gajdoš.
ISBN 80-88842-58-1
63. Slovenská armáda 1939-1945 / Charles K. Kliment, Břetislav Nakládal.-Zmienky na s. 106-114, 122, 125, 129.
In: Praha : Naše vojsko, 2003.-360, [4].
ISBN (NV) 80-206-0596-7 ; ISBN (ARES) 80-86158-34-9
64. Traja generáli Veselovci v krutom storočí / Ladislav Takáč.-Zmienky na s. 35, 47, 49, 52, 54-62, 69-81, 84, 85, 95-98, 102-104, 109-111, 144.
Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003.-181 s. : fotogr.-(Návraty).-Bibliogr. odkazy. Reg. ISBN 80-7165-382-9
65. Neuveriteľné sprisahanie / František Vnuk.-2. vyd.-Zmienky na s. 36, 37, 41, 42, 61-65, 67-69, 97, 98, 128, 132-135, 153.
Trenčín : Vydavateľstvo Ivana Štelcera, 2003.-194 s.-Res. angl.
ISBN 80-900537-6-9

66. Hospodárske pomery v Slovenskom národnom povstaní / Samuel Cambel.–[1. vyd.].–Zmienky na s. 33, 34, 50, 57, 83, 86, 101, 107, 113, 118, 167.
Banská Bystrica : Trian, 2003.–170 s. : fotogr.–Reg. menný, miestny.–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
ISBN 80-88945-69-0
67. Samizdat o odboji : štúdie a články / Jozef Jablonický.–1. vyd.–Zmienky na s. 20–22, 24–26, 32, 35–37, 42, 43, 47, 49–54, 61, 65, 73, 82, 89, 92, 107–111, 113–115, 118, 121–131, 135, 139, 141–145, 151, 153–156, 168, 169, 171, 174, 177, 193, 194, 197, 198, 200–203, 205, 207, 218, 222–225, 293, 311, 319, 332, 348–350, 355–357, 360, 361, 364–369, 380–384, 386, 389, 390, 394, 395, 400, 401, 417, 421, 422, 424, 428, 432, 434, 435, 438, 439, 440, 442, 444, 446, 448, 449, 451–462, 468, 470–473, 481, 484, 486, 489.
Bratislava : Kalligram, 2004–525, [3] s.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Reg. menný.
ISBN 80-7149-681-2
68. Samizdat o odboji II : štúdie a články / Jozef Jablonický.–1. vyd.–Zmienky na s. 23, 61–66, 70, 72, 73, 75, 77–79, 82, 91–99, 150, 188, 193, 196, 207, 208, 214, 229, 249, 254, 263, 265, 292, 307, 309, 321, 334, 339, 345, 351, 357, 360, 367–369, 371, 372, 376, 378, 382, 389, 388–390, 394, 400, 402, 405, 410–418, 421–424, 430, 438, 439, 532, 534, 541, 545–547, 552, 560, 561, 580, 591, 599, 600, 607, 610, 630, 637, 641, 652, 662, 666.
Bratislava : Kalligram, 2004.–712 s.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Reg. menný.
ISBN 80-7149-781-9

Heslá

69. Golian, Ján (1906–1945) ... (inc.).
In: Malý slovník Slovenského národného povstania / M. Kropilák, J. Jablonický.–1. vyd.
Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1964.–S. 70–72.
70. Golian, Ján (1906–1945) ... (inc.).
In: Slovník Slovenského národného povstania / J. Jablonický, M. Kropilák.–2. upravené a doplnené vyd.
Bratislava : Epoque, 1970.–S. 79–80.
71. Čatloš, Ferdinand ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková–Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.–1. vyd.
Bratislava : Pravda, 1984.–S. 67.
72. Darvaš, Štefan ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková–Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.–1. vyd.
Bratislava : Pravda, 1984.–S. 82.

73. Donovaly ... (inc.).-Fotogr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žiškova-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd.
Bratislava : Pravda, 1984.-S. 95-96.
74. Dudzik, Pavol ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žiškova-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd.
Bratislava : Pravda, 1984.-S. 67.
75. Ferjenčík, Mikuláš ... (inc.).-Fotogr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žiškova-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd.
Bratislava : Pravda, 1984.-S. 125.
76. Gama ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok: encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žiškova-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd.
Bratislava : Pravda, 1984.-S. 135.
77. Golian, Ján ... (inc.).-Fotogr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žiškova-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd.
Bratislava : Pravda, 1984.-S. 137-138.
78. Grün, Karol ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žiškova-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd.
Bratislava : Pravda, 1984.-S. 144.
79. Historiografia o SNP ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok: encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žiškova-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 154-156.
80. Husák, Gustáv ... (inc.).-Fotogr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žiškova-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd.
Bratislava : Pravda, 1984.-S. 178-180.
81. Justícia ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žiškova-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 213.

82. Kubo, Ludovít ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 262.
83. Ley ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 277.
84. Manganese ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 300.
85. Marko, Jozef ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 302.
86. Pohronský Bukovec ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 405.
87. Polák, Milan ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 406.
88. Proklamácia vojenského revolučného vedenia ... (inc.).-Obr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 426-427.
89. Prvá československá partizánska brigáda M. R. Štefánika ... (inc.).-Obr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 436-439.
90. Rada na obranu Slovenska ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 448.

91. Sklabiňa ... (inc.).-Fotogr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 471-472.
92. Slovenská národná rada (SNR) ... (inc.).-Obr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 482-484.
93. Slovenské národné povstanie (SNP) ... (inc.).-Fotogr., mp., obr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 488-496.
94. Spojené oddiely slovenských partizánov ... (inc.).-Fotogr., mp., obr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 510-511.
95. Straka, Ján ... (inc.).-Fotogr., mp., obr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 521.
96. Trnavská posádka ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 570-571.
97. Turanec, Jozef ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 572.
98. Veliteľstvo 1. československej armády na Slovensku ... (inc.).-Fotogr., obr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 587-588.
99. Vesel, Mirko ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 590.

100. Viest, Rudolf ... (inc.).-Fotogr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 592.
101. Vojenské operácie počas Slovenského národného povstania ... (inc.).-Fotogr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 597-599.
102. Vojenské ústredie SNR ... (inc.).
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 599.
103. Vysokoškolský strážny oddiel (VSO) ... (inc.).-Fotogr.
In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok : encyklopédia odboja a SNP / Zost. Viliam Plevza, Jozef Vladár, Katarína Žišková-Moroňová ; vedec. red. Viliam Plevza.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 612.
104. Golian, Ján (kr. m. Gama, Ley)-účastník protifašistického odboja, generál ... (inc.).- Bibliogr. odkazy.
In: Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990). Zv. 2. E-J / Výkonný a zodp. red. Štefan Valentovič.-1. vyd. Martin : Matica slovenská, 1987.-S. 199-200.
105. Golian Ján (1906–1945) ... (inc.).
In: Príručka k slovenským a českým dejinám 1918–1989 / Gita Geremešová, Nadežda Jurčišinová.-1. vyd. Košice : Rektorát Univerzity P. J. Šafárika, 1992.-S. 23. ISBN 80-7097-209-2
106. Golian Ján (*26. 1. 1906 Dombóvár, Maďarsko † duben 1945 asi Flossenbürg, Nemecko)-československý a slovenský generál / fh.
In: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století / Michal Churaň a kol. Praha : Libri, 1994.-S. 135.
ISBN 80-901579-5-5
107. Golian, Ján ... (inc.).-Fotogr.-Bibliogr. odkazy.
In: Reprezentačný biografický lexikón Slovenska / Augustín Maťovčík, Pavol Parenička, Margita Ďurovčíková, Zdenko Ďuriška ; návrh obálky a grafická úprava Igor Štrbík. Martin : Matica slovenská, 1999.-S. 93.
ISBN 80-7090-537-9
108. Golian, Ján gen. (kr. m. Gama, Ley).
In: Kto bol kto v histórii Banskej Bystrice 1255–2000 / Zost. Anna Klimová, Mária Némethová a kol. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2002.-S. 61.
ISBN 80-85169-62-2

109. Ján Golian.-Fotogr.
In: Ozbrojené sily Slovenskej republiky. História a súčasnosť : 1918–2005 / Jozef Bystrický, Miloslav Čaplovič, Imrich Purdek, Jan Štaigl.
Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2005.–S. 99. : fotogr.–Bibliogr. odkazy.
ISBN 80–89169–07–4
110. Golian, Ján.
In: The Encyclopaedia of Slovakia and the Slovaks : a concise Encyclopaedia / Ludovít Kopa [et. al.].
Bratislava : VEDA, 2006.–2006.–S. 260.
ISBN 80–224–0925–1

State v monografiách a zborníkoch

111. Politický význam Slovenského národného povstania / Ján Ursíny.–Fotogr.–Zmienka na s. 19.
In: Nad Tatrou sa blýska- : Slovenské národní povstání. Sborník / Redig. František Oktavec.
Praha ; Bratislava : Naše vojsko, 1946.–S. 15–22.
112. Prípravy Slovenského národného povstania / Karol Šmidke.–Fotogr.–Zmienky na s. 24, 26.
In: Nad Tatrou sa blýska-: Slovenské národní povstání. Sborník / Redig. František Oktavec.
Praha ; Bratislava : Naše vojsko, 1946.–S. 23–28.
113. Vojenský význam Slovenského národného povstání / Ludvík Svoboda.–Fotogr.–Zmienky na s. 88.
In: Nad Tatrou sa blýska- : Slovenské národní povstání. Sborník / Redig. František Oktavec.
Praha ; Bratislava : Naše vojsko, 1946.–S. 87–92.
114. Prehľad vojenských operácií v Povstaní / Július Nosko.–Fotogr., mp.–Zmienky na s. 97, 99.
In: Nad Tatrou sa blýska- : Slovenské národní povstání. Sborník / Redig. František Oktavec.
Praha ; Bratislava : Naše vojsko, 1946.–S. 97–108.
115. Prípravy a styk s cudzinou / Jozef Marko.–Fotogr.–Zmienky na s. 110, 111, 112, 114.
In: Nad Tatrou sa blýska- : Slovenské národní povstání. Sborník / Redig. František Oktavec.
Praha ; Bratislava : Naše vojsko, 1946.–S. 109–114.
116. Boje 2. čs. paradestní brigády ve Slovenském národním povstání / Vladimír Příkryl.–Fotogr., obr.–Pozn.–Zmienka na s. 126.
In: Nad Tatrou sa blýska- : Slovenské národní povstání. Sborník / Redig. František Oktavec.
Praha ; Bratislava : Naše vojsko, 1946.–S. 121–131.

117. Boj telgartskej skupiny o Telgart zv. Malý Stalingrad / Ján Stanek.–Fotogr.–Zmienka na s. 143.
In: Nad Tatrou sa blýska- : Slovenské národné povstanie. Sborník / Redig. František Oktavec.
Praha ; Bratislava : Naše vojsko, 1946.–S. 143–152.
118. O vzniku a pôsobení povstaleckých pancierových vlakov / Hugo Velan.–Fotogr.–Zmienka na s. 169.
In: Nad Tatrou sa blýska- : Slovenské národné povstanie. Sborník / Redig. František Oktavec. Praha ; Bratislava : Naše vojsko, 1946.–S. 167–172.
119. Prechod z otvoreného boja do partizánskej činnosti / Viliam Lichner.–Fotogr.–Zmienka na s. 191.
In: Nad Tatrou sa blýska- : Slovenské národné povstanie. Sborník / Redig. František Oktavec.
Praha ; Bratislava : Naše vojsko, 1946.–S. 189–194.
120. Partizánske hnutie na Slovensku / Samo Falčan.–Fotogr.–Zmienka na s. 196.
In: Nad Tatrou sa blýska- : Slovenské národné povstanie. Sborník / Redig. František Oktavec.
Praha ; Bratislava : Naše vojsko, 1946.–S. 195–199.
121. Čiastočný odpis Zápisnice s býv. gen. Jozefom Turancom.–Nariadenia J. Goliana z 25. na 26. 8. 1944.
In: Tiso a povstanie : dokumenty / Anton Rašla.
Bratislava : Pravda, 1947.–S. 47–49.
122. Banská Bystrica za Slovenského národného povstania / Miroslav Kropilák.–Zmienka na s. 55.
In: Banská Bystrica : sborník prác k 700. výročiu založenia mesta / Zost. Ján Kováč, Pavol Scholtz.–1. vyd. Martin : Osveta, 1955.–S. 53–61.
123. Několik svědectví k slavné historii Slovenského národního povstání / Václav Kopecký.–Bibliogr. odkazy.
In: ČSR a KSČ : pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo / Václav Kopecký.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1960.–S. 347–371.
124. Bojová činnosť 3. taktickej skupiny Gerlach 1. čs. armády na Slovensku za Slovenského národného povstania / Milan Gajdoš.–Fotogr.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienky na s. 19, 23, 24, 28, 30.
In: Sborník Múzea Slovenského národného povstania I / Zost. Ján Július Tóth.–1. vyd.
Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo ; Múzeum SNP, 1966.–S. [7]–[202].
125. O niektorých vojenských problémoch prípravy SNP / Milan Gajdoš.–Bibliogr. odkazy.–Zmienky na s. 172–176, 181, 188–190, 192–194, 201–208.
In: Historický sborník kraja 2 / Zodp. red. Miloš Štilla.–1. vyd.
Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo ; Okresný národný výbor–odbor kultúry, 1966.–S. 167–209.

126. Stručný prehľad o činnosti 1. partizánskej brigády Stalin / Ladislav Takáč.- Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienky na s. 246, 249, 253.
In: Historický zborník kraja IV / Zost. Július Alberty, Miloš Štilla.-1. vyd.
Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo ; Okresný národný výbor-odbor kultúry, 1968.-S. 245-280.
127. Stručné pohľady na činnosť partizánskej brigády Jánošík / Ladislav Takáč.- Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienky na s. 68, 101.
In: Historický zborník kraja V / Zost. kol. ; zodp. red. Miloš Štilla.-1. vyd.
Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo ; Okresný národný výbor-odbor kultúry, 1970.-S. 61-[106].
128. Na povstaleckých frontoch / Jaroslav Šolc.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienky na s. 22, 23, 27, 29, 33-37, 41-44, 46, 47, 49, 50, 51, 54-57.
In: Slovenské národné povstanie a náš odboj : zborník prací Ústavu marxizmu-leninizmu / Sborník uspořádal a předmluvu napsal Ivan Tesár.-1. vyd.
Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1975.-S. 20-72.
129. KSČ-vedúca sila národnooslobodzovacieho protifašistického boja / Ladislav Hubenák.-Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl., rus.-Zmienka na s. 41.
In: Štúdie o Slovenskom národnom povstaní : (zborník prací venovaný 30. výročiu SNP a oslobodenia Československa Sovietskou armádou) / Ved. Red. J. Zemko.-1. vyd.
Bratislava : VEDA, 1975.-S. 27-[51].
130. Slovenská národná rada a revolučné národné výbory za Povstania a ich historický význam / Felix Vašečka.-Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl., rus.-Zmienka na s. 198.
In: Štúdie o Slovenskom národnom povstaní : (zborník prací venovaný 30. výročiu SNP a oslobodenia Československa Sovietskou armádou) / Ved. Red. J. Zemko.-1. vyd.
Bratislava : VEDA, 1975.-S. 27-[51].
131. Komunistická strana Slovenska-rozhodujúci činiteľ v prípravách slovenského národného povstania / Jozef Danáš.-Zmienka na s. 87.
In: Slovenské národné povstanie : zborník materiálov z vedeckej konferencie k 30. výročiu SNP / Zost. Ladislav Slabey.-1. vyd.
Bratislava : Pravda, 1976.-S. 68-[90].
132. Partizánsky, vojenský a občiansky odboj v Slovenskom národnom povstaní / Miroslav Kropilák.-Zmienky na s. 270-272, 276.
In: Slovenské národné povstanie : zborník materiálov z vedeckej konferencie k 30. výročiu SNP / Zost. Ladislav Slabey.-1. vyd.
Bratislava : Pravda, 1976.-S. 259-[278].
133. Strategicko-taktická línia ilegálnej KSS do vzniku SNP / Běla Kozicová.- Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. rus., nem.-Zmienka na s. 25.
In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania 4 / Zost. Mária Chmelárová.-1. vyd.
Martin : Osveta ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1979.-S. 5-29.

134. Mimobojuva zabezpecovacia činnosť 1. taktickej skupiny Krivan v SNP / Pavel Bosak.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. rus., nem.–Zmienky na s. 59, 65.
In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania 4 / Zost. Mária Chmelárová.–1. vyd.
Martin : Osveta ; Bansk Bystrica : Múzeum SNP, 1979.–S. 59–[78].
135. Cesta k zjednocovaciemu zjazdu / Karol Fremal.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. rus., franc.–Zjednocov zjazd KSS a SD v Banskej Bystrici 17. 9. 1944.–Zmienky na s. 99, 100.
In: Zborník V k 35. výročiu SNP a oslobodenia [V tiraži: Zborník RV . 5 k 35. výročiu SNP a oslobodenia] / Zodp. red. Karol Fremal.–1. vyd.
Bratislava : Slovensk pedagogick nakladatelstvo ; Bansk Bystrica : stav pre regionálny výskum pri Pedagogickej fakulte, 1979.–S. [47]–[107].
136. Chronológia najvznamnejich udalostí / Marta Golemov, Vojtech Korim, Edita Mildeov, Jn Stanislav, Viera Valentíková.–Zmienky na s. 21, 24, 25, 27–30, 32, 34, 36, 40–43.
In: Protifaistick odboj na Slovensku v rokoch 1938–1945 : (prehľad najvznamnejich udalostí) / Zost. Dušan Halaj.–1. vyd.
Martin:Osveta;Bratislava:strednvbor Slovenského zväzu protifašistických bojovikov ; Bansk Bystrica : Múzeum SNP, 1980.–S. 9–[48].
137. Organizácia 1. eskoslovenskej armády na Slovensku, jej bojova a zabezpecovacia činnosť počas Slovenského národného povstania / Pavel Bosak.–Pozn.–Zmienka na s. 71.
In: Protifaistick odboj na Slovensku v rokoch 1938–1945 : (prehľad najvznamnejich udalostí) / Zost. Dušan Halaj.–1. vyd.
Martin:Osveta;Bratislava:strednvbor Slovenského zväzu protifašistických bojovikov ; Bansk Bystrica : Múzeum SNP, 1980.–S. 70–[84].
138. Cez balock čierne hory- / Jn Zemko.
In: Pri premene čias / Editor Jn Zemko ; vedeck redaktor Jnimovek.–Zmienka na s. 115.
Bratislava : Veda, 1980.–S. 95–115.
139. Prva eskoslovensk armáda na Slovensku v prvej etape SNP / Vclavtefansk.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. rus.
In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania 7 / Zost.Štefan Pažur.–1. vyd.
Martin : Osveta ; Bansk Bystrica : Múzeum SNP, 1982.–S. 178–[218].
140. Vznik a bojova činnosť 2. taktickej skupiny prvej eskoslovenskej armády na Slovensku/Pavolimuni.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. rus., nem.–Zmienky v bibliogr. odkazoch a pozn. na s. 65, 72.
In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania 8/ Zost.Štefan Pažur.–1. vyd. Martin : Osveta ; Bansk Bystrica : Múzeum SNP, 1983.–S. 55–[118].
141. Slovensk nrodn povstanie–začiatok novhoivota :štúdie / Viliam Plevza.–Zmienky na s. 10–13, 15, 25.
In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania 9 / Zost.Štefan Pažur.–1. vyd. Martin : Osveta ; Bansk Bystrica : Múzeum SNP, 1984.–S. 5–[31].

142. Prínosy zvolenského priestoru pri zabezpečovaní obrany celého povstaleckého územia : VI. kapitola / P. Bosák.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienky na s. 88, 92, 94, 98, 106.
In: Protifašistický odboj a Slovenské národné povstanie vo Zvolene a okolí (1938-1945) / Pavol Bosák, Karol Fremal, Vojtech Korim, Vladimír Motoška ; zost. Štefan Suja.-1. vyd.
Zvolen : Okresný výbor KSS ; Dom politickej výchovy ; Okresný národný výbor-odbor kultúry, 1984.-S. 88-110.
143. Obrana západného a južného úseku povstaleckého frontu : VII. kapitola / P. Bosák.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienka na s. 118.
In: Protifašistický odboj a Slovenské národné povstanie vo Zvolene a okolí (1938-1945) / Pavol Bosák, Karol Fremal, Vojtech Korim, Vladimír Motoška ; zost. Štefan Suja.-1. vyd.
Zvolen : Okresný výbor KSS ; Dom politickej výchovy ; Okresný národný výbor-odbor kultúry, 1984.-S. 111-121.
144. Vojenské prípravy Slovenského národného povstania / Václav Štefanský.-Fotogr.-Bibliogr. odkazy. Pozn.
In: Armáda v Slovenskom národnom povstaní / Václav Štefanský ; Ivan Šimek.-1. vyd.
Bratislava : Pravda, 1984.-S. 11-65.- (Členská knižnica Pravda).
145. Vypuknutie Slovenského národného povstania a jeho prvá etapa / Václav Štefanský.-Fotogr.-Bibliogr. odkazy. Pozn.
In: Armáda v Slovenskom národnom povstaní / Václav Štefanský ; Ivan Šimek.-1. vyd. Bratislava : Pravda, 1984.-S. 66-140.- (Členská knižnica Pravda).
146. Partizánska brigáda kpt. Jána Nálepku v obrane povstaleckého územia : štúdie / Pavel Vimmer.-Fotogr.-Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. rus. nem.-Zmienky na s. 92, 94.
In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania 13 / Zost. Štefan Pažur, Dezider Tóth.-1. vyd.
Martin : Osveta ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1988.-S. 89-[122].
147. Stredné Slovensko-politická, ekonomická, vojenská a partizánska základňa SNP / Karol Fremal.-Zmienka na s. 17.
In: Vyvrcholenie národnooslobodzovacieho boja proti fašizmu na strednom Slovensku v rokoch 1944-1945 / Zost. Karol Fremal.-1. vyd.
Martin : Osveta, 1989.-S. 7-[53]. ISBN 80-217-0026-2
148. Bojové operácie v Slovenskom národnom povstaní a letecká pomoc ZSSR / Pavel Bosák.-Zmienky na s. 152, 158, 165, 175.
In: Vyvrcholenie národnooslobodzovacieho boja proti fašizmu na strednom Slovensku v rokoch 1944-1945 / Zost. Karol Fremal.-1. vyd.
Martin : Osveta, 1989.-S. 139-[192]. ISBN 80-217-0026-2
149. Fašistické represálie na strednom Slovensku / Ján Stanislav.-Zmienka na s. 245.
In: Vyvrcholenie národnooslobodzovacieho boja proti fašizmu na strednom Slovensku v rokoch 1944-1945 / Zost. Karol Fremal.-1. vyd.
Martin : Osveta, 1989.-S. 215-[266]. ISBN 80-217-0026-2

150. Stručný vývoj SNR a jej orgánov od roku 1943 do roku 1945 / Tatiana Babušiková.–Zmienka na s. 22.
In: Slovenská národná rada v protifašistickom odboji a SNP / Zost. Darina Šovčíková ; zodp. red. Milan Kamenský.
Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 1989.–S. 15–26.
151. Ako sa menilo zloženie Slovenskej národnej rady a jej predsedníctva.–Príloha č. 1.–Štúdia je prevzatá z knihy J. Lettricha: O Slovenskej národnej rade.–Bratislava : Povereníctvo pre SNR pre informácie, 1945.
In: Slovenská národná rada v protifašistickom odboji a SNP / Zost. Darina Šovčíková ; zodp. red. Milan Kamenský.
Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 1989.–S. I.–IV.
152. Revolucionárom ani odbojovým pracovníkom sa človek nerodí / Ján Bušniak.–Zmienka na s. 35.
In: Pamäť ľudu 1 : spomienky na činnosť komunistickej strany v protifašistickom národnooslobodzovacom zápase (1938–1945) / Terézia Kováčiková, Mária Bakošová ; Terézia Kováčiková, Mária Bakošová, Jozef Gális.–1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.–S. 17–38.–Reg. menný. ISBN 80–218–0006–2
153. S ľudom v spoločnom boji / Ladislav Kalina.–Zmienka na s. 50.
In: Pamäť ľudu 2 : spomienky účastníkov partizánskeho hnutia na Slovensku / Štefan Pažur ; Štefan Pažur, Jozef Gális.–1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.–S. 48–58.–Reg. menný.
ISBN 80–218–0006–2 ; ISBN 80–218–0015–1
154. Vznik a činnosť hlavného štábu partizánských oddielov na Slovensku / Branislav Manica.–Zmienky na s. 126, 127, 131.
In: Pamäť ľudu 2 : spomienky účastníkov partizánskeho hnutia na Slovensku / Štefan Pažur ; Štefan Pažur, Jozef Gális.–1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.–S. 126–133.–Reg. menný.
ISBN 80–218–0006–2 ; ISBN 80–218–0015–1
155. Povstalecká armáda / Ervín Pauliak.–Zmienky na s. 10–13.
In: Pamäť ľudu 3 : vojaci v Slovenskom národnom povstaní / František Cséfalvay, Anna Dašková ; František Cséfalvay, Anna Dašková, Jozef Gális.–1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.–S. 7–17.–Bibliogr. odkazy. Reg. menný.
ISBN 80–218–0006–2 ; ISBN 80–218–007–0
156. Moja cesta do povstania a boj / Ján Černek.–Zmienky na s. 37, 38, 40, 41, 42.
In: Pamäť ľudu 3 : vojaci v Slovenskom národnom povstaní / František Cséfalvay, Anna Dašková ; František Cséfalvay, Anna Dašková, Jozef Gális.–1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.–S. 37–49.–Bibliogr. odkazy. Reg. menný.
ISBN 80–218–0006–2 ; ISBN 80–218–007–0

157. Prvý československý stíhací letecký pluk zvolenský v Slovenskom národnom povstaní / František Fajtl.-Zmienka na s. 56.
In: Pamät ľudu 3 : vojaci v Slovenskom národnom povstaní / František Cséfalvay, Anna Dašková ; František Cséfalvay, Anna Dašková, Jozef Gális.- 1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.- S. 55-66.-Bibliogr. odkazy. Reg. menný. ISBN 80-218-0006-2; ISBN 80-218-007-0
158. Spomienky na Povstanie / Boris Horváth.-Zmienky na s. 76, 77.
In: Pamät ľudu 3 : vojaci v Slovenskom národnom povstaní / František Cséfalvay, Anna Dašková ; František Cséfalvay, Anna Dašková, Jozef Gális.- 1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.-S. 76-84.-Bibliogr. odkazy. Reg. menný. ISBN 80-218-0006-2 ; ISBN 80-218-007-0
159. Bojová činnosť na Malom Šturci / Andrej Júni.-Zmienka na s. 98.
In: Pamät ľudu 3 : vojaci v Slovenskom národnom povstaní / František Cséfalvay, Anna Dašková ; František Cséfalvay, Anna Dašková, Jozef Gális.- 1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.-S. 97-103.-Bibliogr. odkazy. Reg. menný.
ISBN 80-218-0006-2; ISBN 80-218-007-0
160. Z denníka veliteľa práporu druhého obranného úseku Čertovina / Ludovít Krampľ.-Zmienka na s. 109.
In: Pamät ľudu 3 : vojaci v Slovenskom národnom povstaní / František Cséfalvay, Anna Dašková ; František Cséfalvay, Anna Dašková, Jozef Gális.- 1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.-S. 109-127.-Bibliogr. odkazy. Reg. menný.
ISBN 80-218-0006-2 ; ISBN 80-218-007-0
161. Letecký park v Slovenskom národnom povstaní / Daniel Kunic.-Zmienky na s. 133, 136.
In: Pamät ľudu 3 : vojaci v Slovenskom národnom povstaní / František Cséfalvay, Anna Dašková ; František Cséfalvay, Anna Dašková, Jozef Gális.- 1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.-S. 128-143.-Bibliogr. odkazy. Reg. menný.
ISBN 80-218-0006-2 ; ISBN 80-218-007-0
162. Spomienky na rušné dni / Vladislav Kužel-Znievčan.-Zmienky na s. 145, 147, 155, 156.
In: Pamät ľudu 3 : vojaci v Slovenskom národnom povstaní / František Cséfalvay, Anna Dašková ; František Cséfalvay, Anna Dašková, Jozef Gális.- 1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.-S. 144-158.-Bibliogr. odkazy. Reg. menný.
ISBN 80-218-0006-2 ; ISBN 80-218-007-0
163. Rušná noc na veliteľstve pozemného vojska v Banskej Bystrici / Ján Straka.
In: Pamät ľudu 3: vojaci v Slovenskom národnom povstaní / František Cséfalvay, Anna Dašková ; František Cséfalvay, Anna Dašková, Jozef Gális.-1. vyd. Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.-S. 179-181.-Bibliogr. odkazy. Reg. menný.
ISBN 80-218-0006-2 ; ISBN 80-218-007-0

164. Delostrelci v bojoch o Turiec / Samuel Šimovič.–Zmienky na s. 182, 186.
In: Pamäť ľudu 3 : vojaci v Slovenskom národnom povstaní / František Cséfalvay, Anna Dašková ; František Cséfalvay, Anna Dašková, Jozef Gális.–1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu–leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.–S. 182–193.–Bibliogr. odkazy. Reg. menný.
ISBN 80–218–0006–2 ; ISBN 80–218–007–0
165. Môj prápor v Slovenskom národnom povstaní / Teodor Šlajchart.–Zmienka na s. 195.
In: Pamäť ľudu 3 : vojaci v Slovenskom národnom povstaní / František Cséfalvay, Anna Dašková ; František Cséfalvay, Anna Dašková, Jozef Gális.–1. vyd.
Bratislava : Pravda ; [S.l.] : Ústav marxizmu–leninizmu ÚV KSS [vyd.], 1989.–S. 194–203.–Bibliogr. odkazy. Reg. menný.
ISBN 80–218–0006–2 ; ISBN 80–218–007–0
166. Generál Ján Golian : biografie / Ján Stanislav.–Fotogr.
In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania 15 / Zost. Štefan Pažur, Dezider Tóth.–1. vyd.
Martin : Osveta ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1990.–S. 145–[157].
ISBN 80–217–0202–8
167. Generál Rudolf Viest : biografie / Mária Dobríková.–Fotogr.–Zmienky na s. 158, 163, [164].
In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania 15 / Zost. Štefan Pažur, Dezider Tóth.–1. vyd.
Martin : Osveta ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1990.–S. 158–[164].
ISBN 80–217–0202–8
168. Generál Július Nosko : biografie / Mária Dobríková.–Fotogr.–Zmienky na s. 166, 167, 168, 169, 170.
In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania 15 / Zost. Štefan Pažur, Dezider Tóth.–1. vyd.
Martin : Osveta ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1990.–S. 165–[173].
ISBN 80–217–0202–8
169. Generál Ján Golian / Ján Stanislav.–Fotogr.
In: Povstaleckí generáli Ján Golian, Rudolf Viest, Július Nosko : biografie prevzaté zo zborníka Múzea Slovenského národného povstania 15.–1. vyd.
Martin: Osveta, [1990].–S. 3–[15].–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
170. Generál Rudolf Viest / Mária Dobríková.–Fotogr.–Zmienka na s. 16, 21, [22].
In: Povstaleckí generáli Ján Golian, Rudolf Viest, Július Nosko: biografie prevzaté zo zborníka Múzea Slovenského národného povstania 15.–1. vyd.
Martin: Osveta, [1990].–S. 16–[22].–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
171. Generál Július Nosko / Mária Dobríková.–Fotogr.–Zmienka na s. 24–28.
In: Povstaleckí generáli Ján Golian, Rudolf Viest, Július Nosko : biografie prevzaté zo zborníka Múzea Slovenského národného povstania 15.–1. vyd.
Martin : Osveta, [1990].–S. 23–[31].–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.

172. Sovietska vojenská misia na Slovensku / Pavol Šimunič.-Fotogr.-Zmienka na s. 7, 11.
In: Spojenecké misie / Zost. a úvod nap. Zlatica Zudová-Lešková ; Pavol Šimunič, Čestmír Sládek, Jiří Šolc, Zlatica Zudová-Lešková.
Banská Bystrica : Datpress, 1990.-S. 5-17.-Bibliogr. odkazy.-Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
ISBN 80-85306-01-8
173. Americká vojenská misia na Slovensku / Čestmír Sládek.-Fotogr.-Zmienka na s. 23, 24, 27, 29.
In: Spojenecké misie / Zost. a úvod nap. Zlatica Zudová-Lešková ; Pavol Šimunič, Čestmír Sládek, Jiří Šolc, Zlatica Zudová-Lešková.
Banská Bystrica : Datpress, 1990.-S. 19-38.-Bibliogr. odkazy.-Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
ISBN 80-85306-01-8
174. Generál Ján Golian / Ján Stanislav.
In: Kalendár odbojárov 1991.
Bratislava : Ústredný výbor Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [1990].-S. 69-72.
175. Jozef Tlach / Ján Korček.-Fotogr.
In: Zabudnutí veliteľia / Ján Korček, Pavol Šimunič, Pavel Vimmer, Václav Štefanský, Mária Dobříková.-Zmienky na s. 9-12.
Bratislava : Pramene, [1991].-S. 5-14.- Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
176. Michal Širica / Pavol Šimunič.-Fotogr.
In: Zabudnutí veliteľia / Ján Korček, Pavol Šimunič, Pavel Vimmer, Václav Štefanský, Mária Dobříková.-Zmienky na s. 18-19.
Bratislava : Pramene, [1991].-S. 15-24.-Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
177. Pavol Kuna / Pavel Vimmer.-Fotogr.
In: Zabudnutí veliteľia / Ján Korček, Pavol Šimunič, Pavel Vimmer, Václav Štefanský, Mária Dobříková.-Zmienky na s. 30-31.
Bratislava : Pramene, [1991].-S. 25-36.-Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
178. Mikuláš Markus / Václav Štefanský.-Fotogr.
In: Zabudnutí veliteľia / Ján Korček, Pavol Šimunič, Pavel Vimmer, Václav Štefanský, Mária Dobříková.-Zmienky na s. 38, 39, 42.
Bratislava : Pramene, [1991].-S. 37-44.-Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
179. Ján Malár / Pavel Vimmer.-Fotogr.
In: Zabudnutí veliteľia / Ján Korček, Pavol Šimunič, Pavel Vimmer, Václav Štefanský, Mária Dobříková.-Zmienky na s. 49, 50.
Bratislava : Pramene, [1991].-S. 45-54.-Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.

180. Emil Perko / Mária Dobríková.–Fotogr.
In: Zabudnutí veliteľia / Ján Korček, Pavol Šimunič, Pavel Vimmer, Václav Štefanský, Mária Dobríková.–Zmienka na s. 57.
Bratislava : Pramene, [1991].–S. 55–61.–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
181. Ján Černek / Pavol Šimunič.–Fotogr.
In: Zabudnutí veliteľia / Ján Korček, Pavol Šimunič, Pavel Vimmer, Václav Štefanský, Mária Dobríková.–Zmienky na s. 68, 69.
Bratislava : Pramene, [1991].–S. 62–71.–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
182. 1. čs. armáda na Slovensku / Václav Štefanský.–Zmienka na s. 5.
In: Prvá československá armáda na Slovensku. Významné osobnosti vojenských dejín Slovenského národného povstania. Historiografia protifašistického odboja na Slovensku a Slovákov v zahraničí počas 2. svetovej vojny (od roku 1989 do marca 1991) : prednášky prednesené na celoslovenskom seminári 23.–24. apríla 1991 v Bratislave / Václav Štefanský, Pavol Šimunič, Pavel Vimmer.–1. vyd. Bratislava : ÚV SZPB, 1991.–S. 3–18.
183. Významné osobnosti vojenských dejín Slovenského národného povstania / Pavol Šimunič.–Zmienky na s. 21, 22, 23, 24, 26, 27, 30, 31.
In: Prvá československá armáda na Slovensku. Významné osobnosti vojenských dejín Slovenského národného povstania. Historiografia protifašistického odboja na Slovensku a Slovákov v zahraničí počas 2. svetovej vojny (od roku 1989 do marca 1991) : prednášky prednesené na celoslovenskom seminári 23.–24. apríla 1991 v Bratislave / Václav Štefanský, Pavol Šimunič, Pavel Vimmer.–1. vyd. Bratislava : ÚV SZPB, 1991.–S. 19–36.
184. Západné veľmoci a SNP / Miroslav Ličko.–Bibliogr. odkazy. Pozn.
In: SNP v pamäti národa : materiály z vedeckej konferencie k 50. výročiu SNP Donovaly 26.–28. apríla 1994.
Bratislava : NVK International, 1994.–S. 235–248.
185. Ozbrojené povstanie plány a realita / Václav Štefanský.–Zmienky.
In: SNP v pamäti národa : materiály z vedeckej konferencie k 50. výročiu SNP, Donovaly 26.–28. apríla 1994 / Zost. Július Lipták.
Bratislava : NVK International ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1994.–S. 149–155.–(Náš svet). ISBN 80–85727–22–6
186. Politicko–mocenské dôsledky povstania / Mária Dobríková.–Zmienky.
In: SNP v pamäti národa : materiály z vedeckej konferencie k 50. výročiu SNP, Donovaly 26.–28. apríla 1994 / Zost. Július Lipták.
Bratislava : NVK International ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1994.–S. 174–183.–(Náš svet). ISBN 80–85727–22–6
187. Slovenská spoločnosť, odboj a SNP / Karol Fremal.–Zmienky.
In: SNP v pamäti národa : materiály z vedeckej konferencie k 50. výročiu SNP, Donovaly 26.–28. apríla 1994 / Zost. Július Lipták.
Bratislava : NVK International ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1994.–S. 184–196.–(Náš svet). ISBN 80–85727–22–6

188. Západné veľmoci a SNP / Miroslav Ličko.-Bibliogr. odkazy. Pozn.
In: SNP v pamäti národa : materiály z vedeckej konferencie k 50. výročiu SNP, Donovaly 26.-28. apríla 1994 / Zost. Július Lipták.
Bratislava : NVK International ; Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1994.-S. 235-248.-(Náš svet). ISBN 80-85727-22-6
189. Charakteristika nekomunistického odboja na strednom Slovensku v rokoch 1939-1944 / Karol Fremal.
In: Zborník k 50. výročiu Slovenského národného povstania.
Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 1994.-S. 53-66.
190. Ferdinand Čatloš a slovenská armáda na sklonku druhej svetovej vojny / Václav Štefanský.-Bibliogr. odkazy. Pozn.
In: Slovensko na konci druhej svetovej vojny : stav, východiská a perspektívy. Zborník materiálov zo sympózia v Častej-Papierničke 23. 11-25. 11. 1993 / Ed. Valerián Bystrický, Štefan Fano.
Bratislava : Historický ústav SAV, 1994.-S. 187-193.-Res. angl.
ISBN 80-967150-1-1
191. Poznámky k represáliám na Slovensku koncom druhej svetovej vojny / Ján Stanislav.-Bibliogr. odkazy. Pozn.
In: Slovensko na konci druhej svetovej vojny : stav, východiská a perspektívy. Zborník materiálov zo sympózia v Častej-Papierničke 23.11.-25.11.1993 / Ed. Valerián Bystrický, Štefan Fano.
Bratislava : Historický ústav SAV, 1994.-S. 207-220.-Res. angl.
ISBN 80-967150-1-1
192. Na obdivoch stranách barikády. Spomienky na zlomové obdobia polstoročných slovenských dejín / Imrich Kružliak.
In: Slovensko na konci druhej svetovej vojny : stav, východiská a perspektívy. Zborník materiálov zo sympózia v Častej-Papierničke 23.11.-25.11.1993 / Ed. Valerián Bystrický, Štefan Fano.
Bratislava : Historický ústav SAV, 1994.-S. 246-262.-Res. angl.
ISBN 80-967150-1-1
193. Situácia slovenských jednotiek v Karpatoch v auguste 1944 / Juraj Pipich.
In: Dies ater. Nešťastný deň : 29. august 1944 / Zost. Peter Bielik, Peter Mulík.
Bratislava : Lúč, 1994.-S. 67-71. ISBN 80-7114-127-5
194. Netradičný literárny príspevok k povstaleckej tematike : (o memoároch Dr. A. Hirnera Matičná myšlienka) / Ján Debnár.
In: Dies ater. Nešťastný deň : 29. august 1944 / Zost. Peter Bielik, Peter Mulík.
Bratislava : Lúč, 1994.-S. 72-84. ISBN 80-7114-127-5
195. Prejav profesora Dr. J. Chovana pri znovuinštalovaní pamätnej dosky gen. A. Eliášovi, gen. J. Golianovi, por. let. J. Prháčekovi, Sušickému, Zdráhalovi, Weilovi a čat. Pilotovi Valachovi na trenčianskej sokolovni dňa 30. augusta 1994. In: 50. výročie Slovenského národného povstania : študenti verní demokracii a slobode / Július Chovan s kolektívom.
Bratislava : Slovenský zväz protifašistických bojovníkov, 1994.-S. 26-27.
ISBN 80-900556-5-6

196. Slovenské národné povstane / Ladislav Takáč.–Zmienky na s. 12, 15.
In: Neboli sme sami / Aut. Ladislav Takáč, Henrieta Černakovičová, Katarína Kováčiková, Valerián Bystrický, Karol Frenal, Dušan Halaj, Juraj Spitzer, Dezider Tóth, Stanislav Majewski, Ján Stanislav ; obál. Dušan Krnáč.–1. vyd.
Banská Bystrica : M. O. Enterprise ; Banská Bystrica : Múzeum SNP [vyd.], 1994.–S. 7–16. : fotogr. ISBN 80–85342–06–5
197. Vojenskopolitické súvislosti vývoja povstaleckej armády / Václav Štefanský.– Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl.–Zmienky na s. 44, 45, 48.
In: Vojenské aspekty Slovenského národného povstania : zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 23.–24. 8. 1994 / Zost. Ján Korček.–1. vyd.
Bratislava : Vojenský historický ústav, 1994.–S. 44–51.
198. Výzbroj a SNP : (strata protiletadlového delostrelectva na západnom Slovensku na začiatku povstania a jej základné príčiny) / Ján Pivovarčí.– Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl.–Zmienky na s. 56, 57, 59.
In: Vojenské aspekty Slovenského národného povstania : zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 23.–24. 8. 1994 / Zost. Ján Korček.–1. vyd.
Bratislava : Vojenský historický ústav, 1994.–S. 52–59.
199. Nevyhnutnosť improvizácií a zvláštnosti bojového nasadenia 1. ČSA na Slovensku / Pavel Šimunič.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl.–Zmienka na s. 83.
In: Vojenské aspekty Slovenského národného povstania : zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 23.–24. 8. 1994 / Zost. Ján Korček.–1. vyd.
Bratislava : Vojenský historický ústav, 1994.–S. 75–85.
200. Vojenské projekty povstania a sovietske postoje k nim / Ján Stanislav.– Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl.–Zmienky na s. 116–122, 125.
In: Vojenské aspekty Slovenského národného povstania : zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 23.–24. 8. 1994 / Zost. Ján Korček.–1. vyd.
Bratislava : Vojenský historický ústav, 1994.–S. 116–131.
201. Postoj britskej SOE [Special Operations Executive = Exekutíva pre zvláštne operácie] k Slovenskému národnému povstaniu / Zlatica Zudová–Lešková.– Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl.–Zmienky na s. 136, 138, 139, 140.
In: Vojenské aspekty Slovenského národného povstania : zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 23.–24. 8. 1994 / Zost. Ján Korček.–1. vyd.
Bratislava : Vojenský historický ústav, 1994.–S. 132–145.
202. Účastníci Slovenského národného povstania v nemeckých zajateckých táboroch / Pavol Kollár.–Obr., tab.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl.–Zmienka na s. 189.
In: Vojenské aspekty Slovenského národného povstania : zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 23.–24. 8. 1994 / Zost. Ján Korček.–1. vyd.
Bratislava : Vojenský historický ústav, 1994.–S. 185–200.

203. Prípravy SNP v Žiline a prvé boje na severozápadnom úseku frontu / Dušan Halaj.-Fotogr.-Zmienky.
In: Ročenka odbojárov 1996 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [1995].-S. 34-41. ISBN 80-900556-4-8
204. Doplnujúci rozhovor s autorom / Dušan Halaj.-Fotogr.-Zmienky.
In: Ročenka odbojárov 1996 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [1995].-S. 42-43. ISBN 80-900556-4-8
205. Milan Polák-politik v uniforme / Dušan Halaj.-Fotogr.
In: Ročenka odbojárov 1996 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [1995].-S. 44-45.
ISBN 80-900556-4-8
206. Za slobodu sa bojovalo aj na krídlach / Ján Stanislav.-Fotogr.
In: Ročenka odbojárov 1996 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [1995].-S. 55-68.
ISBN 80-900556-4-8
207. Bratia Veselovci vo víre povstania / Ladislav Takáč.-Fotogr.-Zmienky.
In: Ročenka odbojárov 1996 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [1995].-S. 84-88.
ISBN 80-900556-4-8
208. Partizánska čata z Omastinej / Ján Dragula.-Fotogr.-Zmienky.
In: Čas vzdoru : spomienky na Slovenské národné povstanie pod Jankovým vrškom. (II. časť publikácie-1944-1994) Slovenské národné povstanie / Zost. Ladislav Takáč, Rudolf Masár.-1. vyd.
[Dolné Vestenice] : ZO SZPB ; Prievidza : OV SZPB ; Topoľčany : OV SZPB, 1996.-S. 38-45.
ISBN 80-967634-9-0
209. V znamení rozhodného odhodlania / Jozef Púchy.-Zmienky.
In: Čas vzdoru : spomienky na Slovenské národné povstanie pod Jankovým vrškom. (II. časť publikácie-1944-1994) Slovenské národné povstanie / Zost. Ladislav Takáč, Rudolf Masár.-1. vyd.
[Dolné Vestenice] : ZO SZPB ; Prievidza : OV SZPB ; Topoľčany : OV SZPB, 1996.-S. 220-223. ISBN 80-967634-9-0
210. Účasť Slovákov v protifašistickom ozbrojenom zápase / Pavol Kollár.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienka na s. 164.
In: Záverečná fáza 2. svetovej vojny a oslobodenie Slovenska : zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 25.-26. apríla 1995 / Zost. Václav Štefanský.-1. vyd.
Bratislava: Vojenský historický ústav MO SR, 1996.-S. 156-[167].-Reg. menný. Res. angl.

211. Čatloš a Povstanie / Vladislav Šmihula.–Zmienky.
In: Zamlčaná pravda o Slovensku : Prvá Slovenská republika. Prvý slovenský prezident Dr. Jozef Tiso. Tragédia slovenských Židov podľa nových dokumentov / Gabriel Hoffmann ... [et al.].
Partizánske : Garmond, 1996.–S. 227–232.
ISBN 80–85587–04–1
212. Opozičné a odbojové prúdy do roku 1943 / Vojtech Korim.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienky na s. 76–77.
In: Nezodpovedané otázky: k spochybňovaniu odboja a SNP v našich národných dejinách : materiály zo seminára s medzinárodnou účasťou Banská Bystrica, Múzeum SNP 24.–25. septembra 1996 / Zost. Dušan Halaj, Dezider Tóth.
Mníchova Lehota : Peter Juriga, 1996.–S. 65–83. : tab.–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici a Ústrednú radu SZPB v Bratislave.–Bibliogr. odkazy. Pozn.
ISBN 80–967558–2–X
213. Situácia na európskych frontoch počas SNP / Miroslav Ličko.–Bibliogr. odkazy.–Zmienka na s. 136.
In: Nezodpovedané otázky: k spochybňovaniu odboja a SNP v našich národných dejinách : materiály zo seminára s medzinárodnou účasťou Banská Bystrica, Múzeum SNP 24.–25. septembra 1996 / Zost. Dušan Halaj, Dezider Tóth.
Mníchova Lehota : Peter Juriga, 1996.–S. 131–138. : tab.–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici a Ústrednú radu SZPB v Bratislave.–Bibliogr. odkazy. Pozn.
ISBN 80–967558–2–X
214. Zachovávanie princípu legality v protifašistickom odboji a SNP / Anton Rašla.–Bibliogr. odkazy.
In: Nezodpovedané otázky: k spochybňovaniu odboja a SNP v našich národných dejinách : materiály zo seminára s medzinárodnou účasťou Banská Bystrica, Múzeum SNP 24.–25. septembra 1996 / Zost. Dušan Halaj, Dezider Tóth.
Mníchova Lehota : Peter Juriga, 1996.–S. 65–83. : tab.–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici a Ústrednú radu SZPB v Bratislave.–Bibliogr. odkazy. Pozn.
ISBN 80–967558–2–X
215. Fašistické represálie na Slovensku koncom 2. svetovej vojny / Ján Stanislav.–Fotogr.–Zmienka na str. 45.
In: Ročenka odbojárov 1997 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [1996].–S. 36–45.
ISBN 80–900556–8–0
216. Vo Zvolene sa rozhodovalo o osude Maďarska : z málo známych kapitol z histórie Slovenského národného povstania / Milan Navrátil.–Fotogr.–Zmienky.
In: Ročenka odbojárov 1997 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [1996].–S. 88–89.
ISBN 80–900556–8–0

217. Mocnosti protifašistickej koalície a ozbrojený zápas v SNP / Ján Stanislav.- Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl.-Rokovania čs. exilovej vlády v Londýne s britským SOE [Special Operations Executive = Úrad pre špeciálne operácie], s USA a so ZSSR o materiálnej pomoci povstaniu. Pôsobenie americkej, britskej a sovietskej misie na povstaleckom území. Činnosť Veliteľstva povstaleckej armády v Banskej Bystrici pod vedením pplk. Jána Goliana.-Zmienky na s.160, 161, 163, 165.
In: Zborník č. 4: zborník výstupných úloh z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou dňa 11.-12. septembra 1996 na Fakulte humanitných vied Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica.-Názov v tiráži: Zborník katedry histórie Fakulty humanitných vied UMB č. 4 / Kol. aut. ; ed. Vladimír Varinský ; do tlače pripravil Karol Fremal.-[1. vyd.].
Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB, 1997.-S. 159-173.
ISBN 80-8055-027-1
218. Veliteľ, národovec, čestný človek: generál, na ktorého sa nezabúda! Genmjr. Július Nosko (8. 8. 1907 Tisovec-5. 9. 1986 Praha)/Milan Navrátil.-Fotogr.-Zmienky.
In: Ročenka odbojárov 1998 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [1997].-S. 84-85. ISBN 80-900556-9-9
219. Za česť povstaleckých generálov : pred 55. rokmi zajali v Bukovci J. Goliana a R. Viesta / Milan Navrátil.-Fotogr.
In: Ročenka odbojárov 1999 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [1998].-S. 84-85. ISBN 80-968005-0-7
220. Povstalecká slovenská národná rada / Pavel Šimunič.
In: Slovenské národné rady / Zostavil Miroslav Pekník.
Bratislava : Národné literárne centrum, 1998.-S. 91-117. : fotogr.- (Svedectvá /Národné literárne centrum ; zv. č. 11). ISBN 80-88878-25-X
221. Obdobie Prvej Slovenskej republiky a protifašistického odboja / Ján Korček.-Zmienky na s. 345, 346.
In: Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. 2/Michal Barnovský ...[et al.].
Bratislava: Národné literárne centrum, 1998.-S. 209-382.: fotogr., mp.- (Svedectvá/Národné literárne centrum; zv. 13).-Bibliogr. odkazy. Reg. menný. ISBN 80-88878-48-9
222. Formovanie prvej československej partizánskej brigády gen. Milana Rastislava Štefánika / Daniela Baranová.-Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl.-Príspevok odznel na medzinárodnej konferencii v Banskej Bystrici v dňoch 8.-9. septembra 1999 pri príležitosti 55. výročia SNP pod názvom „Vyústenie antifašistického zápasu do ozbrojených povstaní v strednej Európe 1944-1945“.-Zmienky na s. 102, 107.
In: Acta Historica Neosoliensia : ročenka katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2 / 1999 / Zost. Stanislav Matejkin, Karol Fremal.-1. vyd. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB, 1999.-S. 97-109. ISBN 80-8055-344-0

223. Pohľad z druhej strany–účasť regimentu „Schill“ v bojoch Slovenského národného povstania / Michal Schvarc.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. nem.–Príspevok odznel na medzinárodnej konferencii v Banskej Bystrici v dňoch 8.–9. septembra 1999 pri príležitosti 55. výročia SNP pod názvom „Vyústenie antifašistického zápasu do ozbrojených povstaní v strednej Európe 1944–1945“.–Zmienka na s. 128.
In: Acta Historica Neosoliensia: ročenka katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2/1999/Zost. Stanislav Matejkin, Karol Fremal.–1. vyd.
Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB, 1999.–S. 126–133.
ISBN 80–8055–344–0
224. Nositelia idey československej štátnosti v hnutí odporu na Slovensku v rokoch druhej svetovej vojny / Karol Fremal.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. nem.–Zmienky na s. 222, 223. In: Acta Universitatis Matthiae Belii. Zborník Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela : Sekcia spoločenskovedná. Ročník III / Zost. Alexandra Bitušiková, Daniela Fobelová, Karol Fremal ... [et al.].–1. vyd.
Banská Bystrica : Fakulta Humanitných vied UMB, 1999.–S. 214–225.
ISBN 80–8055–282–7
225. Deň s veľkým „D“ / Július Nosko.
In: Naše povstanie 1944–1945: reportáže, črty, spomienky/Zost. Vladimír Babnič.
Banská Bystrica : Vidas, 1999.–S. 5–8.
ISBN 80–85306–20–4
226. Povstalecké krídla / Belo Kubica.
In: Naše povstanie 1944–1945: reportáže, črty, spomienky/Zost. Vladimír Babnič.
Banská Bystrica : Vidas, 1999.–S. 41–43.
ISBN 80–85306–20–4
227. Generál/Peter Srieň.–Biografické údaje podľa spomienok manželky J. Goliana.
In: Naše povstanie 1944–1945: reportáže, črty, spomienky/Zost. Vladimír Babnič.
Banská Bystrica : Vidas, 1999.–S. 86–96.
ISBN 80–85306–20–4
228. Kruté osudy / Jozef Jablonický.–Zmienky na s. 103–104.
In: Naše povstanie 1944–1945: reportáže, črty, spomienky/Zost. Vladimír Babnič.
Banská Bystrica : Vidas, 1999.–S. 97–105.
ISBN 80–85306–20–4
229. K prechodu 1. československej armády na Slovensku na partizánsky spôsob boja / Oldřich Vaněk.–Zmienky na s. 203, 204.
In: SNP 1944–vstup Slovenska do demokratickej Európy : zborník vystúpení z medzinárodnej konferencie k 55. výročiu SNP. Múzeum SNP Banská Bystrica 8.–10. júna 1999 / Zost. Detider Tóth, Katarína Kováčiková.–1. vyd.–Zmienky na s. 203, 204.
Banská Bystrica : Adade, 1999 (Banská Bystrica : Merkantil).–S. 203–211. : tab.–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.–Bibliogr. odkazy.
ISBN 80–88976–05–7

230. Osudy priamych účastníkov SNP a ruských vojakov, ktorí sa zúčastnili Karpatsko–duklianskej operácie spoločne s 1. čs. armádnym zborom / V. D. Rjabčuk.–Zmienka na s. 227.
In: SNP 1944–vstup Slovenska do demokratickej Európy : zborník vystúpení z medzinárodnej konferencie k 55. výročiu SNP. Múzeum SNP Banská Bystrica 8.–10. júna 1999 / Zost. Dezider Tóth, Katarína Kováčiková.–1. vyd. Banská Bystrica : Adade, 1999.–S. 223–228. : tab.–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.–Bibliogr. odkazy.
ISBN 80–88976–05–7
231. Česi a Slovenské národné povstanie / Zlatica Zudová–Lešková.–Zmienky na s. 256, 257.
In: SNP 1944–vstup Slovenska do demokratickej Európy : zborník vystúpení z medzinárodnej konferencie k 55. výročiu SNP. Múzeum SNP Banská Bystrica 8.–10. júna 1999 / Zost. Dezider Tóth, Katarína Kováčiková.–1. vyd. Banská Bystrica : Adade, 1999.–S. 254–264. : tab.–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.–Bibliogr. odkazy.
ISBN 80–88976–05–7
232. Z mozaiky spojeneckej pomoci Povstaniu / Milan Gajdoš.
In: SNP 1944–vstup Slovenska do demokratickej Európy : zborník vystúpení z medzinárodnej konferencie k 55. výročiu SNP. Múzeum SNP Banská Bystrica 8.–10. júna 1999 / Zost. Dezider Tóth, Katarína Kováčiková.–1. vyd. Banská Bystrica : Adade, 1999.–S. 484–495. : tab.–Vydané pre Múzeum SNP v Banskej Bystrici.–Bibliogr. odkazy. ISBN 80–88976–05–7
233. Pokus o nastolenie moci ľudovej demokracie na Slovensku v roku 1944 a otázka právnej kontinuity Prvej slovenskej republiky / Róbert Letz.–Zmienka na s. 207.
In: Slovenská republika (1939–1945) / Zost. Ján Bobák.
Martin : Matica slovenská, 2000.–S. 202–211.–Bibliogr. odkazy. Reg. menný. Res. angl. ISBN 80–7090–576–X
234. Povstalecká Slovenská národná rada / Pavel Šimunič.–Zmienky na s. 401, 403, 407.
In: Pohľady na slovenskú politiku : geopolitika, Slovenské národné rady, čechoslovakizmus / Miroslav Pecník a kolektív.
Bratislava : VEDA, 2000.–S. 397–417. : fotogr.–Bibliogr. odkazy. Biogr. štúdie. Res. angl., franc., nem. ISBN 80–224–0584–1
235. Spomienky odbojára– / Miroslav Babjak.–Zajatie J. Goliana a R. Viesta.
In: Ročenka odbojárov 2001 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [2000].–S. 45. ISBN 80–968005–3–1
236. Július Nosko : (k nedožitým 94. narodeninám) / Ján Stanislav.–Fotogr.–Zmienky.
In: Ročenka odbojárov 2001 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [2000].–S. 54–57. ISBN 80–968005–3–1

237. Príprava Slovenského národného povstania a prvý bojový let / Belo Kubica. –Fotogr.–Zmienky.
In: Ročenka odbojárov 2001 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [2000].–S. 60–63. ISBN 80–968005–3–1
238. Slobodný slovenský vysielač–informačný zdroj SNP / Jana Odrobiňáková.– Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. nem.–Zmienka na s. 111.
In: Acta Historica Neosoliensia : ročenka Katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici 4 / 2001 / Zost. Karol Fremal, Pavol Martuliak, Vladimír Varinský.–1. vyd.
Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB, 2001.–S. 109–117.
ISBN 80–8055–568–0
239. Piatok trinásteho / Jarmila Golianová.–Osobné spomienky manželky gen. Goliana.
In: Zločiny komunizmu na Slovensku 1948:1989. (2) / Ladislav Takáč, Rudolf Lesňák, Ján Lazar.
Prešov : Michal Vaško, 2001.–S. 94–97. : grafy, mp., sch. tab.–Reg. menný. Zoznamy prenasled. ľudí zo Slovenska a na Slovensku. Uvedené údaje sú aj na CD–ROME, ktorý je súčasťou publikácie. [120] príspev. prenasledovaných ľudí. ISBN 80–7165–314–4 (viaz.) ; ISBN 80–7165–312–8 (súbor)
240. Rašla, Anton: Spomienky spoza mreží. Banská Bystrica, Vyd. Vidas 1998, 253 s.; Zastupoval som československý štát. Prešov, Vyd. Privatpress 2000, 280 s. / Jozef Vicen.–Zmienka na s. 151.
In: Historický zborník 11, č.1 /2001 = Sammelband zur Geschichte 11, Nr. 1 /2001 = Historical volume 11, No.1 /2001.–Martin : Matica slovenská, 2001.–S. 149–158.–Rec.: Spomienky spoza mreží / Anton Rašla.–Banská Bystrica : Vidas, 1998.–Rec.: Zastupoval som Československý štát / Anton Rašla.–[Prešov] : Privatpress, [2000].
241. Slovenské národné povstanie vo vojnovom roku 1944 / Dušan Halaj.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienky na s. 177, 178, 185.
In: Válečný rok 1944 : příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19.–20. října 1999 v Praze / Připravila Zlatica Zudová–Lešková.
Praha : Ministerstvo obrany České republiky–AVIS ; Historický ústav armády České republiky, 2001.–S. 173–195. ISBN 80–7278–077–8
242. 1. československá armáda na Slovensku / Pavol Šimunič.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienka na s. 265.
In: Válečný rok 1944 : příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19.–20. října 1999 v Praze / Připravila Zlatica Zudová–Lešková.
Praha : Ministerstvo obrany České republiky–AVIS ; Historický ústav armády České republiky, 2001.–S. 256–266. ISBN 80–7278–077–8
243. Cesty k prelomu v úsilí československej spravodajskej služby na domácom území / Zlatica Zudová–Lešková.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienky na s. 344.
In: Válečný rok 1944 : příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19.–20. října 1999 v Praze / Připravila Zlatica Zudová–Lešková.
Praha : Ministerstvo obrany České republiky–AVIS ; Historický ústav armády České republiky, 2001.–S. 330–347. ISBN 80–7278–077–8

244. Od uška k ušku / Ladislav Pittner.-Fotogr.-Zmienky.
In: Ročenka odbojárův 2003 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov,
[2002].-S. 50-52.
ISBN 80-968005-5-8
245. Po stopách SNP / Kornel Kubáni.-Fotogr.
In: Ročenka odbojárův 2003 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov,
[2002].-S. 114-117.
ISBN 80-968005-5-8
246. Povstalecká Slovenská národná rada : (na okraj problematiky) / Mária Ševčíková.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienky na s. 166, 167, 168, 169, 170.
In: Slovenská republika očami mladých historikov II. : zborník príspevkov z druhého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 9.-10. apríla 2003 / Zost. Martin Lacko.-1. vyd.
Bratislava : Merkur, 2003.-S. 159-177. ISBN 80-89034-64-0
247. Ján Golian : tichý generál / Ján Korček.-Fotogr.
In: Do pamäti národa : osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia / Slavomír Michálek, Natália Krajčovičová a kolektív.
Bratislava : VEDA, 2003.-S. 183-186. ISBN 80-224-0771-2
248. Rudolf Viest : česť vojaka a generála / Ján Korček.-Fotogr.
In: Do pamäti národa : osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia / Slavomír Michálek, Natália Krajčovičová a kolektív.
Bratislava : VEDA, 2003.-S. 647-650. ISBN 80-224-0771-2
249. Jozef Turanec: hlavný veliteľ slovenskej armády/František Cséfalvay.-Fotogr.
In: Do pamäti národa : osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia / Slavomír Michálek, Natália Krajčovičová a kolektív.
Bratislava : VEDA, 2003.-S. 611-614.
ISBN 80-224-0771-2
250. Július Nosko : generál zootechnikom / František Cséfalvay.-Fotogr.
In: Do pamäti národa : osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia / Slavomír Michálek, Natália Krajčovičová a kolektív.
Bratislava : VEDA, 2003.-S. 431-434.
ISBN 80-224-0771-2
251. Viliam Paulíny : bankár a povstalec / Dušan Halaj.-Fotogr.
In: Do pamäti národa : osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia / Slavomír Michálek, Natália Krajčovičová a kolektív.
Bratislava : VEDA, 2003.-S. 475-478.
ISBN 80-224-0771-2
252. Karol Pekník : stratég povstaleckej armády / Miloslav Čaplovič.-Fotogr.
In: Do pamäti národa : osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia / Slavomír Michálek, Natália Krajčovičová a kolektív.
Bratislava : VEDA, 2003.-S. 479-482. ISBN 80-224-0771-2

253. Anton Pulanich : osamelý generál / Zoltán Katreba.–Fotogr.
In: Do pamäti národa : osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia / Slavomír Michálek, Natália Krajčovičová a kolektív.
Bratislava : VEDA, 2003.–S. 487–490. ISBN 80–224–0771–2
254. Generál Rudolf Viest–slovenský národovec a československý vlastenec / Ján Stanislav, Milan Gajdoš.–Zmienky na s. 25, 27–33, 38–44, 46–50.
In: Zápisky generála Viesta : exil 1939–1944 / Ján Stanislav, Milan Gajdoš, Dezider Tóth. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2003.–S. 7–50. ISBN 80–88842–58–1
255. Vypuknutie SNP v kontexte aktivít československého zahraničného odboja v Londýne / Martin Holák.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienky na s. 37, 38.
In: Slovenská republika očami mladých historikov III : zborník príspevkov z tretieho sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 21.–22. máj 2004. (Povstanie roku 1944) / Zost. Martin Lacko.–1. vyd.
Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2004.–S. 33–47. ISBN 80–89034–75–6
256. SNP, protektorátni tisk a reakce vládních představitelů / Pavel Suk.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienky na s. 98, 101 (otázke povstaniu sa najviac venovalo Nedělní České slovo 8. 4. 1945, v článku zostavenom z výpovedí zajatých generálov Goliana a Viesta).
In: Slovenská republika očami mladých historikov III : zborník príspevkov z tretieho sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 21.–22. máj 2004. (Povstanie roku 1944) / Zost. Martin Lacko.–1. vyd.
Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2004.–S. 79–108. ISBN 80–89034–75–6
257. Zhrdzavená legenda „Železného kapitána“ : (necenzurovaný obraz Jána Juraja Staneka) / Tomáš Klubert.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienky na s. 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 222, 223, 224.
In: Slovenská republika očami mladých historikov III : zborník príspevkov z tretieho sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 21.–22. máj 2004. (Povstanie roku 1944) / Zost. Martin Lacko.–1. vyd.
Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2004.–S. 201–231. ISBN 80–89034–75–6
258. Odchod trnavskej posádky do Povstania / Peter Sokolovič.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Spolupráca s Vojenským ústredím, stretnutie K. Fraňa s Golianom v B. Bystrici a rozkazy pplk. Goliana na s. 279, 280, 281, 282, 284, 285, 291, 293.
In: Slovenská republika očami mladých historikov III : zborník príspevkov z tretieho sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 21.–22. máj 2004. (Povstanie roku 1944) / Zost. Martin Lacko.–1. vyd.
Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2004.–S. 273–300.
ISBN 80–89034–75–6
259. Vznik a pôsobenie Demokratickej strany v SNP / Marek Syrný.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienka na s. 366.
In: Slovenská republika očami mladých historikov III : zborník príspevkov z tretieho sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 21.–22. máj 2004. (Povstanie roku 1944) / Zost. Martin Lacko.–1. vyd.
Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2004.–S. 359–378.
ISBN 80–89034–75–6

260. Odboj, Slovenské národné povstanie a Ladislav Novomeský / Karol Fremal.- Zmienka na s. 14.
In: Humanistické tradície v literárnom odkaze Slovenského národného povstania : zborník príspevkov z odborného seminára k 60. výročiu Slovenského národného povstania a 100. výročiu narodenia Ladislava Novomeského / Zost. Soňa Šváčová.
Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2004.-S. 5-18.
ISBN 80-85169-76-2
261. Mocnosti protifašistickej koalície a ozbrojený zápas v SNP / Ján Stanislav.
In: Humanistické tradície v literárnom odkaze Slovenského národného povstania : zborník príspevkov z odborného seminára k 60. výročiu Slovenského národného povstania a 100. výročiu narodenia Ladislava Novomeského / Zost. Soňa Šváčová.
Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2004.-S. 19-43.
ISBN 80-85169-76-2
262. Zaživa v Bystrici.-Profil generála Jána Goliana.
In: Vo veľkej vojne malá vojna : návraty k Slovenskému národnému povstaniu, jeho dejiskám a dejateľom 1944-2004 / Vladimír Babnič.-1. vyd.
Bratislava : Prima art, 2004.-S. 11-[17].
ISBN 80-968839-4-1
263. Aj počas bojov znela majestátna hudba / Ladislav Pittner.-Fotogr.-J. Golian a vojenská hudba. Slobodný slovenský vysielateľ v Banskej Bystrici.
In: Ročenka odbojárov 2005 / Zost. Milan Piovarči a kolektív.
Bratislava : Ústredná rada Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, [2004].-S. 84-86.
ISBN 80-968005-8-2
264. Protivníci 2. slovenskej partizánskej brigády gen. M. R. Štefánika / Marián Uhrin.-Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. nem.-Zmienka na s. 127.
In: Acta Historica Neosoliensia : ročenka Katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici 8 / 2005 / Zost. Rastislav Kožiak, Imrich Nagy.-1. vyd.
Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB, 2005.-S. 127-136.
ISBN 80-8083-173-4
265. Slovenské národné povstanie a Sovietsky zväz : (príspevok do diskusie o sovietskej pomoci SNP) / Karol Fremal.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienky na s. 276, 277.
In: Acta Historica Neosoliensia : ročenka Katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici 8 / 2005 / Zost. Rastislav Kožiak, Imrich Nagy.-1. vyd.
Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB, 2005.-S. 275-278.
ISBN 80-8083-173-4
266. Ján Golian / F. Cs.-Fotogr.
In: Vojenské osobnosti československého odboje 1939-1945.
Praha : Vojenský historický ústav ; Bratislava : Vojenský historický ústav, 2005.-S. 82-83. ISBN 80-7278-233-9

State a články v periodikách

267. Boj plk. Kanáka a Zverina proti pučistom.
In: Slováč.- (25. 11. 1944).
268. Banská Bystrica–medzník histórie Slovenského národa / –jd-.
In: Čas.- (26. 08. 1945), s. 23.
269. In memoriam Ján Golian / J. Šenšel.
In: Čas.-Č. 156 (28. 10. 1945), s. 2.
270. Zrada či náhoda? / (jk).–Podrobnosti o zajatí gen. Viesta a gen. Goliana v Bukovci pri Ondreji nad Hronom.
In: Čas.-Č. 236 (1946), s. 7.
271. Generál Golian / M. Ferjenčík.
In: Matičné čítanie.-Č. 3 (1946), s. 66–68.
272. Generál Ján Golian / Štefan Miškovič.
In: Považský hlas.-Č. 35–36 (1946), s. 6.
273. Spomienkový večer na gen. Viesta a gen. Goliana v Košiciach [17. 12. 1946].
In: Čas.-Č. 247 (1946), s. 4.
274. Generál Golian–veliteľ 1. čs. armády na Slovensku / M. Ferjenčík.
In: Národná obroda.-Č. 182 (11. 08. 1946), s. 5.
275. Cesta do povstania / Jozef Lettrich.
In: Čas.-Č. 192 (29. 08. 1946), s. 1.
276. Prvý vojenský veliteľ povstania / M. Polák.
In: Národná obroda.-Č. 197 (29. 08. 1946), s. 3–4.
277. Generál Ján Golian.
In: Mladý život.-Č. 7 (1946/47), s. 3
278. Generál Ján Golian / (ev).
In: Hlas práce.-Č. 20 (1947), s. 4.
279. Spomínáme na div. gen. Jána Goliana.
In: Obrana ľudu.-Č. 22 (1947), s. 4.
280. Spomínáme na Jána Goliana / (elbé).
In: Národný front.-Č. 5 (1947), s. 2.
281. Generál Golian / M. Polák.
In: Čas.-Č. 17 (22. 01. 1947), s. 2.
282. Československí generáli Rudolf Viest a Ján Golian.
In: Obrana ľudu.-Roč. 28, č. 197–198 (29. 08. 1947), s. 7.

283. Generál Golian / M. Polák.
In: Odkaz SNP.–Roč. 2, č. 2 (1947), s. 19–20.
284. Ján Golian / M. Polák.
In: Nové prúdy.–Roč. 3, č. 8 (1947), s. 26–28.
285. Tri Duby a história ich Kombinovanej letky / Dušan Slavkovský.–Pozn. –Zmienka na s. 24.
In: Sborník Ústavu Slovenského národného povstania.–Roč. 1, č. 1 (1949), s. 23–39.
286. Odbor vŕseslavianskeho hnutia pre oblasť karpatskú, krajinu slovenskú.–Obsahuje: Rozkaz č. 21; Robotníci (Leták Pracovného výboru KSS z januára 1945); Dôverný rozkaz Veliteľstva 1. československej armády v Banskej Bystrici č. 2 zo dňa 1. septembra; Rozkaz Veliteľstva 1. čs. armády v B. Bystrici č. 2 podpísaný náčelníkom štábu veliteľstva pplk. gšt. Jánom Golianom, s. 48–50.
In: Sborník Ústavu Slovenského národného povstania.–Roč. 1, č. 1 (1949), s. 44–50.
287. Povstanie a Sovietsky sväz / Gustáv Husák.–Zmienky na s. 130, 131.
In: Sborník Ústavu Slovenského národného povstania.–Roč. 1, č. 3 (1949), s. 129–136.
288. Vojenský význam povstania / Karol Šmidke.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienky na s. 140, 147
In: Sborník Ústavu Slovenského národného povstania.–Roč. 1, č. 3 (1949), s. 137–148.
289. Sklabinský prínos do povstania / Ján Keveš.–Zmienka na s. 36.
In: Sborník Ústavu Slovenského národného povstania.–Roč. 2, č. 1 (1950), s. 33–46.
290. Slovenské povstanie roku 1944 (Dokončenie) / Ivan Ivanovič Udal'cov.–Mp. –Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienka na s. 84.
In: Sborník Ústavu Slovenského národného povstania.–Roč. 2, č. 2 (1950), s. 70–86.
291. Slovenské národné povstanie r. 1944 / Bohuslav Graca.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienky na s. 29, 30, 31, 32, 33.
In: Historický časopis.–Roč. 2, č. 1 (1954), s. 3–38.
292. Vedecká konferencia o Slovenskom národnom povstaní/ Podľa stenografického zápisu z konferencie sprac. Miroslav Kropilák.–Z konferencie k 10. výročiu SNP v Bratislave v dňoch 8.–9. decembra 1953.–Zmienky na s. 108, 118.
In: Historický časopis.–Roč. 2, č. 1 (1954), s. 105–120.
293. Doterajší stav bádania o Slovenskom národnom povstaní / Miroslav Kropilák.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienka na s. 129.
In: Historický časopis.–Roč. 2, č. 1 (1954), s. 121–138.

294. Miloš Gosiorovský, Slovenské národné povstanie / B. Graca.–Zmienky na s. 235, 236.
In: Historický časopis.–Roč. 3, č. 2 (1955), s. 233 –237.–Rec.: Slovenské národné povstanie / Miloš Gosiorovský.–Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1954.
295. Slovensko za fašistickej nadvlády a boj slovenského ľudu za obnovenie ČSR / B. Graca.–Zmienka na s. 271.
In: Historický časopis.–Roč. 3 (1955).–[Príl.] Dejiny Slovenska (tézy) / Kol. aut.; red. Ludovít Holotík.–Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1955.–S. 262–276.
296. Úloha a činnosť dvoch východoslovenských divízií v Slovenskom národnom povstaní / Ján Tóth.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–Zmienky na s. 509, 510, 512, 513, 514, 515, 516.
In: Historický časopis.–Roč. 7, č. 4 (1959), s. 501–519.
297. Miroslav Kropilák, Účasť vojakov v Slovenskom národnom povstaní, SAV, Bratislava 1960. Strán 168 / Jozef Jablonický.–Zmienky na s. 105, 106.
In: Historický časopis.–Roč. 10, č. 1 (1962), s. 105–108.–Rec.: Účasť vojakov v Slovenskom národnom povstaní / Miroslav Kropilák.–Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1960.
298. Pripojenie trnavskej posádky k Slovenskému národnému povstaní/Jozef Jablonický.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. rus.–Zmienky na s. 530, 532, 533, 541.
In: Historický časopis.–Roč. 10, č. 4 (1962), s. 529–546.
299. Niektoré otázky okolo hodnotenia Slovenského národného povstania / Samo Falčan.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. franc.–Zmienky na s. 176, 177.
In: Historický časopis.–Roč. 12, č. 2 (1964), s. 161–185.
300. Slovenské národné povstání–začátek národní a demokratické revoluce v Československu / Milan Hübl.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. franc.–Zmienka na s. 523.
In: Historický časopis.–Roč. 12, č. 4 (1964), s. 519–534.
301. Ako to v skutočnosti bolo : nový pohľad na úlohu Viesta a Goliana v SNP / Jaroslav Šolc.
In: Kultúrny život.–Roč. 19 (1964), s. 17.
302. K vojenským otázkam prípravy SNP / Milan Gajdoš.
In: Smer.–Roč. 16, č. 30 (1964), s. 4.
303. Kronika veľkých udalostí (3) : hľadá sa vojenský veliteľ povstalcov / Jozef Jablonický.
In: Smena.–Roč. 17, č. 111 (09. 05. 1964), s. 3.
304. Kronika veľkých udalostí (4) : KSS marí pikle Londýna / Jozef Jablonický.
In: Smena.–Roč. 17, č. 127 (28. 05. 1964), s. 4.
305. Kronika veľkých udalostí (5) : v krajine silnie sieť odboja / Jozef Jablonický.
In: Smena.–Roč. 17, č. 127 (28. 05. 1964), s. 4.

306. Kronika veľkých udalostí (6) : ticho pred búrkou / Jozef Jablonický.
In: Smena.-Roč. 17, č. 138 (10. 06. 1964), s. 4.
307. Cesta delegácie SNR do Moskvy : pokus riešiť hlavnú vojenskú otázku Povstania: koordináciu akcií so Sovietskou armádou / Jozef Jablonický.-20 rokov Šmidkeho misie. Golianova separátna akcia. Ako Čatloš pripravoval palácový prevrat.
In: Práca.-Roč. 19, č. 184 [správne má byť 185] (04. 08. 1964), s. 3.
308. Diskusia z vedeckej konferencie o Slovenskom národnom povstaní / Spracované na základe stenografického záznamu.-Diskusné príspevky, ktoré odzneli na konferencii k 20. výročiu SNP v Smoleniciach v dňoch 8.-10. júna 1964.-Zmienky na s. 65, 83.
In: Historický časopis.-Roč. 13, č. 1 (1965), s. 54-106.
309. Dejinná križovatka. (Slovenské národné povstanie-predpoklady a výsledky). VPL, Bratislava 1964. Strán 527 / Samo Falčan.-Zmienka na s. 258.
In: Historický časopis.-Roč. 13, č. 2 (1965), s. 254-259.-Rec.: Dejinná križovatka : (Slovenské národné povstanie-predpoklady a výsledky) / Ferdinand Beer a kol.-Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1964.
310. Čs. vojenská správa v období druhej svetovej války / Dana Nývltová.-Zmienka na s. 595.
In: Historie a vojenství.-Č. 4 (1965), s. 583-628.
311. Príspevok k otázke príčin nezapojenia bratislavskej vojenskej posádky do Slovenského národného povstania / Ján Pivovarčí.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienka na s. 776-779.
In: Historie a vojenství.-Č. 5 (1965), s. 773-788.
312. Slovenské národné povstanie-Dokumenty (zostavil a poznámkami opatril V. Prečan), Bratislava 1966. Strán 1200 / Miroslav Kropilák.-Zmienka na s. 641.
In: Historický časopis.-Roč. 14, č. 4 (1966), s. 638-646.-Rec.: Slovenské národné povstanie : dokumenty / Zost., predslov a pozn. napísal Vilém Prečan.-Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry ; Pravda, 1966.
313. Čisté epoety: k nedožitej šesťdesiatke generála Jána Goliana / Viliam Šalgovič.-Fotogr.
In: Predvoj.-Roč. 2, č. 1 (1966), s. 4-5.
314. Taký bol Golian / Ondrej Viazanica, Milan Gajdoš.
In: Predvoj.-Roč. 2, č. 7 (1966), s. 16.
315. „Bláznivá ilúzia“: (Fakty z berlínskych výsluchov generálov Viesta a Goliana na jeseň 1944). In: Predvoj.-Roč. 2, č. 35 (1966), s. 5, 10-11.
316. Veliteľ povstaleckej armády : k nedožitým šesťdesiatinám generála Jána Goliana / Viliam Šalgovič.
In: Protifašistický bojovník.-Roč. 9, č. 1 (1966), s. 10-11.
317. Generál Ján Golian-prvý veliteľ povstaleckej armády / Jaroslav Šolc.
In: Obrana lidu.-Roč. 25, č. 4 (1966), s. 2.

318. Prvý povstalecký vojak : k nedožitej šesťdesiatke generála Jána Goliana / Milan Gajdoš.–Fotogr.
In: Smer.–Roč. 18, č. 21 (25. 01. 1966), s. 1, 3.
319. Generál Ján Golian–prvý veliteľ povstaleckej armády / Jaroslav Šolc.
In: Pravda.–Roč. 47, č. 25 A (26. 01. 1966), s. 3.
320. Návrat generála Povstania : hrdinský život veľkého bojovníka SNP / Milan Gajdoš.–Fotogr.
In: Roľnícke noviny.–Roč. 21, č. 22 (26. 01. 1966), s. [1–4].
321. Dni vyčkávania : tragédia dvoch východoslovenských divízií a ich veliteľa za povstania / Jozef Jablonický.–Fotogr.–Generál Augustín Malár, jeho stanovisko k Povstaniu. Postoj exilovej vlády v Londýne a Jána Goliana k Malárovi.
In: Práca.–Roč. 21, č. 207 (28. 08. 1966), s. 3.
322. Tragédia bojovníka : k rehabilitácii generála Jána Goliana / Milan Gajdoš.
In: Roľnícke noviny.–Roč. 22 (20. 04. 1968), s. 7.
323. Generál Ján Golian / Jarmila Golianová.–Fotogr.
In: A revue.–Roč. 22, č. 13 (1969), s. 13.
324. Generál : podľa spomienok divízneho generála Jána Goliana, popraveného fašistami v Berlíne / Sprac. Peter Srieň.
In: Nové slovo.–Roč. 11, č. 25–26 (1969), s. 16.
325. Pod pláštikom Veliteľstva pozemného vojska : štvrtstoročie od vzniku vojenského ústredia / Jozef Jablonický.–Fotogr.
In: Práca.–Roč. 24, č. 86 (12. 04. 1969), s. 5.
326. Leto pred povstaním : spomíname na udalosti minulých desaťročí / Anton Rašla.–Fotogr.–O stretnutiach s Karolom Šmidkem, Gustávom Husákom, Jánom Golianom v Banskej Bystrici a ďalšími organizátormi SNP.
In: Práca.–Roč. 24, č. 168 (19. 07. 1969), s. 7.
327. Krvavý Biely Potok : rozpomienky veliteľa povstaleckej obrany na Bielom Potoku [3.] / Miloš Vesel ; [zaznamenal] Juraj Sidorenko.–Fotogr.
In: Práca.–Roč. 24, č. 172 (24. 07. 1969), s. 5.
328. Plán povstania : dva varianty oslobodenia v roku 1944 / Jozef Jablonický.–Fotogr.–V rubrike 25. výročie SNP.–Delegácia SNR na jednaniach v Moskve.
In: Práca.–Roč. 24, č. 177 (30. 07. 1969), s. 4.
329. Prečo zlyhalo povstanie v Karpatoch : spomíname na udalosti minulých desaťročí / Anton Rašla.–Fotogr.–Korešpondencia pplk. Jána Goliana s ministrom obrany, generálom Ingrom v Londýne.
In: Práca.–Roč. 24, č. 180 (02. 08. 1969), s. 7.
330. Zoskok na Ploskej : sprostredkovateľ spojenia s Moskvou / Július Chovan.–Fotogr.–V rubrike 25. výročie SNP.–Stretnutie Michala Pavloviča s Golianom.
In: Práca.–Roč. 24, č. 182 (05. 08. 1969), s. 5.

331. Štatárium nad Slovenskom : spomínáme na udalosti spred 25 rokov / Jozef Jablonický.-Fotogr.
In: Práca.-Roč. 24, č. 186 (09. 08. 1969), s. 7.
332. Generál Ján Golian (1906-1945) : nedožili sa týchto dní / (ma).-Fotogr.-Profil.
In: Práca.-Roč. 24, č. 196 (21. 08. 1969), s. 5.
333. V prvých chvíľach Povstania : zneškodnenie fašistických exponentov na veliteľstve pozemných vojsk v Banskej Bystrici / Karol Jurík.-V rubrike 25. výročie SNP.
In: Práca.-Roč. 24, č. 196 (21. 08. 1969), s. 5.
334. Generál Rudolf Viest (1890-1945): nedožili sa týchto dní/(ma).-Fotogr.-Profil.
In: Práca.-Roč. 24, č. 197 (22. 08. 1969), s. 5.
335. Konec generálů Viesta a Goliana / Milan Vároš.-Fotogr.
In: Mladá fronta.-Roč. 14 (27. 08. 1969), s. 3.
336. V predvečer Povstania : búrlivé chvíle Slovenska pred ozbrojeným zápasom / Jozef Jablonický.-Fotogr.-Vojenské rozkazy gen. Goliana.
In: Práca.-Roč. 24, č. 202 (28. 08. 1969), s. 5.
337. Lavína sa pohla : rozkaz znel: obsadiť Banskú Bystricu. Stretnutie s Radvanskými kasárňami ... (inc.) / Alexander Bachnár.-Fotogr.-Spomienky Jozefa Podhoru, člena Jegorovovej brigády.
In: Práca.-Roč. 24, č. 203 (29. 08. 1969), s. 5.
338. Temná noc v Bukovci : tu zlapali do zajatia generálov SNP / Juraj Sidorenko.-Fotogr.-Podľa rozprávania tajomníka NV Jána Šagáta.
In: Práca.-Roč. 24, č. 258 (03. 11. 1969), s. 3.
339. Jozef Jablonický, Z ilegality do Povstania. (Kapitoly z občianskeho odboja.) Bratislava 1969. Strán 530 / Miroslav Kropilák.-Zmienky na s. 293, 296.
In: Historický časopis.-Roč. 18, č. 2 (1970), s. 292-299.-Rec.: Z ilegality do Povstania : kapitoly z občianskeho odboja / Jozef Jablonický.-1. vyd.-Bratislava : Epoque, 1969.
340. Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní/Gustáv Husák.-Pokračovanie.
In: Bojovník.-Roč. 4, č. 33 (1972), s. 3.
341. Žena-vlastenka-internacionalistka / (ea).-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 4, č. 43 (1972), s. [7].
342. K metodologickým otázkam vojenskej stránky Slovenského národného povstania / Ján Pivovaráč.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienka na s. 283.
In: Historie a vojenství.-Č. 1-2 (1972), s. 282-288.
343. Venohr, Wolfgang: Aufstand für die Tschechoslowakei. Der Slowakische Freiheitskampf von 1944. Hamburg 1969. 382 s / L. Suško.-Zmienka na s. 464.
In: Historický časopis.-Roč. 21, č. 3 (1973), s. 461-466.-Rec.: Aufstand für die Tschechoslowakei : Der Slowakische Freiheitskampf von 1944 / Wolfgang Venohr.-Hamburg : Christian Wegner Verlag, 1969.

344. K vojnovno-ekonomickým predpokladom Slovenského národného povstania / Ján Pivovarčí.-Tab.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienka na s. 173.
In: Historie a vojenství.-Č. 1 (1973), s. 147-173.
345. Boj o armádu / I. Kamenec.-Vznik Vojenského ústredia.
In: Bojovník.-Roč. 5, č. 5 (1973), s. 4.
346. Slovenské národné povstanie / Ján Pivovarčí.
In: Historie a vojenství.-Č. 3 (1974), s. 31-49.
347. Partizáni v obrane oslobodeného územia / Ján Šimovček a kol.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienky na s. 74, 78.
In: Historie a vojenství.-Č. 3 (1974), s. 73-102.
348. Českoslovenští letci v SSSR / Eduard Čejka.-Bibliogr. odkazy. Pozn.
In: Historie a vojenství.-Č. 5 (1974), s. 42-63.
349. K základným vojenským problémům Slovenského národního povstání / Miroslav Broft.-Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl.-Zmienky na s. 516, 522.
In: Historický časopis.-Roč. 22, č. 4 (1974), s. 513-539.
350. Miesto a význam Slovenského národného povstania v dejinách Československa a v boji európskych národov proti fašizmu/Viliam Plevza.
-Fotogr.-Zmienka na s. 18.
In: Nové slovo.-Roč. 16, č. 15 (1974), s. 16-19.
351. Zo zápasu našich národov za slobodu. 11 : zápas o armádu v prípravách Slovenského národného povstania / Vlastimil Kupka.
In: Nové slovo.-Roč. 16, č. 17 (1974), s. 12.
352. Zo zápasu našich národov za slobodu. 13 : koordinácia akcií SNP s akciami Sovietskej armády / Milan Filo.
In: Nové slovo.-Roč. 16, č. 20 (1974), s. 12.
353. Zo zápasu našich národov za slobodu. 18 : nástup do Povstania (II.) / Viliam Plevza.
In: Nové slovo.-Roč. 16, č. 24 (1974), s. 12.
354. Zo zápasu našich národov za slobodu. 19 : nástup do Povstania (III.) / Viliam Plevza ; fotogr. I. Grossmann.-Fotogr.
In: Nové slovo.-Roč. 16, č. 25 (1974), s. 12.
355. Zo zápasu našich národov za slobodu. 20 : východoslovenské divízie a Povstanie / Irena Roháčová.
In: Nové slovo.-Roč. 16, č. 26 (1974), s. 12.
356. Čremošné, svedok porady SNR.
In: Matičné čítanie.-Roč. 7, č. 5 (1974), s. 8.
357. Zo zápasu našich národov za slobodu. 24 : ozbrojené sily Povstania (II.) / Irena Roháčová.
In: Nové slovo.-Roč. 16, č. 30 (1974), s. 12.

358. Zo zápasu našich národov za slobodu. 30 : revolučný odkaz povstaleckého rozhlasu I. / Ondrej Laciak. In: *Nové slovo*.-Roč. 16, č. 37 (1974), s. 12.
359. Bystrica žije / Viliam Plevza ; ilustr. Milan Sirkovský.-Obr. In: *Nové slovo*.-Roč. 16, č. 44 (1974), s. [1]-10.
360. Hrdinské postavy dní minulých i súčasných (24) : Golian, zatknite Kružliaka! / Geňo Peňkovský.-Fotogr. In: *Smena*.-Roč. 27, č. 183 (05. 08. 1974), s. 3.
361. Hrdinské postavy dní minulých i súčasných (25) : raz v utorok ráno / Emília Herzogová ; fotogr. Jozef Baran.-Fotogr. In: *Smena*.-Roč. 27, č. 189 (12. 08. 1974), s. 3.
362. Obrana prechodov na Banskú Bystricu pri Čremošnom v SNP / Pavel Bosák.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienka na s. 98. In: *Historie a vojenství*.-Roč. 26, č. 6 (1977), s. 86-101.
363. Bojové operácie na severozápadnom úseku frontu Slovenského národného povstania/Pavel Bosák.-Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl., rus., franc.-Zmienka na s. 381. In: *Historický časopis*.-Roč. 26, č. 1 (1978), s. 379-394.
364. Komando smrti / Pavel Bosák. In: *Československý voják*.-Roč. 28, č. 24 (1979), s. 42-45.
365. Na čele príprav celonárodného povstania: k 35. výročiu Slovenského národného povstania / Ján Šimovček.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienky na s. 17, 18, 25. In: *Historie a vojenství*.-Roč. 28, č. 4 (1979), s. 3-25.
366. Historický základ novú, ľudovú a demokratickú čs. armády (II.) / Eduard Čejka, Ján Lipták.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienka na s. 65. In: *Historie a vojenství*.-Roč. 28, č. 2 (1979), s. 55-77.
367. Bojová činnosť vojakov s partizánmi pri obrane povstaleckého územia / Pavel Bosák.-Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl., rus., nem.-Zmienky na s. 655, 658, 659, 661. In: *Historický časopis*.-Roč. 29, č. 5 (1981), s. 653 -664.
368. Miesto a úloha VI. taktickej skupiny v obrane povstaleckého územia / Pavol Šimunič ; do tlače odporúčal Marián Hronský.-Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl., rus., franc.-Zmienka na s. 571. In: *Historický časopis*.-Roč. 31, č. 4 (1983), s. 571-597.
369. Historické miesto Slovenského národného povstania 1944 / Viliam Plevza.-Zmienka na s. 359. In: *Historický časopis*.-Roč. 32, č. 3 (1984), s. 353.
370. Vytvorenie jednotného protifašistického Národného frontu na strednom Slovensku / Karol Fremal, Vojtech Korim ; štúdiu posúdil Ivan Kamenec.-Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl., rus., franc.-Zmienka na s. 385. In: *Historický časopis*.-Roč. 32, č. 3 (1984), s. 365-388.

371. K problematike revolučnodemokratických a politicko-mocenských aspektov Slovenského národného povstania / Jaroslav Chovanec.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl., rus., franc.–Zmienky na s. 393, 397, 399, 401.
In: Historický časopis.–Roč. 32, č. 3 (1984), s. 389–416.
372. Cestami víťazstiev : Vojenské ústredie Slovenskej národnej rady / Pavol Šimunič.
In: Bojovník.–Roč. 29, č. 16 (1984), s. [6]–[7].
373. Príprava ozbrojených zložiek protifašistického odboja / V. Plevza.–Prevzaté z Trvalé hodnoty (skrátene).
In: Bojovník.–Roč. 29, č. 30 (1984), s. [8].
374. Cestami víťazstiev : delegácia SNR / Pavol Šimunič.
In: Bojovník.–Roč. 29, č. 31 (1984), s. [4].
375. 1. československá armáda na Slovensku / P. Šimunič.
In: Bojovník.–Roč. 29, č. 39 (1984), s. 6.
376. Mlčať nie je vždy zlato / Ondrej Laciak.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 29, č. 43 (1984), s. [8].
377. Cestami víťazstiev : vojenský plán povstania / Pavol Šimunič.
In: Bojovník.–Roč. 29, č. 66 (1984), s. [6]–[7].
378. Proklamace Vojenského revolučního vedení z 30. srpna 1944 / Ján Golian.
In: Zápisník.–Č. 18 (1984), s. 23.
379. K niektorým problémom uplatňovania vedúcej úlohy KSS v partizánskom hnutí za druhej svetovej vojny / Ján Šimovček.–Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl., rus. franc.–Zmienka na s. 355.
In: Historický časopis.–Roč. 33, č. 3 (1985), s. 329–368.
380. Bosák, P.: Štefanský, V.: Armáda v Slovenskom národnom povstaní / V. Štefanský.–V rubrike Listy redakcii.–Autor príspevku reaguje na recenziu knihy V. Štefanského Armáda v Slovenskom národnom povstaní, ktorá bola uverejnená v Historickom časopise.–Roč. 33, č. 1 (1985), s. 101–105.–Zmienka na s. 937.
In: Historický časopis.–Roč. 33, č. 6 (1985), s. 937.
381. Vedeli sme, kde je naše miesto : na partizánske boje v okolí P. Bukovca spomína Ing. Ján Chromek / Ján Chromek.
In: Priekopník.–Roč. 17, č. 10 (1989), s. [5].
382. Odkaz SNP naplňajú tvorivou prácou : pred 45 rokmi bombardovali rafinériu v Dubovej / Milan Navrátil.–Fotogr.
In: Priekopník.–Roč. 17, č. 35 (1989), s. [2].
383. Slobodný slovenský vysielateľ / Karol Horváth ; fotogr. Jozef Janovec.–Fotogr.
In: Priekopník.–Roč. 17, č. 35 (1989), s. [3].
384. Posledný boj veliteľov Povstania / Milan Navrátil.–Obr.
In: Priekopník.–Roč. 17, č. 45 (1989), s. 4.

385. Náčelník štábu 1. ČSA na Slovensku generálmajor Július Nosko: „Pomoc Červenej armády bola rozhodujúca“ / Milan Navrátil.–Fotogr.–Článok obsahuje list J. Nosku z 29. 8. 1984. In: Priekopník.–Roč. 17, č. 45 (1989), s. [7].
386. Spomienka na generálov : úprimné poďakovanie redakcii i autorovi / (rp).–Reakcia čitateľa Vladimíra Tišliara. In: Priekopník.–Roč. 17, č. 47 (1989), s. [2].
387. Z málo známych kapitol Slovenského národného povstania : posledný boj veliteľov Povstania / Milan Navrátil.–Fotogr. In: Priekopník.–Roč. 17, č. 45 (1989), s. [4].
388. Ohlas na článok : posledný boj veliteľov Povstania / Jarmila Golianová so synom Ivanom. In: Priekopník.–Roč. 17, č. 48 (1989), s. [2].
389. Generál Ján Golian / Ján Stanislav.–Fotogr. In: Literárny týždenník.–Roč. 2, č. 34 (1989), s. 12–13.
390. Svedectvo manželky generála Jána Goliana/Milan Gajdoš, Jarmila Golianová. In: Bojovník.–Roč. 34, č. 34–35 (1989), s. 11.
391. Z odboja do revolúcie / Pavol Šimunič.–Fotogr. In: Bojovník.–Roč. 34, č. 34–35 (1989), s. [16].
392. Bratia Veselovci : história SNP je neodmysliteľne spätá s menami štyroch súrodencov / Milan Gajdoš.–V rubrike Prechádzky naším krajom. In: Smer.–Roč. 41, č. 170 (21. 07. 1989), s. [8].
393. Chronologický prehľad udalostí / Ľubica Rezníková. In: Smer.–Roč. 41, č. 191 (15. 08. 1989), s. [3].
394. Svedectvo statočnosti : zo spomienok Alexeja Asmolova / Alexej Asmolov, [podľa SL spracovala (vI)] ; ilustr. A. Šida.–Obr. In: Smer.–Roč. 41, č. 200 (25. 08. 1989), s. [13].
395. Indexy na smrť / Emil Semanco, Július Chovan. In: Smena na nedeľu.–Roč. 23 (41), č. 34 (200 a) (25. 08. 1989), s. 3.
396. Po stopách jednej košeľe / Ľubica Rezníková. In: Smer.–Roč. 41, č. 201 (26. 08. 1989), s. [3].
397. Veliteľ povstaleckej armády / Milan Gajdoš.–Fotogr. In: Smer.–Roč. 41, č. 201 (26. 08. 1989), s. [3].
398. Chronologický prehľad udalostí / Ľubica Rezníková.–Fotogr. In: Smer.–Roč. 41, č. 202 (27. 08. 1989), s. [6].
399. Chronologický prehľad udalostí / Ľubica Rezníková. In: Smer.–Roč. 41, č. 204 (30. 08. 1989), s. [3].
400. Chronologický prehľad udalostí / Ľubica Rezníková. In: Smer.–Roč. 41, č. 213 (09. 09. 1989), s. [3].

401. Chronologický prehľad udalostí / Lubica Rezníková.
In: Smer.-Roč. 41, č. 215 (12. 09. 1989), s. [3].
402. Chronologický prehľad udalostí / Lubica Rezníková.
In: Smer.-Roč. 41, č. 216 (13. 09. 1989), s. [3].
403. Chronologický prehľad udalostí / Lubica Rezníková.
In: Smer.-Roč. 41, č. 222 (20. 09. 1989), s. [3].
404. Američania v Povstaní / Čestmír Sládek.
In: Smer.-Roč. 41, č. 222 (20. 09. 1989), s. [8].
405. Pamätné miesta SNP : Pohronský Bukovec / Milan Gajdoš.
In: Smer.-Roč. 41, č. 283 (01. 12. 1989), s. 12.
406. Vedecká konferencia k 45. výročiu Slovenského národného povstania / E. Kázmerová.-Konferencia sa konala v Banskej Bystrici v dňoch 20.-22. 6. 1989.-Zmienka na s. 142.
In: Historický časopis.-Roč. 38, č. 1 (1990), s. 141-143.
407. Armádny generál Rudolf Viest / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 2 (1990), s. 11.
408. Docenta PhDr. Júliusa Chovana ... (inc.).-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 4 (1990), s. 2.
409. Krajania na nás nezabudli : Dr. Martin Kvetko na Slovenskom zväze protifašistických bojovníkov / Pavol Zavarský.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 5 (1990), s. [1]-2.
410. Východoslovenská armáda a Slovenské národné povstanie / Eubomír Sobek, Rudolf Galbavý.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 6 (1990), s. 5.
411. Osudy pomníkov generálov / Milan Gajdoš.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 8 (1990), s. 4.
412. Z Bari na Tri Duby (1): osudy americkej misie v SNP.-Fotogr.- (Pokračovanie).
-In: Bojovník.-Roč. 35, č. 10 (1990), s. [12].
413. Bojovník od Tobruku, dukelský hrdina / František Novek.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 12 (1990), s. [12].
414. Z listu pani Golianovej / Ján Samák.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 15 (1990), s. 5.
415. Úpravy expozície Múzea SNP / Stanislav Mičev.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 15 (1990), s. 6.
416. Poznal som pána Goliana / I. I. Skripka.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 18 (1990), s. 4.
417. Spomienka na generála Viesta / A. Petrák.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 19-20 (1990), s. 6.

418. Oneskorené rozhodnutia / Pavel Bosák.-(Pokračovanie).-V pokračovaniach článku nie je o Golianovi zmienka.-Reakcia na článok sovietskeho historika Alexandra Marčenk: „Boje v Karpatoch-od porážok k víťazstvu“.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 21 (1990), s. [5].
419. Anketa Bojovníka / Miroslav Kováč.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 22 (1990), s. 3.
420. Slovenský Wallenberg?/Rastislav Seneši. V rubrike Naša poznámka.-Zamyslenie nad pravdivosťou informácie o Golianovi a Viestovi po oslobodení Flossenbergu.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 24 (1990), s. 2.
421. Vážiť si slobodu / V. Hujík.-V rubrike O čom uvažujeme.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 25 (1990), s. 6.
422. Koniec „dvornej“ histórie / Ladislav Takáč.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 30 (1990), s. 8.
423. Zamyslenie nad propagáciou / (ab).-Obr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 31 (1990), s. 6.
424. Francúzsky hrdina Slovenska / Imrich Chorvát.-Paul-Maxime Donnadieu.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 32 (1990), s. 4.
425. Publikačná aktivita Múzea SNP / -sm-.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 32 (1990), s. 10.
426. Velitelia 1. československej armády na Slovensku / Pavol Šimunič.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 34 (1990), s. 3.
427. Plukovník Jozef Dobrovodský / Dušan Halaj.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 34 (1990), s. [6].
428. V Banskej Bystrici bolo aj slávnostné odhalenie ... (inc)/Rudolf Marejka.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 35-36 (1990), s. 2.
429. Hrdinka SNP-Mária Gulovičová / Čestmír Sládek.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 35-36 (1990), s. 7.
430. Správna strana barikády : povstanie očami historika dr. J. Jablonického, CSc. / J. Jablonický, G. Hajdani.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 35-36 (1990), s. [8].
431. Manganese / Jozef Jablonický.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 35-36 (1990), s. [9].
432. Hrdé a dôstojné oslavy / Rudolf Marejka.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 37 (1990), s. [1].
433. Vyhlásenie na Donovaloch.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 37 (1990), s. 5.
434. Veniec nevädnucci : spomienka na francúzskych partizánov / Andrej Sarvaš.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 37 (1990), s. 5.

435. Pamätné tabule Povstania / Rudolf Marejka.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 37 (1990), s. 6.
436. Podnetná beseda o SNP / Emil Mistrík.-V rubrike Slovo majú čitatelia.-Martin Kvetko, Jarmila Golianová, Jozef Jablonický v Prahe besedovali o SNP.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 40 (1990), s. 5.
437. Náš Bojovník / Oľga Oravcová.-V rubrike O čom uvažujeme.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 42 (1990), s. 2.
438. Persona non grata / Stanislav Mičev.-Fotogr.-O Petrovi Zaťkovi, Golianovi, Noskovi.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 43 (1990), s. [4]-[5], 6-7.
439. Nové publikácie Múzea SNP v Banskej Bystrici.-V rubrike Bojovník odporúča.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 44 (1990), s. 2.
440. Zdvihla sa opona : v Zborníku Múzea SNP nové historické fakty nielen o SNP / Jana Niederlandová.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 46 (1990), s. 5.
441. Čatlošov plán / Ladislav Takáč.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 46 (1990), s. 9.
442. Zajatie povstaleckých generálov / Michal Vaník.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 47 (1990), s. [4].
443. Legitimáciu im podal Golian / A. Janovský.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 48 (1990), s. [6]-[7].
444. Novinky do vašej knižnice : ponúka Múzeum SNP.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 48 (1990), s. [7].
445. Našli sme vnútornú silu : zasadalo plénum ÚV SZPB / Tatiana Hagarová.-Návrh na zriadenie nadácie generálov Goliana a Viesta.
In: Bojovník.-Roč. 35, č. 51-52 (1990), s. [1]-2.
446. Nezabudnuteľné dni SNP : uverejňujeme pri príležitosti Slovenského národného povstania / Milan Navrátil.-Fotogr.
In: Priekopník.-Roč. 18, č. 36 (1990), s. 8-9.
447. V čele povstaleckých vojsk / [M. Holub].-Fotogr.-V rubrike Portréty.
In: A revue.-Roč. 43, č. 8 (1990), s. 35-36.
448. Tabuľa burcujúca svedomie / Eva Halmová.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 5 (1991), s. [1], [4].
449. Vavro Ryšavý-„zabudnutý“ / Č. Sládek.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 9 (1991), s. [4].
450. Osud bratov Veselovcov / -PE-.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 11 (1991), s. [4].

451. Kde zahynuli Golian a Viest : čo píšú iní / J. S.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 28 (1991), s. [8].
452. Dvaja z mnohých : duchovná správa pri Veliteľstve 1. československej armády na Slovensku / Daniela Baranová.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 31 (1991), s. [4].
453. Čatlošov projekt povstania / Vladislav Šmihula.-Obr.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 33 (1991), s. [4].
454. Spomienka na kamaráta / Ján Dekýš.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 34 (1991), s. [4].
455. Osud písaný zákulisím? : Ján Imro a protifašistický odboj / Stanislav Mičev.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 36 (1991), s. [4].
456. Rozlúčka s Ing. Júliusom Viestom.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 44 (1991), s. 2.
457. Tri telefonáty generála Jána Goliana (I) / Mikuláš Šinglovič.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 47 (1991), s. [4]-[5].-(Pokračovanie v budúcom čísle).
458. Tri telefonáty generála Jána Goliana (II) / Mikuláš Šinglovič.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 48 (1991), s. [4]-[5].-(Pokračovanie v budúcom čísle).
459. Tri telefonáty generála Jána Goliana (III) / Mikuláš Šinglovič.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 49 (1991), s. [4]-[5].-(Dokončenie v budúcom čísle).
460. Tri telefonáty generála Jána Goliana (IV) / Mikuláš Šinglovič.
In: Bojovník.-Roč. 36, č. 50 (1991), s. [4]-[5].
461. Posledný boj veliteľov Povstania : pred 47 rokmi zradou zajali generálov J. Goliana a R. Viesta / Milan Navrátil.-Fotogr.
In: A revue.-Roč. 44, č. 12 (1991), s. 33-36.
462. Generálmi aj vo chvíli smrti / Milan Vároš.-Obr.
In: Život.-Roč. 41, č. 19 (1991), s. 24-27.-[Začiatok].
463. Generálmi aj vo chvíli smrti / Milan Vároš.-Fotogr.
In: Život.-Roč. 41, č. 20 (1991), s. 24-27.-[Dokončenie].
464. Spoveď Jarmily Golianovej / Ladislav Takáč, Jarmila Golianová.-Fotogr.
In: Národná obroda.-Roč. 2, č. 202 (29. 08. 1991), s. 8-9.
465. Armáda v Povstaní : spomienka účastníka skupiny Muráň / Rudolf Blabla.-Fotogr.
In: Národná obroda.-Roč. 2, č. 202 (29. 08. 1991), s. 9.
466. Očakávaný hosť prišiel : o jednej epizóde v deň vypuknutia Povstania / Stanislav Mičev. -Fotogr.
In: Pravda na nedeľu.-Roč. 72, č. 203 (30. 08. 1991), s. [8].

467. Rudolf Viest : * 24. 9. 1890 Veľká Revúca † pravdepodobne v roce 1945 / Zdeněk Vališ.–Fotogr.–V rubrike Zapomenutí generálové.
In: Obrana lidu.–Roč. 51, č. 33 (1992), s. 11.
468. Tragické povstání : spleťitá hra salónních komunistů / Zdeněk Vališ.–Fotogr.
In: Obrana lidu.–Roč. 51, č. 34 (1992), s. 11
469. Kto bol Mikuláš Ferjenčík– / Zlatica Zudová–Lešková.–Fotogr.
In: Obrana lidu.–Roč. 51, č. 48 (1992), s. 11.
470. Bol som príslušníkom Prvej čs. partizánskej brigády Jana Žižku : spomína predseda ZO SZPB v Haniske František Tkáč / Zaznamenal Marián Potočný, František Tkáč.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 37, č. 1 (1992), s. [4]–[5].
471. Generál Mikuláš Ferjenčík (5. 12. 1904–4. 3. 1988) / Zlatica Zudová–Lešková.
In: Bojovník.–Roč. 37, č. 4 (1992), s. 4–5.
472. Spomienka na veliteľa a generála in memoriam / Michal Cambel.–Fotogr.–Pozn. redakcie. In: Bojovník.–Roč. 37, č. 5 (1992), s. [4]–[5].
473. Potrebujete bomby? : (dokončenie z predchádzajúceho čísla) / M. Šinglovič.–Fotogr.–V predchádzajúcej časti nebola zmienka o Golianovi.
In: Bojovník.–Roč. 37, č. 9 (1992), s. [4]–[5].
474. Návraty k vojvodcom Povstania : spomínali sme na miestach hrdinských i osudových / Ján Dolinay ; fotogr. –day–.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 37, č. 29 (1992), s. [1]–2.
475. Otázky stále zostávajú : v Bukovci sme spomínali na vojvodcov Povstania, mnohé povedali, ale– / Ján Dolinay ; fotogr. Ján Dolinay.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 37, č. 30 (1992), s. [4]–[5].
476. Zbrane pre povstanie : niekoľko poznámok o vojenskej pomoci Spojencov SNP / Ján Dolinay.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 37, č. 33 (1992), s. [4]–[5].
477. Podplukovník Milan Polák / Juraj Havlíček.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 37, č. 33 (1992), s. [4].
478. Vysiela LEO– (I) / Podľa spomienok V. V. Truchlíka a odbornej literatúry spracoval Dušan Halaj.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 37, č. 34 (1992), s. [4].
479. Generál Mikuláš Ferjenčík / Zlatica Zudová–Lešková.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 37, č. 44 (1992), s. [4]–[5].
480. Konečne, povstaleckí frontovníci! / Ján Dolinay.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 37, č. 49 (1992), s. [1]–2.
481. Predohra „Zberu zemiakov–“ : aké miesto mali vsl. divízie v Čatlošovom pláne? / V. Štefanský ; fotogr. –day–.–Fotogr., obr.–Pozn. red.
In: Bojovník.–Roč. 37, č. 50 (1992), s. [4]–[5].

482. Východoslovenská armáda a Nemci : z ďalších krôčikov v hľadani „stratených“ divízií / Pavel Šimunič.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 37, č. 51-52 (1992), s. [8]-[9].
483. Vsl. armáda a činnosť sovietskych vojsk : ešte jeden čriepok do mozaiky hľadania „stratených“ divízií/Jozef Bystrický ; fotogr. -day-.-Fotogr.-Pozn. red.
In: Bojovník.-Roč. 37, č. 51-52 (1992), s. 12.
484. Posledný boj veliteľov povstania : pred 47. rokmi zradou zajali generálov J. Goliana a R. Viesta / Milan Navrátil.-Obr.
In: A revue.-Roč. 44, č. 12 (1992), s. 33-36.
485. Rudolf Viest-zapomenutí generálové / Zdeněk Vališ.-Obr.
In: Obrana lidu.-Roč. 51, č. 33 (1992), s. 11.
486. Sága rodu Veselovcov (10) / Ladislav Takáč.-Obr.
In: Smer dnes.-Roč. 2, č. 143 (19. 06. 1992), s. 12.
487. Prisahali na Československo : postupne sa darí objasniť biele miesta o SNP / Miloš Niederland, odpovedal Miloslav Zlámal.-Rozhovor.
In: Pravda.-Roč. 2 (73), č. 167 (17. 07. 1992), s. 3
488. Vojenskopolitické otázky spojeneckej pomoci pripravovanému povstaniu na čs. území v rokoch 1942-1944 do vypuknutia povstania / Ján Stanislav.- Bibliogr. odkazy. Pozn. Res. angl., nem.-Zmienka na s. 156.
In: Historický časopis.-Roč. 41, č. 1 (1993), s. 143-160.
489. Treba pátrať po cenných svedectvách / Július Koller.-Fotogr.-V rubrike Hlasy, ohlasy, názory, stanoviská.-Uverejnený list čitateľa s poznámkou redakcie.
In: Bojovník.-Roč. 38, č. 1 (1993), s. [4].
490. Dostali sme ohlasy k článku o generálovi Jozefovi Markovi ... (inc.) / P. Benčík.-V rubrike Hlasy, ohlasy, názory, stanoviská.
In: Bojovník.-Roč. 38, č. 3 (1993), s. [7].
491. Čo treba doplniť do histórie o SNP? (1) / Július Chovan.
In: Bojovník.-Roč. 39, č. 6 (1993), s. [6]-[7].
492. Čo treba doplniť do histórie o SNP? (2) / Július Chovan.
In: Bojovník.-Roč. 39, č. 8 (1993), s. [6].
493. Čo treba doplniť do histórie o SNP? (3) / Július Chovan.
In: Bojovník.-Roč. 39, č. 9 (1993), s. [6].
494. Štátny prevrat v auguste 1944 a otázka slovenskej štátnosti. (1) : Čechoslováci, komunisti a Čatlošov plán / J. Bobák.-Fotogr.
In: Slovenský národ.-Roč. 4, č. 30 (1993), s. 6.
495. Generál Ján Golian / Miroslav Vostatek.
In: Zprávy Klubu přátel Pardubicka.-Roč. 28, č. 9-10 (1993), s. 238-239.
496. Zahodená šanca : Golian kontra Čatloš / Ján Pivovarčí.-Fotogr.
In: Apológia.-Roč. 2, č. 4 (1993), s. 27-29.

497. SNP: odkrývanie pravdy : niekoľko úvah na aktuálnu tému / Jozef Šulaj.-
Fotogr.
In: Republika.-Roč. 1, č. 123 (26. 08. 1993), s. 6–7.
498. Generáli bez hrobu : predsmrtné „interview“ s Rudolfom Viestom / Milan
Vároš.-Fotogr.
In: Republika.-Roč. 1, č. 124 (27. 08. 1993) s. 8–9.
499. Prvé povstalecké stretnutie s generálom Golianom (1) / Belo Kubica.-Obr.
In: Bojovník.-Roč. 39, č. 18 (1994), s. 8.
500. Prvé povstalecké stretnutie s generálom Golianom (2) / Belo Kubica.-
Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 39, č. 19 (1994), s. 8.
501. Letci oslávili 50. výročie SNP! / Vladimír Švárný.
In: Bojovník.-Roč. 39, č. 20 (1994), s. 2.
502. Viliam Paulíny-povstalecká osobnosť / A. Vydrová.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 39, č. 20 (1994), s. 8.
503. Takto bojovala povstalecká armáda / Stanislav Krokavec.
In: Bojovník.-Roč. 39, č. 21 (1994), s. 8.
504. Oživené zdroje histórie SNP / Miloš Marko.-V rubrike Slovo majú čitatelia.
In: Bojovník.-Roč. 39, č. 22 (1994), s. 5.
505. Žilina a Slovenské národné povstanie / Vavro Ryšavý.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 39, č. 24 (1994), s. 8.
506. V predvečer povstania : premeny v slovenskej armáde / Pavol Šimunič.-
Fotogr., obr.
In: Historická revue.-Roč. 5, č. 6 (1994), s. 18–20.
507. Prvý deň po- : Slovensko v protihitlerovskej koalícii / Mária Dobříková.-
Fotogr.
In: Historická revue.-Roč. 5, č. 6 (1994), s. 20–21.
508. Čatloš a Povstanie : v Londýne odmietli, v Moskve mlčali / Vladislav Šmihula.
In: Historická revue.-Roč. 5, č. 7 (1994), s. 19–20.
509. Keby bol osud spravodlivý / Ludmila Lacková ; fotogr. Elena Mešková.-Fotogr.
In: Slovenka.-Roč. 47, č. 35 (1994), s. 6–7.
510. Ján Golian (1906–1945) / Ľubica Kázmerová.
In: Armáda SR.-Č. 4 (1994), s. 49.
511. Vznik vojenského ústredia SNR / Václav Štefanský.-Obr.
In: Nové slovo bez rešpektu.-Roč. 4, č. 32 (1994), s. 27.
512. Posun k historickej pravde : odtajnené závetý generála Ferdinanda Čatloša /
Jozef Šulaj.-Fotogr.
In: Slovenská republika.-Roč. 1, č. 62 (23. 07. 1994), s. 9.

513. Poučenie a výstraha : odkaz slovenských povstaní / Imrich Kružliak ; ilustr. Martin Benka.-Obr.
In: Slovenská republika.-Roč. 1, č. 78 (11. 08. 1994), s. 6-7.
514. Študenti plnili zvláštne úlohy : zhovárame sa s účastníkom SNP prof. PhDr. Júliusom Chovanom, CSc. / Michal Ličko, Július Chovan.-Fotogr.
In: Smena.-Roč. 47, č. 192 (18. 08. 1994), s. 6.
515. Až do konca života veril v odkliatie krívd a neprávostí / Helena Navrátilová.-Fotogr.
In: Smena.-Roč. 47, č. 193 (19. 08. 1994), s. 3.
516. Povstalecká armáda a jej generáli : Čatloš pre Londýn neprijateľný. Osudy Viesta a Goliana / František Vnuk.-Fotogr.
In: Slovenská republika.-Roč. 1, č. 89 (24. 08. 1994), s. 6-7.
517. Vo Zvolene dnes oslavujú 50. výročie SNP / Mária Hlavandová, Helena Navrátilová.
In: Smena.-Roč. 47, č. 199 (26. 08. 1994), s. [1]-2.
518. Partizánska odysea : spomienky povstaleckého lekára MUDr. Michala Pivarčího / Katarína Hanzelová ; fotogr. Pavol Haško.-Fotogr., obr.
In: Smena.-Roč. 47, č. 199 (26. 08. 1994), s. 3.
519. Premiér Moravčík na oslavách vo Zvolene : SNP-predstupeň k zvrchovanosti Slovenska / hl, hn.
In: Smena.-Roč. 47, č. 200 (27. 08. 1994), s. [1]-2.
520. Dukla bez legend / Eduard Čejka.-Fotogr., tab.
In: Liberecký den.-Roč. 2, č. 252 (26. 10. 1994), s. 5.
521. V prepادلisku vojny : osudy povstaleckých generálov / František Hanzlík.-Fotogr., obr.
In: Historická revue.-Roč. 6, č. 1 (1995), s. 14-15.
522. Veliteľ Rýchlej divízie : vojenská kariéra Jozefa Turanca / Ján Korček.-Fotogr.
In: Historická revue.-Roč. 6, č. 6 (1995), s. 20-21.
523. Strategické plány na záchranu Slovenska : Golianov plán. 2. časť / Ján Pivovarčí.-Bibliogr. odkazy.
In: Apológia.-Roč. [3], č. 1 (1995), s. 26-29.
524. Plnil dôležitú úlohu : k článku Veliteľ Železného práporu spomína / Samuel Šimovič.
In: Bojovník.-Roč. 41, č. 1 (1996), s. [7].
525. Pár myšlienok k jubileu J. Goliana / Milan Gajdoš.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 41, č. 3 (1996), s. 8.
526. Komuže to slúžiš Matica?
In: Bojovník.-Roč. 41, č. 4 (1996), s. 8.

527. Znovu sa podpísal vandalizmus / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.–Roč. 41, č. 9 (1996), s. 4.
528. Zborník o SNP z Kanady / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.–Roč. 41, č. 9 (1996), s. 8.
529. Spomínáme na povstaleckého veliteľa / Daniela Baranová.–Fotogr.–Veliteľ V. taktickej skupiny 1. čs. armády Emil Perko.
In: Bojovník.–Roč. 41, č. 17 (1996), s. [7].
530. Spomínáme na povstaleckého veliteľa / Daniela Baranová.–Fotogr.–Veliteľ 2. taktickej skupiny 1. čs. armády Michal Širica.
In: Bojovník.–Roč. 41, č. 19 (1996), s. [6]–[7].
531. Spomínáme na povstaleckého veliteľa / Daniela Baranová.–Fotogr.–Plukovník pechoty Ján Černek.
In: Bojovník.–Roč. 41, č. 20 (1996), s. [6]–[7].
532. Spomínáme na povstaleckého veliteľa / Daniela Baranová.–Fotogr.–Veliteľ 3. taktickej skupiny 1. čs. armády Pavol Kuna.
In: Bojovník.–Roč. 41, č. 21 (1996), s. [6].
533. Jubilant s deviatimi krížikmi / Pavel Pagáč.–Pplk. Miloš Marko.
In: Bojovník.–Roč. 41, č. 22 (1996), s. [7].
534. Spomínáme na povstaleckého veliteľa / Daniela Baranová.–Fotogr.–Veliteľ 4. taktickej skupiny Mikuláš Markus.
In: Bojovník.–Roč. 41, č. 23 (1996), s. [7].
535. Spomínáme na povstaleckého veliteľa / Daniela Baranová.–Jozef Tlach.
In: Bojovník.–Roč. 41, č. 24 (1996), s. [6].
536. Správa pplk. H. M. Threlfalla z rozhovoru s generálom Golianom 7. 10. 1944 / Zlatica Zudová–Lešková.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–V rubrike Dokumenty. Obsahuje: Dokument č. 1–Slovenské povstanie : správa z rozhovoru s generálom Golianom zo 7. októbra 1944 na Troch Duboch, Slovensko; Dokument č. 2.–Pre pplk. H. B. Perkinsa od pplk. H. M. Threlfalla; s. 130–138.
In: Historie a vojenství.–Roč. 45, č. 3 (1996), s. 125–138.
537. Generál Ján Golian / Mária Dobříková.–Bibliogr. odkazy. Pozn.–V rubrike Personálie.
In: Historie a vojenství.–Roč. 45, č. 5 (1996), s. 70–82.
538. Tichý generál : Slovensko XX. storočia: Postavy a osudy–Ján Golian / Ján Korček.–Fotogr., obr.
In: Pravda.–Roč. 6, č. [198] (24. 08. 1996), s. 8.–[Príl.] Sobota plus.–Tlačová chyba. Neuvedené číslo. Má byť 198.
539. K osudům generálů Jurecha, Malára, Viesta a Goliana / František Hanzlík.
In: Vojenské rozhledy.–Roč. 6, č. 4 (1997), s. 151–155.
540. 90 rokov od narodenia J. Nosku / Alexander Schmidt.
In: Bojovník.–Roč. 42, č. 11 (1997), s. 10.

541. Storočnica Milana Poláka / Dušan Halaj.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 42, č. 17 (1997), s. [6].
542. História záchrany zlatého pokladu slovenského štátu / Katarína Kováčiková.
In: Bojovník.-Roč. 43, č. 5 (1998), s. [7].
543. Zviditeľnené ďalšie biele miesta SNP /-lav -.
In: Bojovník.-Roč. 43, č. 14 (1998), s. 2.
544. Letectvo v odboji a SNP / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.-Roč. 43, č. 14 (1998), s. 8.
545. Kto bol kto? : malý slovník slovenského štátu (13) / -r-.
In: Bojovník.-Roč. 43, č. 17 (1998), s. 10.
546. S úctou a pietou / JV.
In: Bojovník.-Roč. 43, č. 22 (1998), s. 2.
547. Povstanie 55 oslobodenie (2) : vojenské ústredie / Ervín Pauliak.-
(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).In: Bojovník.-Roč. 44, č. 9 (1999), s. 6.
548. Sto slávnych Slovákov: poznámka ku knihe M. Ferku stále aktuálna/Milan Gajdoš.
In: Bojovník.-Roč. 44, č. 9 (1999), s. 10.
549. Povstanie 55 oslobodenie (6) : vojenský plán povstania / Ervín Pauliak.-
(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 44, č. 13 (1999), s. 6.
550. Povstanie 55 oslobodenie (7) : ilegálni velitelia/Ervín Pauliak.-
(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 44, č. 14 (1999), s. 6.
551. Pancierové vlaky v SNP / Vladimír Miartuš.
In: Bojovník.-Roč. 44, č. 16 (1999), s. 5.
552. Povstanie 55 oslobodenie (9) : v predvečer Povstania / Ervín Pauliak.-
(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 44, č. 16 (1999), s. 6.
553. Povstanie 55 oslobodenie (10) : Šmidkeho misia v Moskve / Ervín Pauliak.-
(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 44, č. 17 (1999), s. 6.
554. James Holt Green a jeho druhovia : za pomoc slovenským povstalcem platili
krvou a životom / Milan Gajdoš.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 44, č. 17 (1999), s. 7.
555. Povstanie 55 oslobodenie (11) : boj sa začal / Ervín Pauliak.-
(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 44, č. 18 (1999), s. 6.
556. Povstanie 55 oslobodenie (12) : ostrov slobody / Ervín Pauliak.-
(Koniec).
In: Bojovník.-Roč. 44, č. 19 (1999), s. 6.

557. Povstanie 55 oslobodenie (13) : na povstaleckých frontoch / Ervín Pauliak.– (Pokračovanie v nasledujúcom čísle). In: Bojovník.–Roč. 44, č. 21 (1999), s. 6.
558. Pamätník generálom J. Golianovi a R. Viestovi / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.–Roč. 44, č. 22 (1999), s. 8.
559. Povstanie 55 oslobodenie (16) : najťažšie dni / Ervín Pauliak.
In: Bojovník.–Roč. 44, č. 24 (1999), s. 6.
560. Za Vladimírom Chovanom– : (miesto nekrológu) / Dušan Halaj.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 44, č. 25 (1999), s. 6.
561. Príprava a prvé dni Povstania v Žiline/Dušan Halaj.–Bibliogr. odkazy. Pozn.– Anot. angl.–Príprava a vystúpenie žilinskej posádky v SNP, rokovanie majora Jozefa Dobrovodského s pplk. Jánom Golianom.–Zmienky na s. 76, 77, 78, 79, 85.
In: Vojenská história.–Roč. 3, č. 1 (1999), s. 76–[91].
562. Deň s veľkým „D“ / Július Nosko.–Kapitola z knihy Naše povstanie, ktorú vydalo vydavateľstvo VIDAS, s.r.o., ul. Dolná č. 35 Banská Bystrica.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 1 (2000), s. 10.
563. J. Golian a R. Viest v sieti nacistov / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 4 (2000), s. 7.
564. Oprava/–r.–Oprava údajov k článku J. Golian a R. Viest v sieti nacistov od Milana Gajdoša z Bojovníka č. 4 v roku 2000 na s. 7.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 7 (2000), s. 6.
565. Krvavý most cez Hron / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 8 (2000), s. 7.
566. Nepokorení generáli / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 13 (2000), s. 8.
567. Priehrstie spomienok / Rudolf Blablo.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 17 (2000), s. 4.
568. Zdroj národnej hrdosti / Jozef Považský.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 17 (2000), s. 7.
569. Veliteľ povstaleckej armády–generál Rudolf Viest / Vít Suchý.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 20 (2000), s. 2.
570. Velitelia a vojaci SNP, akí boli, ako sme bojovali (3) / Michal Šuška.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 20 (2000), s. 7.
571. História vzniku novodobej Európy a v nej terajšej SR : z prejavu plk. v.v. L. Hrušovského pri príležitosti 56. výročia SNP pri pomníku SNP v Bratislave– Prievoze 28. 8. 2000 / L. Hrušovský.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 20 (2000), s. 8.
572. Na R. Viesta nezabúdame.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 21 (2000), s. 2.

573. Na počesť gen. R. Viesta / Alexander Schmidt ; fotogr. A. S.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 22 (2000), s. [1]–2.
574. K 130. výročiu narodenia plk. Jána Malára / Pavel Vimmer.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 23 (2000), s. 2.
575. Nezabúdajme! / Pavel Havalda.
In: Bojovník.–Roč. 45, č. 24 (2000), s. 7.
576. Golian a Viest dozreli (na skúmanie) / Petr Brhlovič.
In: Banskobystrický korzár–Sme v regióne.–Roč. 8, č. 271 (24. 11. 2000), s. 6.
577. Skripkova tajná misia v SNP / Tamara Juríková.–Fotogr.
In: Bojovník.–Roč. 46, č. 2 (2001), s. 6.
578. Otrávené jahody / Eva Richterová.–Článok o knihe (denníku) dcéry generála
SS Helgy Tiščenkovej–Höfleovej. In: Bojovník.–Roč. 46, č. 10 (2001), s. [1]–2.
579. Pohľad na delegáciu SNR v Londýne (2) : viac ako recenzia / Milan Gajdoš.–
(Pokračovanie z minulého čísla).
In: Bojovník.–Roč. 46, č. 10 (2001), s. 8.
580. Generál Rudolf Viest (4) : (Pokračovanie z predchádzajúceho čísla) / Milan
Gajdoš.–Fotogr.–(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.–Roč. 46, č. 13 (2001), s. 6.
581. Generál Rudolf Viest (5) : (Pokračovanie z predchádzajúceho čísla) / Milan
Gajdoš.–(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.–Roč. 46, č. 14 (2001), s. 6.
582. Generál Rudolf Viest (6) : (Pokračovanie z predchádzajúcich čísel) / Milan
Gajdoš.–(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.–Roč. 46, č. 15 (2001), s. 6.
583. Generál Rudolf Viest (7) : (Pokrač. z predchádzajúcich čísel) / Milan Gajdoš.–
(Pokrač. v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.–Roč. 46, č. 16 (2001), s. 6.
584. Generál Rudolf Viest (9) : (Pokračovanie z predchádzajúcich čísel) / Milan
Gajdoš.–(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.–Roč. 46, č. 18 (2001), s. 6.
585. Generál Rudolf Viest (10) : (Pokračovanie z predchádzajúcich čísel) / Milan
Gajdoš.–(Pokrač. v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.–Roč. 46, č. 19 (2001), s. 6.
586. Generál Rudolf Viest (11) : (Pokračovanie z predchádzajúcich čísel) / Milan
Gajdoš.–(pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.–Roč. 46, č. 20 (2001), s. 6.
587. Generál Rudolf Viest (12) : (Pokračovanie z predchádzajúcich čísel) / Milan
Gajdoš.–(Dokončenie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.–Roč. 46, č. 21 (2001), s. 6.

588. *Generál Rudolf Viest (13) : (Pokračovanie z predchádzajúcich čísel) / Milan Gajdoš.*
In: *Bojovník*. – Roč. 46, č. 22 (2001), s. 6.
589. *Vojenské misie štátov protihitlerovskej koalície na Slovensku roku 1944 / František Cséfalvay. – Fotogr. – Zmienka na s. 28.*
In: *História*. – Roč. 2, č. 3 (2002), s. 28–30.
590. *Hľadanie historickej pravdy : na okraj knihy „Ve znamení temna“ od čc. spravodajského dôstojníka / Vladislav Šmihula. – Obr.*
In: *Bojovník*. – Roč. 47, č. 6 (2002), s. 10.
591. *Spomíname s úctou na 58. výročie SNP / Ondrej Pleva.*
In: *Bojovník*. – Roč. 47, č. 18 (2002), s. 7.
592. *Spomienka na Sadilenka / Rudolf Princ. – Fotogr.*
In: *Bojovník*. – Roč. 47, č. 18 (2002), s. [12].
593. *Vysokoškóoláci v SNP / Pavel Havalda.*
In: *Bojovník*. – Roč. 47, č. 22 (2002), s. 8.
594. *Tak sme bojovali : z vojnového denníka Antona Šályho / Anton Šály.*
In: *Bojovník*. – Roč. 48, č. 5 (2003), s. 6.
595. *K storočnici dvoch bratov Veselovcov (1) / Milan Gajdoš. – (Dokončenie v nasledujúcom čísle).*
In: *Bojovník*. – Roč. 48, č. 10 (2003), s. 8.
596. *K storočnici dvoch bratov Veselovcov (2) / Milan Gajdoš. – (Dokončenie z predchádzajúceho čísla).*
In: *Bojovník*. – Roč. 48, č. 11 (2003), s. 6.
597. *Jarmila Golianová. – Fotogr.*
In: *Bojovník*. – Roč. 48, č. 12 (2003), s. 6.
598. *Protifašistický odboj v súčasných učebniciach dejepisu (1) / Karol Fremal. – (Dokončenie v nasledujúcom čísle).*
In: *Bojovník*. – Roč. 48, č. 12 (2003), s. 8.
599. *Protifašistický odboj v súčasných učebniciach dejepisu (2) / Karol Fremal. – (Dokončenie z predchádzajúceho čísla).*
In: *Bojovník*. – Roč. 48, č. 13 (2003), s. 8.
600. *Delegáti XII. zjazdu SZPB – vitajte vo Zvolene! / Členovia Predsedníctva OV SZPB vo Zvolene.*
In: *Bojovník*. – Roč. 48, č. 16 (2003), s. [1].
601. *Osudné rozhodnutie (prípád Talský) / Jiří Šolc. – (Pokračovanie v nasledujúcom čísle). – Prevzaté z Vojenská história, č. 3–4 / 2002, krátené.*
In: *Bojovník*. – Roč. 48, č. 16 (2003), s. 8.
602. *Partizánske aktivity / Miloslav Žalman.*
In: *Bojovník*. – Roč. 48, č. 17 (2003), s. 6.

603. SNP a jeho dejiny (1) / Miroslav Luba.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 48, č. 17 (2003), s. 6.
604. Osudné rozhodnutie (Prípady Talský) (2) / Jiří Šolc.- (Dokončenie v nasledujúcom čísle).-Prevzaté z Vojenská história, č. 3-4 / 2002, krátené.
In: Bojovník.-Roč. 48, č. 17 (2003), s. 8.
605. Zapojenie breznianskej vojenskej posádky do SNP / Ján Zemko.-Fotogr.- (Dokončenie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 48, č. 19 (2003), s. 6.
606. Hospodárske pozadie Povstania / Peter Mičko.-Fotogr.
In: Historická revue.-Roč. 15, č. 9 (2004), s. 30-31.
607. Povstalecký rozhlas: podpora ozbrojeného zápasu v SNP/Vladimír Draxler.-Fotogr.
In: História.-Roč. 4, č. 9-10 (2004), s. 18-20.
608. Ladislav Novomeský v Povstaní : básnik a intelektuál vo vysokej politike / Jozef Jambrich.-Fotogr.
In: História.-Roč. 4, č. 11-12 (2004), s. 33-35.
609. Banská Bystrica v prvých dňoch povstania / Karol Fremal.-Fotogr.
In: Bystrický permon.-Roč. 2, č. 3 (2004), s. 1, 3.
610. Slovenský zlatý poklad a Banská Bystrica / Karol Fremal.-Fotogr.
In: Bystrický permon.-Roč. 2, č. 3 (2004), s. 4.
611. Priblížme si osudy vojenských veliteľov SNP : generál Ján Golian / Dana Baranová.-Fotogr.
In: Bystrický permon.-Roč. 2, č. 3 (2004), s. 5.
612. Priblížme si osudy vojenských veliteľov SNP : generál Rudolf Viest / Dana Baranová.-Fotogr.
In: Bystrický permon.-Roč. 2, č. 3 (2004), s. 5.
613. Bol zásah nemeckých vojsk predčasne vyprovokovaný? : zo spomienok generála / Mirko Vesel.-Fotogr.
In: Bystrický permon.-Roč. 2, č. 3 (2004), s. 7.
614. MUDr. Ludvík Nábělek a jeho rodina / Ivan Nábělek.-Fotogr.
In: Bystrický permon.-Roč. 2, č. 3 (2004), s. 9.
615. Spravodlivý medzi národmi/Vladimír Plintovič.-Fotogr.-MUDr. Daniel Petelen.
In: Bystrický permon.-Roč. 2, č. 3 (2004), s. 11.
616. Biela stopa SNP klope na dvere! / Ján Samčík.-Článok je o Ladislavovi Dobrovičovi, občianovi B. Bystrice a členovi stráže J. Goliana.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 2 (2004), s. 2.
617. Zabúdaný vlastenec a antifašista / Milan Gajdoš.-Fotogr.-Ivan Markovič.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 4 (2004), s. 10.

618. Dokumenty prvého dňa : svedectvo Františka Oktavca o povstaleckom vysielachi / František Oktavec.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 5 (2004), s. 7.
619. Generálmajor in memoriam Jozef Dobrovodský : z galérie veliteľov povstaleckej armády / Dušan Halaj.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 5 (2004), s. 7.
620. J. Golian-muž činu (1) / Milan Gajdoš.-(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 14 (2004), s. 7.
621. J. Golian-muž činu (2) / Milan Gajdoš.-(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 15 (2004), s. 6.
622. Ján Golian-muž činu (3) / Milan Gajdoš.-(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 16 (2004), s. 7.
623. Ján Golian-muž činu (4) / Milan Gajdoš.-(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 17 (2004), s. 8.
624. Ján Golian-muž činu (5)/Milan Gajdoš.-Fotogr.-(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 18 (2004), s. 7.
625. Ján Golian-muž činu (6)/Milan Gajdoš.-Fotogr.-(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 19 (2004), s. 6.
626. Ján Golian-muž činu (7) : (dokončenie predchádzajúcich častí)/Milan Gajdoš.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 20 (2004), s. 5.
627. Lekár a antifašista MUDr., Ludvík Nábělek / Milan Gajdoš.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 12 (2004), s. 10.
628. Pezinský rodák brig. gen. Karol Pekník / Ladislav Kozolka.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 24 (2004), s. 8.
629. Protifašistický odboj v Detve (2) / Jozef Drdol.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 26 (2004), s. 8.
630. Slovenská národná rada pred SNP (2) / Ervín Pauliak.-(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 15 (2004), s. 7.
631. Slovenská národná rada pred SNP (3) / Ervín Pauliak.-(Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 16 (2004), s. 6.
632. Slovenská národná rada pred SNP (4) / Ervín Pauliak.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 17 (2004), s. 6.
633. Slovenská národná rada pred SNP (5) / Ervín Pauliak.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 18 (2004), s. 7.

634. V ústrety jubileu : z porady predsedov ZO SZPB Bratislavského kraja / -rich-.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 18 (2004), s. 1.
635. Vladimír Babnič o vojne a Povstaní / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 18 (2004), s. 8.
636. Zvolenský vysokoškoláci v SNP / B. Mandys.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 19 (2004), s. 5.
637. Slovenská národná rada pred SNP (6) / Ervín Pauliak.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 19 (2004), s. 5.
638. Stretli sa na Donovaloch / Miroslav Babiak.
In: Bojovník.-Roč. 49, č. 24 (2004), s. 5.
639. Neumlčaná história odboja / Marek Syrný.-V rubrike Recenzie.-Bibliogr. odkazy.-Zmienka na s. 384.
In: Soudobé dejiny.-Roč. 12, č. 2 (2005), s. [380]-387.-Rec: Samizdat o odboji : Štúdie a články / Jozef Jablonický.-Bratislava : Kaligram, 2004.-528 s.
640. Generál Branislav Manica (1894-1980) / Peter Chorvát.-V rubrike Personálie.-Bibliogr. odkazy. Pozn.-Zmienka na s. 92.
In: Vojenská história.-Roč. 9, č. 3 (2005), s. 82-[98].
641. Tisovec sa zapísal do histórie SNP (1) / Samuel Kriška.-Fotogr.- (Pokračovanie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 2 (2005), s. 7.
642. Boli medzi prvými- (2) / Michal Jurečka.- (Pokračovanie z predchádzajúceho čísla).- (Dokončenie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 3 (2005), s. 7.
643. Ešte slovo našej generácie- / M. Šuška.-Zmienka o zajatí J. Goliana.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 3 (2005), s. 11.
644. Náš pán učiteľ / Elena Vadovická.-Peter Broska, spolupracovník J. Goliana.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 3 (2005), s. [12].
645. Ich smrť je dodnes neobjasnená / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 4 (2005), s. 6.
646. SNR pri oslobodzovaní Slovenska (1) / Ervín Pauliak.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 4 (2005), s. 6.
647. Trestuhodná nehoráznosť / Ján Debnár.-Reakcia na slová Štefana Pazderu, ktorý označuje J. Goliana a R. Viesta za zločincov.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 5 (2005), s. 5.
648. J. Jablonického „Samizdat o odboji“ / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 9 (2005), s. 11.
649. Ad: Trestuhodná nehoráznosť / Ondrej Gombašan.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 9 (2005), s. 11.

650. Bilancia a perspektívy : päťdesiat rokov činnosti Múzea SNP v Banskej Bystrici / Ján Stanislav.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 13 (2005), s. 8.
651. Kytice vďaky a úcty / Anna Holičová.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 16 (2005), s. 2.
652. Vojenský povstalecký manažment (1) / Milan Gajdoš.-(Dokončenie v nasledujúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 18 (2005), s. 4.
653. Vojenský povstalecký manažment (2) / Milan Gajdoš.-(Dokončenie z predchádzajúceho čísla).
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 19 (2005), s. 7.
654. Prínos kúpeľov Sliach pre Povstanie / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 19 (2005), s. 6.
655. Pravdu ani roky neumlčia / Oskar Bielik.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 19 (2005), s. 11.
656. Železný kapitán (2) : z bojovej a ľudskej anabázy významného povstaleckého veliteľa / Milan Stehlík.-Fotogr.-(Pokračovanie v budúcom čísle).
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 21 (2005), s. 6.
657. Železný kapitán (3) : veliteľská anabáza poprednej osobnosti povstaleckých vojsk / Milan Stehlík.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 22 (2005), s. 6.
658. Dočkal sa konca vojny : spomienky Jána Hudeca, príslušníka 2. paradasantnej brigády / Milan Piovarči.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 22 (2005), s. 8.
659. Banskobystrický historický „portál“ (2) / Milan Gajdoš.-(Dokončenie z predchádzajúceho čísla).-V prvej časti (v č. 23) zmienka o Golianovi nie je.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 24 (2005), s. 8.
660. Slovenskí letci v Povstaní : nové osobné pohľady na protifašistický odboj / Martin Kuček.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 24 (2005), s. 8.
661. Nová kniha spomienok / Martin Kuček.-Informácie o knihe spomienok generála J. Tótha.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 25 (2005), s. 2.
662. Smutná „story“ Američanov a Britov / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.-Roč. 50, č. 26 (2005), s. 7.
663. Jedinečnosť gen. J. Goliana v našich dejinách (1.)-(12.)/Milan Gajdoš.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 51, č. 4 (2006), s. 10 ; č. 5 (2006), s. 4 ; č. 6 (2006), s. 10 ; č. 7 (2006), s. 10 ; č. 8 (2006), s. 4 ; č. 9 (2006), s. 4 ; č. 10 (2006), s. 10 ; č. 11 (2006), s. 10 ; č. 12 (2006), s. 4 ; č. 13 (2006), s. 4 ; č. 14 (2006), s. 10 ; č. 15 (2006), s. 10.

664. K storočnici generála J. Goliana / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.-Roč. 51, č. 3 (2006), s. 2.
665. Na počesť gen. Jána Goliana / Alfonz Bučko.
In: Bojovník.-Roč. 51, č. 7 (2006), s. 2.
666. Memoáre gen. I. I. Skripku / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.-Roč. 51, č. 16 (2006), s. 4.
667. Mirko Vesel / Milan Gajdoš.
In: Bojovník.-Roč. 51, č. 18 (2006), s. 10.
668. Živý odkaz Povstania / Štefan Pilek.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 51, č. 19 (2006), s. 10.
669. Nové generácie musia poznať pravdu o SNP / Jozef Nálepka.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 51, č. 20 (2006), s. 10.
670. Pripomeňme si ich / Štefan Pilek.-Fotogr.
In: Bojovník.-Roč. 51, č. 25 (2006), s. 3.
671. Generál Ján Golian-vojak a vlastenec : bibliografia / Zost. B. Šeďová.-
Obsahuje 62 bibliografických záznamov.
In: Vojenská história.-Roč. 10, č. 3 (2006), s. 149-[151].

Autori

Dezider Tóth, *Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica*

Stanislav Mičev, *Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica*

Miloslav Čaplovič, *Vojenský historický ústav Bratislava*

František Cséfalvay, *Vojenský historický ústav Bratislava*

Ján Stanislav, *Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica*

Jozef Bystrický, *Vojenský historický ústav Bratislava*

Milan Gajdoš, *Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica*

Tatiana Babušíková, *Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica*

Daniela Baranová, *Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica*

Marian Uhrin, *Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica*

Štefan Pažur, *Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica*

Soňa Šváčová, Michaela Gataiová, Anna Klimová, *Štátna vedecká knižnica*

ZBORNÍK MÚZEA
SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO POVSTANIA
V BANSKEJ BYSTRICI
2006

Vydalo Múzeum Slovenského národného povstania

Návrh obálky a sadzba Ivan Kocák
© Múzeum Slovenského národného povstania 2008

Tlač: Merkantil spol.s.r.o., Banská Bystrica

ISBN 978-80-970072-4-9